

Barnehus- evalueringen 2012

N O V A

Elisiv Bakketeig,
Mette Berg,
Trond Myklebust og
Kari Stefansen

Delrapport 1

Barnehus-
modellens
implikasjoner
for politiets
arbeid med
fokus på
dommeravhør
og retts-
medisinsk
undersøkelse

PHS Forskning 2012: 6

POLITIHØGSKOLEN

Barnehusevalueringen 2012

Delrapport 1

Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse

ELISIV BAKKETEIG, METTE BERG, TROND MYKLEBUST og KARI STEFANSEN

© Politihøgskolen, Oslo 2012

PHS Forskning 2012: 6
ISBN 978-82-7808-095-5 (trykt utgave)
ISBN 978-82-7808-096-2 (elektronisk utgave)

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen
Forskningsavdelingen
Slemdalsvn. 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo

www.phs.no

Omslag: GLOG as
Layout: Eileen Schreiner Berglie, PHS
Trykk: www.kursiv.no

Forord

Politihøgskolen har i samarbeid med Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) gjennomført en studie av hvilke implikasjoner innføringen av barnehus har hatt for politiets arbeid med saker om vold og seksuelle overgrep mot barn med hovedfokus på gjennomføring av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Studien omfatter både dokumentanalyse, kvalitative intervjuer med barnehusledere, polititjenestepersoner, dommere, advokater og rettsmedisinere, samt en landsdekkende spørreskjemaundersøkelse blant politidistriktene.

Studien er gjort på oppdrag fra Politidirektoratet, mens det finansielle ansvaret har vært delt mellom Politidirektoratet og Politihøgskolen. Den publiseres som delrapport 1 av *Barnehusevalueringen 2012*. Delrapport 2, som utgis av NOVA, fokuserer på hva innføringen av barnehus har betydd for ivaretagelsen av barn og for samordningen mellom de instansene som er involvert i saker om vold og overgrep mot barn.

Den foreliggende studien er gjennomført av Elisiv Bakketeig, Trond Myklebust og Mette Berg. Kari Stefansen har bidratt i slutfasen. Prosjektledelsen har vært delt mellom Bakketeig og Myklebust. Bakketeig har hatt hovedansvaret for kapitler 1-7, Myklebust for kapittel 8 og for statistikken i kapittel 5, mens Berg har hatt hovedansvaret for kapittel 9 og 10. Kapittel 11 er skrevet av Bakketeig, Myklebust, Berg og Stefansen i samarbeid.

Mange har bidratt til denne rapporten. Vi takker først og fremst informantene: barnehuslederne som tok seg tid til å snakke med oss og vise oss rundt på barnehusene, ansatte i politidistriktene som har besvart spørreskjemaene og advokater, dommere, politietterforskere/avhørere som tok seg tid til å diskutere og dele sine

erfaringer med oss i intervjuene. Vi vil også takke masterstudentene Cathrine Bratland, Vivian Boodhun, Martine Hannevik og Kristin Sætre som har transkribert intervjuene, Gunhild Hagberg-Karlsen, Heidi Fischer Bjelland og Annette Vestby som har bistått med språkvask og korrektur, og Eileen Schreiner Berglie som har ferdigstilt rapporten for trykking. Vi vil også takke Sidsel Sverdrup og Lars B. Kristofersen, som har bistått oss i kvalitetssikringen av rapporten.

Til slutt vil vi takke Politidirektoratet og Justis- og beredskapsdepartementet som har initiert dette spennende prosjektet, og Politihøgskolen som har gått inn med ekstra finansiering slik at prosjektet har latt seg gjennomføre.

Oslo, september 2012

Elisiv Bakketeig, Mette Berg, Trond Myklebust og Kari Stefansen

Innhold

Sammendrag	9
Kapittel 1 – Bakgrunn og problemstillinger	19
Innledning	19
Dommeravhøret i sentrum	21
Vår tilnærming til evalueringsoppdraget	22
Sentrale begreper	24
Organiseringen av rapporten	26
Kapittel 2 – Metodisk tilnærming og etikk	29
Innledning	29
Vår tilnærming	29
Dokumentanalysen	31
De kvalitative intervjuene	31
Spørreskjemadata	34
Etiske betraktninger	35
Kapittel 3 – Utviklingen av den norske barnehusmodellen	37
Innledning	37
Behov for forbedringer på feltet dommeravhør og observasjon	38
Redd Barna foreslår etablering av barnehus	39
Forslag om etablering av barnehus fremmes for Stortinget	41
Barnehusordningen tar form	43
Modellen som ble foreslått	44
Høringsinstansenes synspunkter	47
Oppstartfasen	49
Forskjeller mellom barnehusene i etableringsfasen	52
Sammenfatning	55
Kapittel 4 – Hva viser forskningen om barnehus?	57
Innledning	57
Child Advocacy Center-modellen fra USA	57

Den islandske barnehusordningen	59
Den svenske barnehusordningen	60
Bidrar barnehusene til bedre etterforskning?	61
Blir barn og pårørende bedre ivaretatt i barnehusene?	64
Bidrar barnehusene til bedre samarbeid?	64
Sammenfatning	65
Kapittel 5 – Om bruk av barnehus i etterforskningen	67
Innledning	67
Utviklingen i antall dommeravhør gjennomført i politidistriktene	68
Utviklingen i bruken av barnehus ved gjennomføring av dommeravhør	71
Vurderingskriterier i diskusjoner om bruk av barnehus ved dommeravhør	75
Grunner for å bruke barnehus	76
Grunner til at barnehus ikke blir brukt	78
Betydningen av lang reisevei	78
Årsaker til økningen i antall dommeravhør gjennomført ved barnehusene	81
Blir flere saker anmeldt til politiet?	82
Hvordan har utviklingen i anmeldte saker vært på landsbasis?	82
Hvorfor øker antall anmeldte saker?	83
Hvordan bidrar barnehusene selv til økt bruk?	86
Hvilke implikasjoner kan økning i antall avhør ha for barnehusene?	87
Sammenfatning	88
Kapittel 6 – Forberedelse til dommeravhør	91
Innledning	91
Saksforløpet hos politiet	92
Saksforløpet ved barnehusene	93
Barnehusenes koordineringsfunksjon i forkant av dommeravhøret	94
Gjennomføring av formøte	96
Sammenfatning	98
Kapittel 7 – Tilstedeværelse og roller i bisitterrommet under dommeravhør	99
Innledning	99
Tilstedeværelse i bisitterrommet	100
Barnehusenes tilstedeværelse	103
Barnevernets tilstedeværelse	104
Spørsmålet om siktedes adgang til bisitterrommet	107
Ulike aktørers rolle i bisitterrommet	109
Barnehus- og barnevernsansattes rolle i bisitterrommet	110
Dommerens rolle ved avhør i barnehusene	111
De barnevennlige lokalenes betydning	113
Tiltak som kan tydeliggjøre de ulike aktørenes roller	114
Sammenfatning	116

Kapittel 8 – Dommeravhøret – gjennomføring, etterarbeid og kvalitet	119
Innledning	119
Forskning om avhør av barn	120
Dommeravhør i barnehus sett i lys av tidligere praksis	121
Hvem skal gjennomføre dommeravhørene?	123
Etterarbeid - protokollering og utskrift av avhøret	127
Teknisk kvalitet og utvikling av opptaksutstyr	129
Bruk av videokonferanse ved gjennomføring av dommeravhør	130
Fører avhør i barnehus til at flere saker ender med tiltale?	133
Sammenfatning	137
Kapittel 9 – Rettsmedisinsk undersøkelse	139
Innledning	139
Gjennomføres det for få rettsmedisinske undersøkelser?	140
Ulike perspektiver på rettsmedisinsk undersøkelse	141
Hvor bør de rettsmedisinske undersøkelsene skje?	144
Fordeler ved å bruke barnehusene	144
Praktiske og faglige utfordringer ved å bruke barnehus til rettsmedisinsk undersøkelse	148
Begrensninger i tilbudet barnehuset kan gi	150
Utilsiktede konsekvenser av bruken av barnehus	151
Bekymringer for ressursutnyttelsen	153
Et mulig alternativ	154
Sammenfatning	156
Kapittel 10 – Barnehusene som samarbeidsprosjekt	159
Innledning	159
Barnehusenes organisatoriske forankring	160
Rolleforståelse og samarbeid i barnehusene	163
Ulike perspektiver – ulike roller	163
Rolleavklaring mellom barnehuset og politiet	164
Rolleavklaring i forhold til andre aktører	165
Barnehusenes rolle i et rettssikkerhetsperspektiv	166
Kompetanse og kompetanseutvikling i barnehusene	169
Hvilket utbytte mener politiet selv at de har av barnehusenes kompetanse?	170
Bør barnehusene besitte politifaglig kompetanse?	171
Har barnehusene tilstrekkelig kunnskap om politiets etterforskningsarbeid?	172
Ressursbruk	173
Bevilgninger til barnehusene	173
Styrer økonomien bruken av barnehusene?	174
Bidrar barnehusene til bedre og mer effektiv saksgang?	175
Sammenfatning	177

Kapittel 11 – Konklusjoner og anbefalinger	179
Overordnede konklusjoner	179
Barnehusordningen – bedre ivaretagelse, men ingen ny avhørsmodell	179
Barnehusenes suksess bør vurderes ut fra et spekter av målsettinger	180
Positive erfaringer med barnehus, men behov for avklaringer	180
Spørsmål knyttet til rammebetingelser og målgrupper	181
Behov for ny vurdering av barnehusenes organisatoriske forankring og styring	181
Planlegging fremover bør ta høyde for økt saksmengde	182
En rekke spørsmål må avklares rundt barnehusenes målgrupper	182
Spørsmål knyttet til gjennomføringen av dommeravhør	183
Retningslinjer for bruk av barnehus bør vurderes innført	183
Behov for tydeligere regulering av aktørenes roller i forbindelse med avhør	183
Endringer i dagens avhørsmodell krever juridisk konsekvensutredning	184
Ansatte i politiet bør fortsatt gjennomføre avhørene	185
Er videokonferanse et godt alternativ?	185
Spørsmål knyttet til gjennomføringen av rettsmedisinsk undersøkelse	186
Våre viktigste anbefalinger	187
Summary	189
Litteraturliste	195
Vedlegg 1	201

Sammendrag

Bakgrunn

Statens barnehus, eller «barnehusene», er et tverrfaglig, samlokalisert tiltak rettet mot barn og unge mistenkt utsatt for seksuelle overgrep eller vold, eller som har vært vitne til vold. Tiltaket gjelder også voksne med psykisk utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt som har begrensede muligheter til å uttrykke seg verbalt. Det første barnehuset i Norge ble opprettet i 2007. Siden er seks barnehus kommet til, og et åttende er vedtatt opprettet. På barnehusene gjennomføres dommeravhør, rettsmedisinsk undersøkelse, rådgivning og behandling. Ordningen går ut på at fagfolkene kommer til den som er utsatt for et mulig overgrep, slik at han eller hun slipper å forholde seg til ulike steder. Det er også lagt vekt på at lokalene skal være barnevennlige.

Opprettelsen av barnehus bunner i en mangeårig bekymring blant profesjonelle og andre for at barn som utsettes for vold og overgrep har møtt et fragmentert og uoversiktlig tjenesteapparat, og at det i dette har ligget en risiko for at barna og familiene deres påføres ekstra belastninger i en i utgangspunktet vanskelig situasjon. Ikke minst har manglende samordning utgjort en risiko for uheldig behandling fra hjelpeapparatets side med negative konsekvenser for den strafferettslige prosessen. Barnehusene var ment å bøte på disse manglene, og i tillegg bidra til mer enhetlig behandling av saker om vold og overgrep mot barn, samt kompetanseheving i feltet og generelt økt bevisstgjøring om tematikken.

Problemstilling og metodisk tilnærming

Denne studien retter oppmerksomheten mot hvilke implikasjoner innføringen av barnehus har hatt for politiets arbeid, med hovedfokus på gjennomføringen

av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse: Hvordan opplever de aktørene som er involvert i disse sakene at ordningen fungerer? Vi er også opptatt av hvilke styrker, svakheter og muligheter ulike aktører ser ved barnehusmodellen, og de løsningsforslagene de fremmer i så måte.

For å belyse disse spørsmålene har vi innhentet ulike typer av data. Studien bygger på dokumentanalyse, kvalitative intervjuer med barnehusledere, polititjenestepersoner, dommere, advokater og rettsmedisinere, samt en landsdekkende spørreskjemaundersøkelse blant politidistriktene.

Studien omfatter barnehusene i Oslo, Bergen, Trondheim, Kristiansand, Hamar og Tromsø. Hovedfokuset rettes mot bruken av barnehus i saker som omfatter barn og unge. Grunnen er at erfaringsmaterialet når det gjelder voksne psykisk utviklingshemmede er svært lite. Det gjennomføres svært få dommeravhør med denne gruppen både i og utenfor barnehusene.

Utviklingen av den norske barnehusmodellen

Bak innføringen av barnehusene ligger en rekke fagpolitiske prosesser, som har pågått over tid. De overordnede målsettingene for ordningen var svært ambisiøse, da ordningen ble vedtatt. Selve etableringen av barnehusene skjedde samtidig raskt, og uten at overordnede retningslinjer var etablert. Dette ga barnehusene stor frihet, men innebar også utfordringer. De første barnehusene som ble etablert, barnehusene i Bergen og Hamar, fungerte på mange måter som en mal for de barnehusene som ble etablert senere, samtidig som det også ble gjort lokale tilpasninger. Et spørsmål som kan diskuteres er om det var en svakhet at det ikke var etablert klare retningslinjer for barnehusenes virksomhet da barnehusene startet opp. På den andre siden har den lokale friheten gitt barnehuslederne et større spillerom for å gjøre lokale tilpasninger.

Tidligere forskning om barnehus

CAC-modellen fra USA har inspirert barnehusmodellene i de nordiske landene. Studier fra USA konkluderer med at den integrerte tilnærmingen i modellen har positive effekter på avklaring av mistanke om overgrep og på effektiviteten i saksbehandlingen. En nyere amerikansk studie viser imidlertid mindre positive resultater. Island var det første av de nordiske landene som innførte ordningen med barnehus. En nylig gjennomført evaluering fra Island konkluderte med at barn som var avhørt i barnehus oftere hadde en positiv opplevelse av avhøreren enn barn

som var avhørt andre steder. De syntes sjeldnere at avhøret var en belastning, og de var mer tilfredse med informasjonen de hadde fått i forkant av avhøret. Sverige innførte barnehus i 2005, som en forsøksordning. Ordningen er evaluert, og resultatene peker i samme retning som studien fra Island når det gjelder ivaretagelsen av barn og pårørende; denne er bedre i enn utenfor barnehus. Samarbeidet mellom de involverte aktørene ser også ut til å bli bedre når saken involverer barnehuset, enn når dette ikke skjer.

Forskningsresultater fra både USA, Island og Sverige er imidlertid langt mindre entydige når det gjelder hvilke implikasjoner barnehusordningene har for etterforskningen av sakene. Mens enkelte undersøkelser indikerer at færre saker blir henlagt uten etterforskning utenfor barnehus og at sakene gis en mer systematisk behandling i barnehus, finner andre motsatt effekt av barnehusenes virksomhet. Noen resultater trekker også i retning av at det er større risiko for at de som ivaretar barneperspektivet og behandlingsperspektivet blir påvirket av det strafferettslige perspektivet på bekostning av sine egne perspektiver enn omvendt.

Bruk av barnehus i etterforskningen

Dommeravhørsforskriften pålegger ikke politidistriktene å bruke barnehus ved gjennomføring av dommeravhør. Samtidig er det sterke føringer i statlige dokumenter for bruk av barnehus. Disse har imidlertid i liten grad manifestert seg i skriftlige rutiner i politidistriktene for bruk av denne ordningen.

Antall dommeravhør gjennomført i politidistriktene har økt betydelig de senere år. Sakstypen som øker mest er voldssaker. Om lag 60 prosent av dommeravhørs-sakene omfatter jenter, mens 40 prosent omfatter gutter. I majoriteten av sakene er barnet i skolepliktig alder.

Antallet politidistrikt som bruker barnehus ved gjennomføring av barnehus har økt år for år siden barnehusene ble etablert. De fleste politidistriktene bruker i dag barnehus ved gjennomføring av dommeravhør – om enn ikke i alle saker. Antall avhør gjennomført i barnehus viser en sterk økning, men samtidig varierer barnehusenes «dekningsgrad».

Det hersker fortsatt motforestillinger mot bruk av barnehus i enkelte politidistrikt og tingretter, spesielt der reiseveien til nærmeste barnehus er lang. Vi finner samtidig ikke støtte for å si at det er en generell motstand mot bruk av barnehus i politidistriktene.

Argumentene *for* å bruke barnehus, knyttes til barnehusenes sentrale funksjoner; at de gir et helhetlig tilbud, at barn og pårørende er godt ivaretatt, og at omgivelsene er godt tilrettelagt for barn og unge. Argumentene *mot* bruk av barnehus er hensynet til barnet, til barnets troverdighet, samt tids- og ressursbruken for de profesjonelle aktørene.

Den økte bruken av barnehus til gjennomføring av dommeravhør kan knyttes til økningen i antall anmeldelser. Vi antar at positive erfaringer med å bruke barnehus også fører til økt bruk. Økningen i antall saker kan på sikt representere en kapasitetsutfordring for barnehusene dersom antall avhørsrom og stillinger ikke tilpasses den nye virkeligheten barnehusene står overfor.

Barnehusets rolle i forberedelsen av dommeravhør

Alle dommeravhørssaker starter med en anmeldelse til politiet. Politiet har faste prosedyrer for hva som skal skje når en anmeldelse foreligger. Hos barnehuset starter saken når tingretten henvender seg for å beramme dommeravhør. I fasen frem mot gjennomføringen av dommeravhøret – forberedelsesfasen – opplever barnehusene at de har et ansvar for å koordinere det som skal skje videre.

Koordineringsansvaret i forberedelsesfasen er løst på to ulike måter. Tre barnehus gjennomfører det de omtaler som samrådsmøter i forkant av dommeravhøret. Møtene handler om forhold som har betydning for gjennomføringen av avhøret. Vanlige temaer er om barnet har spesielle behov, barnets sikkerhetssituasjon og om barnet har et hjelpetilbud allerede. De tre andre barnehusene gjennomfører ikke samrådsmøter, men sjekker vanligvis ut de samme forholdene gjennom telefoner til hver enkelt av de andre aktørene.

Formøte gjennomføres ved alle barnehusene, i henhold til forskriften av 1998.¹ De fleste av våre informanter sier at barnehusene ikke har hatt noen betydning for gjennomføringen av formøter, mens andre viser til positive implikasjoner som følge av barnehusets arbeid.

Tilstedeværelse og roller i bisitterrommet under dommeravhør

Det er mange aktører til stede i bisitterrommet både når avhør foregår i og utenfor barnehusene. Forskjellen er at en representant fra barnehuset er til stede når avhøret foregår i barnehuset. I noen tilfeller er også en representant fra barne-

¹ Forskrift om dommeravhør og observasjon av 2. oktober 1998 (Rundskriv G-70/98).

vernet tilstede. Dommeravhørets funksjon ser imidlertid ikke ut til å være utvidet til å skulle ivareta andre funksjoner enn de rent strafferettslige.

Både dommere, advokater og politiet mener det generelt er for mange aktører til stede i bisitterrommet. Det store antallet personer gjør situasjonen uoversiktlig, og vanskeliggjør styringen av avhøret fra dommerens side. At en representant fra barnehuset er til stede er det få som har innvendinger mot. Barnevernets tilstedeværelse er langt mer kontroversiell. Flere uttrykker bekymring for at barnevernet kan bli påvirket av de rettslige aktørenes vurderinger av saken når de skal fatte vedtak.

I spørsmålet om siktedes adgang til bisitterrommet vektlegger advokatene hensynet til siktedes rettssikkerhet, mens barnehuslederne definerer sitt mandat i retning av å ivareta barnets rettssikkerhet. Samlet gir vårt empiriske materiale inntrykk av at barnehusenes virksomhet først og fremst er rettet mot å styrke barnets rettssikkerhet.

Når det gjelder rollen til barnevernet, mener de rettslige aktørene at denne bør avgrenses til en ren observatørrolle. Barnehusets rolle, kan derimot omfatte det å gi råd og innspill til politiavhøreren om hvordan han eller hun kan tilnærme seg barnet.

Vi har vist at mens enkelte dommere opplever sin rolle som svekket etter innføringen av barnehus, opplever andre sin autoritet som leder av avhøret som godt ivaretatt. De fleste dommere, forsvarere og bistandsadvokater argumenterte for at dommeren fortsatt bør være den som leder avhøret.

De barnevennlige omgivelsene dommeravhøret foregår i, kan støte an mot de rettslige aktørenes behov for en ramme som understreker det formelle og alvorlige ved det å gjøre bevisopptak til bruk i retten. Barneperspektivet kolliderer her med rettsapparatets tradisjoner for symbolbruk og tydelige roller.

I intervjuene ble det fremsatt ulike forslag som kan tydeliggjøre rollene til aktørene som er tilstede i bisitterrommet. Flere av forslagene innebærer innspill i retning av å få barnehusordningen til å ta opp i seg elementer fra tradisjonell rettsalsbehandling. Et tydelig eksempel er forslaget om å innrede bisitterrommet som en «minirettssal».

Gjennomføring av dommeravhør

Rutinene for dommeravhør er på mange måter er de samme som før innføringen av barnehusordningen. Ordningen representerer derfor ikke en «ny avhørs-

modell». En forskjell er imidlertid at barn og foreldre blir bedre ivaretatt før og etter dommeravhøret.

Dommere og advokater mener dommeravhør bør utføres av polititjenestepersoner. Barnehuslederne er mer delt i sin oppfatning: noen mener at også andre enn polititjenestepersoner bør slippe til som avhørere. Også noen få politidistrikt åpner for en slik løsning. Det samlede bildet er likevel at de fleste mener dagens ordning hvor en polititjenesteperson gjennomfører avhøret er mest hensiktsmessig.

Når det gjelder utskrift av avhøret er dette et ansvar som ligger hos domstolen. Et forslag som er blitt fremsatt er at barnehusene kan ta over denne oppgaven. Per i dag er ikke barnehusene dimensjonert for å påta seg en slik oppgave.

Den tekniske kvaliteten på utstyret og avhøret har betydning for bevisverdien av avhøret i straffesaken. I følge respondentene har barnehusene godt teknisk utstyr og ser dette som et argument for å benytte seg av det tilbudet barnehusene representerer.

Bruk av videokonferanse ved gjennomføring av dommeravhør åpner for at aktørene som har adgang til å følge avhøret, kan befinne seg på ulike steder. Det er delte meninger om hensiktsmessigheten ved dette, og enkelte uttrykker også bekymring for om bruk av videokonferanse påvirker eller svekker bevisverdien av barnets forklaring.

Kriminalstatistikken viser at andelen tiltaler har vært forholdsvis stabil i saker om seksuell omgang med barn, mens den har økt i familievoldssaker. Hvorvidt etableringen av barnehus er en medvirkende årsak til økningen i andelen tiltaler i familievoldssaker, er det for tidlig å si noe om. Å bruke andelen tiltaler som suksesskriterium for barnehusene er imidlertid ikke uproblematisk. Brukt alene tar det ikke hensyn til den sammensatte virksomheten et barnehus er.

Rettsmedisinsk undersøkelse

I 2011 ble det gjennomført rettsmedisinsk undersøkelse i 13 prosent av sakene med avhør som ble foretatt på barnehusene som inngår i denne evalueringen. Mens dommere og advokater uttrykker skepsis til rettsmedisinske undersøkelser, mener både politiet, rettsmedisinere og barnehusledere at det gjennomføres for få slike undersøkelser i saker om vold og overgrep mot barn.

De ulike aktørene vektlegger ulike sider ved disse undersøkelsene når de vurderer deres hensiktsmessighet. Dommere, advokater og politiet fokuserer først og

fremst på undersøkelsens betydning i den rettslige prosessen. Barnehuslederne er først og fremst opptatt av det ivaretagende aspektet ved undersøkelsene; at barn og pårørende får bekreftet at barnet er «like helt». Rettsmedisinerne er opptatt av både det rettslige og det ivaretagende aspektet, og vektlegger også at undersøkelsene ofte avdekker helseplager og sykdommer som ikke nødvendigvis er knyttet til vold eller overgrep, men som bør behandles.

Rettsmedisinerne trekker frem mange fordeler ved å gjennomføre rettsmedisinske undersøkelser på barnehuset, blant annet at barnet blir ivaretatt både før og etter undersøkelsen, at de selv har bedre tid til undersøkelsen og at undersøkelser på barnehus alltid gjennomføres av en erfaren rettsmedisiner. Å gjennomføre undersøkelser på barnehuset medfører også ulemper, både av praktisk og faglig art. De praktiske knytter seg til tidsbruk og logistikk, mens det faglige knytter seg til manglende utstyr for mer spesialiserte undersøkelser og at legen er alene og ikke kan rådføre seg med andre spesialister like lett som på sykehus. Tilbudet ved barnehusene er også begrenset i forhold til åpningstid.

At den rettsmedisinske undersøkelsen gjennomføres på barnehuset har også utilsiktede konsekvenser. Legene bekymrer seg for at terskelen for å gjennomføre undersøkelser er blitt høyere: på sykehusene gjøres undersøkelser når barnet kommer inn, mens undersøkelser på barnehusene gjøres etter at saken er anmeldt og dommeravhør er gjennomført. I tillegg vanskeliggjøres rekrutteringen til faget og slitasjen på legen blir større.

Legene stiller videre spørsmålstegn ved om ressursene utnyttes best mulig med den modellen man praktiserer i dag. De er bekymret for oppsplitting av det rettsmedisinske miljøet og for at man bruker uforholdsmessig mye ressurser på å opprettholde et tilbud ved barnehusene – som kommer få barn til gode. En alternativ modell er å lokalisere barnehusene sammen med sykehusene, og at selve undersøkelsen gjennomføres på sykehusene.

Barnehusene som samarbeidsprosjekt

Barnehusene ble etablert som et tverrdepartementalt prosjekt med forankring i justissektoren. Barnehuslederne ser flere fordeler ved denne forankringen, blant annet at den har bidratt til at politiet bruker barnehusene i større grad enn de ellers ville gjort. Både blant barnehuslederne og de rettslige aktørene er det flere som synes tiden er inne for å vurdere den organisatoriske forankringen på nytt.

Barnehuslederne er samstemte i behovet for å få på plass en overordnet styring som forplikter Helse- og omsorgsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i større grad enn det som er tilfelle i dag.

Barnehusene uttrykker stor grad av bevissthet omkring sin egen rolle i forhold til politiet og den strafferettslige prosessen. Politiet gir uttrykk for at de i hovedsak er fornøyd med både samarbeidet og rolleavklaringene fra barnehusets side. Forholdet mellom politiet og barnevernet kan være mer problematisk, sett fra politiets ståsted.

Barnehuslederne understreker barnehusenes nøytralitet i den strafferettslige prosessen. Blant advokatene mener noen at barnehusene ikke er nøytrale, men fremstår som påtalemyndighetens forlengede arm. Politiet uttrykker imidlertid stor grad av tillit til barnehuset, og fremhever at de ansatte ivaretar hensynet til bevissikring på en god måte.

I forhold til kompetanseutvikling har vi vist at barnehusene har en viktig rolle, og at deres bidrag i forhold til kompetansehevende tiltak for politiet og domstolen blir satt pris på. Barnehusene samarbeider tettest med politiet, og mye tyder på at politiet synes de barnehusansatte besitter kompetanse politiet har nytte av. Meningene er delte om hvorvidt barnehusene bør besitte politifaglig kompetanse og om barnehusene har tilstrekkelig kunnskap om politiets etterforskning.

Fra 2012 ble ordningen med øremerkede midler til barnehusene erstattet av rammefinansiering via politidistriktene. Som følge av endringen har noen barnehus opplevd kutt i budsjettene, mens andre ikke har merket noen endring. Ett argument som har vært anført *mot* bruk av barnehus, har vært økte kostnader for politiet og domstolene, spesielt der det er lang reisevei til nærmeste barnehus. Våre data indikerer at økt ressursbruk har betydning for bruken av barnehus – noe som kommer tydelig frem der politiet selv har et ønske om å bruke barnehusene i større utstrekning enn økonomien tillater. Politiet opplever barnehusenes bidrag som hjelp og avlastning i forhold til oppgaver før og i etterkant av dommeravhøret. Samtidig kan manglende kjennskap til hverandres rutiner skape forvirring og dobbeltarbeid.

Konklusjoner og anbefalinger

Ulike sider ved gjennomføringen av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse er belyst i rapporten. En overordnet konklusjon er at bruken av barnehus ikke

impliserer en ny avhørsmodell for avhør av barn. En forskjell er imidlertid at barn og pårørende blir ivaretatt på en langt bedre måte når avhør skjer på et barnehus enn når avhør skjer hos politiet eller i tingretten. Både dommere, advokater, polititjenestemenn og rettsmedisinerne fremhever dette som et fremskritt i saker om vold og overgrep mot barn. Selv om evalueringen tegner et positivt bilde av erfaringen med ordningen med barnehus, er det samtidig behov for avklaringer på tre områder; rammebetingelser og målgrupper, gjennomføringen av dommeravhør og gjennomføringen av rettsmedisinsk undersøkelse. Våre anbefalinger kan oppsummeres slik:

Rammebetingelser og målgrupper:

- Dagens organisering og styringsstruktur innebærer en rekke utfordringer for barnehusene. Vår anbefaling er at begge deler vurderes på nytt.
- Saksmengden ved barnehusene har økt år for år, og vil sannsynligvis fortsette å øke i årene som kommer. Vår anbefaling er at man planlegger med dette for øyet når det gjelder personalressurser og avhørsfasiliteter. Myndighetene bør også vurdere å sette et tak for antall avhør per rådgiverstilling.
- Tilbudet ved barnehusene når i liten grad voksne psykisk utviklingshemmede. Samtidig gjennomføres mange avhør med barn som har særlige behov. For den første gruppen anbefaler vi at det gjøres en kartlegging av omfanget av saker og saksgangen i disse, for begge grupper anbefaler vi at det gjøres en vurdering av hva slags kompetanse barnehusene bør besitte og om noen barnehus bør ha et særlig ansvar for kompetanseutvikling og kompetansespredning.

Gjennomføring av dommeravhør:

- Variasjonen i bruken av barnehus politidistriktene i mellom tilsier at man bør vurdere å regulere bruken gjennom lov eller forskrift. Vår anbefaling er at politiet og domstolene får tydeligere retningslinjer for bruken av barnehus, men at det tas høyde for at det i enkeltsaker kan være uhensiktsmessig å bruke barnehus.
- Det er behov for en nærmere regulering av aktørenes rolle når de er tilstede i bisitterrommet under avhør. Dette gjelder særlig barnehusansattes og barnevernets roller. Dette bør inngå i revideringen av dommeravhørsforskriften som Sæverudutvalget ser på.

- Endringer i dagens avhørsordning med dommeravhør; enten med en to-trinns løsning med politiavhør og eventuelt etterfølgende dommeravhør, eller en endring hvor dommeren ikke lenger monitorerer avhøret, berører grunnleggende straffeprosessuelle spørsmål. Vår anbefaling er at man ikke endrer avhørsmodellen før de straffeprosessuelle og rettspolitiske implikasjonene er grundig utredet gjennom en juridisk konsekvensutredning.
- Det er delte meninger om hvem som kan anses som skikket til å gjennomføre avhør med barn i saker om vold og overgrep. Dagens ordning, hvor avhøreren er politiutdannet og ansatt i politiet, bidrar til å understreke at politiet og barnehuset har ulike oppgaver. Vår anbefaling er at ordningen videreføres.
- Om bevisverdien av barnets forklaring påvirkes eller eventuelt svekkes ved bruk av videokonferanse ved dommeravhør er uklart. Vi anbefaler at det gjøres en empirisk undersøkelse og en nærmere vurdering av dette.

Gjennomføring av rettsmedisinsk undersøkelse:

- Ordningen med rettsmedisinsk undersøkelse på barnehusene har åpenbare fordeler. Samtidig er ulempene mange, både praktisk og faglig. Ressursbruken knyttet til å opprettholde to tilbud, blir det også satt spørsmålsteget ved. Vår anbefaling er at det gjøres en ny vurdering av hensiktsmessigheten ved at barnehusenes tilbud skal omfatte rettsmedisinsk undersøkelse.

Bakgrunn og problemstillinger

Innledning

Statens barnehus, eller «barnehusene», er et tverrfaglig, samlokalisert tiltak rettet mot barn og unge mistenkt utsatt for seksuelle overgrep eller vold, eller som har vært vitne til vold. Tiltaket gjelder også voksne med psykisk utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt. Tanken med barnehusene er at barn, unge, og voksne utviklingshemmede, skal henvende seg ett sted, og slippe å måtte fortelle sin historie mange ganger. I stedet skal de profesjonelle aktørene komme til barnehuset og utføre sine oppgaver der. I tråd med dette gir barnehusene tilbud om både dommeravhør, medisinsk undersøkelse, rådgivning, og psykologisk oppfølging eller behandling.

Opprettelsen av barnehus bunnet i en mangeårig bekymring blant profesjonelle og andre for at barn som utsettes for vold og overgrep har møtt et fragmentert og uoversiktlig tjenesteapparat, og at det i dette har ligget en risiko for at barna og familiene deres påføres ekstra belastninger i en i utgangspunktet vanskelig situasjon. Ikke minst har manglende samordning utgjort en risiko for uheldig behandling fra hjelpeapparatets side med negative konsekvenser for den strafferettslige behandlingen av saken.

Ordningen med barnehus er forholdsvis ny. Stortinget fattet vedtak om at det skulle gjennomføres et prøveprosjekt med barnehus i 2005, og det første barnehuset ble etablert i Bergen i november 2007. Senere er det etablert barnehus i seks andre deler av Norge (Hamar desember 2007, Kristiansand november 2008, Trondheim februar 2009, Tromsø mars 2009, Oslo september 2009). Barnehuset i

Stavanger ble opprettet i november 2010, men på grunn av kort virketid ved evalueringens oppstart 1. mars 2011, inngår ikke data fra dette barnehuset i vår studie. Et åttende barnehus er planlagt lagt til Ålesund, men tidspunkt for etablering er per i dag ikke besluttet.² Evalueringen belyser altså barnehusenes virksomhet i en tidlig fase og i en periode preget av sterk utvikling. I tillegg vil noen barnehus være relativt nyetablerte, mens andre har noen års virketid bak seg. Barnehusene var i starten en midlertid prøveordning, men er nå en permanent ordning med en fast ansatt stab på de respektive barnehusene.

Barnehusenes tilbud retter seg mot barn og unge, samt voksne psykisk utviklingshemmede. Det varierer om barnehusene gir tilbud til barn inntil 16 eller 18 år.³ Når det gjelder gjennomføring av dommeravhør av voksne psykisk utviklingshemmede, vil dette gjelde de som har en form for utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt som innebærer problemer med å uttrykke seg verbalt. Gjennomgangen av årsrapportene fra barnehusene viser at det gjennomføres svært få avhør av voksne funksjonshemmede. Barnehuset i Oslo, som er det barnehuset som har det største antallet avhør i året, hadde ingen slike avhør i 2010 (Årsrapport 2010: Barnehuset Oslo), mens det i 2011 ble gjennomført 9 dommeravhør av voksne med psykisk utviklingshemming (Årsrapport 2011: Statens Barnehus Oslo). Barnehusene er bekymret for at ikke flere blir avhørt, fordi denne gruppen har en stor risiko for å bli utsatt overgrep (Kvam, 2003). For vår studie får dette konsekvenser fordi vi ikke har et empirisk grunnlag for å belyse hvordan disse sakene behandles. Samtidig er det et viktig empirisk resultat i seg selv at avhør med voksne funksjonshemmede gjennomføres i liten grad, noe vi vil drøfte nærmere i rapportens kapittel 11.

Selv om det i svært liten grad gjennomføres avhør med voksne med psykisk utviklingshemming i barnehusene, kan dette tilbudet likevel spille en viktig rolle når det gjelder ivaretagelse, behandling og oppfølging. Vi har ikke undersøkt nærmere i hvilken utstrekning dette skjer da denne delen av virksomheten faller utenfor vår evaluering.

Mot denne bakgrunnen rettes vårt hovedfokus mot saker som omfatter barn og unge. For å lette fremstillingen omtaler vi dem som «barn» i denne rapporten, med mindre det er problemstillinger som tilsier at barn som er over en viss alder bør

² På nettsiden til Ålesund kommune står det at barnehuset planlegges åpnet 15. november 2012.

³ Dette går vi nærmere inn på i kapittel 3.

betraktes som «ungdom». Begrepsbruken er i tråd med FNs barnekonvensjon, der barnebegrepet brukes om alle under 18 år.

Hensikten med evalueringen er å belyse hvilke implikasjoner innføringen av barnehus har hatt for politiets arbeid med saker om vold og overgrep mot barn, med hovedfokus på gjennomføring av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Metodisk omfatter studien både dokumentanalyse, kvalitative intervjuer med barnehusledere, polititjenestepersoner, dommere, advokater og rettsmedisinere, samt en landsdekkende spørreskjemaundersøkelse blant politidistriktene.

Opprinnelig ønsket vi å sammenlikne måten etterforskningen av disse sakene gjennomføres på i og utenfor barnehus. Som vår undersøkelse vil vise, benytter alle politidistriktene vi har fått opplysninger fra nå barnehusene ved gjennomføring av dommeravhør, enten alltid eller noen ganger. Dermed foreligger det ikke lenger grunnlag for å gjøre en slik sammenlikning med utgangspunkt i politidistriktenes praksis. I stedet har vi spurt politidistriktene om hvilke erfaringer de hadde *før* barnehusenes opprettelse og hvilke erfaringer de har hatt *etter* at barnehusene ble etablert. Vi har også bedt politidistriktene gi vurderinger av hvilke fordeler og ulemper de mener det har både for politiet, for barnet og den mistenkte overgriperen at dommeravhøret gjennomføres i henholdsvis barnehus eller ved domstolen / annet avhørssted. Her vil studien gi noe innblikk i implikasjoner ved at barnehusene er involvert i sakene sammenliknet med hvordan praksis var tidligere.

I det følgende redegjør vi for tilnærmingen vi har valgt, sentrale begreper og perspektiver og for de delproblemstillingene som belyses i rapportens ulike kapitler.

Dommeravhøret i sentrum

Dommeravhøret vil ha en sentral plassering i vår analyse. Avhøret vil imidlertid analyseres i en bredere kontekst ved at det sees i sammenheng med etterforskningen og virksomheten ved barnehusene for øvrig. Et dommeravhør innebærer at dommeren tar i mot barnets forklaring utenfor rettsmøte når barnet er under 16 år (jf. straffeprosesslovens § 239 og forskriften av 1998⁴). Hensikten er at barna skal slippe å møte i retten, og at avhøret i stedet avspilles under en eventuell senere hovedforhandling. I praksis delegerer dommeren selve utspørringen av barnet til en såkalt «særlig skikket person», som i dagens ordning er en politietterforsker med

⁴ Kortform for «Forskrift om dommeravhør og observasjon av 2. oktober 1998» (Rundskriv G-70/98).

spesialopplæring i avhør av barn, mens dommeren monitorerer avhøret sammen med de andre representantene.

Det er flere grunner til at vi har valgt å rette hovedfokus på gjennomføringen av avhøret. Fornærmedes forklaring er sentral i saker om vold og seksuelle overgrep. Særlig i saker om seksuelle overgrep mot barn er det få andre bevis enn partenes forklaringer (jf. Hennum, 1999). Dommeravhøret inngår også som en sentral del av barnehusenes virksomhet fordi det danner utgangspunkt for den rettslige behandlingen av saken. Hensynet til straffesaken blir derfor styrende for mye av det som skjer i saken inntil dommeravhøret er gjennomført. Dette handler om å ikke påvirke bevissituasjonen i saken i negativ retning. I tillegg ligger det som en forutsetning i barnehusordningen at når barnet har fortalt om vold eller overgrep i dommeravhøret, så skal barnet slippe å gjenta disse opplysningene i forbindelse med rettsmedisinsk undersøkelse⁵ eller psykologisk behandling. Dermed får dommeravhøret også betydning i forhold til disse delene av barnehusenes virksomhet. Alle disse forholdene tilsier at avhøret vies stor plass i vår studie.

Ordningen med barnehus innebærer altså at det etterforskningsmessige og strafferettslige perspektivet møter det barnefaglige og behandlingsorienterte under samme tak og i samme sak. I vår analyse vil vi undersøke empirisk i hvilken utstrekning disse perspektivene og profesjonelle tilnærmingene utfordrer hverandre. Et annet spørsmål vi er opptatt av er i hvilken grad partenes rettsikkerhetmessige stilling blir berørt av at saken behandles innenfor en slik helhetlig og samlokalisert ordning. Da ordningen ble etablert var en av målsettingene at den skulle styrke rettsikkerheten for både det utsatte barnet og den mistenkte i saken.

Vår tilnærming til evalueringsoppdraget

Vår studie er én av to studier som samlet utgjør *Barnehusevalueringen 2012*. Felles for disse studiene er at det ikke foreligger «baselinedata» som det er mulig å sammenligne med direkte. I vår sammenheng forutsetter en full belysning av den overordnede problemstilling at det foreligger systematisk kunnskap om hvordan disse sakene ble behandlet i rettsapparatet på landsbasis før barnehusene ble opprettet. Det finnes i dag viktige forskningsbidrag om ulike sider ved politiets og retts-

⁵ Både medisinsk og rettsmedisinsk undersøkelse brukes som betegnelse for denne undersøkelsen. Vi har valgt å bruke betegnelsen «rettsmedisinsk undersøkelse» og redegjør i kapittel 9 nærmere for begrepsbruken.

apparatets etterforskning – for eksempel om dommeravhør (Gamst & Langballe, 2004; Myklebust, 2009), barn som vitner (Melinder & Magnussen, 2003), bevis (Hennum, 1999), og om hvordan aktørene behandles i saker om seksuelle overgrep mot barn i rettsystemet (Bakketeig, 2000). Det foreligger imidlertid ikke samlet kunnskap om etterforskningen av disse sakene på nasjonal basis, noe som innebærer at vi mangler et sammenlikningsgrunnlag for hvordan disse sakene ble etterforsket før barnehusene ble innført. For å få noe innblikk i situasjonen før barnehusene ble innført, har vi inkludert spørsmål om dette i våre spørreskjemadata og intervju-materiale. Selv om dette ikke utgjør et systematisk sammenlikningsgrunnlag, gir det noe innblikk i situasjonen før barnehusene ble innført. I tillegg viser vi til studiene nevnt ovenfor der dette er relevant.

Hensikten med denne evalueringen er i stedet å få frem hva ulike aktører som er involvert i saker om vold og overgrep mot barn, vurderer som styrker og svakheter ved gjennomføring av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse i barnehusene. Vår tilnærming har i så måte mer til felles med en bruker- eller prosessevaluering enn en målevaluering. Sverdrup har gjennomgått ulike definisjoner av evalueringsforskning og trekker blant annet frem en definisjon som fremhever at hensikten med evalueringsforskning «... er å måle virkningen av et program opp imot de målene man ønsket å oppnå.» (Weiss 1972:4, i Sverdrup 2002:25).

En målevaluering vil altså ta utgangspunkt i målsettingene som ble formulert for en ordning eller et tiltak og undersøke empirisk i hvilken grad disse er oppfylt. I forhold til vårt tema ville en slik evaluering lagt opp til å belyse om dommeravhørene rent objektivt sett blir bedre når de gjennomføres i barnehus enn når de gjennomføres hos politiet eller en lokal tingrett. Med «bedre» menes om avhørene oppfyller forskningsbaserte krav til hva som anses som gode dommeravhør. Innenfor denne undersøkelsens rammer har det imidlertid ikke vært mulig å gjøre en innholdsanalyse av dommeravhørt gjennomført i barnehus. Tilsvarende gjelder for de rettsmedisinske undersøkelsene, vi har ikke forskningsmessig grunnlag for å belyse om de blir bedre når de gjennomføres i barnehus enn på sykehus. I stedet må vi baseres oss på å få frem hvordan disse spørsmålene vurderes ut fra de ulike aktørenes ståsted.

Et annet spørsmål man kunne belyst i en målevaluering er utfallet av sakene der avhørene er gjennomført i og utenfor barnehus. Tanken ville her være at dersom

flere saker ender med tiltale og domstolsbehandling der avhøret er gjennomført i barnehus, kan dette være en indikasjon på at avhørene er bedre i barnehus. På grunn av kort virketid for barnehusordningen lar heller ikke dette seg undersøke. Dette handler dels om at mange saker ikke vil være kommet til domstolsbehandling enda. Dessuten ville en sammenlikning av andel saker som ender med tiltale i og utenfor barnehus ha begrenset verdi fordi hva som påvirker utfallet i saken vil henge sammen med en rekke faktorer som blant annet sakstype, barnas alder, andel tilståelser og som krever avanserte analyseteknikker og en viss størrelse i utvalget for å la seg måle (jf. Hennem 1999; Bakketeig, 2000). Hvor hensiktsmessig det er å bruke utfallet av påtalevurderingen som et suksesskriterium for barnehusene er heller ikke gitt. Vi kommer tilbake til dette i kapittel 8 og kapittel 11.

I tillegg til det evaluerende siktemålet vår studie har, har den et *eksplorativt* siktemål: vi ønsker å identifisere problemstillinger som barnehusordningen reiser uten at vi nødvendigvis får behandlet dem i sin fulle dybde.

Sentrale begreper

Etterforskningen utgjør en forberedelse til en eventuell senere straffesak, hvor dommeravhøret og rettsmedisinsk undersøkelse inngår som etterforskningsskritt. Samtidig fungerer dommeravhøret også som et bevisopptak med sikte på eventuell senere avspilling i retten. Til etterforskningen og selve straffesaken knytter det seg en rekke prosessuelle regler for saksbehandlingen. Når vi i fremstillingen bruker begrepet *et strafferettslig perspektiv* henpeiler dette på de betraktninger og vurderinger som knytter seg til etterforskningen og en eventuell senere straffesak. For eksempel vil det at dommeravhøret i barnehusene gjennomføres før behandlingstiltak i stor grad være begrunnet ut fra et strafferettslig perspektiv fordi formålet er å forhindre bevisforspillelse. Behandlingstiltak før avhøret vil kunne gi forsvarsadvokaten grunnlag for å stille spørsmålstegn ved mulig påvirkning av barnet fra behandlerens side.

Et annet begrep vi anvender er *barneperspektiv*. Dette er et begrep man møter i mange sammenhenger og der begrepet ofte ikke er nærmere definert.⁶ Begrepet brukes i nordiske evalueringer av barnehus, i offentlige dokumenter og i intervju-

⁶ Også Cederborg påpeker dette. I hennes bok bruker hun «barneperspektiv» i betydningen: «... at de professionelle skal lytte til børnene i så vid utstrækning som mulig for at finde ud af, hvordan de opfatter deres egen virkelighed.» (2002 s. 16).

ene med informantene. Når vi viser til annen litteratur og offentlige dokumenter vil forfatterens egen fortolkning ligge til grunn for begrepets innhold. Når vi bruker begrepet i våre analyser viser det til at det er hensynet til barnet som står i sentrum for vurderingene. Når ulike interesser skal veies opp mot hverandre vil et barneperspektiv handle om å spørre om hvilke implikasjoner den konkrete praksis vil ha for det enkelte barnet. For eksempel kan det handle om måten et barn skal forberedes til dommeravhør. Bevisshensyn kan tale for at færrest mulig voksne snakker med barnet før avhøret. Fra barnets ståsted kan det derimot være viktig å ha trygge voksne rundt seg som det kan snakke med før avhøret. Det første eksempelet reflekterer et strafferettslig perspektiv hvor hensynet til å forhindre bevisforspillelse kommer til uttrykk, mens det siste gjenspeiler et barneperspektiv, hvor ivaretagelsen av det enkelte barn står i sentrum. Etter vår vurdering samsvarer en slik bruk av begrepet barneperspektiv med den betydningen barnehuslederne tillegger det, slik vi har oppfattet dette gjennom våre intervjuer.

Fordi *rettssikkerhetsbegrepet* inngår som en av målsettingene ved barnehusenes virksomhet, er det nødvendig å definere dette begrepet nærmere. Dette er også nødvendig fordi dette ikke er gjort i rapporter eller dokumenter for øvrig hvor barnehusordningen foreslås. Samtidig fremgikk det tydelig da forslaget om innføring av barnehus ble fremsatt for Stortinget at siktemålet med ordningen skulle være å bedre både barnets og den mistenkte utøverens rettssikkerhet.

Begrepet rettssikkerhet har ikke et entydig innhold og brukes ofte som et honnørord i mange sammenhenger. I NOU 2009:15 (s. 60) gis begrepet følgende innhold:

«Kjernen i begrepet 'rettssikkerhet' er knyttet til krav om at enkeltindividet skal være beskyttet mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side, samtidig som vedkommende skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling og forsvare sine rettslige interesser.»

Ved barnehusene vil det gjerne være barnas rettssikkerhet som står i sentrum. Dette fordrer en videre bruk av begrepet. I NOU 2009:15 (s. 61- 62) omtales en slik videre bruk:

«Begrepet 'rettssikkerhet' kan også brukes i en videre forståelse, som omfatter samfunnets rettssikkerhet og/eller kriminalitetsfrenes (fornærmedes og etterlattes) rettssikkerhet. Om disse interessene skal omfattes av rettssikkerhetsbegrepet eller ses på som mothensyn til ivaretagelsen av rettssikkerhet for mistenkte, kan diskuteres. Den allmenne oppfatning synes å være at rettssikkerhetsbegrepet i straffeprosessen bør reserveres for mistenktes vern mot uriktige avgjørelser. Samfunnets og/eller fornærmede og etterlattes legitime interesser kan langt på vei ivaretas uten at det innebærer en svekkelse av mistenktes rettssikkerhet.»⁷

⁷ Se Ot. prp nr. 11 (2007-2008).

For vårt formål vil det være hensiktsmessig å bruke begrepet rettssikkerhet i en videre forståelse av begrepet, hvor både den mistenkte utøverens og barnas interesser omfattes.

Organiseringen av rapporten

I denne studien rettes altså hovedfokus mot hvilke implikasjoner innføringen av barnehus har hatt for politiets arbeid, og da primært for gjennomføringen av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Nærmere bestemt vil vi belyse hva ulike aktører mener om dette. Problemstillingen belyses gjennom delspørsmål i rapportens ulike kapitler. Rapporten er organisert slik:

I kapittel 2 redegjør vi for metodisk tilnærming og etikk. I kapittel 3 er temaet de fagpolitiske prosessene bak opprettelsen av barnehus i Norge, mens kapittel 4 presenterer og drøfter foreliggende forskning om barnehus. De to sistnevnte kapitlene utgjør viktige rammer for analysene i de påfølgende kapitlene.

Temaet i kapittel 5 er bruken av barnehus i etterforskningen. Konkret belyses følgende spørsmål:

- Hvor mange dommeravhør gjennomføres i politidistriktene, og hvor mange politidistrikter bruker barnehus ved gjennomføring av dommeravhør?
- Hvilke grunner anføres for å bruke barnehus ved gjennomføring av dommeravhør, og hvilke grunner anføres mot å bruke barnehus?
- Hvordan har utviklingen vært når det gjelder anmeldelser av vold og overgrep mot barn, hvilken rolle spiller denne utviklingen for bruken av barnehus, og hvilke implikasjoner kan økningen i antall saker få for barnehusene?

Temaet i kapittel 6 er fasen fra en sak er anmeldt til dommeravhøret gjennomføres; forberedelsesfasen. Konkret belyses følgende spørsmål:

- Hvordan er saksforløpet hos politiet og i barnehuset, hvordan har barnehusene løst koordineringsfunksjonen de har i denne fasen, og hvordan vurderer de andre aktørene barnehusets innsats?
- Hvordan gjennomføres det pålagte formøtet og hvilken betydning har det for gjennomføringen av dommeravhøret?

Temaet i kapittel 7 er tilstedeværelse og roller i bisitterrommet under dommeravhør. Konkret belyses følgende spørsmål:

- Hvem er til stede i bisitterrommet når dommeravhør gjennomføres i og utenfor barnehus, og hvordan vurderer de ulike aktørene barnehusets og barnevernets tilstedeværelse?
- Hva slags rolle mener de rettslige aktørene at barnehuset og barnevernet skal innta i bisitterrommet, og hvilke utfordringer knytter seg til dommerens rolle?
- Er det behov for å tydeliggjøre rollefordelingen mellom de ulike aktørene som er tilstede i bisitterrommet, slik de ulike aktørene ser det?

Temaet i kapittel 8 er gjennomføringen av dommeravhøret. Konkret belyses følgende spørsmål:

- Representerer innføringen av barnehus en ny modell for avhør av barn?
- Hvem bør kunne gjennomføre dommeravhør med barn?
- Hvordan fungerer de tekniske sidene ved gjennomføringen av dommeravhør i barnehus, og hvordan er erfaringene med bruk av videokonferanse ved gjennomføringen av dommeravhør?
- Har innføringen av barnehus ført til en økning i andelen tiltaler i saker om seksuelle overgrep og vold?

Temaet i kapittel 9 er rettsmedisinsk undersøkelse. Konkret belyses følgende spørsmål:

- Hvor mange rettsmedisinske undersøkelser gjennomføres i barnehusene, hva mener ulike aktører om politiets praksis på dette området og hvilke sider ved den rettsmedisinske undersøkelsen vektlegger de ulike aktørene?
- Hva er fordeler og ulemper ved å gjennomføre rettsmedisinsk undersøkelse på barnehus og på sykehus, og hvordan kan en se for seg at slike undersøkelser gjøres i fremtiden?

Temaet i kapittel 10 er barnehuset som samarbeidsprosjekt. Konkret belyses følgende spørsmål:

- Barnehusene er forankret i justissektoren, men er samtidig et samarbeidsprosjekt mellom tre departementer. Hva er utfordringene med denne organiseringen, sett fra barnehusenes side?
- Hvordan vurderer politiet og barnehusene samarbeidet om gjennomføring av dommeravhør, og hvordan vurderer politiet samarbeidet med barnevernet?

- Hvilket utbytte har politiet av barnehusenes kompetanse, og hva slags kompetanse mener de ulike aktørene at barnehusene bør besitte når det kommer til politiets arbeid og den rettslige prosessen?
- Representerer bruken av barnehus merarbeid og merkostnader for politidistriktene?

I det avsluttende kapitlet, kapittel 11, oppsummerer vi sentrale funn og trekker frem problemstillinger som bør drøftes videre, samt fremmer anbefalinger.

Metodisk tilnærming og etikk

Innledning

I dette kapitlet redegjør vi for metodene vi har brukt, samt utvalg, fremgangsmåter og analyser. Vi diskuterer også styrker og svakheter ved de ulike datasettene for våre formål og de etiske sidene ved prosjektet.

Vår tilnærming

For å besvare forskningsspørsmålene i prosjektet er det nødvendig å anvende ulike metodiske tilnærminger. Vi har derfor valgt *et multimetodisk design* som innebærer: «(...) at man studerer et fenomen ved hjelp av ulike metodiske innfallsvinkler som gir ulike datagrunnlag.» (Bakketeig, 2012, s. 263). Konkret omfatter studien både dokumentanalyse, kvalitative intervjuer med barnehusledere og de aktuelle juridiske aktørene og en landsdekkende spørreskjemaundersøkelse blant politidistriktene. Fordelen med denne tilnærmingen er at den gir oss både bredde- og dybdekunnskap om de temaene vi utforsker. Mens spørreskjemadataene for eksempel kan gi innsikt i praksis rundt bruk av barnehusene, vil intervjuene med ansatte i politiet kunne gi mer utfyllende vurderinger av fordeler og ulemper ved bruk av barnehus. Gjennom intervjuene har vi for eksempel fått innsikt i hva politiet opplever som verdifulle bidrag fra barnehusene i forhold til egne arbeidsoppgaver, og politiets vurdering av hvordan barnehuset ivaretar barn og pårørende. Intervjuene har også bidratt til å tydeliggjøre likheter og forskjeller mellom de ulike profesjonelle aktørenes opplevelse av og erfaringer med barnehusene, og de har bidratt til å avdekke likheter og forskjeller mellom barnehusene. Å kombinere ulike metoder har også gitt oss mulighet

til å undersøke om resultatene fremkommet ved de ulike metodene stemmer overens (konsistens). Dessuten har de kvalitative dataene innhentet gjennom intervjuene hjulpet oss med å utvikle spørsmålene i spørreskjemaet. Ikke minst gir den multi-metodiske tilnærmingen grunnlag for nye måter å forstå de temaene vi belyser.

Vi har også valgt å anvende *en flerinformant-tilnærming* der vi har innhentet opplysninger fra barnehuslederne, fra ansatte i politiet (avhørere, etterforskningsledere, politiadvokater), fra dommere samt forsvarere og bistandsadvokater. I tillegg har vi intervjuet et lite utvalg av leger som utfører rettsmedisinske undersøkelser i og utenfor barnehus. En flerinformant-tilnærming gir oss mulighet til å belyse praksis og bruk av barnehus ut fra ulike perspektiver. I tillegg har det gitt oss førstehåndsdata knyttet til de fleste sidene ved ordningen. Ikke minst gir denne tilnærmingen oss mulighet til å se om vurderingene er forskjellige ut fra ulike profesjonelle ståsteder, for eksempel mellom barnehusene og politiet.

Vår tilnærming innebærer at vi får opplysninger om praksis og vurderinger slik de var på tidspunktet da opplysningene ble innhentet. Samtidig undersøker vi en ordning som totalt sett har eksistert i noen få år og de seks barnehusene som inngår i vår studie har hatt ulik virketid. Noen har vært i virksomhet i noen år, mens andre er relativt nyetablerte, noe som innebærer at det vil være forskjeller i hvor godt innarbeidet barnehusene er som tiltak, både internt i det enkelte barnehus og eksternt mot samarbeidspartnere som for eksempel politiet. Det kan tenkes at tilfredsheten vil være større ved barnehus som er ferdig med den første etableringsfasen slik at tilbudet er godt kjent hos barnehusets samarbeidspartnere. Det kan også være at rolleavklaringen i samarbeidet er tydeligere i barnehus som har vært etablert i noen år sammenliknet med de som har hatt kortere virketid. Som Johansson (2008) understreket i den svenske evalueringen, er samhandling en prosess som utvikler seg over tid. Dette er noe det må tas høyde for i fortolkningen av resultatene.

I det følgende redegjør vi nærmere for de ulike tilnærmingene vi har benyttet som ledd i vår studie: dokumentanalysen, de kvalitative intervjuene og spørreskjemaundersøkelsen. Vi gjennomførte også intervjuer med to internasjonale forskere for å få deres innspill og tanker om hva en slik tverrfaglig modell som barnehusene representerer, kan bety for avhør av barn mistenkt utsatt for vold og overgrep.⁸ I analysearbeidet har vi først forholdt oss til hvert datasett separat. Deretter

⁸ Henholdsvis Michael E. Lamb ved University of Cambridge, England (13.4.2011) og Debra Poole ved Central Michigan University, USA (26.5.2012).

er de ulike analysene vurdert i sammenheng og bearbeidet til en samlet fremstilling. Denne tilnæringsmåten gir god oversikt over hvorvidt og hvordan de ulike datasettene utdyper, samsvarer eller eventuelt motstrider hverandre.

Dokumentanalysen

Vi startet undersøkelsen med å gjennomføre en dokumentanalyse. Vi innhentet relevante dokumenter gjennom søk på internett og fikk tilsendt årsrapporter fra barnehusene. I tillegg fikk vi tilsendt relevante dokumenter fra Politidirektoratet etter begjæring om innsyn. Vi har gjennomgått et ganske omfattende materiale som foruten årsrapportene fra barnehusene for de årene de har eksistert, omfatter rapporter fra frivillige organisasjoner, rapporter fra arbeidsgrupper i Justisdepartementet, stortingsvedtak og offentlige brev. I tillegg har vi gjennomgått rutiner og regelverk. Dokumentene er gjennomgått kronologisk for å identifisere sentrale føringer og endringer i disse over tid. Vårt hovedfokus har vært rettet mot de politifaglige og de rettslige målsettingene rundt barnehusenes virksomhet.

Dokumentanalyse er en vanlig tilnærming innenfor samfunnsforskningen og innebærer både fordeler og ulemper. Fordelene er at dataene er permanente slik at de kan analyseres flere ganger, noe som gjør det mulig både med reliabilitetssjekker og replikasjonsstudier. Dokumentstudier gjør det også mulig å følge utviklingen av det fenomenet man studerer over tid. Den største ulempen er at dokumentene er skrevet for et annet formål enn det som er målsettingen med analysene som gjennomføres. I vår studie har dokumentanalysen gitt viktig informasjon om vurderinger som ble gjort i etableringsfasen, herunder forståelsen av ordningen og hvilke formål ordningen skulle tilgodese. Denne analysen utgjør en sentral referanseramme for tolkingen av mønstre i de andre empiriske undersøkelsene vi har gjort.

De kvalitative intervjuene

Intervjuene i denne undersøkelsen omfatter både individuelle intervjuer ansikt-til-ansikt og over telefon, og fokusgruppeintervjuer. De individuelle intervjuene omfattet de seks lederne av barnehusene som inngår i studien, fire rettsmedisinere og 12 ansatte i politiet.

Utvelgelsen av informanter fra politiet foregikk ved at vi sendte brev til politimestrene i de politidistriktene som har barnehus som en del av sin virksomhet. Vi

ba om erfarne etterforskere, eventuelt etterforskningsledere som kunne ha «generelle betraktninger og spesifikke erfaringer med bruken av barnehuset». Hvem som ble valgt ut som informanter i politidistriktet ble altså bestemt av politidistriktet selv. I hovedsak fikk vi informanter som hadde ansvaret for disse sakene som en del av sitt arbeidsområde, enten som avhørere, etterforskningsledere eller politiadvokater. Rettsmedisinere ble rekruttert gjennom direkte forespørsel basert på vår kunnskap om hvem som har bred erfaring med rettsmedisinske undersøkelser av barn både i og utenfor barnehusene, og både før og etter at barnehusene ble etablert.

Intervjuene med barnehuslederne og de ansatte i politiet ble alle gjennomført ansikt-til-ansikt. Det var flere grunner til at vi valgte denne tilnæringsmåten. For det første var det helt sentralt for oss å reise rundt til de aktuelle barnehusene med sikte på å få sett hvordan barnehusene er tilrettelagt for gjennomføring av selve dommeravhørene og for å få et inntrykk av hvordan barnehusene er fysisk tilrettelagt for å skape en barnevennlig atmosfære. Barnehuslederne viste oss rundt i lokalene i forkant av intervjuet, noe som ga oss godt innblikk i dette. Ansikt-til-ansikt-intervjuer gir dessuten mer utfyllende informasjon fordi man også får med den non-verbale kommunikasjonen. Intervjuene av rettsmedisinerne utenfor Oslo ble av praktiske årsaker gjennomført over telefon.

Til de ulike informantgruppene brukte vi intervjuguiden som fokuserte på de samme temaene, men hvor spørsmålene ble tilpasset hver informantgruppe. Rettsmedisinerne som ble intervjuet over telefon fikk intervjuguiden tilsendt før intervjuet fant sted, men dette ble ikke gjort for de andre informantgruppene. Intervjuene varte fra cirka en time til i overkant av halvannen time. Alle ble tatt opp digitalt og senere transkribert.

Styrken med intervjudata er at de gir et godt grunnlag for å få innblikk i informantenes vurderinger og refleksjoner rundt barnehusordningen generelt og egen praksis og erfaringer spesielt. Svakheten ved intervjudata er at informasjonen som gis ikke anses representativ for det fenomenet man studerer. Siden antallet informanter er lite risikerer vi også å få et skjevt bilde av hvordan ordningen fungerer. Dette kompenseres noe ved at vi kombinerer analyser fra ulike datasett. Mot slutten av intervjurunden som helhet opplevde vi såkalt meningsmetning, altså at vi etterhvert fikk lite ny informasjon. Dette tolker vi som et tegn på at vi har fanget

opp de viktigste problemstillingene informantene er opptatt av. Et annet kjennetegn ved intervjudata er at de er godt egnet til å identifisere og løfte frem perspektiver og problemstillinger som i neste omgang kan gjøres til gjenstand for senere empiriske undersøkelser – noe vi synes vår datainnsamling er et godt eksempel på.

Vi gjennomførte to fokusgruppeintervjuer, ett med et utvalg dommere og ett med et utvalg forsvarere og bistandsadvokater. Vi valgte separate intervjuer fordi det ville gi et «renere» bilde av synspunkter sett ut fra aktørenes ulike posisjoner i rettssystemet. For å finne frem til aktuelle dommere kontaktet vi Domstolsadministrasjonen og ba om forslag til dommere som kunne la seg intervju. Deretter rettet vi en henvendelse til det utvalget som ble foreslått og fikk avtalt intervju med seks dommere/sorenkskrivere fra ulike steder i landet. Alle hadde lang og bred erfaring, dels som dommere og dels fra andre posisjoner i rettssystemet, som for eksempel politiet og påtalemyndigheten. Flere av dommerne hadde erfaringer med at dommeravhørene var blitt gjennomført på ulike måter i ulike perioder. Erfaring fra ulike posisjoner i rettssystemet innebar at de hadde gode forutsetninger for å vurdere barnehusordningen ut fra flere posisjoner i rettssystemet. Samtidig må det understrekes at de fleste primært formidlet erfaringer fra et dommerperspektiv. Fem av de seks dommerne hadde selv erfaring fra å ha ledet dommeravhør på barnehusene, mens den siste baserte sine vurderinger på erfaringer fra andre dommere ved domstolen han tilhørte.

For å rekruttere advokater til fokusgruppeintervjuet, rettet vi en henvendelse til Advokatforeningen hvor vi ba om forslag til aktuelle advokater med erfaring både som forsvarere og bistandsadvokater i saker om vold og seksuelle overgrep mot barn. Deretter sendte vi ut invitasjon til disse og fikk positivt svar fra åtte – med en overvekt av advokater fra Oslo-regionen. De fleste hadde lang yrkeserfaring fra ulike deler av strafferettsapparatet, blant annet fra politi og domstoler. Tyngdepunktet i erfaringsgrunnet var imidlertid i advokatrollen, med erfaring både som forsvarsadvokat og bistandsadvokat. Alle advokatene hadde erfaring med barnehus, men omfanget av direkte kontakt varierte.

Begge fokusgruppeintervjuene varte i omlag tre timer og ble gjennomført i Politi- og høgskolens lokaler. Samtalene var strukturert rundt noen hovedtemaer: aktørenes bakgrunn, herunder erfaringer med dommeravhør før og nå, vurderinger rundt gjennomføring av dommeravhør på barnehusene, rettsmedisinsk under-

søkelse og samarbeid og organisering av barnehusene. Innenfor denne strukturen fløt samtalen nokså fritt mellom aktørene.

Fordelen med fokusgruppeintervjuer i denne sammenhengen er at vi fikk informasjon fra et større antall informanter enn vi ellers ville hatt mulighet til. Ved at samtalen pågikk i en gruppe fikk vi også frem flere nyanser i vurderingene enn vi ville gjort i enkeltintervjuer, og et rikt tilfang av eksempler på hva som fungerer bra og hva som er til hinder for at barnehusene kan fungere godt. Det er samtidig viktig å understreke at det ikke knytter seg noen generaliserbarhet til dette materialet; det representerer temaer og problemstillinger som kan drøftes i forhold til annen empiri og relevant forskningsteori på feltet.

Spørreskjemadata

I juni 2011 sendte vi ut spørreskjemaer som vedlegg til e-post til alle landets 27 politidistrikter. I følgebrevet skrev vi: «*Formålet med denne evalueringen er å undersøke hvilken betydning Barnehusene har hatt for politiets etterforskning i saker som faller inn under denne ordningen.*» Deltakelsen i kartleggingen var frivillig, men vi formidlet at vi håpet at politidistriktene ville bistå oss i dette arbeidet. Innsamlingen av data gikk tregt, noe som dels må sees i sammenheng med ferieavvikling i politidistriktene og senere i sammenheng med hendelsene i regjeringsskvartalet og på Utøya 22. juli 2011. Vi sendte ut en purring via Politidirektoratet høsten 2011 med oppfordring til politidistriktene om å besvare spørreskjemaet. Etter purringen hadde 18 av 27 politidistrikter svart, hvilket gir en svarrate på 67 prosent. Med unntak av ett politidistrikt har alle svart på de fleste spørsmålene i spørreskjemaet.

Spørreskjemaet omfattet både åpne og lukkede spørsmål, med hovedtyngden på åpne spørsmål. Derfor presenteres ikke resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen i form av tabeller. Bruk av åpne spørsmål har gitt oss et tekstmateriale som har gitt grunnlag for kvalitative analyser. Spørreskjemaet fokuserte på følgende hovedområder:

- Bruk av barnehuset, begrunnelser for bruk / ikke bruk, samt hvem som tar avgjørelsen om bruk.
- Utviklingen i antall anmeldelser og mulige forklaringer på eventuelle endringer.
- Om, og eventuelt på hvilken måte, innføring av barnehus har hatt implikasjoner for etterforskningen og sikringen av bevis.

- Vurdering av barnehusets rolle, og betydningen av dets samordnendefunksjon.
- Hvorvidt innføringen av barnehus har ført til endringer i ressursbruk, og om tid fra anmeldelse til avhør er endret.

Styrken ved bruk av spørreskjema er at vi i utgangspunktet har hatt mulighet til å innhente informasjon om vurderinger og praksis for bruk av barnehusene i alle de 27 politidistriktene. Ved at alle får de samme spørsmålene er svarene også sammenliknbare. På den annen side har vi kun fått svar fra to tredjedeler av landets politidistrikter. Samtidig er dette en akseptabel svarprosent i spørreskjemaundersøkelser hvor offentlige instanser er involvert. For eksempel hadde en spørreskjemaundersøkelse av ettervernsarbeidet ved landets barneverntjenester en svarprosent på 68 (Oterholm, 2008). Vi anser derfor svarraten vi oppnådde, som tilstrekkelig for å kunne gi verdifull informasjon om praksis rundt bruk av barnehus i politidistriktene. Imidlertid er det grunn til å merke seg at erfaringsgrunnlaget for bruk av barnehus varierer i de ulike distriktene, og vi kan heller ikke utelukke at de som har svart på vår undersøkelse representerer politidistrikter som har mer positive erfaringer med bruk av barnehus enn de som ikke har svart.

Etiske betraktninger

Etiske betraktninger er viktige i alle studier uansett hvilken metode man anvender. Vår studie berører et sensitivt felt fordi vi analyserer et tilbud rettet mot barn mistenkt utsatt for vold og seksuelle overgrep. Samtidig er vårt hovedfokus de profesjonelle aktørene med barnehuslederne, politiet og de øvrige rettslige aktørene i sentrum. Fokus er ikke rettet mot det enkelte barn eller pårørende og det er ikke samlet inn opplysninger om disse.

Gjennom innsynsbeğjeringen til Politidirektoratet fikk vi blant annet tilgang til dokumenter som er unntatt offentlighet. Det er imidlertid ikke referert til noe informasjon fra disse dokumentene i denne undersøkelsen.

Både ved de individuelle intervjuene, fokusgruppeintervjuene og ved spørreskjemaundersøkelsen informerte vi om at deltakelsen i undersøkelsen var frivillig, og at vi ved rapporteringen av resultatene ikke ville fremstille opplysningene på en måte som ville gjøre at informantene enkelt kunne identifiseres. Ved spørreskjemaundersøkelsen innhentet vi også tillatelse via politimestrene.

En utfordring i studien er hvordan man skal bevare informantenes anonymitet når analysene baserer seg på små utvalg – en problemstilling man ofte møter i evalueringer av offentlige tiltak. Vi har valgt å håndtere dette ved ikke å bruke stillingsangivelser, og å utelate kjønn og geografiske detaljer som kan bidra til å identifisere informantene. Tilsvarende gjelder for spørreskjemadataene. I noen tilfeller har vi gjort noen unntak, for eksempel når vi redegjør for rene faktaopplysninger vi anser uproblematisk å gjengi som særskilte tiltak det enkelte barnehus har satt i verk. Vurderinger fra barnehusledernes side har vi derimot bestrebet oss på å anonymisere. Dette forhindrer selvfølgelig ikke at enkelte vurderinger kan være gjenkjennelige internt blant barnehuslederne og kanskje også hos de nærmeste samarbeidspartnerne, men ikke blant lesere mer generelt.

En annen problemstilling gjelder Politihøgskolens uavhengighet i forhold til tematikken som evalueringen omhandler. Politihøgskolen fikk i oppdrag å gjennomføre denne undersøkelsen fra Politidirektoratet. Politihøgskolen som er et særorgan i politiet, er altså satt til å evaluere et tiltak som ligger under samme departement som barnehusene (Justis- og beredskapsdepartementet). Dette er imidlertid en problemstilling som vil gjelde mye av forskningen ved Politihøgskolen fordi forskningstemaene i stor grad dreier seg om politiets virksomhet. Politihøgskolens forskningsavdeling har en fri stilling der det er aksept for, og ønskelig at, avdelingen skal gjennomføre forskning som retter kritiske blikk mot politiet og politiets virksomhet i vid forstand. Ved å inkludere NOVA som samarbeidspartner i prosjektet reduseres også den risiko en for nær posisjon i forhold til oppdragets tema, kan innebære i prosjekter som dette. Derfor anser vi ikke den omtalte koplingen som problematisk. Et annet forhold er at det er Politihøgskolen som er ansvarlig for opplæringen av de som foretar dommeravhør. Dette er en posisjon som kan påvirke vurderinger knyttet til hvem som skal gjennomføre avhørene. Dette er en problemstilling som belyses i evalueringen og vi har prøvd å være bevisste på vår posisjon i analysearbeidet.

Utviklingen av den norske barnehusmodellen

Innledning

Bakgrunnen for opprettelsen av barnehusene⁹ var et politisk ønske om å bedre ivaretagelsen av barn og unge utsatt for vold og overgrep. Flere fagpolitiske prosesser har hatt betydning for opprettelsen av barnehusene. I det følgende skal vi se nærmere på noen av dem, dels for å få et innblikk i vurderingene bak ordningen, og dels for å få innsikt i utviklingen av målsettingene ved den. Ikke minst er denne utviklingen viktig fordi noen av disse prosessene i dag utgjør de viktigste føringene for barnehusenes virksomhet fordi det ikke er utarbeidet nasjonale retningslinjer for dem.

I gjennomgangen vil vi også løfte frem problemstillinger som gjør seg gjeldende i diskusjoner rundt barnehusene og som våre empiriske resultater også vil belyse. For eksempel gjelder dette balanseringen mellom å ivareta etterforskningshensyn og ivaretagelse/behandling av barnet, tiden fra anmeldelse til dommeravhør, adgangen til å overvære dommeravhøret og dommerens rolle ved dommeravhør. På denne måten tar fremstillingen i dette kapitlet sikte på å være en referanseramme for analysene av det empiriske materialet vi presenterer senere i rapporten.

⁹ Til å begynne med ble konseptet omtalt som «Barnas hus», som på Island. Imidlertid viste det seg at dette navnet allerede var tatt i bruk av en butikkjede. Ordningens norske navn er nå formelt «Statens barnehus» eller mer uformelt «barnehusene».

Behov for forbedringer på feltet dommeravhør og observasjon

På sett og vis startet prosessen mot innføring av barnehus allerede i 2004. Da gjennomførte en arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet, i samarbeid med Domstolsadministrasjonen, en evaluering av ordningen med dommeravhør og observasjon¹⁰ (Dommeravhør og observasjon av barn, 2004). Arbeidsgruppens hovedoppgave var å vurdere hvordan ordningen fungerte og evalueringen viste at observasjon i liten grad ble gjennomført. Dessuten endte svært få saker med tiltale der observasjon var gjennomført. Arbeidsgruppen foreslo derfor at man burde vurdere å oppheve ordningen med observasjon.

Arbeidsgruppen reiste også spørsmål rundt om det er nødvendig at dommeren medvirker ved gjennomføring av dommeravhør fordi den mener at: *«(...) rettsikkerheten ved sikring av beviset kan anses tilfredsstillende uten dommerens medvirkning.»* (s. 1). Dette er en problemstilling vi også møter igjen i forbindelse med dommernes rolle ved gjennomføring av dommeravhør i barnehusene. For å belyse dette spørsmålet gjennomførte arbeidsgruppen blant annet en spørreskjemaundersøkelse rettet mot ulike aktører, som statsadvokater, politijurister, forsvars- og bistandsadvokater, psykologer/psykiatere og dommere. Av 66 tingrettsdommere svarte 62 prosent at dommernes medvirkning var hensiktsmessig ved forberedelse av avhøret, mens 76 prosent mente at dommernes medvirkning var hensiktsmessig ved gjennomføringen av selve avhøret. Dommerne selv rapporterte altså at de opplevde sin tilstedeværelse som nødvendig. De respondentene som ikke mente at dommernes medvirkning var hensiktsmessig ved forberedelsen av avhøret anførte *«(...) at dommeren var uforberedt, passiv og sjelden tok hånd om regien.»* Ved gjennomføringen av avhøret ble det også anført at *«(...) dommeren har en passiv, uengasjert rolle.»* (begge sitater, s. 6). Enkelte mente også at for eksempel korrigeringer av avhørere der det ble stilt ledende spørsmål, ikke hadde fungert tilfredsstillende. Flere påpekte at dommerne manglet relevant kompetanse i disse sakene. I vårt intervju med dommerne kommer problemstillingen med dommerne opp i forbindelse med hvordan de opplever muligheten til å lede og administrere forberedelsen og gjennomføringen av dommeravhøret. I arbeidsgruppens rapport ble det vist til barnehusordningen på Island, og det ble spesielt pekt på det at ressursene er samlet

¹⁰ Det følger av strpri § 239 tredje ledd at: *«Når vitnets alder eller særlige omstendigheter tilsier det, kan dommeren bestemme at det i stedet eller forut for avhør etter første ledd skal foretas observasjon av vitnet.»* Ordningen med dommeravhør og observasjon er forøvrig nedfelt i forskriften av 1998 nr. 925 (rundskriv G-70/98).

og at dommeren følger avhøret via videooverføring. Barnehusordningen blir altså nevnt i sammenheng med spørsmålet om hvordan spørsmålet om dommernes tilstedeværelse kan løses på en mer effektiv måte, samtidig som man ivaretar retts-sikkerhetsmessige hensyn.

I arbeidsgruppens rapport ble det også påpekt at to ukers-fristen for gjennomføring av dommeravhør ofte ble oversittet og at dette skyldtes; manglende kapasitet for gjennomføring av dommeravhør, at det ikke var «en særlig skikket person» tilgjengelig til å gjennomføre avhøret og at det ut fra etterforskningsmessige hensyn kunne være hensiktsmessig å la det gå lengre tid før dommeravhøret ble gjennomført. De samme problemstillingene reises i dag i vurderingene av gjennomføring av dommeravhør i barnehus. Det som er nytt er at spørsmålet om kapasitet rundt avvikling av dommeravhør i dag rettes mot barnehusene.

Oppfølgingen av rapporten *Dommeravhør og observasjon av barn* ble senere innlemmet i Justisdepartementets utredning (St.prp nr. 1 (2005-2006)) og planleggingen av pilotprosjektet med barnehus.

Redd Barna foreslår etablering av barnehus

I samme periode presenterte Redd Barna en rapport om etablering av barnehus for barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk (Skybak, 2004). Også her ble det vist til den islandske ordningen der alle faginstanser kommer til barnet slik at barnet slipper å forholde seg til en rekke forskjellige kontorer. Redd Barnas forslag gikk ut på at lokalene skulle være barnevennlige og at politiet skulle kunne foreta dommeravhøret på barnehuset i lokaler som var trygge for barnet. Det skulle være opptaksutstyr (lyd og bilde) tilgjengelig som ga god overføring til et annet rom der andre fagfolk kunne følge avhøret. Det ble argumentert for at gode opptak ville bidra til at barnet ville slippe å fortelle sin historie på nytt til andre voksne. Dette ville gi kvalitetsmessige bedre avhør og dermed bedre bevis og større rettssikkerhet. At kvaliteten på avhøret ble koblet til kvaliteten på opptakene må sees i sammenheng med at opptaks-kvaliteten på avhørene tidligere var svært dårlig. Dette viser også tidligere undersøkelser (Hennum, 1999; Bakketeig, 2000).

Det er verdt å merke seg at Redd Barna utelukkende knyttet ordningen til seksuelt misbrukte barn og ikke for eksempel til barn utsatt for andre typer vold eller vitneerfaringer. Dette er interessant fordi Redd Barnas rapport kom i en periode

hvor det var økt oppmerksomheten om barn som vitne til vold i familien (Bakketeig & Jonsdottir, 2008; NOU 2003:31).

I Redd Barna-rapporten ble det vist til at mange forhold er til hinder for at overgrep blir oppdaget og anmeldt, samt at kun et fåtall saker ender med tiltale og dom til tross for en økning i antall anmeldelser. I tillegg var hjelpeapparatet og rettsapparatet i vid forstand dårlig koordinert. Dette var uheldig i saker som krevde høy grad av samarbeid og koordinering. Manglende koordinering av politi, barnevern og øvrige hjelpeinstanser innebar også en risiko for ytterligere traumatisering og eventuelt retraumatisering av barnet. Det ble også redegjort for hvordan barnehusordningen var organisert på Island og hvordan en slik ordning kunne innføres i Norge.

For barna ville en slik ordning blant annet innebære å bli møtt av personer med spesialkompetanse, å bli møtt på egne premisser i et trygt og barnevennlig miljø, å slippe å måtte fortelle sin historie flere ganger og få mindre negative opplevelser i forbindelse med utredning av mistanken. Pårørende ville kunne få rådgivning fra personer med spesialkompetanse på ett sted, og oppleve å bli tatt på alvor. For fagpersonene ville ordningen innebære optimal tilrettelegging for tverrfaglig samarbeid, rådgivning, veiledning, metodeutvikling og utveksling av kunnskap og erfaringer. I tillegg ville tilbudet innebære en støtte for fagfolk som arbeider med et område som er krevende å arbeide med over tid. Som fremstillingen senere vil vise, er dette sider ved barnehusenes virksomhet som også våre informanter har erfaringer med. Redd Barna var samtidig oppmerksom på utfordringer ved å innføre en slik ordning, for eksempel risikoen for at profesjonelle motsetninger vil være et hinder for å få ordningen til å fungere, samt at det kunne være motstand i fagmiljøene mot at ordningen ble brukt.

I rapporten fremgår det at Redd Barna «testet ut» ulike profesjonelle aktørers forventinger til en slik ordning i et lite utvalg. Rapporten viste at politietterforskerne (3 stk.) og advokatene (2 stk.) var skeptiske til om barnehusene var nødvendige i politiets arbeid og mente at ordningen ville være viktigere for hjelpeapparatet, samt i distriktene. Politietterforskerne opplevde håndteringen av sakene som god nok i de større byene. Advokatene var betenkt over ivaretagelsen av rettssikkerheten til mistenkte overgripere hvis målsettingen med ordningen skulle være å oppnå flere tiltaler. Dommerne (2 stk.) og representantene fra hjelpeapparatet (en psykolog, en sykepleier, en spesialpedagog), var på sin side udelt positive. Slik vi ser

det, reflekterer svarene profesjonenes ulike målsettinger, selv om det kun er snakk om eksempler på oppfatninger i et lite utvalg profesjonelle.

Hovedtilnærmingen i Redd Barnas rapport er at barneperspektivet er overordnet under henvisning til Norges konvensjonsrettslige forpliktelser. Ivaretagelsen av barnets rettsikkerhet inngår som en del av barneperspektivet. Samtidig er mye av argumentasjonen i rapporten forankret i behovet for en bedre politimessig og rettslig behandling av sakene. Barnehusene skal ha en ressursfunksjon gjennom å bistå med kompetanse i saker hvor fagpersoner har behov for bistand, samt at barnehusene skal bidra til å akkumulere og utvikle kompetanse. Slik vil ordningen bidra til at tverrfaglige miljøer vil kunne få støtte og oppnå større faglig sikkerhet. Det er grunn til å merke seg at det legges opp til en ordning der fagfolkene reiser til barna i de tilfeller der barna har lang reisevei fra bostedet til barnehuset. Etter dagens modell er det gitt føringer fra sentrale myndigheter mot en slik løsning.

Forslag om etablering av barnehus fremmes for Stortinget

Den neste milepælen i prosessen mot etablering av barnehus kom da det ble fremmet forslag for Stortinget om å innføre barnehus. Dette ble gjort i et dokument 8-forslag 16. juni 2004 fra Stortingsrepresentantene May Hansen og Inga Marte Thorkildsen. Forslaget gikk ut på å innføre en «ny avhørsmodell» av barn som har vært utsatt for eller vært vitne til en traumatisk krisesituasjon (Dokument nr. 8:86 (2003-2004)). Konkret innebar lovforslaget et ønske om at det skulle utarbeides en plan for nye standarder for avhør av barn i rettslig sammenheng. Forslaget bygget på en modifisert versjon av modellen Childrens Advocacy Center (CAC) fra USA og den islandske modellen med Barnas hus ble trukket frem som et eksempel. Det ble også vist til at observasjon av de yngste barna var en ordning som ikke hadde fungert etter hensikten, og at organiseringen av dommeravhør og observasjon bidro til at 14-dagersfristen for gjennomføring av avhør etter anmeldelse ikke ble overholdt. I forslaget ble det argumentert for å sette barnet i sentrum i en organisatorisk modell som også skulle sikre høyere effektivitet, kompetansevekst og mer presis måloppnåelse. Bedre effektivitet skulle oppnås gjennom behandling av flere saker og ved at flere saker skulle ende med tiltale og dom. Kompetansevekst skulle oppnås blant annet ved at det ble utviklet langsiktig spesialkompetanse på barneavhør, utviklingspsykologi og sårbarhetsfaktorer knyttet til barn med traumatiske

kriseerfaringer. Hovedmålsettingen med barnehusene var å styrke barnas retts-sikkerhet, at uskyldige ble frifunnet og at barnas utsagn skulle kunne bidra til å oppklare saken. De fleste hensynene som begrunnet forslaget refererte altså til den politimessige og rettslige behandlingen av saken. I lovforslaget ble det også vist til evalueringer fra USA som viste til en rekke positive resultater i de regionene som hadde utviklet slike sentre.¹¹ I forslaget fra stortingsrepresentantene inngikk også et forslag om at ordningen skulle evalueres innen tre år etter oppstart.

Dokument 8-forslaget ble behandlet av Stortinget 4. mars 2005. Resultatet ble at Justiskomiteen ba justisministeren koordinere arbeidet med å etablere et pilot-prosjekt i Norge (Innst. S. nr. 123 (2004-2005)). Justisdepartementet ble samtidig bedt om å vurdere andre alternative tiltak som kunne styrke rettsstillingen til barn utsatt for seksuelle overgrep eller som hadde vært vitne til overgrep begått mot andre. I tillegg ble departementet bedt om å vurdere tiltak som kunne tilrettelegge for at barn og unge som har blitt utsatt for eller vært vitne til vold og overgrep skal få behandling.

Under stortingsbehandlingen argumenterte Justiskomiteen for at formålet med barnehusene ikke burde være av strafferettslig karakter; det burde først og fremst være å gi barna nødvendig beskyttelse. Det ble i denne forbindelse fremhevet at: *«Dette innebærer at Barnas Hus må fokusere særlig på oppfølging av barn som forteller at de har vært utsatt for seksuelle overgrep og/eller har vært utsatt for vold.»* (Innst. S. nr. 123 (2004-2005), s. 2). Samtidig ble det argumentert for viktigheten av at barnets rettssikkerhet ble ivaretatt gjennom opprettelsen av et slikt tilbud. Argumentasjonen er interessant fordi den forteller noe om hvilken vekt som ble lagt på henholdsvis barneperspektivet og det strafferettslige perspektivet og der barneperspektivet ser ut til å tillegges størst vekt.

Et spørsmål som også ble diskutert i forbindelse med Stortingets behandling, var hvordan en slik ordning kunne tilpasses norske forhold og hvor det ble pekt på de geografiske avstandene i Norge. Dette er verdt å merke seg i og med at betydningen av lang reisevei senere er blitt anført som et argument mot å bruke barnehusene. Et annet forhold det er grunn til å merke seg er formuleringen «ny avhørsmodell» i dokument 8-forslagets tittel. Denne skaper forventninger om at det er snakk om en ny modell for gjennomføring av dommeravhør. Et spørsmål vi vil belyse er om ord-

¹¹ Se nærmere om dette i kapittel 4.

ningen for gjennomføringen av selve avhøret faktisk er ny, eller om barnehusene kun representerer endrede rammer for gjennomføringen av selve avhøret.

Under behandlingen ble følgende forslag vedtatt (Innst. S. nr. 123 (2004-2005), s. 3):

«Stortinget ber Regjeringen om snarest å nedsette en arbeidsgruppe med representanter fra politi, domstoler, advokater, barnevern, helsepersonell, frivillige innen feltet vold og overgrep mot barn, samt fra de berørte departementer, for å vurdere hvilken organisering som vil være mest hensiktsmessig for Barnas hus i Norge.»

Dette resulterte i at daværende Justis- og politidepartementet startet utredning og planlegging av et pilotprosjekt. Evalueringen av reglene om dommeravhør og observasjon av barn vi refererte til innledningsvis, skulle følges opp parallelt slik at disse prosessene ble behandlet i sammenheng (St.prp. nr. 1 (2005-2006)).

Barnehusordningen tar form

I mai 2006 kom rapporten *Barnas Hus* som utreder etableringen av pilotprosjektet og berører en rekke sentrale problemstillinger knyttet til barnehusene. Rapporten ble utarbeidet av en tverrdepartemental arbeidsgruppe nedsatt våren 2005 i tråd med Stortingets vedtak om å etablere et pilotprosjekt som omfattet et tilbud til barn utsatt for seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer. Målgruppen var videre enn forslaget til Redd Barna som kun omfattet barn utsatt for seksuelle overgrep. Vedtaket var imidlertid i tråd med mandatet arbeidsgruppen hadde fått fra Stortinget. Rapporten er viktig fordi lederne av barnehusene viste til denne da de fikk spørsmål om de hadde spesielle føringer da barnehusene ble opprettet.

I rapporten redegjorde arbeidsgruppen for erfaringer fra rettskretser på Island som brukte Barnas hus ved avhør og som opplyste at dette ga bevismessig gode avhør og at samarbeidet mellom de involverte instansene var gode. Arbeidsgruppen viste samtidig til en annen rettskrets som ikke brukte Barnas hus. Begrunnelsen for dette var at dommerne foretrakk å bruke egne fasiliteter som var tilrettelagt for dommeravhør ved domstolen fordi dette ble ansett som mer effektivt. Raskere avhør ble ansett som viktig for barnet og i tillegg opplevde dommeren å ha større autoritet når avhørene fant sted ved domstolen enn når de fant sted i Barnas hus. Denne rettskretsen behandlet halvparten av alle overgrepssakene på Island.

Arbeidsgruppen innhentet også erfaringer med barnehus fra Sverige. Den svenske regjeringen iverksatte i 2005 forskningsvirksomhet med samarbeid under

felles tak blant annet i seksuelle overgrepssaker i seks byer i Sverige. Linköping var kommet lengst og var det tilbudet som ble presentert mest inngående i rapporten. Det fremgår at den svenske ordningen primært var opprettet for å sikre samarbeid mellom ulike instanser i disse sakene. Det grunnleggende var at samarbeidet skulle skje under felles tak i følge regjeringens mandat for arbeidet. For øvrig sto aktørene nokså fritt i hvordan forsøksvirksomheten ble utformet.

Arbeidsgruppen viste også til forskjeller mellom svensk og norsk rett. I Sverige er det påtalemyndigheten og ikke domstolen som er ansvarlig for avhøret av barnet. Gjennomføringen av selve avhøret er i mindre grad regulert i det svenske lovverket sammenliknet med det norske. Det er ingen frister for å gjennomføre avhør av barnet, men det er lovfestet en frist om at tiltale skal tas ut innen fire måneder i slike saker. I Sverige har man, i motsetning til i Norge, heller ikke nedfelt i regelverket at gjentatte avhør som hovedregel ikke må finne sted. Tvert imot hadde arbeidsgruppen fått opplyst at gjentatte avhør ikke nødvendigvis var problematisk, så fremt avhørene fant sted innenfor et kort tidsrom og ble gjennomført av samme person. Betydningen av gjentatte avhør og hvor skadelig dette eventuelt er for barnet, er også en problemstilling som i dag drøftes internasjonalt (Cederborg, 2007; La Roy m.fl. 2009; 2010).

Modellen som ble foreslått

Arbeidsgruppen fremhevet to hensyn som sentrale ved utforming av et pilot-prosjekt for en ny avhørs- og samarbeidsordning. Ordningen skulle ivareta hensynet til barnet, og rettsikkerheten både for barnet og den eventuelt mistenkte. Arbeidsgruppen la i rapporten frem forslag til tre mulige modeller for en barnehusordning i Norge som omfattet ulik grad av formalisering og samlokalisering. Den første modellen innebar ingen fysisk samlokalisering, men samarbeid skulle sikres gjennom tydeligere styringsdokumenter. Den andre modellen innebar at dommeravhør og medisinsk undersøkelse skulle gjennomføres på ett sted og at lokalene skulle fungere som møteplass for de andre instansene. Den tredje modellen var en integrert modell hvor barnehuset representerte en egen enhet. Etterforskningsmyndighetene, domstolen og legen skulle gjennomføre dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse ved barnehuset, mens et konsultasjons- og oppfølgingsteam ivaretok kortidsoppfølgingen av barnet. Sistnevnte team skulle

ha kompetanse innen barnevern, pedagogikk og psykologi. Koordineringsansvaret skulle ligge hos barnehusene. Dette er den modellen som ligner mest på den islandske ordningen. Uavhengig av hvilken modell som ble valgt mente arbeidsgruppen at barnehusene måtte ivareta noen overordnede hensyn; disse var rettssikkerheten og rettsvernet til den mistenkte overgriper og barnet, styrking av kvaliteten på avhørsmetodikken og gjennomføringen av den medisinske undersøkelsen. I tillegg måtte ordningen ha en tydelig avgrensning av sakstyper.

Arbeidsgruppen gikk inn for den integrerte modellen (den tredje modellen) fordi den ville innebære at barnet kunne henvende seg ett sted, barnet trengte ikke å fortelle sin historie flere ganger og barnet ble ivaretatt av trygge og kompetente personer gjennom hele prosessen. Dessuten ga en ordning utformet etter den tredje modellen grunnlag for kompetanseheving og kunnskapsutvikling/forskning. Noen ulemper ordningen ville føre med seg var at barn/familie, samt politiet og domstolene i noen tilfeller kunne få lengre reisevei. Dessuten ville også helsepersonell måtte hentes inn til barnehusene etter nærmere avtale. Arbeidsgruppen vurderte imidlertid disse ulempene som underordnet i forhold til de gevinster de mente innføringen av en slik modell ville gi.

Et sentralt spørsmål som arbeidsgruppen drøftet var hvilken profil eller hvilket formål barnehusene skulle ha – altså om det barnefaglige, det medisinske eller hensynet til etterforskningen og en eventuell straffesak skulle være i sentrum. Arbeidsgruppen pekte på at dette ville avhenge blant annet av fagbakgrunnen hos de ansatte og hvilke saker som skulle behandles, hvilken rolle politiet skulle ha og hvem som kunne henvende seg til barnehusene. Så langt vi kan se, ble det ikke tatt eksplisitt stilling til dette spørsmålet, men arbeidsgruppen var opptatt av at opprettelsen av barnehus ikke skulle svekke tilliten til at også den siktedes rettssikkerhet ble tilstrekkelig ivaretatt. Blant annet drøftet arbeidsgruppen spørsmålet om hvorvidt gjennomføring av dommeravhør i et miljø som var spesielt tilrettelagt for barn, kunne innebære en risiko for at tilliten til dommeravhøret som bevis ble svekket.

Arbeidsgruppen reiste også spørsmål om oppgavene til ulike instanser skulle overtas av barnehusene. Dette gikk ikke arbeidsgruppen inn for, men mente i stedet at samarbeidet skulle forankres i en samarbeidsavtale. Et tverrfaglig team skulle ha konsultasjons- og oppfølgingsansvar, og medisinsk undersøkelse skulle gjennomføres av medisinsk personell med spesialkompetanse. Lokalene skulle

være tilrettelagte for dommeravhør, men politi og påtalemyndighet skulle ikke tilknyttet barnehusene – de skulle kun disponere lokalene i forbindelse med avhørene. Videre gikk arbeidsgruppen inn for at de aktuelle aktørene skulle kunne få kopi av opptakene av dommeravhøret og være til stede i tilstøtende rom. Arbeidsgruppen var usikker på om adgangen til å være til stede under avhør ville kreve endringer i regelverket. Som vi senere skal vise, etterlyser både barnehuslederne og ansatte i politiet nærmere regulering av hvem som skal ha adgang til å være tilstede i det såkalte dommerrommet¹², eller bisitterrommet som det også kalles. Arbeidsgruppen mente videre at de ikke-rettslige aktørene (dvs. ansatte i barnehus og barnevern) ikke skulle ha rett til å stille spørsmål under avhøret – noe det heller ikke er lovhjemmel for etter gjeldende rett. Den gikk også inn for at terapi til barnet kun skulle tilbys etter at dommeravhøret var gjennomført for ikke å risikere å svekke troverdigheten av barnets forklaring. Arbeidsgruppen mente videre at avhørene ikke skulle gjennomføres av ansatte ved barnehusene, men av en erfaren politiavhører og hvor dommeren har det overordnede ansvaret i tråd med tidligere (og nåværende) praksis. Hvem som bør gjennomføre avhørene er en problemstilling som fortsatt diskuteres (jf. f.eks. Kaldal, Diesen, Beije & Diesen, 2010; Rejmer & Hansen, 2008) og som også vi vil drøfte nærmere i analysen av det empiriske materialet.

Arbeidsgruppen drøftet i tillegg lokalisering og administrativ forankring. Når det gjaldt lokalisering la arbeidsgruppen vekt på at omgivelsene burde være tilgjengelig for publikum og fagpersonale. Spørsmålet om tilgjengelighet berører både terskelen for å bruke barnehusstilbudet og hensynet til barnets sikkerhet for eksempel i saker som gjelder vold. I forhold til det organisatoriske drøftet arbeidsgruppen om forankringen burde være i daværende Justis- og politidepartementet (JD), i Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) eller i daværende Barne- og likestillingsdepartementet (BLD).¹³ Arbeidsgruppen tok ikke endelig stilling til forankrings-spørsmålet, men det fremgår at det på dette punkt var dissens i gruppen. Flertallet argumenterte for at det overordnede ansvaret burde ligge enten i daværende BLD eller HOD. Argumentet mot å legge ansvaret i JD var at ingen av representantene

¹² Det brukes flere ulike betegnelser på rommet hvor tilhørerne følger dommeravhøret uten å være tilstede i selve avhørsrommet, «bisitterrommet», «dommerrommet», «siderommet». Av disse betegnelsene har vi valgt å bruke betegnelsen «bisitterrommet» fordi betegnelsen åpner for at flere ulike grupper er tilstede og for at rommet ikke nødvendigvis er i umiddelbar tilknytning til avhørsrommet. Avhøret overføres til bisitterrommet pr. videolink.

¹³ Daværende Barne- og likestillingsdepartementet har nå endret navn til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. Daværende Justis- og politidepartementet har nå endret navn til Justis- og beredskapsdepartementet.

fra dette feltet ville ha en fast tilknytning til selve barnehuset. De sentrale oppgavene i den daglige driften ville være koordinering av oppgaver, konsultasjon med barnevernet, behandlingstilbud til barn og pårørende, samt rådgivning til aktuelle fagfolk. Man var også opptatt av å velge en organisering som ikke ville bidra til at det ble satt spørsmålsteget ved objektiviteten hos politiet og de øvrige rettslige aktørene. Mindretallet argumenterte for at forankringen burde være i JD under henvisning til Stortingets behandling av saken hvor dommeravhøret ble holdt frem som kjernen i barnehusenes virksomhet. Forankringsspørsmålet kan være viktig blant annet for spørsmålet om hvilket perspektiv som blir mest fremtredende i barnehusenes virksomhet; vi vet fra andre studier at den overordnede organisatoriske tilknytningen kan ha betydning (Bakketeig, 2011).

Høringsinstansenes synspunkter

Rapporten ble sendt på høring i august 2006. JD ba da om innspill både til arbeidsgruppens forslag, og til rapporten for øvrig, inkludert synspunkter på hvor et pilotprosjekt burde starte opp, organisatorisk forankring og dimensjoneringen av pilotprosjektet. Høringsfristen ble satt til 18. september 2006.¹⁴ Mange av høringsinstansene uttrykte seg positivt i forhold til opprettelsen av barnehus og det ble gitt støtte til en integrert modell i tråd med den som ble foreslått av arbeidsgruppen (den tredje modellen). Samtidig var det ulike syn på geografisk plassering, dels etter hvor høringsinstansene selv hadde sin virksomhet. Flere pekte også på utfordringer knyttet til ordningen, blant annet lange geografiske avstander, hvilke taushetspliktsregler som skulle gjelde, spørsmål om tilsyn, samt oppbevaring og håndtering av personopplysninger. Det var også ulike syn på den organisatoriske forankringen, og noen foreslo delt forankring mellom BLD og JD. Det er interessant å merke seg at mens Politidirektoratet i sin høringsuttalelse foreslo forankring i BLD, så foreslo BLD forankring i JD. Dette illustrerer utfordringene med tiltak som hører inn under flere departementers ansvarsområder.

Flere høringsinstanser fremhevet videre at det burde etableres en plikt for instansene til å benytte barnehusene. Forslaget om en plikt kan reflektere at man forventet motstand mot å bruke barnehusene i praksis. Spørsmålet om plikt eller frivillig bruk av barnehus er blant problemstillingene som nå utredes av Sæverud-

¹⁴ Jf. Høringsbrev av 4. august 2006

utvalget som har som oppgave å se nærmere på reglene rundt dommeravhør (revidering av forskriften av 1998). Deres utredning vil ferdigstilles i løpet av 2012.

Det er interessant å merke seg at arbeidsgruppen i rapporten som ble sendt på høring ikke tok eksplisitt stilling til spørsmålet om hvilken vekt man skal tillegge barnehusenes ulike formål. Samtidig er dette et spørsmål av stor betydning for flere av problemstillingene som departementet ba høringsinstansene vurdere, for eksempel organisatorisk forankring. Dette underbygges av at enkelte høringsinstanser etterlyser en klarere definisjon av tiltakets mål og målgrupper¹⁵, og kan tolkes som at det ligger et potensielt motsetningsforhold mellom hensynene som barnehusene skal ivareta. De fleste høringsinstansene peker imidlertid ikke eksplisitt på dette motsetningsforholdet. Det er imidlertid noen unntak. Riksadvokaten makte i sin høringsuttalelse til forsiktighet med å koble dommeravhøret for tett opp til den øvrige virksomheten på barnehusene.¹⁶ I denne sammenheng var Riksadvokaten opptatt av den selvstendige og uavhengige rollen som må kjennetegne den strafferettslige håndteringen av saken. Samtidig fremholdt Riksadvokaten at «(...) *det er liten eller ingen fare for at bevisverdien av avhøret vert svekka dersom det gjennomføres på 'Barnas hus'. Her – som elles – er det innhaldet og kvaliteten på avhøret som er avgjerdande.*». Andre høringsinstanser var skeptiske til barnehusordningen av andre grunner, for eksempel stilte Sosial- og helsedirektoratet (SHdir) spørsmål om den foreslåtte ordningen i tilstrekkelig grad ivaretar helsemessige hensyn og om forholdet mellom behandler- og sakkyndigrollene er tilstrekkelig vurdert i relasjon til den medisinske/rettsmedisinske undersøkelsen.¹⁷

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) pekte på et potensielt motsetningsforhold mellom politi- og straffeprosessuelle hensyn og behandlings- og omsorgshensyn. Også SHdir berørte dette da det argumenterte for at terapi krever «fredede rammer» der:

«(...) barnevernsfaglige hensyn og etterforskningshensyn verken direkte eller indirekte intervensjoner i det faglige innhold i tilbudet gjennom samlokalisering og daglig kontakt mellom ansatte med ulike ståsted.»

¹⁵ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet: Høringsuttalelse av 25. september 2006.

¹⁶ Riksadvokaten: Høringsuttalelse av 26. september 2006.

¹⁷ SHdir: Høringsuttalelse av 27. september 2006.

Også høringsuttalelsen fra Redd Barna kan leses som uttrykk for at det foreligger et spenningsforhold mellom disse hensynene.¹⁸ I forbindelse med at forankringen foreslås lagt til JD ble det anført:

«Vi ser imidlertid at det er en viss fare for at de juridiske sidene ved Barnas hus kan få en forstøret betydning. Det er derfor viktig at det utvikles rammer rundt Barnas hus som vektlegger likeverdigheten og gjensidigheten i det tverrfaglige samarbeidet.»

Disse uttalelsene kan dels tolkes som uttrykk for ulike profesjonsinteresser. Som vårt empiriske materiale senere vil vise, er enkelte politiansatte også skeptiske til at ansvaret for avhøret og behandlingsrettede tiltak er samlet under samme tak nettopp under henvisning til risikoen for manglende objektivitet.

Oppstartfasen

Da beslutningen om opprettelse av barnehus var tatt og utredningsfasen gjennomført, gikk prosessen med etablering av barnehusene raskt. I budsjettproposisjonen for 2007-2008 ble det vist til at opprettelsen av barnehusene i Bergen og på Hamar ville finne sted i løpet av 2007 (St.prp nr. 1 (2007-2008)). Det fremgikk videre at det i løpet av 2008 ville bli opprettet tre nye barnehus slik at ordningen ville bli landsdekkende med ett barnehus i hver helseregion.

Det følger av budsjettproposisjonen at JD som følge av den endrede avhørsordningen ville gjøre endringer i dagens regelverk for dommeravhør og observasjon av barn og at disse endringene skulle komme i 2008. Dette arbeidet pågår fortsatt i regi av Sæverud-utvalget og utvalget vil blant annet se hen til resultatene av vår evaluering.

I proposisjonen understreket departementet at bedre ivaretagelse av barn og pårørende samt informasjon og veiledning gjennom saksgangen skulle tillegges stor vekt. I proposisjonen heter det at «(...) *Regjeringen vil styrke og videreutvikle samarbeidet mellom politiets spesialister og barnehusene som er under etablering (...)*» (St.prp. nr. 1 (2007-2008), s. 89). Dette skulle skje gjennom pilotprosjektet i Bergen og på Hamar. Politiet fikk også økt sin bevilgning som følge av etableringen av barnehusene. I tillegg ble det vist til andre prosesser av relevans for utviklingen av barnehusene, blant annet en styrking av innsatsen mot vold i nære relasjoner og av funksjonen til familievoldskoordinatorne. Dette viser at arbeidet med å

¹⁸ Redd Barna: Høringsuttalelse av 18. september 2006.

etablere barnehusene inngår i et bredere arbeid med å få til en bedre samordning av tilbudet til voldsutsatte. Man er også opptatt av å styrke samarbeidet mellom avhørere i politiet og barnehusene:

«Barnehusene skal utvikles til å bli et sentralt knutepunkt mellom offentlige instanser som har oppgaver og ansvar ved behandling av vold og overgrep mot barn. Det er særlig viktig å etablere et formalisert og tett samarbeid mellom barnehusene og politiets spesialister på behandling av volds- og overgrepssaker. (St.prp. nr. 1 (2007-2008), s. 99.)»

Dette reflekterer at man la opp til at barnehusene skulle ha en sentral posisjon i hjelpetilbudet til barn og unge utsatt for vold og overgrep.

Opprettelsen av barnehusene startet i region Vest. Oppdraget ble gitt fra JD til Politidirektoratet 2. februar 2007. Hordaland politidistrikt fikk i oppgave å lede en regional planleggingsgruppe med sikte på å etablere pilotprosjektet. En politiførstebetjent ble satt til å lede oppdraget. De aktuelle departementene (BLD, HOD og JD) og direktoratene (Bufdir, SHdir og POD) samt Domstolsadministrasjonen deltok i oppstartsmøtet i tillegg til Hordaland politidistrikt. Det ble øremerket en halv stilling fra RVTS Vest (Ressurssenter om vald, traumatisk stress og sjølvmoordsforebygging – region vest) til arbeidet med prosjektet. I prosjektrapporten fra Region vest fremgår det at prosjektgruppen savnet en styringsgruppe for arbeidet.¹⁹

På Hamar startet en tilsvarende prosess opp i april 2007 og i Tromsø, Trondheim og Kristiansand i 2008. Oslo fulgte i 2009. Politimestrene hadde det overordnede ansvaret, men det ble tilsatt ledere for de regionale prosjektgruppene. Mandatet for alle gruppene var å utarbeide forslag til:

- En konkret gjennomføring av prosjektet.
- Hvilke oppgaver som skulle utføres på barnehusene og hvem som skulle utføre dem.
- Hvilken bemanning som var nødvendig.
- Hvordan eksisterende tjenester i regionen kunne bidra til prosjektet.
- Budsjettforslag.

Prosjektrapportene viser at prosjektgruppene baserer seg på erfaringer fra de andre barnehusene i forbindelse med utforming av sin virksomhet. Av prosjektrapporten fra Kristiansand fremgår det eksplisitt at den i stor grad bygger på de andre rapportene og erfaringene fra Bergen og Hamar. Av prosjektrapporten fra

¹⁹ En tverretattlig styringsgruppe ble først opprettet i mai 2007, jf. brev fra POD til politimestrene i Hordaland og Hedmark 31. mai 2007.

Hamar fremgår det at prosjektgruppen har vært kjent med innholdet i prosjekt-rapporten fra Bergen. Samtidig skriver de:

«Det er lagt vekt på at Barnehuset på Hamar skal bygge på selvstendige vurderinger av fagperson-ene i prosjektgruppen, tilpasset lokale forhold i den regionen som dette Barnehuset skal betjene. Denne rapporten vil på flere punkter avvike fra forslagene og konklusjonene som ble presentert i Bergensrapporten. (Barnehuset i Hamar, 2007, s. 3.)»

Formuleringen viser at prosjektgruppene fikk relativt stor frihet i utformingen av tilbudet.

De to første barnehusene som ble etablert, Bergen og Hamar, valgte ulike løsninger for noen deler av virksomheten. Barnehuset i Bergen la opp til at når det skulle avgjøres om en sak skulle anmeldes, eller politiet hadde mottatt en anmeldelse, skulle barnehuset kontaktes for å iverksette en koordinert innsats. Koordinering og avklaringsfasen skulle foregå på barnehuset. Barnehuset skulle ha ansvar og legge til rette for et samrådsmøte der relevante instanser deltok. I dette møtet skulle man planlegge og samordne behandlingen og fremdriften i saken. Barnehuset skulle i samarbeid med politiet ivareta ansvaret for at barnet fikk en bistandsadvokat/setteverge hvis det var hjemmel for dette. Dernest skulle de ulike instansene ivareta sine oppgaver. Dommeren skulle ivareta dommeravhøret, medisinsk personell skulle ha ansvaret for medisinsk undersøkelse på barnehuset, mens barnevernstjenesten skulle fatte vedtak om eventuelle sikkerhetstiltak. Helsepersonell med ansvar for psykisk helsearbeid skulle ta hånd om psykiske krisereaksjoner hos barnet, og eventuelt hos ikke-krenkende foreldre. Deretter skulle det holdes et nytt samrådsmøte for å gjøre de ulike instansene kjent med hverandres arbeid. Det ble også foreslått å holde et samrådsmøte ved avslutningen av saken i barnehuset med sikte på deling av informasjon, vurdering og konklusjon for videre arbeid i og utenfor barnehuset. Barnehuset kunne gi råd til overgriper/voldsutøver i forhold til behandlingstilbud og/eller oppfølging.

Hovedtrekkene i tilnærmingen som ble valgt på Hamar er langt på vei de samme som i Bergen, men den avviker på noen punkter. Den viktigste forskjellen er kanskje at Hamar ikke valgte å legge opp til en løsning med samrådsmøter. Men Hamar la også i sin rapport stor vekt på at barnehuset skulle være et *lavterskeltilbud*. I rapporten fremgår det at:

«Barnehuset i Hamar skal gi et helhetlig tilbud til barnet og til pårørende som er bekymret eller har spørsmål. Et slikt tilbud omfatter langt mer enn det å ivareta barn i saker der det er anmeldte forhold. Barnehuset skal være et sted for informasjon, rådgivning og veiledning i saker om vold og seksuelle overgrep mot barn. (Barnehuset i Hamar, 2007, s. 4.)»

Barnehuset skulle dermed organiseres med det man betegnet som en «inntaksgruppe» eller «veiledningsgruppe», som enten kanaliserte sakene til videre behandling ved barnehuset eller ut mot det lokale hjelpeapparatet.

Man la også opp til en løsning der den medisinske undersøkelsen skulle gjennomføres av en sykepleier med særskilt kompetanse. Man la også opp til overføring av undersøkelsen ved bruk av telematikk til spesialistmiljøer i andre deler av landet, i dette tilfellet Ullevål Universitetssykehus. I Bergen er en lege med spesialistkompetanse til stede ved barnehuset en dag i uken. Hamars valg av løsning på dette punkt skyldes imidlertid primært lokale behov.

Som vi skal se senere i fremstillingen, viser intervjuer med lederne av barnehusene at særlig disse to barnehusene har inspirert utviklingen av de øvrige barnehusene, der noen har lagt seg nærmere tilnærmingen i Bergen, mens andre likner mer på tilnærmingen på Hamar.²⁰ Samtidig kombineres også elementer fra begge tilnærmingene. For eksempel har Barnehuset i Kristiansand valgt å legge seg ganske tett opp mot tilnærmingen i Bergen, med stor vekt på samarbeid, koordinering og oppfølging. Samtidig har de også sett hen til Hamar hvor spesielt det personalmessige fremholdes som en styrke (rutiner for personalbehandling osv.). Enkelte barnehusledere vi intervjuet opplyser også at de har vært på hospiteringsopphold på barnehusene i Bergen og på Hamar. I Trondheim valgte man å invitere representanter fra Barnehuset i Hamar for å orientere om virksomheten. Samtidig ble det tatt lokale hensyn og gjort et grundig forarbeide blant annet med innhenting av informasjon om lokale samarbeidspartnere og antall avhør i regionen mv.

Forskjeller mellom barnehusene i etableringsfasen

En gjennomgang av prosjektrapportene for de barnehusene som inngår i evalueringen viser at det i oppstartfasen var forskjeller knyttet til følgende forhold: saks-typen barnehuset skulle forholde seg til, målgruppene for virksomheten, intern

²⁰ Barnehusevalueringen delrapport 2 konkluderer med at forskjellene mellom barnehusene ikke er av en slik art at man kan snakke om ulike barnehusmodeller eller – varianter. I denne sammenheng er det imidlertid viktig å være oppmerksom på at datagrunnlagene for analysen på dette punkt er forskjellige. Fremstillingen ovenfor tar dels utgangspunkt i en analyse av dokumenter som fremstiller prosessen av utviklingen av barnehusene i en tidlig fase og hvor dokumentene peker klart i retning av forskjeller i tilnærminger mellom barnehusene i Bergen og på Hamar. Delrapport 2 baserer seg på intervjuer med barnehuslederne og – ansatte i analysen av måten barnehusene jobber på. Disse er gjennomført i 2012. Også der kommer forskjeller mellom disse barnehusene til uttrykk. Men her stilles det fra forskernes side krav om at det må foreligge forskjeller både i forberedelses-, gjennomførings- og oppfølgingsfasen for at man skal kunne konkludere med at det er snakk om ulike barnehusmodeller.

ansvarsfordeling, synspunkter på hvem som er skikket til å gjøre avhør med barn i målgruppen for virksomheten og løsninger på utfordringen med lang reisevei. I det følgende beskriver vi disse forskjellene mer i detalj.

En forskjell som kommer frem i prosjektrapportene knytter seg altså til terskelen for tilbudet. I Bergen ble det argumentert for at de sakene som skulle inn under barnehusets ansvarsområde primært var anmeldte saker. I rapporten fremholdes det at:

«Det anbefales at det gis mulighet for at saker som ikke er anmeldt kan behandles ved Barnehuset, men at det i hovedsak begrenses til 'modne saker' definert som at det synes ganske klart at det har blitt begått straffbare handlinger. (Barnehuset region vest, 2007, s. 25.)»

Vi tolker dette som et vilkår for å unngå et for stort sakstilfang. Her er forskjellen stor i forhold til Hamar, hvor man som nevnt legger opp til et lavterskeltilbud der alle kan henvende seg med en overgrepsmistanke og hvor noen saker behandles ved barnehuset, mens andre henvises videre til andre hjelpeinstanser.

Gjennomgangen av prosjektrapportene viser også forskjeller med hensyn til hvilke typer saker barnehusene skulle håndtere. Det kan se ut som om målgruppene utvides i takt med opprettelsen av nye barnehus. Barnehuset i Bergen forholder seg til saker om barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, vold eller har vært vitne til vold. Målgruppen på Hamar omfatter i tillegg barn som har vært utsatt for kjønnslemlestelse. I Tromsø og Kristiansand inkluderes barn utsatt for tvangsekteskap i tillegg til de nevnte gruppene, og i Kristiansand nevnes også avhør av voksne med psykisk utviklingshemming eksplisitt.

Også når det gjelder alderen til barna er det forskjeller mellom barnehusene. I Bergen la man opp til at man i alle fall i oppstartsfasen skulle konsentrere tilbudet til barn under 14 år i tillegg til voksne med psykisk utviklingshemming. I neste fase la man opp til å utvide gruppen til unge mellom 14 og 17,5 år. Hamar ønsket å inkludere barn og unge opp til 18 år umiddelbart. I Tromsø ville man rette tilbudet til barn opp til 16 år, mens alder ikke ble spesifisert i rapporten fra Kristiansand. Det er vanskelig å si sikkert hva som begrunner disse forskjellene, om det er FNs barnekonvensjon som definerer barn opp til 18 år, eller om det er aldersgrensen i forskriften av 1998 § 1 som begrunner 16 års-grensen i Tromsø. I Bergen er det ingen tvil om at det er ressursmessige hensyn som begrunner en trinnvis prosess mot en utvidelse av målgruppen.

Både på Hamar og i Tromsø la man i prosjektrapportene opp til at barnet skulle få oppnevnt en kontaktperson som følger barnet, mens dette ikke nevnes av barne-

husene i Kristiansand og Bergen. I utgangspunktet er dette et tiltak som primært knytter seg til ivaretagelse av barnet og barnets pårørende. Kontinuitet i oppfølgingen av barnet er viktig med hensyn til ivaretagelse. I vår sammenheng er det imidlertid dommervhøret og det etterforskningsmessige som er i hovedfokus. I lys av dette er det interessant at ivaretagelse av barnet også fremheves i forhold til å bedre den strafferettslige behandlingen av saken; for eksempel fremholdes det i rapporten fra Hamar at det terapeutiske arbeidet blant annet skal «(...) skape en atmosfære som er så god og trygg at de juridiske aspektene kan bli avklart så godt og effektivt som mulig.» (Barnehuset i Hamar, 2007, s. 16).

Prosjektrapportene viser at det også er ulike syn mellom barnehusene i forhold til hvem som skal gjennomføre avhørene. Det er dommeren som bestemmer hvem som skal gjennomføre avhøret i tråd med forskriften av 1998. Som hovedregel vil dette være en politietterforsker med spesialutdanning fra Politihøgskolen. Barnehuset på Hamar viste til at ansatte fra barnehuset kunne gjennomføre dommeravhør under henvisning til at forskriften av 1998 gir mulighet for at dommeren kan tilkalle en annen særskilt skikket person til å gjennomføre avhøret. Prosjektgruppen frarådet likevel dette som en normalordning av habilitetshensyn. Både Tromsø og Kristiansand tok eksplisitt avstand fra at andre yrkesgrupper enn politiet kan gjennomføre avhørene og mente at disse kun burde gjennomføres av spesialtrente polititjenestepersoner. I rapporten fra Tromsø følger det at:

«En særlig skikket person vil etter gjeldende praksis være en person som har utdanning i avhørsmetodikken for barn noe som i dag kun polititjenesteutdannede har. Det påpekes også at dommeravhøret er et etterforskningsstadium, og at det er av vesentlig betydning at en person med kjennskap til strafferett og straffeprosess utfører avhøret. Prosjektgruppen mener derfor at denne praksisen må fortsette. (Barnehuset Tromsø, 2008, s. 18-19).»

Prosjektgruppene for alle barnehusene peker også på mulige utfordringer knyttet til om barnehusene kommer til å bli brukt. Dels var de opptatt av at barnehusene måtte ha faglig legitimitet gjennom solid kompetanse knyttet til overgrepfeltet, dessuten pekte flere også på behovet for forståelsen av den strafferettslige siden av saken. Hovedutfordringen som ble fremhevet var imidlertid de geografiske avstandene. Av rapportene fremgår det at både politiet og domstolene har vært skeptiske til hensiktsmessigheten ved at alle dommeravhør skulle gjennomføres ved barnehusene.

Prosjektgruppene drøftet også ulike måter å løse utfordringen med lang reisevei på. Et løsningsforslag var at den nærmeste tingretten skulle stå ansvarlig for avhør-

ene som i utgangspunktet tilhørte andre rettskretser, forutsatt at disse ble tilført ressurser for å håndtere dette. Et annet løsningsforslag var at barnet, pårørende og avhørspersonen skulle dra til barnehuset hvor dommeravhøret ble gjennomført med direkteoverføring til tingretten hvor de andre aktørene i saken befant seg. Tromsø foreslo i tillegg at barnehusene kunne reise ut til tingrettene og ivareta barnet der. Denne løsningen skulle imidlertid kun velges unntaksvis, ettersom hovedregelen burde være at barnet skulle komme til barnehuset fordi prosjektgruppen mente dette ville gi den beste ivaretagelsen av barnet.

Prosjektgruppene gikk inn for ulike løsninger. I Tromsø gikk man inn for direkteoverføring som den beste løsningen, men åpnet også for at barnehuset kunne dra ut til tingretten eller at en tingrett ivaretok dommeravhøret på vegne av de andre. Også Hamar gikk inn for direkteoverføring som den beste løsningen, mens man i Kristiansand gikk inn for at den nærmeste tingretten kunne ivareta dommeravhørene på vegne av de andre. I Bergen tok ikke prosjektgruppen konkret stilling til hvilken av modellene som var å foretrekke, men drøftet fordeler og ulemper ved de ulike løsningsforslagene. Her innhentet også prosjektgruppen synspunkter fra lokale dommere som stilte seg positive til direkteoverføring dersom nødvendig teknisk utstyr ble installert ved tingrettene, noe prosjektgruppen oppfordret til at burde bli gjort (jf. Barnehuset region vest, 2007).

Sammenfatning

Vår analyse viser at det bak innføringen av barnehusene ligger en rekke fagpolitiske prosesser, som har pågått over tid. I dokumentene som ble utarbeidet i forkant av etableringen beskrives flere utfordringer knyttet til ordningen med barnehus, og med gjennomføring av dommeravhør innenfor denne rammen. Diskusjonene omkring disse utfordringene berører mange av de problemstillingene vårt materiale gir grunnlag for å belyse. Prosessene som førte frem til etableringen av barnehusene og valget av barnehusmodell er en viktig referanseramme for de fortolkninger vi har gjort av det empiriske grunnlaget for evalueringen. Et viktig bakteppe er også de svært ambisiøse målsettinger man har hatt for barnehusordningen på politisk nivå.

Ut over dette har fremstillingen også vist at selve etableringen av barnehusene har foregått over et kort tidsrom, og uten at overordnede retningslinjer var eta-

blert. Dette har gitt barnehusene stor frihet til å tilpasse tilbudet til lokale forhold, men har også medført utfordringer. Barnehusene i Bergen og Hamar fungerte på mange måter som en mal for utviklingen av de øvrige barnehusene, samtidig som barnehusene har gjort lokale tilpasninger. Særlig de første barnehusene har hatt en utfordrende jobb med å meisle ut sin egen virksomhet. Et spørsmål som kan diskuteres er om det har vært en svakhet ved etableringen at det ikke var etablert klare retningslinjer for barnehusenes virksomhet ved innføringen av dem. På den andre siden har den lokale friheten gitt barnehuslederne et større spillerom for å gjøre lokale tilpasninger.

Hva viser forskningen om barnehus?

Innledning

I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva forskningen om barnehus viser. Er det slik at mer barnevennlige omgivelser bidrar til at barna blir tryggere og dermed gir bedre forklaringer? Og er det slik at etterforskningen blir mer effektiv når den inngår i slike tverrfaglige ordninger? I tillegg til evalueringer av barnehusordninger i Sverige og på Island vil vi redegjøre for forskningsresultater knyttet til de såkalte Child Advocacy Centres (CAC) i USA fordi disse har inspirert etableringen av barnehus i Norden.²¹ Selv om det i Norge foreligger en del forskning på rettsapparatets behandling av saker om seksuelle overgrep mot barn (Hennum, 1999; Bakketeig, 2000; Gamst & Langballe, 2004; Melinder & Magnussen, 2004; Myklebust 2009), er det ikke tidligere gjennomført landsdekkende evalueringer av barnehusene.²²

Child Advocacy Center-modellen fra USA

Det første senteret basert på CAC-modellen ble etablert i 1985 i Alabama. I dette senteret inngår straffeforfølgning, barnevern, samt medisinsk og psykologisk helsetilbud i et samordnet tilbud til barn og unge. I følge Connell (2009) eksisterer det i dag mer

²¹ I Danmark er det besluttet å opprette fem «børnehus» etter modell fra Sverige, og på Grønland ble det første «børnehuset» åpnet i Nuuk august 2011.

²² Det er imidlertid gjennomført en mindre intern evaluering av Barnehuset på Hamar i 2010 (Barnehuset Hamar, 2010). Undersøkelsen omfattet 119 respondenter (22 brukere og 97 samarbeidspartnere). Undersøkelsen viser jevnt over gode tilbakemeldinger fra både brukerne og samarbeidspartnere. 82 prosent av samarbeidspartnere svarte at barnehuset bidro til en kvalitetsheving av dommeravhør av barn og unge og 58 prosent svarte at rettsikkerhetsmessige hensyn ved avhørene ble ivarettatt. Det fremgår imidlertid ikke hvilken metode som er brukt eller hvilke yrkesgrupper samarbeidspartnere omfattet. Når en samtidig tar i betraktning at evalueringen er gjort av barnehuset selv, tilsier dette at man bør utvise forsiktighet i fortolkningen av resultatene.

enn 700 sentre etablert etter denne modellen i USA. Hvert senter etableres etter initiativ «nedenfra» med muligheter for finansiering gjennom The National Children's Alliance. Hvorvidt sentrene som opprettes vektlegger den etterforskningsmessige eller den behandlingsmessige siden av saken, avhenger i stor grad av bakgrunnen til den som tar initiativ til opprettelsen av senteret. For å bli godkjent som et CAC-senter må senteret godkjennes av The National Children's Alliance. Dette forutsetter at ti kriterier må være oppfylt. Det stilles krav til barnevennlige omgivelser, et tverrfaglig team, organisering, flerkulturell kompetanse, kompetanse til å gjennomføre avhør (forensic interviews), gjennomføring av medisinsk undersøkelse og til at det gis et spesialisert tilbud om psykologisk behandling. Dessuten stilles det krav om at senteret skal kunne tilby bistand til barnet før og under en eventuell rettssak, samt krav til rutinemessig oppfølging av sakene og evaluering («case tracking»).

I følge Connell (2009) bidrar CAC-modellen til å heve kompetansen i hjelpeapparatet gjennom spredning av «good practice». Connell viser også til evalueringer av modellen som viser lovende resultater knyttet til ordningen, selv om resultatene ikke er helt entydige. Undersøkelser som har sammenliknet saker behandlet i og utenfor CAC-sentre, viser positive resultater i favør av CAC-sentrene når det gjelder gjennomføringen av avhør ved at det er større sjanse for at saken får en mer koordinert tverrfaglig behandling, at koordineringen er bedre mellom politi og barnevern, og at det gis en mer systematisk behandling av saken. Det er også større sannsynlighet for at avhøret blir tatt opp med lyd og bilde enn når saken er behandlet andre steder.

Jones, Cross, Walsh og Simone (2007) har undersøkt betydningen av barnevennlige omgivelser og fant ikke forskjeller i tilfredshet hos barn som hadde blitt fulgt opp av CAC-sentre eller andre steder, men barnets pårørende var mer tilfredse med etterforskningen når de var blitt fulgt opp ved CAC-sentre enn når de var blitt fulgt opp andre steder. En undersøkelse av Wolfeich og Loggins (2007) sammenliknet saker som ble behandlet ved henholdsvis et CAC-senter, en annen tverrfaglig modell og en tradisjonell barnevernsundersøkelse. Begge de tverrfaglige modellene hadde bedre resultater enn den tradisjonelle, både i forhold til å avklare mistanke om overgrep og effektiv behandling av saken. Forfatterne mener derfor at bedre resultater antakelig handler mer om en tverrfaglig tilnærming enn at CAC-modellen i seg selv gir gode resultater. Connell (2009) argumenterer

imidlertid for at det er behov for å undersøke virkningen av de ulike elementene i modellen nærmere, i tillegg til betydningen av modellens overordnede tilnærming. Connell (2009) reiser en del sentrale problemstillinger knyttet til CAC-modellen. For det første har flere tiltaler og domfellelser vært fremstilt som et suksesskriterium for hvorvidt modellen fungerer godt. Dette finner hun problematisk fordi det ikke nødvendigvis gagnar barnet at mistenkte blir domfelt. Dessuten reiser hun spørsmål om de faglige målsettingene til de ulike profesjonene er kompatible eller om de står i motsetning til hverandre. I denne sammenheng er hun opptatt av risikoen for at de andre fagprofesjonene, for eksempel behandlingspersonell, kan bli for påvirket av den strafferettslige siden av saken. Dette er interessant i lys av evalueringen av den svenske prøveordningen med barnehus som vi skal belyse nærmere nedenfor. Problemstillingen om perspektivenes «kompatibilitet» er helt grunnleggende i en diskusjon av barnehusene.

Den islandske barnehusordningen

Island etablerte barnehus i 1998 for å forbedre behandlingen av saker om seksuelle overgrep mot barn slik at praksis ble mer i overensstemmelse med barnekonvensjonens bestemmelser (artikkel 3.1²³) – inspirert av CAC-modellen. Den islandske ordningen skiller seg på mange punkter fra den norske ved at den er organisert under barnevernet (Government Agency for Child Protection). Dessuten retter den seg utelukkende mot barn mistenkt utsatt for seksuelle overgrep. Kjernen i tilbudet er imidlertid den samme som i den norske ordningen ved at det gjennomføres avhør av barnet av en spesialtrentet avhører, og at avhøret blir monitorert av en dommer. Avhøret følges også av politi og påtalemyndighet, forsvarsadvokaten, barnets bistandsadvokat og en ansatt i barnevernet. Barnet avhøres i barnevennlige omgivelser i et avhørsrom, mens aktørene nevnt ovenfor følger avhøret via videolink. Avhøret blir tatt opp på video med sikte på å oppfylle flere formål, blant annet til bruk ved medisinsk undersøkelse og psykologisk behandling som også tilbys ved barnehuset. Som i Norge er grunntanken at tilbudet skal være samlet under ett tak. Bragi Gudbrandsson, som regnes som ordningens far på Island, oppgir at målet med tilnærmingen er å sikre: «(...) *professional criminal investigation and 'due' process for the*

²³ I barnekonvensjonens artikkel 3.1 heter det at: «Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

suspect without compromising the principle of the best interest of the child.» (u.å., s. 8). En lovendring på Island i 1999 fikk følger for bruken av barnehusene da ansvaret for avhør av barna ble overført fra politiet og påtalemyndigheten til dommerne. Denne endringen førte til redusert bruk av Barnas hus på Island fordi domstolen i Reykjavik etablerte egne lokaler for å ta imot barnets forklaring.

I følge Gudbransson er det kun gjort én evaluering (ferdigstilt 2012) av den islandske ordningen.²⁴ I evalueringen har man sammenliknet saker der avhøret er gjennomført i barnehus med saker der avhøret er gjennomført i domstolens lokaler i Reykjavik. Undersøkelsen er gjennomført av Centre for Children and Family Research ved Universitetet på Island. Målsettingen med studien var å belyse barn og pårørendes erfaringer med å avgi forklaring i saker om seksuelle overgrep mot barn. Undersøkelsen pågikk i perioden 2007–2009 og omfattet intervjuer og spørreskjema i et utvalg bestående av ungdom (n=226) og foreldre²⁵. Svarraten på spørreskjemaundersøkelsen var 59 prosent. .

Resultatene i undersøkelsen viste gjennomgående bedre og mer pålitelige forklaringer fra barna når forklaringen var avgitt i barnehusene enn når den var avgitt hos den lokale domstolen i Reykjavik. Sammenliknet med de som ikke var blitt avhørt i barnehus hadde de som var blitt avhørt i barnehus oftere en positiv opplevelse av den som avhørte dem (henholdsvis 73 og 66 prosent) og var oftere mer tilfredse med informasjonen de hadde fått (henholdsvis 75 og 60 prosent). Andelen som hadde opplevd det som mer belastende å avgi forklaring enn det de forventet var lavere (henholdsvis 48 og 60 prosent) og en noe høyere andel følte seg bedre etter å av avgitt forklaring (henholdsvis 40 og 33 prosent). De som var mindre fornøyd med barnehuset var i følge Gudbrandsson foreldre til de minste barna (3–5 år) i saker som ble henlagt på grunn av mangel på bevis, herunder at barna ikke hadde fortalt om overgrep under avhør.

Den svenske barnehusordningen

Beslutningen om å sette i verk en prøveordning med barnehus i Sverige ble formulert slik at det skulle etableres flere forsøksvirksomheter med samarbeid under felles tak ved utredninger der barn var utsatt for alvorlige lovbrudd. Vold og seksuelle overgrep

²⁴ Opplysningene om evalueringen er mottatt på mail fra Bragi Gudbrandsson 20. mars 2012. Evalueringen foreligger i dag kun på islandsk.

²⁵ Opplysning om antall foreldre i utvalget fremgår ikke av det materialet vi har fått tilsendt.

ble nevnt som eksempler. Med andre ord betegnes den svenske ordningen eksplisitt som en *samarbeidsmodell* og «alvorlige lovbrudd» gir en ganske vid definisjon av målgruppen for tiltaket. Forsøksvirksomheten skulle pågå i perioden 2005–2007. Det ble gitt vide rammer for utformingen av virksomheten. Ved etableringen fantes det mange innarbeidede tverrfaglige samarbeidsmodeller i Sverige, og barnehusene ble noen steder utviklet med utgangspunkt i disse. Det er grunn til å tro at dette har bidratt til store forskjeller mellom barnehusene i Sverige. Det er imidlertid gitt noen kriterier for barnehus utviklet av de såkalte Samverkansmyndigheterna: Det skal være samarbeidsavtaler mellom samarbeidspartnerne, barnehusene skal ha relevant kompetanse og at det i tillegg til representanter fra rettsvesenet og sosialtjenesten (tilsvarende barnevernet i norsk kontekst) skal finnes representanter fra barnemedisin, gynekologi, rettsmedisin og barne- og ungdomspsykiatri i barnehusene. Videre skal lokalene være tilpasset barn og unge, og det skal være personell med kompetanse i å gi kriseoppfølging for barn og pårørende på barnehuset. Dessuten skal virksomheten ved barnehusene dokumenteres systematisk. Undersøkelsen til Kaldal m.fl. (2010) av de 22 barnehusene viste at det var store forskjeller mellom dem, blant annet når det gjaldt hvor mange saker de behandlet og målgruppene for virksomheten. Dessuten oppfylte ingen kriteriene fullt ut.

Den svenske barnehusmodellen er evaluert, og resultatene ble presentert i en serie av del-rapporter. I det følgende redegjør vi for sentrale resultater fra disse.

Bidrar barnehusene til bedre etterforskning?

Rejmer og Hansens evaluering (2008) berører den strafferettslige behandlingen av sakene, nærmere bestemt «förundersökningar». Parallellen i Norge er etterforskningsfasen frem til avgjørelse av påtalespørsmålet. Deres analyse baserer seg på en gjennomgang av 429 «förundersökningar» og er altså en dokumentstudie. Men det er også innhentet spørreskjemadata fra dommere (56 % svar) samt politi og påtalemyndighet (100 % svar). Målsettingen med studien var å belyse om barnets rettigheter var blitt styrket under denne fasen av saken og om kvaliteten var blitt bedre. Studien viser en rekke interessante resultater.

Rejmer og Hansen (2008) fant at ivaretagelsen av barneperspektivet var blitt sterkere etter etableringen av barnehus. Ved å sammenlikne saker behandlet i og utenfor barnehus, fant de også at andelen saker der det ikke ble besluttet å iverk-

sette etterforskning var lavere i enn utenfor barnehusene. Forfatterne mente dette hadde sammenheng med at barnehusene hadde bidratt til å styrke oppmerksomheten rundt barns utsatthet for vold og seksuelle overgrep. Videre fant de at andelen henleggelse var lavere i saker behandlet i barnehus enn utenfor. En større andel barn avga forklaring i saker som ble behandlet i barnehus, og en høyere andel var blitt medisinsk undersøkt enn i saker hvor barnehusene ikke hadde vært involvert. På begge områder var også andelen stigende i barnehus når de sammenlignet saker fra 2006 og 2007.

Samtidig viste undersøkelsen at de aller minste barna (barn under 4 år) i langt mindre utstrekning ble avhørt enn eldre barn, noe som også gjaldt i barnehus. En høyere andel av disse sakene ble heller ikke etterforsket. Mange saker som gjaldt de eldste barna (de som var 15 år og eldre) ble ikke utredet i barnehus, til tross for at målgruppen var definert opp til 18 år. Dette mente forfatterne hadde sammenheng med at målgruppen ved barnehusene var begrenset til saker om vold og overgrep i nære relasjoner. For de eldste ville den mistenkte overgriperen oftere være en person som falt utenfor denne kretsen.

Fordi barnehusene hadde hatt kort virketid da evalueringen ble gjennomført, var det ikke mulig for forskerne å finne svar på om saker behandlet ved barnehus oftere førte til domfellelse enn saker behandlet utenfor barnehus, blant annet fordi den rettslige behandlingen ikke var ferdigstilt. Dommerne uttalte på generelt grunnlag at dersom barnehusene nådde sine målsettinger, ville dette kunne styrke rettsstillingen til barn og unge mistenkt utsatt for overgrep. Hovedkonklusjonen i denne undersøkelsen var dermed at barnehusene hadde bidratt til å styrke barnets rett til beskyttelse i henhold til barnekonvensjonens artikkel 19, samtidig som det fortsatt var rom for forbedringer.

En nyere undersøkelse basert på data fra 2009 viser langt mindre oppløftende resultater (Kaldal et al., 2010). Forskerne gjennomgikk saksdokumenter knyttet til saker med ca. 1000 barn på 12 steder i Sverige løpet av 2009; på åtte av disse stedene var det etablert barnehus. Sakene omfattet 1400 «förundersökningar» og 440 barnevernsutredninger. I tillegg er det innhentet spørreskjemadata fra 22 barnehus i starten og mot slutten av undersøkelsen. I mandatet til undersøkelsen inngikk en sammenlikning mellom saker behandlet i og utenfor barnehus. Her gjengis primært resultatene knyttet til etterforskningen av sakene.

Studien viste svakheter i etterforskningen i de fleste sakene uavhengig av hvor de var blitt etterforsket. Studien viste dessuten at det var forskjeller mellom politidistriktene. Disse forskjellene synes ikke å være knyttet til om sakene hadde vært behandlet i barnehus eller ikke. Hypotesen til forfatterne var at det skulle være langt bedre forutsetninger for å sikre god etterforskning når barnehusene var involvert enn når barnehus ikke var involvert. Resultatene viste imidlertid ikke en slik sammenheng. Forfatterne konkluderer med at i sakene der barnehusene hadde vært involvert «(...) *oppvisar polis- og åklagarverksamheten i barnahuset fortfarande (...) stort sett samma brister som verksamheten i ordinär polisverksamhet.*» (Kaldal et al., 2010, s. 91). Med andre ord var etterforskningen ikke bedre når barnehusene var involvert.

Det var heller ikke slik at saker som ble behandlet i barnehus i større grad resulterte i oppklaring enn saker som ikke hadde vært i barnehus (Kaldal et al., 2010, s. 95). Faktisk var tiltaleprosenten lavere på steder med barnehus (Kaldal et al., 2010, s. 149). Den viktigste faktoren for etterforskningskvaliteten og for om det ble tatt ut tiltale, var om påtalemyndigheten var til stede og fulgte opp saken «på gulvet» som forfatterne sier: «*Närheten til barnen och utredarna ger större insikter i problematiken, större kunskap om det enskilda fallet och mer engagemang och leder i sin tur till att man inte lägger ned fall som kan drivas vidare.*» (Kaldal et al., 2010, s. 97).

Forfatterne var i undersøkelsen opptatt av at svak oppfølging av den etterforskningsmessige og særlig den påtalemessige behandling av saken, kunne gi «en slagside» mot den mer behandlingsorienterte siden av saken. Med dette menes at en mindre tett oppfølging av den strafferettslige siden av saken resulterte i at man heller valgte å prioritere ivaretagelse og behandling. Problemstillingen er i seg selv interessant da for eksempel Connell (2009) var opptatt av risikoen for at det strafferettslige ville prege saken på bekostning av det behandlingsmessige. Undersøkelsen til Kaldal m.fl. (2010) underbygget imidlertid ikke en tendens i retning av nedprioritering av det strafferettslige perspektivet, med unntak av i noen saker hvor det var snakk om mindre alvorlige overgrep. Undersøkelsen viste også at særlig medisinerne var lite til stede ved barnehusene og at flere medisinske undersøkelser ble gjennomført på sykehus der medisinerne hadde sin hovedarbeidsplass. For øvrig viste studien at samråd i barnehusene bidrar til å effektivisere etterforskningen gjennom flere og raskere avhør (Kaldal et al., s. 150). Hovedkonklusjonen i

studien er dermed at barnehusene er et godt tiltak, til tross for at studien ikke viste signifikante forskjeller når det gjaldt kvaliteten på etterforskning i saker behandlet i og utenfor barnehus.

Blir barn og pårørende bedre ivaretatt i barnehusene?

Rasmusson (2008) undersøkte barns/unges og deres foreldres opplevelse med barnehus. Evalueringen er basert på intervjuer med barn, unge og foreldre som har vært i kontakt med eller har vært direkte berørt av barnehusenes virksomhet. Evalueringen viser at både barna og ungdommene opplevde møtet med barnehuset som positivt. Enkelte av ungdommene opplevde imidlertid omgivelsene som for barnslige. Hun fant også eksempler på barn som ikke hadde forstått hva saken gjaldt etter politiavhøret, men de fleste hadde forstått hva avhøret dreide seg om. De fleste hadde opplevd politiavhøret som positivt, men enkelte opplevde det ubehagelig at avhøret ble tatt opp på video. Barna satte pris på at den som foretok avhøret ikke bar uniform. Rasmussons undersøkelser gir også eksempler på at det fysiske tilrettelagte miljøet hadde bidratt til at barnet valgte å avgi forklaring, i motsetning til tidligere hvor barnet var forsøkt avhørt ved en ordinær politistasjon. Rasmusson understreker betydningen av at barna og ungdommene får god informasjon om avhøret, den rettslige prosessen og eventuelt en begrunnelse for at saken er blitt henlagt. Også barnas pårørende var svært tilfredse med barnehuset.

Bidrar barnehusene til bedre samarbeid?

Johansson (2008) har undersøkt barnehusenes samarbeid, organisering, innhold og prosess. Datagrunnlaget er basert på spørreskjema og intervjuer. Undersøkelsen viser variasjoner mellom barnehusene på en rekke områder, blant annet når det gjelder i hvor stor grad hjelpen som tilbys faktisk er lokalisert under samme tak, hvilke tiltak som tilbys, hvordan regelverket om taushetsplikt fortolkes, og hvem som får anledning til å være til stede når barnet avhøres. De fleste har rapportert at de opplever rollefordelingen mellom profesjonene som tydelig.

Undersøkelsen viser at barnehusordningen har bidratt til økt forståelse av de andre profesjonenes arbeid. De som opplever minst endringer i måten å arbeide på er politiet og medisinerne, mens de som har opplevd størst endringer er sosialtjenesten. Flere rapporterer at det er uklart hva som skal være hovedfokus i barnehusenes virk-

somhet, og et flertall av informantene har oppgitt at et rettsfokus har tatt overhånd, slik Connell (2009) fryktet. Dette er noe av bakgrunnen for at Johansson (2008) stiller spørsmål om det har funnet sted en juridifisering ved enkelte barnehus. Et annet poeng som fremkommer hos Johansson er utviklingsaspektet. I begynnelsen var profesjonene mest oppmerksomme på læringseffekten knyttet til hverandres arbeid, mens det etter hvert har utviklet seg et mer integrert barneperspektiv knyttet til håndteringen av sakene. Dette illustrerer et annet poeng hos Johansson, nemlig at utvikling av samhandling tar tid og vil være en kontinuerlig prosess. Totalt sett rapporterte informantene i Johanssons undersøkelse at etableringen av barnehus har bidratt til at saksbehandlingen går raskere enn tidligere.

Flere av problemstillingene knyttet til den svenske barnehusordningen er også relevante i vår evaluering. Samarbeid, barnehusenes bidrag til etterforskningen og ivaretagelse av barna er relevant fordi vi vil belyse betydningen av barnehusenes virksomhet i en tidlig fase av barnehusordningens eksistens i Norge.

Sammenfatning

CAC-modellen fra USA har inspirert barnehusmodellene i de nordiske landene. Studier fra USA konkluderer med at den integrerte tilnærmingen i modellen har positive effekter på avklaring av mistanke om overgrep og på effektiviteten i saksbehandlingen. En nyere amerikansk studie viser imidlertid mindre positive resultater. Island var det første av de nordiske landene som innførte ordningen med barnehus. En nylig gjennomført evaluering fra Island konkluderte med at barn som var avhørt i barnehus oftere hadde en positiv opplevelse av avhøreren enn barn som var avhørt andre steder. De syntes sjeldnere at avhøret var en belastning, og de var mer tilfredse med informasjonen de hadde fått i forkant av avhøret. Sverige innførte barnehus i 2005, som en forsøksordning. Ordningen er evaluert, og resultatene peker i samme retning som studien fra Island når det gjelder ivaretagelsen av barn og pårørende: denne er bedre i enn utenfor barnehus. Samarbeidet mellom de involverte aktørene ser også ut til å bli bedre når saken involverer barnehuset, enn når dette ikke skjer.

Forskningsresultater fra både USA, Island og Sverige er imidlertid langt mindre entydige når det gjelder hvilke implikasjoner barnehusordningene har for etterforskningen av sakene. Mens enkelte undersøkelser indikerer at færre saker blir

henlagt uten etterforskning utenfor barnehus og at sakene gis en mer systematisk behandling i barnehus, finner andre motsatt effekt av barnehusenes virksomhet. Noen resultater trekker også i retning av at det er større risiko for at de som ivaretar barneperspektivet og behandlingsperspektivet blir påvirket av det strafferettslige perspektivet på bekostning av sine egne perspektiver enn omvendt.

Om bruk av barnehus i etterforskningen

Innledning

Å bruke barnehus til dommeravhør er frivillig for politidistriktene. I dommeravhørsforskriften av 1998 heter det i § 2 at «*Avhøret skal foretas på et sted med tilfredsstillende teknisk opptaksutstyr og hvor forholdene ligger til rette for at avhøret kan følges fra et siderom, hvis ikke hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen taler for et annet sted.*» Avhørsrommene i barnehusene oppfyller disse kriteriene, men det gjør også avhørsrom ved tingretter og politistasjoner. Bestemmelsen gir dermed ingen anvisning om at avhørene skal gjennomføres i barnehus.

Det er heller ikke utarbeidet nasjonale retningslinjer for når barnehusene skal brukes. Barnehuset i Oslo viser imidlertid i sin årsrapport (2010) til en beslutning tatt av alle politimestrene i Norge om å bruke barnehusene ved gjennomføring av avhør. Det ligger også føringer i ulike offentlige dokumenter på at barnehusene skal brukes. For eksempel fremgår det i brev fra Domstolsadministrasjonen til Justis- og Politidepartementet at myndighetene «(...) flere ganger har gått ut til domstolene med oppfordring om å benytte barnehusene til avhør.»²⁶ Føringer for bruk av barnehus ligger også i mandatet til Sæverud-utvalget (u.å.). Her heter det at utvalget skal: «(...) drøfte løsninger for å sikre utnyttelse av den kompetanse og det tilbud som finnes på barnehusene.» I mandatet står også følgende: «*Ordningen med barnehus er ikke til hinder for at domstolene beslutter dommeravhør et annet sted. Men dersom barnehusenes hjelpe- og behandlingstilbud skal opprettholdes og utvikles, forutsetter dette at dommeravhørene som hovedregel blir gjennomført der.*» (s. [3-4]). Med andre

²⁶ Brev av 18. juni 2009.

ord legges det nokså klare føringer for at barnehusene skal brukes. Samtidig reflekterer mandatet en åpenhet i forhold til hvordan barnehusene skal brukes.

I dette kapitlet belyser vi tre temaer: (1) utviklingen i antall dommeravhør som gjennomføres i politidistriktene, (2) utviklingen i bruken av barnehus ved gjennomføring av dommeravhør, herunder de argumentene som anføres for og mot bruk av barnehus, og (3) faktorer som spiller inn på økningen i bruken av barnehus ved gjennomføring av dommeravhør, herunder utviklingen i antall anmeldelser, og innføringen av ordningen med barnehus. Avslutningsvis diskuterer vi også mulige implikasjoner av den økte saksmengden for barnehusenes virksomhet.

I dette kapitlet er det altså dommeravhøret som står i fokus. Samtidig er det viktig for oss å understreke at barnehusenes virksomhet dreier seg om langt mer enn dommeravhør – noe også barnehusene selv er opptatt av å formidle, for eksempel i sine årsrapporter. Det bør også nevnes at selv om politidistriktenes bruk av barnehusene i all hovedsak er knyttet til gjennomføringen av dommeravhør, har vi også eksempler på at barnehusene brukes til råd og veiledning.

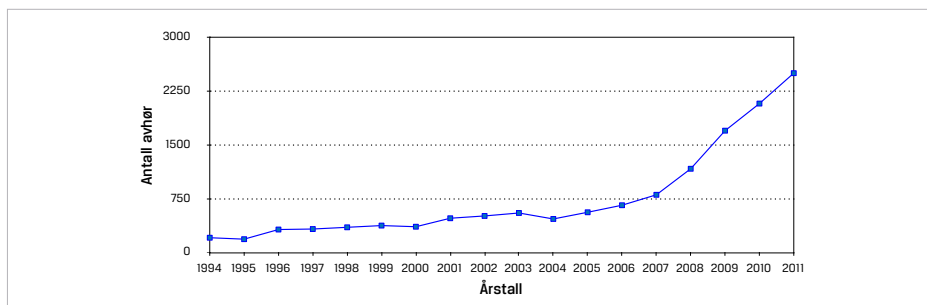
Utviklingen i antall dommeravhør gjennomført i politidistriktene

Det finnes per i dag ingen offisiell statistikk over antall gjennomførte dommeravhør per år i Norge. Som en del av sitt doktorgradsarbeid gjennomførte imidlertid Trond Myklebust en nasjonal selvrapporteringsundersøkelse for politidistriktene²⁷ (2010; u.å.), som han har fortsatt etter at doktorgradsarbeidet ble avsluttet. Undersøkelsen gir en oversikt over antall dommeravhør i hvert politidistrikt, fra starten på ordningen i 1994 frem til i dag. Denne er vist i figur 5.1 på neste side.

Figuren viser en sterk økning i antall avhør, fra 207 i 1994 til 2469 i 2011, hvilket representerer mer enn en tidobling. Noe av økningen kan forklares med endrede rutiner rundt avhør av barn. Mens man tidligere kun foretok dommeravhør av barn som fornærmet i saker om mistanke om seksuelle overgrep, avhøres barn i dag også som fornærmet i voldssaker og som vitne i voldssaker (spesielt ved vold i nære relasjoner). Myklebusts kartlegging viser videre, i tabell 5.1 på neste side, at det er stor variasjon mellom politidistriktene i antall avhør.

²⁷ I registreringen av avhør i Myklebusts kartlegging inngår avhør av barn i alle typer saker hvor avhøret er tatt opp på video og oppfyller kravene i henhold til forskriften av 1998. Merk imidlertid at tallene viser antall avhør og ikke antall saker; et anmeldelsesnummer kan inneholde flere utenomrettslige dommeravhør. Er det gjennomført oppfølgingsavhør av barnet, regnes hvert avhør som eget avhør i innrapporteringen.

FIGUR 5.1 ANTALL DOMMERAVHØR PER ÅR I PERIODEN 1994-2011

TABELL 5.1. ANTALL AVHØR PR. ÅR I PERIODEN 2002-2011 FORDELT PÅ POLITIDISTRIKT (OG SYSSELMANNEN PÅ SVALBARD).

2002 -- 2011	Antall avhør									
Politidistrikt	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Oslo	42	40	38	50	48	39	76	94	169	202
Østfold	16	14	33	40	12	34	54	73	85	98
Follo	48	49	26	26	28	30	41	45	83	75
Romerike	18	29	20	29	38	36	42	60	92	92
Hedmark	20	15	17	18	28	32	48	101	125	153
Gudbrandsdal	4	3	4	1	7	8	7	13	18	42
Vestoppland	23	11	1	23	11	12	23	39	32	56
Nordre Buskerud	10	5	8	3	11	6	11	14	24	30
Søndre Buskerud	13	36	27	11	29	32	60	42	95	101
Asker og Bærum	3	8	7	11	28	18	26	32	45	42
Vestfold	15	14	14	13	6	35	38	88	80	124
Telemark	16	28	18	20	17	22	35	70	63	70
Agder	30	24	23	25	26	30	51	74	84	97
Rogaland	31	28	23	33	57	89	99	122	160	146
Haugaland og Sunnhordland	16	12	5	8	10	25	28	27	41	54
Hordaland	54	51	40	76	76	82	136	221	223	213
Sogn og Fjordane	8	6	6	5	17	8	21	21	28	23
Sunnmøre	15	11	18	20	42	46	29	68	57	114
Nordmøre og Romsdal	27	27	15	22	21	22	53	40	49	47
Sør-Trøndelag	19	22	30	26	30	41	63	100	129	174
Nord-Trøndelag	16	11	16	13	9	11	28	38	58	72
Helgeland	8	25	17	35	27	22	31	29	70	105
Salten	9	14	6	8	13	9	24	49	50	32
Midtre Hålogaland	20	9	16	10	10	25	45	47	41	72
Troms	13	35	21	29	44	64	54	125	108	159
Vest-Finnmark	13	14	7	1	6	8	12	30	32	34
Øst-Finnmark	3	10	12	5	8	16	31	34	32	69
Syssele mannen på Svalbard	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
SUM	510	551	468	561	659	804	1166	1696	2073	2496

Myklebusts analyser viser videre at variasjonen mellom politidistriktene i antall avhør ikke kan forklares ut fra faktorer som geografisk størrelse, antall innbyggere, antall polititjenestemenn eller antall straffesaker. Dette kan tyde på at det er forskjeller mellom de ulike politidistriktene i prioritering, organisering og gjennomføring av etterforskningen på dette saksfeltet som ligger til grunn for variasjonen. I sin kartlegging de tre siste årene (2009-2011) ba Myklebust politidistriktene om å rapportere hvilke straffbare forhold avhøret skulle klarlegge. Av landets 27 politidistrikt svarte henholdsvis 16 (2009), 18 (2010) og 20 (2011) politidistrikt på dette spørsmålet. Som det fremgår av tabell 5.2 finner Myklebust at hovedtyngden av sakene i 2011 var voldssaker, mens det de foregående årene var flere avhør i seksuelle overgrepssaker.

TABELL 5.2. ANTALL AVHØR FØRDELT PÅ SAKSTYPER FOR ET UTVALG POLITIDISTRIKT.

Årstall	Antall PD	Ant. avhør	Seksuelle overgrep	Vold	Diverse
2009	16	777	453	314	10
2010	18	1298	731	531	36
2011	20	1683	783	878	22

Analysene til Myklebust viser videre at jenter fortsatt er overrepresentert blant barna det blir gjennomført dommeravhør av. Som det går frem av tabell 5.3 sendte henholdsvis 16, 18 og 20 politidistrikt inn oversikt over antall avhørte gutter og jenter. Grovt regnet er 60 prosent av de avhørte barna jenter, mens 40 prosent er gutter.

TABELL 5.3. KJØNNSFØRDELING BLANT DE AVHØRTE BARN I ET UTVALG POLITIDISTRIKT.

Årstall	Antall politidistrikt	Gutter	Jenter
2009	16	276	404
2010	18	425	734
2011	20	640	1005
SUM		1341	2143

Om en ser på utviklingen over et lengre tidsrom vil en imidlertid se at andelen gutter har økt. En av årsakene til dette kan være dreiningen fra at dommeravhørene tradisjonelt ble brukt i saker om seksuelle overgrep til at det i dag er stort fokus på familievold. Barn som er vitne til familievold får i dag ofte status som fornærmet og

blir avhørt i dommeravhør. Når det gjelder alder finner Myklebust at majoriteten av avhørene gjelder barn i skolepliktig alder. Se tabell 1 og 2 i vedlegg 1 for en nærmere oversikt over fordelingen av avhør fordelt på kjønn, sakskategori og strafferettslig status fordelt på alder i utvalg politidistrikt for årene 2009 og 2010.

Når det gjelder mer avanserte analyser, for eksempel sammenlikninger av saker der dommeravhøret har vært gjennomført i og utenfor barnehus, vanskeliggjøres dette av at det ikke er utviklet et felles rapporteringssystem. Dette innebærer at man for en rekke analyseformål må inn i den enkelte sak og kode manuelt. Vi har ikke hatt muligheten til det i forbindelse med denne studien, og kan derfor ikke svare på om det er systematiske forskjeller mellom saker der dommeravhøret gjennomføres i og utenfor barnehus når det kommer til barnets alder, type sak og utfallet av saken (andel henleggelse og tiltaler).

Utviklingen i bruken av barnehus ved gjennomføring av dommeravhør

Både intervjuene med ansatte i politiet og opplysningene fra politidistriktene viser at et flertall av politidistriktene *ikke* har noen skriftlig instruks for bruk av barnehus ved dommeravhør. Av de 18 politidistriktene vi fikk svar fra, hadde 10 distrikter ingen skriftlig instruks, fem oppga at de hadde en slik instruks, mens de tre siste enten ikke visste om det fantes en slik eller det manglet opplysninger om dette. I ett av distriktene som manglet instruks, fremgikk det imidlertid at slike regler var utredet, men ikke implementert da de besvarte spørreskjemaet. Selv om det finnes føringer i retning av at barnehusene bør brukes i offentlige dokumenter fra daværende Justis- og Politidepartementet, har disse føringene bare i liten grad ført til skriftlige retningslinjer i politidistriktene.

I vår undersøkelse svarte 13 av 18 politidistrikt ubetinget ja på at de bruker barnehuset ved gjennomføring av dommeravhør, mens fem svarte at de bruker barnehuset noen ganger. Det var med andre ord ingen som svarte at de aldri bruker barnehuset til gjennomføring av dommeravhør. Vi ble overrasket over at såpass mange svarte at de brukte barnehusene. Dialogen med barnehusene, uttalelser i media, samt fra ansatte i departementet og Politidirektoratet hadde gitt oss en forventning om at flere distrikter ikke brukte barnehusene.

En forklaring kan selvfølgelig være at de distriktene som ikke bruker barnehusene heller ikke har svart på vår undersøkelse. Myklebusts kartlegging fra 2011 viste

imidlertid at kun to av landets 27 politidistrikt (Salten og Sunnmøre) opplyste at de ikke brukte barnehusene ved gjennomføring av dommeravhør. Vi kontaktet disse per telefon for å få nærmere opplysninger. Salten politidistrikt kunne opplyse at de hadde gjennomført dommeravhør i barnehuset, men at det var ulik praksis i to av tingrettene som var ansvarlig for dommeravhørene. Den ene tingretten benyttet barnehuset, mens den andre konsekvent sa nei til dette. Sunnmøre politidistrikt opplyste at de frem til 2011 ikke hadde benyttet seg av barnehuset, men at det i 2012 var gjennomført ett avhør i Trondheim. Grunnen til dette var ene og alene lang reisevei. Så snart barnehuset i Ålesund var operativt, ville de benytte seg av dette.

Som det fremgår av tabell 3 i vedlegg 1 ble det i 2011 gjennomført 2496 dommeravhør. Av disse har politidistriktene innrapportert hvor 2482 avhør er blitt foretatt. De siste 14 avhørene har vi ikke opplysninger om.²⁸ Vi antar at disse må fremskaffes manuelt ved gjennomgang av hver sak. Tallene viser at i alt 69 prosent av dommeravhørene som ble gjennomført i 2011 ble gjennomført i barnehusene.

Samlet sett har dermed alle politidistrikt benyttet barnehusene. Antallet avhør varierer dog fra ett til samtlige. Ut fra tabell 3 i vedlegg 1 ser en at Asker og Bærum-, Agder-, Gudbrandsdal- og Hordaland politidistrikt i 2011 har lagt alle dommeravhør til barnehusene, og at flere politidistrikt (som for eksempel Oslo, Follo, Hedmark, Rogaland, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, og Troms) gjennomfører så å si alle dommeravhørene i barnehusene.

Vi tolker dette som at flere av politidistriktene som tidligere ikke brukte barnehus, nå har begynt å bruke dem. Utviklingen i bruken av barnehus blant politidistriktene, kan indikere at føringene fra myndighetene *har* virket, selv om de ikke har medført skriftlige instruksjer i politidistriktene.

Vårt materiale viser samtidig at politidistriktenes ønske om å bruke barnehus, kan møte motforestillinger i den lokale tingretten. Også årsmeldingene fra barnehusene og intervjuene med barnehuslederne viser eksempler på tingretter som systematisk velger ikke å bruke barnehusene (jf. f.eks. Årsrapport 2010 fra Kristiansand og Årsmelding 2011 fra Tromsø). En barnehusleder nevnte at det var gjort forsøk på å få til en samarbeidsavtale med domstolene, men dette ble ikke fulgt opp fra enkelte sorenskrivere. I følge lederen gjaldt motstanden både det

²⁸ Åtte i Østfold politidistrikt, ett i Telemark politidistrikt og fem i Rogaland politidistrikt.

å inngå en samarbeidsavtale med barnehuset, og å bruke barnehuset via video-overføring. Andre barnehus har opplevd motstand mot bruk av barnehus i enkelte politidistrikt og hos påtaleansvarlige. For eksempel sier en av lederne:

«Det [står] like mye på at politiet ikke er interessert i å sende en avhører oppover til [sted]. Og det er veldig synd for barna fordi vi får til stadighet telefoner fra [sted], fra lensmannskontorene, fra barnevernstjenesten og fra andre som jobber i systemet som så gjerne skulle hatt barna hit. For de mangler kompetanse i de små kommunene (...)»

Hovedmønsteret er imidlertid økt bruk, og reduksjon i antall politidistrikter som konsekvent ikke bruker barnehus. Antall dommeravhør gjennomført i barnehusene har økt år for år i tråd med denne utviklingen. I tabell 5.6 viser vi antall dommeravhør som har vært gjennomført årlig i hvert av de seks barnehusene som inngår i studien, for samtlige år de har vært i virksomhet. Tallene er hentet fra barnehusenes årsrapporter. Vi har kun tatt med tall som baserer seg på drift i barnehuset hele året, unntatt for 2009 hvor vi har inkludert Trondheim som åpnet tidlig på året.

TABELL 5.6. ANTALL DOMMERAVHØR GJENNOMFØRT I BARNEHUSENE 2008–2011.

	2008	2009	2010	2011
Tromsø		92	139	252
Kristiansand		16	89	134
Bergen	152	221	223	216
Trondheim		109 ²⁹	174	260
Hamar	73	168	193	259
Oslo			421	588

Oversikten viser at det er store variasjoner i antall avhør pr. barnehus i perioden 2008–2011. Barnehuset i Oslo har for eksempel dobbelt så mange avhør som Bergen, mens Tromsø relativt sett hadde få avhør i 2009–2010. I Tromsø og i Trondheim ser vi imidlertid en sterk vekst i 2011, mens vi i Bergen ser en svak nedgang. At Oslo har flest avhør er ikke overraskende tatt i betraktning at vi nettopp her har landets største befolkningstetthet.

Oversikten viser at antallet dommeravhør stiger flere steder, til dels ganske drastisk. I Tromsø har det for eksempel nesten skjedd en fordobling av antall avhør fra 2010 til 2011. At antall dommeravhør stiger underbygges også av intervjuene med ansatte i politiet. En av informantene vi intervjuet uttalte følgende:

²⁹ Antall avhør etter at barnehuset åpnet 24/2-2009.

«Antall saker har eksplodert. Vi har tall som viser at antallet avhør er femdoblet på tre år. Fra å ligge på rundt 30 så nærmer vi oss rundt 150 dommeravhør i året i [navn på sted], og jeg tror fortsatt at vi bare har startet (...). Vi ligger veldig høyt i forhold til alle, sammenligning av politidistrikt, vi ligger på topp 3-4 i landet. Og det er ikke så mange i [navn på politidistrikt], så i forhold til prosentantall i forhold til innbyggertall så leder vi, hvis det er det som er målet (...). Så vi har hatt en utvikling. Men vi har hatt noen spesielle saker også som krever mange dommeravhør i enkelt-saker (...). Jeg tror det vil bli mer. På sikt.»

Et spørsmål er om det fortsatt er slik at mange avhør gjennomføres i politidistriktene uten at barnehusene involveres. Dette spørsmålet er belyst i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012). Her fremgår det at barnehusenes «dekningsgrad», dvs. andelen avhør gjennomført i barnehus av det totale antallet avhør gjennomført i de politidistriktene barnehuset dekker, varierer mellom 43 (Barnehuset i Kristiansand) og 93 prosent (Barnehuset i Bergen), mens de øvrige lå nærmere gjennomsnittet. De fant også at dekningsgraden varierte betydelig mellom politidistrikt som tilhører samme barnehus – fra null til 100 prosent. Utviklingen går imidlertid i retning av økt bruk. Utviklingen ved Barnehuset i Tromsø er et godt eksempel. Her ble dekningsgraden fordoblet fra 2009 til 2011 (fra 34 til 67 prosent). Alt i alt tyder utviklingen på at bruk av barnehus ved gjennomføring av dommeravhør, er i ferd med å bli etablert som normen.

I henhold til forskriften av 1998 kapittel 2, § 15 første ledd følger det at: «*Når vitnets alder eller særlige omstendigheter tilsier det, kan dommeren bestemme at det i stedet eller forut for avhør etter kapittel 1 skal foretas observasjon av vitnet.*» I praksis gjelder bestemmelsen de aller minste barna og voksne med psykisk utviklingshemming eller tilsvarende. Dette en ordning som ble innført ved endring av forskriften i 1998 og som ikke har fungert tilfredsstillende (jf. kapittel 3). Med unntak av ett barnehus sier alle at de ikke gjennomfører observasjon, og det var kun gjennomført ett tilfelle av observasjon i rettslig forstand i det barnehuset som rapporterte om dette. Et av barnehusene fremhever imidlertid at de har et leketerapirom som gir mulighet for å gjennomføre observasjon. Dommerne vi intervjuet opplyste også at observasjon ikke gjennomføres lenger. Kun en av dommerne hadde erfaring med observasjon like etter at ordningen ble innført i 1998. Samlet viser vårt materiale at observasjon nesten ikke brukes i dag, og de få som har erfaringer med observasjon, rapporterer at det er kommet svært lite ut av dem.

Det gjennomføres imidlertid noen få politiavhør ved noen av barnehusene. Dette er først og fremst avhør av ungdom over 16 år hvor dommeravhør ikke er pålagt. Som

vist i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012) ble det i alt gjennomført 61 slike avhør i 2011. Barnehusene i Oslo og Tromsø hadde flest, henholdsvis 26 og 16 avhør.

Vurderingskriterier i diskusjoner om bruk av barnehus ved dommeravhør

Det fremgår ikke eksplisitt av forskriften av 1998 at det er dommeren som har beslutningskompetanse om hvor avhøret skal gjennomføres. Dommeren har derimot beslutningskompetanse i forhold til en rekke andre spørsmål knyttet til dommeravhøret (jf. for eksempel § 1 og § 5), noe som kan tale for at også bestemmelsen om hvor avhøret skal foretas hører inn under dommerens beslutningskompetanse. Halvparten av politidistriktene oppgir i tråd med gjeldende regelverk at det er domstolene, som regel tingretten eller sorenskriver, som har beslutningskompetansen i forhold til dette spørsmålet. I de fleste tilfellene treffes da beslutningen i samråd med eller etter anbefaling av påtaleansvarlig eller etterforskeren i saken. Dette viser at også politiet og særlig påtaleansvarlig ser ut til å påvirke vurderingen om hvorvidt avhøret skal foretas i barnehus eller ikke. Samtidig er det grunn til å merke seg at to av de 18 politidistriktene vi har opplysninger fra uttrykker at de ønsker å bruke barnehuset i større grad enn det som er praksis i de aktuelle distriktene. Disse har imidlertid møtt motstand hos lokale domstoler mot å endre praksis.

I fokusgruppeintervjuet med dommerne fortalte flere om klare føringer fra overordnede myndigheter om at barnehusene skulle brukes ved gjennomføring av dommeravhør. En av dommerne sier: *«(...) fra sorenskriverens hold besluttet vi at vi skulle være lojale opp mot beslutningen om å bruke barnehus.»* En annen forteller at etter at barnehuset kom prøvde de *«(...) å være lojale mot ordningen og brukte barnehuset (...) Men ressursbruken og det vi så rundt det gjorde (...) at det kostet mer enn det smakte for å si det sånn.»* En tredje sier: *«(...) embetsleder hos oss har også sagt at vi skal være lojale og bruke barnehuset.»* At flere bruker begrepet «lojalitet» gjenspeiler på den ene siden de klare føringene som er gitt fra Domstolsadministrasjonen i forhold til at barnehusene skal brukes, men begrepsbruken kan også reflektere at dette er noe dommerne gjør fordi de opplever at de må, og ikke fordi de nødvendigvis ser det som den mest hensiktsmessige løsningen. Det kan med andre ord handle om noe motvillig bruk av en ordning man er pålagt. Problemstillingen om motstand mot bruk av barnehus ser dermed ut til fortsatt å ha relevans, men den har fått mindre betydning.

Vi har kartlagt hva som er politidistriktenes begrunnelser for å bruke og ikke bruke barnehus ved gjennomføring av dommeravhør. I det følgende redegjør vi for disse. I fremstillingen trekker vi også inn hva de andre gruppene av informanter har anført i så måte.

Grunner for å bruke barnehus

Fire av politidistriktene fremhevet at de hadde klare føringer i sine distrikt på at barnehuset skulle brukes ved gjennomføring av dommeravhør. I disse tilfellene var det altså retningslinjer i politidistriktet som bidro til at barnehuset ble brukt. Andre hensyn som ble trukket frem var barnets alder eller psykisk utviklingshemming hos fornærmede. Begge disse berører kriterier i forskriften av 1998 om når dommeravhør skal gjennomføres.

I materialet sett under ett, pekte de fleste politidistriktene på sentrale sider ved barnehusenes virksomhet som begrunnelser for å bruke dem. Enkelte viste til fordelene ved at alt er samlet på ett sted og at de tekniske forholdene er svært gode i forbindelse med avhør. Andre pekte på at forholdene var godt tilrettelagt for barna gjennom egnede lokaler, og at barna og pårørende får bedre oppfølging i barnehus. Enkelte viste også til at barna fikk et helhetlig tilbud. Disse begrunnelsene finner vi også igjen hos dommerne. Samtlige dommere ga uttrykk for at barnehusene er et godt sted for barn å komme til. Som én sier:

«Men selve barnehuset, altså for de ungene som bor i nærheten av barnehuset og blir avhørt på barnehuset, så er det (...) bedre omgivelser enn nær sagt alle de andre omgivelsene jeg har vært med på at man har avhørt barn i. Det er det ingen tvil om (...) det er trygge omgivelser og (...) [et] flott sted å avhøre barn.»

En av dommerne fremhevet at det også var viktig for henne som dommer å vite at «(...) foreldrene som sitter på gangen kan bli tatt hånd om mens avhør av barnene pågår.» Hun understreket at dette var viktig fordi barnet som regel skulle tilbake til foreldrene sine og bli fulgt opp av dem i etterkant av avhøret. Dommeren mente i tillegg at det var en klar styrke at man ved innføringen av barnehusordningen hadde satt hovedfokus på barnet, noe man i følge henne ikke hadde gjort i samme grad tidligere.

Enkelte politidistrikt viste også til det at barnet skulle gjennomgå medisinsk undersøkelse som en begrunnelse for å gjennomføre dommeravhøret i barnehuset. Resonnementet var at fordi barnet likevel måtte til den aktuelle byen for å bli medi-

sinsk undersøkt, kunne man like godt gjennomføre avhør på barnehuset. Andre nevnte saker med små barn og saker med voksne med psykisk utviklingshemming som tilfeller der man valgte å bruke barnehuset. Her var det altså særskilte forhold ved saken som tilsa at barnehusene skulle brukes. Også barnehusenes kompetanse, gode samarbeidsrutiner og barnets behov for annen oppfølging er argumenter som trekkes frem.

I de distriktene hvor barnehusene ikke ble brukt i alle saker, vises det til skjønnsmessige kriterier for når barnehuset bør brukes. Et forhold som kan tilsi avhør i barnehus var dersom barnets verge og/eller bistandsadvokat ønsket dette. Samtidig ble det understreket at dommeren måtte være enig for at beslutningen skulle bli bruk av barnehus, noe som er i tråd med forskriften av 1998. Andre hensyn politidistriktene trakk frem var at avhør i barnehus måtte ansees å være det beste for barnet, at det var snakk om et lite barn, at flere barn var involvert, kompleksiteten i saken, behov for medisinsk undersøkelse, samt at det forelå behov for annen oppfølging av barnet.

At barnets alder trekkes frem som ett av argumentene for bruk av barnehus er ikke så overraskende. Både politidistriktene og de andre gruppene av informanter uttrykte at behovet for å bruke barnehus er størst når barnet er lite. Var barnet eldre enn tolv år, ville avgjørelsen om bruk av barnehus også avhenge av sakens alvorlighet og en vurdering av barnets samlede situasjon. De polititjenestepersonene vi intervjuet var samstemte i at barnehusene har mye å bidra med når det gjelder avhør av de yngste barna. En av informantene mente at de yngste hadde særlig stort utbytte av å bli avhørt i barnehus og uttalte i denne forbindelse at:

«De yngste, i forhold til den profesjonaliteten (...), de blir møtt med, og blir ivaretatt der borte [barnehuset] så tror jeg bevisverdien er større. Man trekker den [alderen] lavere nå enn man gjorde tidligere. Det å få en fireåring til å snakke tror jeg ikke det var mange av tidligere (...).»

Polititjenestepersonene var mindre sikre på om bruk av barnehus hadde like stor betydning for eldre ungdommer.

Også en av dommerne vi intervjuet berørte spørsmålet om bruk av barnehus der det er snakk om ungdommer. Hun sa: «*Det er i alle fall ikke noen automatikk forbundet med, eller basert på alder, at avhør skal foregå i barnehusene.*» Uttalelsen kom i forbindelse med en diskusjon dommerne i mellom knyttet til om ungdommene som hadde vært på Utøya burde avhøres ved barnehus. Hun understreket at det måtte gjøres en konkret vurdering om avhør i barnehus var nødvendig.

Grunner til at barnehus ikke blir brukt

Selv om alle politidistriktene vi har mottatt svar fra oppgir at de bruker barnehusene, viser undersøkelsen flere nyanser når vi spør dem om hvilke argumenter som ble brukt i de tilfellene hvor barnehusene likevel ikke ble brukt. Det peker det seg ut to situasjoner hvor barnehusene ikke brukes: for det første i saker der manglende bruk skyldes særskilte omstendigheter ved barnet, saken eller barnehuset. Dette kan for eksempel være situasjoner der barnehuset ikke har anledning til å gjennomføre avhør på det aktuelle tidspunktet på grunn av ferieavvikling eller problemer med det tekniske utstyret. Dette er spesielle omstendigheter som ikke berører politidistriktets mer overordnede innstilling til bruk av barnehus. Det gir likevel viktig informasjon fordi det identifiserer potensielle områder for forbedringer ved barnehusene, som for eksempel behov for bedre personelldekning i forbindelse med ferieavvikling eller jevnlig sjekk og vedlikehold av det tekniske utstyret.

Den andre hovedkategorien forklaringer er de hvor årsaken kan knyttes opp mot mer generelle motforestillinger mot å bruke barnehuset av hensynet til barnet, eller fordi bruk av barnehus vurderes som uhensiktsmessig bruk av ressurser. Lang reisevei trekkes i denne sammenheng frem av flere. I fem av politidistriktene reflekterer svarene en viss skepsis til bruk av barnehus, enten hos politiet selv og/eller hos lokale tingretter. Fordi reisevei er noe som opptar alle våre informanter, behandles denne problemstillingen spesielt. To politidistrikt nevnte også negativ innstilling hos lokale tingretter som årsak til at barnehusene ikke ble brukt. Et annet distrikt argumenterte med at de hadde gode forhold for gjennomføring av avhør lokalt, og at all oppfølging i ettertid også skjedde lokalt.

Betydningen av lang reisevei

Fordi lang reisevei er et av de argumentene som oftest fremheves som en motforestilling mot bruk av barnehus, spesielt blant dommere og advokater, skal vi se nærmere på dette argumentet. Flere mente at lang reisevei er uheldig fordi dette er belastende for barnet – altså at det er hensynet til barnet som taler mot bruk av barnehus. En dommer viste til en sak hvor det tok ett døgn for to barn å bli avhørt på barnehuset uten at det kom frem opplysninger av verdi for saken. Denne dommeren mente at hensynet til barna i saken heller talte for at man burde reise ut til barna og snakke med dem der de bor. Han var derfor usikker på om barne-

huset alltid var det beste stedet å gjennomføre avhør. En annen dommer som også hadde erfaring med lange reiseavstander til nærmeste barnehus uttalte at «(..) *det kunne umulig være til barnets beste å skulle fraktes så langt.*» Også advokatene vi intervjuet var skeptisk til lang reisevei ved bruk av barnehus. En advokat påpekte at tidligere kunne man ta barnet ut av skolen en time eller to, mens man nå må sette av tilnærmet en hel dag til avhøret. Denne advokaten fremhevet også at barnet kunne bli mer anspent som følge av at reiseveien var lang – noe som kunne påvirke barnet negativt i avhørssituasjonen. En annen hadde opplevd barn som var blitt svært slitne av å reise, noe som heller ikke slo heldig ut i forhold til dommeravhøret.

Flere av informantene antok imidlertid at lang reisevei ikke nødvendigvis var negativt for barna. Dette gjaldt både barnehuslederne og enkelte advokater. En av barnehuslederne hadde erfart at barna syntes det var stas å reise, noe som må sees i sammenheng med at flere barnehus legger til rette for barn som reiser langt med at de for eksempel bor på hotell like ved barnehuset for å unngå at de blir for trøtte i avhørssituasjonen. Når barn har lang reisevei passer man også på at avhøret ikke blir lagt før klokken tolv når barnet reiser til barnehuset samme dag som avhøret skal finne sted. Dette viser at barnehusene har tiltak som bidrar til å kompensere for mulige uheldige følger av lang reisevei.

Flere av advokatene var imidlertid opptatt av risikoen for at den lange reiseveien ville påvirke barnet og dermed troverdigheten i barnets forklaring. For disse var det altså barnets forklaring som bevismiddel som sto i fokus og ikke hensynet til barnet i seg selv. Disse advokatene var derfor opptatt av hvem som følger barnet til barnehuset. En av advokatene fremhevet at det er viktig at den som følger har en nøytral posisjon i forhold til barnet og i tillegg er i stand til å få barnet til å slappe av. En annen fremhevet at sakstypen var viktig i denne sammenheng. Risikoen for påvirkning var en annen hvis det for eksempel var snakk om en familievoldssak enn hvis det var en sak om en enkeltstående hendelse.

Andre var mer opptatt av at implikasjonene av lang reisevei for eget virke i form av økt tids- og ressursbruk. Som en av dommerne påpekte: «(..) *det er jo en utfordring selv om vi ikke har sånne avstander som i Nord-Norge (..), så går det jo stort sett med en dag da (..)*». Dessuten ble det fremhevet at mange tingretter har tilfredsstillende avhørsfasiliteter som ligger nærmere enn barnehusene. I lys av dette

fremsto ikke bruk av barnehus som en hensiktsmessig løsning sett fra dommernes ståsted. Mens flere dommere primært snakket om lang reisevei som en utfordring i forhold til egen ressursbruk, var det få advokater som hadde sterke synspunkter på denne betydningen av lang reisevei. Dette har sannsynligvis sammenheng med at de fleste advokatene holdt til i eller rundt hovedstaden, eller hadde nær tilknytning til andre større byer i Norge og dermed kort vei til nærmeste barnehus.

Gjennom intervjuene fikk vi også innspill til ulike måter å løse utfordringen med lang reisevei på. Det er særlig tre løsninger som pekte seg ut som aktuelle: å etablere flere barnehus, at barnehusene reiser ut til politidistriktene/tingrettene og bruk av video-overføring.

Dersom man etablerer flere barnehus vil reiseavstanden til hvert enkelt barnehus bli mindre. Samtidig forutsetter etablering av flere barnehus at sakstilfanget er tilstrekkelig. Her var meningene blant informantene litt ulike. En barnehusleder mente at det muligens burde opprettes et par barnehus til – ett i Nord-Norge og ett nord i Rogaland – mens andre mente at dagens antall er tilstrekkelig sett i forhold til sakstilfanget. Også noen dommere pekte på at man alternativt kunne etablere flere barnehus, men også disse påpeker at det muligens ikke vil være arbeidsmessig grunnlag for dette i alle deler av landet. Vi minner om at det pr. i dag er etablert 7 barnehus i Norge og at et nytt åpner i Ålesund i november 2012.

Flere dommere argumenterte i forlengelsen av diskusjonen rundt lang reisevei for at barnehusene i større grad burde reise ut i distriktene og bruke kompetansen sin lokalt når reiseveien var lang. En av dommerne uttalte i denne sammenheng at *«(...) hvis barnehusene skal bestå, og da som et tilbud til alle barn som (...) muligens er utsatt for overgrep, så må barnehusene bli mer fleksible og mer utadventt. (...) de må kunne reise ut, man må lage en modell som gjør at man kan nå alle.»* Barnehuset i Kristiansand har erfaring med forsøk på ambulerende virksomhet i Telemark. Selv om barnehuset har valgt å prøve ut et slikt tilbud uttrykker de skepsis til løsningen fordi den representerer en uthuling av barnehusordningen i og med at tilbudet ikke lenger er samlet på ett sted. I tillegg vises det til at de fysiske omgivelsene er dårligere for barn og pårørende når avhøret gjennomføres ved tingrettene. Selv om barnehusets kompetanse kan trekkes inn i avhørssituasjonen når avhøret gjennomføres i tingretten, får ikke barn og pårørende nyte godt av barnehusets øvrige tilbud på samme måte som når avhøret blir

gjennomført på barnehuset. På den annen side er Norge et langstrakt land med store geografiske avstander, noe som tilsier at behovet for fleksible løsninger ikke uten videre kan avskrives.

En tredje måte å avhjelpe utfordringen med lang reisevei for dommerne på, er å bruke video-overføring av avhøret. For eksempel kan dommeren og forsvareren sitte i tingretten og se avhøret på skjerm, mens barnet, avhører og bistandsadvokat reiser til barnehuset. Dette er en mellomløsning som gir kortere reisevei for noen av aktørene, men ikke for barnet. Samtidig ivaretar denne løsning en større del av grunntanken i barnehusordningen ved at barnet får avgitt forklaring i tilrettelagte omgivelser. Slik sett innebærer denne løsningen en mindre grad av tilpassning av barnehusordningen enn en ordning med ambulerende virksomhet gjør. Ved barnehusene er det ulike syn på video-overføring, der for eksempel Tromsø og Kristiansand er positive til bruk av videooverføring, mens Barnehuset i Oslo er det barnehuset som er mest negative til en slik løsning.

Problemstillinger knyttet til reisevei behandles for øvrig også i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012). Et funn som fremkommer her er at barn som regel ikke opplever reiseveien som belastende, men at det går en grense ved tre timer. Den gjelder også for fagfolk som må reise til barnehus i forbindelse med dommeravhør: når reiseveien overstiger tre timer stiger andelen som mener reiseveien er til hinder for å bruke barnehus betraktelig.

Årsaker til økningen i antall dommeravhør gjennomført ved barnehusene

I det følgende skal vi belyse mulige årsaker til at antall dommeravhør stiger i barnehusene og diskutere hvilke implikasjoner dette kan ha for barnehusenes virksomhet. Stigningen i antall avhør i barnehusene kan tolkes på flere måter. Den kan bety at antallet barn mistenkt utsatt for vold og overgrep har økt, men det kan også bety at flere slike saker anmeldes til politiet. Dessuten kan flere avhør skyldes at flere barn er involvert i hver sak, eller at barn og unge avhøres flere ganger i samme sak. De forklaringene vårt datamateriale gir grunnlag for å belyse nærmere er hvorvidt flere saker om vold og overgrep blir anmeldt til politiet, og hvordan barnehusene gjennom sitt arbeid har bidratt til økt bruk.

Blir flere saker anmeldt til politiet?

I spørreskjemaundersøkelsen spurte vi politidistriktene om hvordan utviklingen i deres politidistrikt hadde vært i antall anmeldelser i saker om overgrep mot barn og unge de siste fem årene. De aller fleste (15 av 18) svarte at antall anmeldelser hadde vært stigende. De øvrige svarte enten at utviklingen i antall hadde vært uendret eller at de ikke visste hvordan utviklingen hadde vært. Politidistriktene har ikke spesifisert utviklingen etter type saker, altså om stigningen gjelder saker om vold eller seksuelle overgrep. Dette har nok sammenheng med at spørsmålet de fikk i spørreskjemaet var upresist, fordi spørsmålet var rettet mot hvordan utviklingen hadde vært i antall anmeldelser i saker om overgrep mot barn og unge i politidistriktene siste året. Dermed skiller ikke spørsmålet mellom overgrepstypene vold, vitne til vold og seksuelle overgrep. Det er heller ikke helt tydelig om saker om vold skal fortolkes inn under begrepet saker om overgrep. Dette er en svakhet ved utformingen av spørreskjemaet fra vår side. Samtidig viser utdypningen fra politidistriktene i forbindelse med at de ble bedt om å forklare stigningen, at de fleste har fortolket vold inn i begrepet «overgrep mot barn».

Hvordan har utviklingen i anmeldte saker vært på landsbasis?

Lid og Stene (2010) har omtalt utviklingen i anmeldelser om seksuelle overgrep mot barn. De fremhever at det var en betydelig økning i antall anmeldelser av seksuelle overgrep mot barn i alderen 10–15 år de første årene etter tusenårsskiftet, mens det siden 2003 årlig er blitt anmeldt om lag 600 tilfeller. Det er ikke blitt flere anmeldelser om incest og seksuelle overgrep mot de aller yngste barna fra begynnelsen av 1990-årene og frem til 2010. Årlig blir det nå anmeldt om lag 80 tilfeller av incest og 160 tilfeller av seksuell omgang med barn under 10 år. Incest inngår for øvrig ikke i tallene ovenfor da man i incest-saker ikke skiller mellom anmeldelser av barn og voksne som ofre i statistikken.

Når det gjelder utviklingen i antall anmeldte forhold som gjelder fysisk vold mot barn eller barn som vitne til vold, er det ikke mulig å si noe om presist om dette ut fra kriminalstatistikken fordi registrerte anmeldelser av lovbrudd om vold også omfatter voksne. Kriminalstatistikken viser imidlertid en voldsom økning i antall anmeldelser som gjelder mishandling i familieforhold i perioden 2006–2010. I 2006 ble det anmeldt 450 slike saker, mens antallet hadde steget til 2406 tilfeller

i 2010. Også antallet grove tilfeller av mishandling i familieforhold har doblet seg i denne perioden (fra 20 tilfeller i 2006 til 41 i 2010). Fordi registreringen ikke skiller mellom voksne og barn, vet vi ikke hvor mange av disse sakene som gjelder barn. Men den kraftige stigningen kan kanskje tilsi at noe av stigningen i anmeldelser som politidistriktene rapporterer, omfatter barn utsatt for fysisk mishandling eller barn som har vært vitne til vold. At 10 av de 18 politidistriktene henviser til familievoldssaker når de begrunner antall anmeldelser, taler for at dette er en riktig tolkning. Ett av distriktene presiserer også at stigningen hos dem har vært i antall familievoldssaker, mens antallet anmeldelser om seksuelle overgrep har holdt seg ganske stabilt. I de ti politidistriktene reflekteres altså det samme mønsteret som kriminalstatistikken viser på landsbasis.

Dette tilsier at økningen i antall dommeravhør kan begrunnes med en økning i antall anmeldelser i saker om vold i familieforhold, mens økningen i antall dommeravhør i saker om seksuelle overgrep mot barn ikke kan forklares med økning i anmeldelser av slike saker fordi anmeldelsestallene har holdt seg forholdsvis stabile. Det er videre grunn til å påpeke at flere politidistrikt har svart at antall dommeravhør øker, men at antallet straffesaker ikke øker tilsvarende. Dette tilsier at det er forhold som genererer flere avhør uten at forklaringen nødvendigvis er økning i anmeldelser. Vi skal redegjøre nærmere for hvordan informantene har forklart økningen i anmeldte saker. Samtidig må det tas forbehold om at informantenes forklaringer dels refererer til en økning i anmeldelser og dels til en økning i antall avhør – til tross for at vi spurte om utviklingen i antall anmeldelser i spørreskjemaet til politidistriktene.

Hvorfor øker antall anmeldte saker?

En av informantene i politiet presenterer flere mulige forklaringer på stigningen i antallet anmeldelser – forklaringer som støttes av flere:

«Det har jo vært mange kampanjer nå om at folk skal tørre å si fra. Nå tenker jeg på særlig helse- og skolesektor, barnehagesektoren, at de, at det er bedre å melde fra en gang for mye enn en gang for lite. Og i tillegg så ser vi i [sted] at det er jo en stor andel, altså familievold, som er av utenlandsk opprinnelse. Hvor dette med oppdragelse kommer. Med metoder i oppdragelsen som ikke er lov i Norge med bruk av fysisk avstraffelser. Mange av de har jo også flere barn enn det er vanlig i norske familier, så da blir det jo gjerne 3-4 barn i samme familie og i samme sak. Så det er jo også ganske spesielt i barnehuset i [sted]. Også i tillegg ble aldersgrensen hevet fra 14 til 16 år i 2008, og det har selvfølgelig mye å si. For der vil du få andre typer saker også. Da har du også de jentene som har vært på fest og blitt utsatt for noe. De skal bli avhørt i dommeravhør hvor man tok vanlige avhør før. Og det har jo også tatt litt tid før den ballen begynte å rulle. Det tar jo alltid litt tid

med sånne endringer. Så der har du vel de tre viktigste faktorene til det. Så er det jo også småting som at også utdannelsen blir bedre (...). Andre ting som virker inn [på antall dommeravhør] er oppmerksomhet gjennom media, det at barnehusene er kommet. Alvdal-saken og fokus på barn. Det gjør jo da at, ja, ballen ruller enda litt fortere. Så der har du vel svaret uten at jeg har fasiten. Det er vel det vi tenker her.»

Økt fokus på vold og overgrep mot barn, flere saker med det politiet betegner som «familievoldssaker», flere saker med barn og unge med minoritetsbakgrunn, samt hevet aldersgrense fra 14 til 16 år for gjennomføring av dommeravhør er altså begrunnelser som trekkes frem for å forklare økningen i antallet anmeldelser. Dette er forklaringer vi også finner igjen i andre deler av datamaterialet.

Ser en på spørreskjemadataene fra politidistriktene, begrunner halvparten av distriktene antallet anmeldelser med større fokus på familievoldssaker. Dette kommer også til uttrykk i intervjuene av ansatte i politiet. Én sier: «(...) *det ligger litt i vinden fordi at det er politisk korrekt å jobbe med den type saker. Det er det som er satsningsområde her, det er familievold og barn.*» I disse sakene inngår også barn som har vært vitne til vold. Barnehuslederne viser også til den mer generelle satsningen for å bekjempe vold og overgrep på ulike arenaer fra myndighetenes side. For eksempel vises det til arbeid som gjøres på volds- og overgrepfeltet i departementene.³⁰ Flere barnehusledere nevner også teknologien som en årsak til økning i antall saker, fordi en stor del av sakene dreier seg om nettrelaterte overgrep.

Flere politidistrikt viser i spørreskjemaundersøkelsen også til etablering av barnehusene som en årsak til økningen i antall anmeldelser – noe som underbygges i intervjuer med ansatte i politiet der flere sier at opprettelsen av barnehusene i seg selv har skapt et fokus på disse sakene. Også barnehuslederne forklarer noe av stigningen med egen virksomhet. En sier for eksempel at barnehusene mottar mange henvendelser om mistanke om vold og seksuelle overgrep der barnehusene anbefaler at sakene anmeldes. En annen er opptatt av den rådgivningen barnehusene gir ut mot hjelpeapparatet for øvrig, og vektleggingen av å være et lavterskeltilbud. En av de ansatte i politiet viser til at det tverrfaglige arbeidet i særlig grad har bidratt til flere anmeldelser fra barnevernet. Informanten sier:

«Også tror jeg en av grunnene til tallene er at vi er veldig flinke til det tverrfaglige samarbeidet da. Jo mer kontakt du har med barnevernet, jo flere bekymringsmeldinger får du. Det er nesten

³⁰ F.eks. endringen i barneloven om absolutt forbud mot vold, og hvor det uttrykkelig presiseres at dette også gjelder i oppdragelsesøyemed (jf. barneloven § 30, tredje ledd).

så enkelt som at vi har ukentlige møter med barnevernet og samarbeidsetater. Og på hvert eneste møte så kommer det ut en sak som det kommer et skriftlig dokument på i forhold til bekymring. Og det hadde kommet flere hvis vi hadde vært enda mer på tilbudssiden. Men det går litt på ressurs. Og jeg tror fokuset på Alvdal-saken og barnevernet i forhold til når de skal melde til politiet og når de ikke skal melde til politiet, gjør at terskelen fra barnevernet sin side blir lavere. Og da i forhold til å melde til politiet for å unngå at man blir tatt i ettertid hvis man ikke har gjort det.»

Enkelte av politidistriktene viser i spørreskjemaundersøkelsen til endringen i forskriften (1998) som skjedde 1. juli 2008, der aldersgrensen for gjennomføring av dommeravhør utenfor rettsmøte ble hevet fra 14 til 16 år. Dette kan tilsi at informantene har fortolket spørsmålet i retning av økning i antall dommeravhør og ikke i antall anmeldelser, da aldersgrensen i seg selv ikke skulle påvirke anmeldelsestilbøyeligheten. På den annen side kan dommeravhør utenfor rettsmøte oppfattes som umiddelbart mindre skremmende for fornærmede, noe som igjen kan senke terskelen for å anmelde. Andre trekker frem familievoldskoordinatorerne som viktig for at flere saker anmeldes. Denne funksjonen ble opprettet 1. juli 2002 og er en ordning som tar sikte på «(...) å styrke og ensrette politiets innsats overfor volds- og trusselutsatte kvinner spesielt.» (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, 2004 s. 2).

Både spørreskjemadataene fra politidistriktene og intervjuene med barnehuslederne indikerer at økt kompetanse både i politiet og i hjelpe- og tjenesteapparatet for øvrig (skoler, barnehager, helsesektoren mv.) kan være blant forklaringene på hvorfor antall anmeldelser har økt. Barnehuslederne knytter økningen til eget arbeid med kompetanseheving på tvers av etatene. Både politidistriktene og barnehuslederne viser også til at disse sakene ofte involverer barn med minoritetsbakgrunn fra familier med mange barn. En av barnehuslederne anslår at ca. halvparten av voldssakene involverer barn med minoritetsbakgrunn – noe som bidrar til å øke antall anmeldelser fordi politiet i mange tilfeller da gjennomfører avhør med *alle* barna i den berørte familien. Her skal man vise forsiktighet for ikke å stigmatisere familier med minoritetsbakgrunn, men det er likevel grunn til å vise til LUVU-undersøkelsen som NOVA gjennomførte i 2007 (Mossige & Stefansen, 2007). Undersøkelsen viste at minoritetsbakgrunn var koblet til økt risiko både for direkte vold fra foreldre, vitneerfaringer og seksuelle overgrep. Alt i alt indikerer vårt materiale at det er en rekke faktorer som har betydning for økningen i antall anmeldelser.

Hvordan bidrar barnehusene selv til økt bruk?

Barnehusene har drevet et omfattende informasjonsarbeid ut mot distriktene fordi motstanden mot bruk av barnehus også handler om manglende kunnskap om deres virksomhet. En av barnehuslederne hadde for eksempel hatt møte både med politiet, bistandsadvokater og sorenskrivere ved lokale tingretter, og hadde opplevd at disse ikke stilte seg avvisende til for eksempel bruk av videooverføring. Men denne lederen hadde også møtt ansatte i påtalemyndigheten som ikke kunne *«(...) fatte og begripe hva det var som skulle være annerledes med å bruke oss enn det tilbudet de hadde (...) fra før.»* Dette viser at det å informere om barnehusenes virksomhet er viktig for å få støtte i resten av systemet – noe intervjuene med lederne viser at barnehusene har lagt stor vekt på. En leder sier om dette informasjonsarbeidet:

«(...) det vi måtte gjøre var jo å gjøre tilbudet ved barnehuset så godt og så forståelig at man så at det var det smarteste man kunne gjøre. Og det gjør man altså bare ved at man jobber traust på den faglige oppgaven i det daglige. Og at man jobber mye i god dialog og med stor forståelse for alle andres også travle hverdag og utfordringer.»

Med andre ord har det handlet om å overbevise samarbeidspartnerne generelt og domstolene spesielt om barnehusenes nytteverdi. En annen barnehusleder fortalte at de hadde invitert sorenskriverne til barnehuset for å informere dem om virksomheten. I dette tilfellet erfarte de at det bare kom representanter fra dem som allerede brukte barnehuset, og ikke fra rettskretser som ikke allerede var brukere.

Erfaring med å bruke barnehus ser også ut til å bidra til økt bruk. Et godt eksempel på dette er dommeren som etter å ha prøvd ut barnehuset hadde opplevd tilbudet så positivt at det i etterkant ble kjøpt inn videooverføringsutstyr slik at man kunne gå over til å bruke barnehuset. Bistandsadvokatene fikk også beskjed om å møte på barnehuset når det skulle gjennomføres dommeravhør. I et annet distrikt var domstolen i mot, men der la politiet stor vekt på at barnehuset skulle brukes slik at det også der ble skaffet til veie videooverføringsutstyr. Dette viser at positiv erfaringer med bruk av barnehusene bidrar til at tilbudet i større grad tas i bruk.

Samtidig uttrykker enkelte barnehusledere forståelse for at domstolene vurderer om det å bruke barnehusene er hensiktsmessig. En av lederne sier: *«(...) vi er slettes ikke fanatisk på at alle nødvendigvis skal til oss. Det er vi ikke. Men samtidig er det et veldig ømtålig og vanskelig emne, for man vil sjeldent vite hva barnet skal fortelle, ikke sant.»* Lederen ønsket at barnehuset skulle få bidra med sin kunnskap og kompetanse i vurderingen av om bruk av barnehuset var nødvendig eller ikke i den enkelte sak.

Hvilke implikasjoner kan økning i antall avhør ha for barnehusene?

At antallet dommeravhør øker både i og utenfor barnehusene reiser spørsmål om hvilke implikasjoner dette kan ha for barnehusenes virksomhet. Først og fremst berører dette barnehusenes kapasitet, både når det gjelder avhørsrom og personell. For liten kapasitet kan innebære at barnehusene blir «en flaskehals» i systemet. Dette kan i neste omgang føre til lengre saksbehandlingstid, altså at barna må vente lenger fra anmeldelse til de får avgitt forklaring i dommeravhør. Spørsmålet er om det er slik. Dette er et spørsmål som også belyses i evalueringens delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012). En konklusjon som trekkes der er at økningen i saksmengde på sikt også kan få følger for barnehusenes øvrige virksomhet, både knyttet til behandling og oppfølging og utadrettet virksomhet. De ansatte ved barnehusene frykter at barnehusene vil bli redusert til «dommeravhørsfabrikker» dersom ressursene ikke økes i takt med saksmengden.

Også vårt materiale indikerer at kapasiteten er en utfordring ved noen barnehus. En av advokatene vi intervjuet påpekte for eksempel at barnehuset hun sognet til hadde for liten kapasitet fordi dette barnehuset bare hadde ett avhørsrom. For øvrig varierte erfaringene hos advokatene på dette punkt – fra at noen avhør hadde blitt liggende lenge på grunn av manglende kapasitet i barnehuset til at avviklingen av avhørene i barnehusene gikk greit. I årsmeldingen fra Barnehuset i Hamar (2010) omtales utfordringer knyttet til mangel på kapasitet, og her fremgår det at barnehuset har hatt problemer med å dekke behovet i distriktene og at det av den grunn har vært nødvendig å gjennomføre en del avhør i distriktene. Samtidig gir ikke vårt datamateriale grunnlag for å si at kapasiteten i barnehusene er et generelt problem.

Et spørsmål som har vært reist i forlengelsen av bekymringen om kapasitetsproblemer i barnehusene er om manglende kapasitet fører til lengre saksbehandlingstid. I sin kartlegging for 2011 fikk Myklebust (u.å.) tilbakemelding fra 22 politidistrikt på gjennomsnittlig antall dager fra mottatt anmeldelse til gjennomført dommeravhør. Tiden varierte fra 10 til 102 dager, noe som gir et gjennomsnitt på 42 dager, og altså et betydelig avvik i forhold til 14-dagersfristen for gjennomføring av dommeravhør.

Flere av barnehuslederne var opptatt av dette temaet. De mener det går for langt tid fra anmeldelse til dommeravhør gjennomføres – noe de også dokumenterer i sine årsmeldinger. Så langt vi kan se knyttes imidlertid ikke lang saks-

behandlingstid til manglende kapasitet ved barnehusene. En av barnehuslederne viser for eksempel til tallene knyttet til eget barnehus hvor det gikk i gjennomsnitt 95 dager i voldssakene og 67 dager i sedelighetssakene fra saken ble anmeldt til dommeravhøret ble gjennomført. I enkelte tilfeller gikk det opp mot halvannet år. Lederen understreket imidlertid at det ikke var manglende kapasitet ved barnehuset som bidro til lang saksbehandlingstid. I stedet knyttet barnehuslederen dette til ressursituasjonen i politidistriktene og tingrettene. En barnehusleder uttalte for eksempel følgende: «(...) jeg skjønner jo at det ikke er motvilje som gjør det, men at de har mye å gjøre. Men spørsmålet er jo hva er det man skal prioritere.» En annen barnehusleder viste også til en annen vanlig begrunnelse for at politiet venter med å gjennomføre avhør av barnet, nemlig at de ønsker å innhente flere opplysninger i saken før barnet avhøres. Erfaringen var imidlertid at tiden sjelden ble brukt til å innhente flere opplysninger i saken. Hvor vanlig dette er kan vi ikke si noe om ut fra vårt materiale. At det ikke er kapasiteten i barnehusene som fører til oversittelse av 14-dagersfristen er forøvrig i tråd med en undersøkelse foretatt i Troms politidistrikt (for en beskrivelse av denne, se Stefansen m.fl. 2012).

Sammenfatning

Dommeravhørsforskriften pålegger ikke politidistriktene å bruke barnehus ved gjennomføring av dommeravhør. Samtidig er det sterke føringer i statlige dokumenter for bruk av barnehus. Disse har imidlertid i liten grad manifestert seg i skriftlige rutiner i politidistriktene for bruk av barnehus.

Myklebusts kartlegging viser at antall dommeravhør gjennomført i politidistriktene har økt betydelig de senere år. Sakstypen som øker mest er voldssaker. I 2011 var det flere volds- enn overgrepssaker blant dommeravhørssakene i de politidistriktene som deltok i hans studie. Om lag 60 prosent av sakene omfatter jenter, mens 40 prosent omfatter gutter. I majoriteten av sakene er barnet i skolepliktig alder.

Antallet politidistrikter som bruker barnehus ved gjennomføring av dommeravhør har økt år for år etter innføringen av barnehus. De fleste politidistriktene bruker i dag barnehus ved gjennomføring av dommeravhør – om enn ikke i alle saker. Antall avhør gjennomført i barnehus viser en sterk økning. Av alle dommeravhør i 2011 ble 69 prosent gjennomført i barnehusene. Barnehusenes «dekningsgrad» varierer samtidig – fra 43 til 93 prosent.

Våre data indikerer at det fortsatt hersker en del motforestillinger mot bruk av barnehus i politidistriktene, men kanskje spesielt i lokale tingretter som har lang reisevei til nærmeste barnehus. Her mener vi imidlertid at det er viktig å skille mellom generell motstand mot bruk av barnehus og motforestillinger som knytter seg til den enkelte sak. Argumentene og erfaringene som politidistriktene anfører for bruk av barnehusene, svekker etter vårt skjønn grunnlaget for å si at det er en generell motstand.

Argumentene politidistriktene trekker frem for å begrunne bruken av barnehus, viser at mange av barnehusenes sentrale funksjoner tillegges vekt i avgjørelsen av om barnehuset skal brukes eller ikke – at de gir et helhetlig tilbud, at barn og pårørende er godt ivaretatt, og at omgivelsene er godt tilrettelagt for barn og unge. Dessuten har vi også sett at barnets alder og sakens kompleksitet for øvrig er forhold som kan influere på en beslutning om at avhøret skal gjennomføres i barnehus. Argumentene som trekkes frem *mot* bruk av barnehus er hensynet til barnet, til barnets troverdighet og tids- og ressursbruk for de profesjonelle aktørene. Det skisseres tre mulige løsninger på utfordringen ved lang reisevei: å etablere flere barnehus, at ansatte i barnehusene reiser ut i distriktene og bistår ved avhør, samt å bruke videooverføring ved gjennomføring av dommeravhør.

Fremstillingen har også vist at utviklingen i antall avhør øker både i barnehus og i politidistriktene generelt. Mens anmeldelsestallene har holdt seg nokså stabile i saker om seksuelle overgrep mot barn, har særlig antallet saker om familievold økt. Etablering av barnehusene og deres innsats i å synliggjøre overgrep mot barn og unge kan i følge våre informanter være én av flere forklaringer på økningen i antall avhør og i antall anmeldelser. Denne økningen kan samtidig bli en utfordring for kapasiteten ved barnehusene i forbindelse med gjennomføring av dommeravhør.

Forberedelse til dommeravhør

Innledning

Temaet for dette kapitlet er det vi kan kalle forberedelsesfasen, dvs. tiden fra politiet har mottatt en anmeldelse til dommeravhøret faktisk gjennomføres. Det vi er opptatt av er hvilken funksjon barnehusene har i denne fasen, og hvordan de konkret ivaretar denne. Kapitlet er altså avgrenset til barnehusenes arbeid med dommeravhørssaker, dvs. saker der det foreligger en anmeldelse og der dommeravhøret skal gjennomføres på barnehuset. Dette kan også omtales som barnehusenes saksrettede arbeid.

Som nevnt tidligere har barnehusene et mandat som favner langt videre enn arbeidet med å legge til rette for gjennomføringen av dommeravhør. De har et definert ansvar for avklaring av barns og foreldres oppfølgingsbehov, for korttidsoppfølging og for å henvise barn og foreldre videre i hjelpesystemet dersom det anses som nødvendig. Denne delen av barnehusenes arbeid – oppfølgingsarbeidet – i etterkant av dommeravhørene er nærmere beskrevet i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012). Det samme er barnehusenes kompetansesenterfunksjon, som både omfatter konsultativ og utadrettet virksomhet.

Ved samtlige barnehus er det dommeravhørene som står i sentrum for virksomheten, i tråd med føringene som er lagt i myndighetenes utredninger og rapporter om barnehus. Ett av barnehusene som inngår i vår studie la imidlertid vekt på at barnehuset skulle være et lavterskeltilbud der man også kan gjøre såkalte avdekkingssamtaler. Dette er samtaler som skjer når mistanke om vold eller overgrep er oppstått, uten at saken er anmeldt. Barnehuset formidlet samtidig at dette er noe som skjer unntaksvis, og i samråd med både politi og barnevern.

Selv om dommeravhørssakene formelt starter når tingretten tar kontakt for å beramme tidspunkt for avhør, kan saken ha vært innom barnehuset tidligere. Den kan for eksempel ha blitt lagt frem for et konsultasjonsteam der barnehuset er representert. Det skjer også at ansatte i hjelpeapparatet henvender seg til barnehuset direkte for å få råd i en konkret sak. I begge tilfeller behandles sakene anonymt. Dersom et eventuelt råd om anmeldelse følges opp, kan saken altså komme til barnehuset som en ordinær sak på et senere tidspunkt.

I vår fremstilling konsentrerer vi oss først om det som skjer hos politiet og på eller i regi av barnehuset etter at en sak er anmeldt til politiet. Deretter går vi nærmere inn på hvordan barnehusene har løst det koordineringsansvaret de har i forkant av dommeravhør, og beskriver til slutt barnehusenes og de juridiske aktørenes synspunkter på «formøtet» og om måten det fungerer på er endret etter innføringen av barnehus. At det gjennomføres formøte følger av forskriften av 1998 § 3 annet ledd: «*Før avhøret bør dommeren konferere med den som skal foreta avhøret eller bistå ved avhøret (...) Dommeren bør også konferere med dem som skal være til stede ved eller overvære avhøret.*» Når det gjelder hvem som er til stede i formøtet, er dette som hovedregel de samme som er til stede i bisitterrommet – noe vi skal komme tilbake til nedenfor.

Saksforløpet hos politiet

Forløpet i volds- og overgrepssakene er i hovedsak likt i alle politidistriktene. Politiet mottar en anmeldelse eller en bekymringsmelding, som går til leder for etterforskningsseksjonen som vurderer saken i samråd med påtaleansvarlig. Hvem som mottar meldingen varierer ut i fra størrelsen på politidistriktet og driftsenheten, men prinsippet er det samme. Det er etterforskningsleder eller den konkrete etterforsker som går igjennom saken og bestemmer seg for om han/hun ønsker å gjennomføre ett eller flere dommeravhør. Deretter blir det møte med påtaleansvarlig i saken som tar den formelle beslutningen før oppgavene fordeles i forhold til det berammede avhøret. Hvordan barnehuset varsles varierer, men de fleste politidistriktene har en praksis der hovedetterforsker gir påtalejuristen i saken navnet på den etterforskeren som skal gjennomføre avhøret av barnet. Juristen sender så en begjæring til retten med kopi til barnehuset. Retten tar deretter kontakt med barnehuset for å finne en passende dato for avhøret og varsler/oppnevner bistandsadvokat.

Saksforløpet ved barnehusene

De følgende punktene illustrerer et typisk forløp en anmeldt sak får når den kommer til et barnehus. På noen punkter vil det være variasjon mellom barnehusene, noe vi kommer tilbake til senere.

1. Barnehuset får en telefon fra tingretten om å beramme dommeravhør. Tingretten oppgir gjerne et par-tre alternative datoer med sikte på at det skal passe for mange aktører. Papirer oversendes fra retten til barnehuset. Saken registreres i barnehusets registreringssystem og fordeles internt på barnehuset hvor en ansatt blir saksansvarlig.
2. Barnehuset kontakter etterforsker, avhører eller påtalejurist og eventuelt barnevernet (etter avklaring med politiet). Det gjennomføres eventuelt samrådsmøte. I så fall er det barnehuset som innkaller aktørene. På samrådsmøtet deltar avhører, politietterforsker, jurist, barnehuset og bistandsadvokat, og i noen tilfeller barnevernet. Møtet finner sted fra en uke til dagen før dommeravhøret.
3. Domstolen innkaller partene som skal være til stede ved dommeravhøret (forsvarer, bistandsadvokater osv.).
4. Formøte gjennomføres. Møtet gjennomføres fordi dommeren bør konferere med den som skal foreta avhøret eller bistå ved avhøret, samt med dem som skal være til stede ved eller overvære avhøret.
5. Dommeravhøret gjennomføres. Når barnet kommer til barnehuset blir det enten tatt i mot av den som skal gjennomføre avhøret eller av en barnehusansatt. Hvis det er sistnevnte, loses barnet straks videre til avhører. Den saksansvarlige fra barnehuset følger avhøret fra bisitterrommet.
6. Barnehuset snakker med barnet og pårørende for å høre hvordan barnet har opplevd avhøret og avklarer behov for videre oppfølging. Det informeres også om vanlige reaksjoner barn og unge har etter å ha vært i dommeravhør. Samtalen kan skje samme dag eller senere. Bistandsadvokaten informerer om sin rolle og den videre oppfølgingen av saken i forhold til en eventuell senere straffesak.
7. Ved behov gjennomføres rettsmedisinsk undersøkelse.
8. Et nytt samrådsmøte kan gjennomføres. I noen tilfeller fremkommer opplysninger som gjør at politiet ser behov for å gjennomføre et nytt dommeravhør, og eventuelt rettsmedisinsk undersøkelse dersom dette ikke er gjort allerede.

9. Barnehuset kartlegger barnet og families oppfølgingsbehov. Ulike kartleggingsverktøy brukes til dette. Oppfølging kan skje på barnehuset eller i lokalt hjelpeapparat.

Barnehusenes koordineringsfunksjon i forkant av dommeravhøret

Da barnehusene ble innført var det en målsetting at de skulle bidra til en mer koordinert innsats i saker om vold og overgrep mot barn. Dette er ikke minst viktig i fasen frem mot gjennomføringen av dommeravhøret. Av hensyn til avhøret – og barnet – er det viktig å kartlegge om barnet har spesielle behov som avhøreren må være klar over (som vansker med språk osv). Andre momenter som bør kartlegges er barnets sikkerhetssituasjon og beredskapen i forhold til denne, samt behovet for rettsmedisinsk undersøkelse.

Samtlige av de barnehusene som inngår i denne evalueringen har lagt til grunn at denne formen for koordinering i forkant av dommeravhørene er deres oppgave å tilrettelegge for. Hvordan de har løst oppgaven, varierer imidlertid. I delrapport 2 (Stefansen m. fl. 2012) beskrives tre tilnærminger til denne rollen: (1) det varierer om koordinering skjer fra barnehusets side, (2) barnehuset har som fast rutine å kontakte de aktuelle partene en og en, typisk ved en telefonsamtale og (3) barnehuset har som fast rutine å kontakte de aktuelle partene og å gjennomføre felles møter, enten på barnehuset eller via videolink eller telefon.

I samtalene vi hadde med barnehuslederne ble den siste varianten omtalt som «samrådsmodellen». Tre av barnehusene oppga at de praktiserte denne modellen, som ideelt sett innebærer ett eller flere fysiske møter på barnehuset. De tre barnehuslederne som fortalte at de praktiserte denne modellen, la stor vekt på møtenes betydning for gjennomføringen av dommeravhøret – og for den videre oppfølgingen av barnet og familien. I møtene utveksler de ulike partene opplysninger og fordeler oppgaver seg imellom. Her avklares mange spørsmål som har betydning for avhøret og barnets situasjon, blant annet hvem som henter barnet, og om barnet allerede er i kontakt med behandlingsapparatet. Andre spørsmål kan være: «(...) ting som kan være av betydning for barnet i forbindelse med at barna kommer hit. Hva slags informasjon barna får, hvem som bringer barnet til barnehuset, behov for tolk, spesielle behov, sykdommer, utviklingshemming.» En leder viste til at det var viktig å avklare spørsmål knyttet til barnets sikkerhet, og at arbeidet mellom politiet og

barnevernet ble koordinert. Foruten å bringe aktørene sammen, har de barnehusansatte ansvar for å ivareta det barnefaglige perspektivet. En av barnehuslederne sa følgende: «(...) *vi har plikt til å tenke helhet og tilrettelegge for de andre, men vårt fokus vil alltid være barnet.*»

I møtene kan barnehusene også anvende et skjema eller en sjekkliste for å sikre at viktige ting ikke blir glemt. Sjekklistene inneholder blant annet: «(...) *hvem [som] henter barnet, tolk, risikovurdering, plan A og B i tilfelle barn plutselig forteller at pappa slår, og har vi noen å forholde oss til som kan på en måte gå inn, og hva med barnevernet.*» Etter samrådsmøter skrives gjerne referat, eller man fyller ut et skjema som gir oversikt over hva man er blitt enige om, og alle impliserte får med seg en kopi. Rutinen har sammenheng med at ett av formålene med møtet er å forplikte aktørene på sine ansvarsområder.

De barnehusene som gjennomfører samrådsmøter har erfaring med at møtene forbedrer kvaliteten på avhørene og motsatt – at mangel på møter kan bidra til dårlige dommeravhør. Som en sier: «(...) *de gangene det har skjedd ting som vi synes gikk utover kvaliteten eller som, [har] vært direkte ødeleggende for dommeravhøret, så er som regel i saker der vi ikke klarte å få til et samrådsmøte.*» Denne lederen har erfart at møtene er svært viktige for eksempel i saker hvor avhøret gjelder personer med psykisk utviklingshemming. Lederen mente det ville vært «en katastrofe» dersom barnehuset ikke hadde hatt tilstrekkelig kjennskap til den psykiske utviklingshemmingen før avhøret. I slike tilfeller er det også viktig at man har avklart praktiske forhold som for eksempel transport til barnehuset, og at man er enige om hvilken informasjon som gis til den som følger barnet og/eller den psykisk utviklingshemmede selv.

Også ansatte i politiet har uttalt at samrådsmøtene oppleves som nyttige – spesielt i forhold til det etterfølgende dommeravhøret. For eksempel uttalte en av de politiansatte:

«(...) så får da den som skal ta avhøret litt kunnskap om barnet som ellers ikke ville blitt snappet opp. Og det viser seg at litt mer uformell kontakt for eksempel med barnevernet eller med foreldrene, kan nok gi et inntrykk av at barnet for eksempel har mye bedre språklige evner enn det faktisk har når det kommer til stykket. Og det kan man gjerne da få avklart i et møte med, for eksempel hvor en lærer er til stede eller en i barnehagen, at de kan si som så at hun er ikke (...) spesielt verbal. Vi har folk med utenlandsk bakgrunn for eksempel, som ifølge foreldrene snakker utmerket norsk, og så er det slik at vi må bruke tolk. Så disse samrådsmøtene på forhånd er nok nyttige for oss. Samrådsmøtene i ettertid er nok kanskje mer nyttige for barnevernet og andre, og de stjeler nok også noe tid fra oss (...) det går mer tid med til sånn utenforliggende ting i dag enn tidligere.»

De tre andre barnehusene gjennomfører altså ikke samrådsmøter i forkant av dommeravhøret. Samtidig ser vi at også disse barnehusene er i dialog med de øvrige aktørene i saken før dommeravhøret finner sted. Behovet for avklaringer på problemstillingene nevnt ovenfor vil være de samme for disse, men i motsetning til der hvor det praktiseres samråd arrangeres det ikke et felles møte mellom aktørene. Våre intervjuer viser at politiet er godt fornøyd med samrådsmodellen der den praktiseres. Innføring av samrådsmøte som rutine for alle barnehus har vært diskutert. Polititjenestepersoner vi har intervjuet som sogner til barnehus der man per i dag ikke gjennomfører slike møter, finner det lite ønskelig grunnet tidspress og antall saker. Flere sier imidlertid at samrådsmøter høres fint ut dersom man har tid. Én polititjenesteperson sier:

«(...) vet du hva, det tror jeg at jeg må svare at det ønsker vi ikke, for det tror jeg hadde tatt helt knekken på oss. Vi kjører nå opp til 10 dommeravhør i uka. Vi er syv dommeravhørere i [politidistriktet] og alle bortsett fra meg sitter jo med masse egne saker (...). Det er jo litt synd også, men det hadde rett og slett ikke gått i [dette politidistriktet] tror jeg. Og jeg kan vel ikke se at det er nødvendig altså. (...) jeg tror rett og slett det hadde tatt knekken på oss i forhold til hvor mye vi har å gjøre. At vi heller må være flinke til å bruke, avklare ting på forhånd da. Men jeg ser jo den at kanskje vi hadde spart oss for litt sånne overraskelser (...) Men jeg tror det er så mange parter, og det er så mange avhør, at jeg ser ikke for meg hvordan vi skulle klart å gjennomføre det (...)»

Sitatet illustrerer at til tross for at samrådsmøter blir sett på som positive for etterforskningen, innebærer de også en utfordring i forhold til ressursituasjonen i politidistriktene.

Gjennomføring av formøte

De fleste politidistriktene oppga at selve formøtet holdes i umiddelbar forkant av dommeravhøret (et kvarter til en halvtime før). Intervjuene med ansatte i politiet viser at formøtet lengde varierer. En av de ansatte i politiet sier om møtene: «(...) avhengig av hvem som er dommer varierer de veldig i forhold til lengde og tema. De fleste bare sier kjør på og så, (...) noen ønsker eller kommentarer i forhold til å spise. Det er det som er tema.»

Politidistriktene gir nokså likelydende beskrivelser av hvordan formøtet gjennomføres og en typisk beskrivelse er: «Dommeren ønsker velkommen, avhører redegjør i korte trekk for hvordan avhøret tenkes gjennomført og partene får komme med innspill, og eventuelle formelle problemstillinger blir diskutert.» Det er altså dommeren som leder møtet. Intervjuene med ansatte i politiet viser at dommeren sjelden har innsigelser på måten avhører har planlagt avhøret. En sier:

«(...) de godtar slik som jeg har lagt opp. Og så sier jeg også at vi har en pause underveis når jeg på en måte er gått igjennom mine spørsmål, og så kommer jeg inn [på bisitterrommet] og så tar vi eventuelle tilleggsspørsmål [fra dommer, bistandsadvokat og forsvarer] og snakker litt om hvordan spørsmålene skal stilles da. Og så går jeg tilbake og tar [spørsmålene] og avslutter (...).»

Sitatet eksemplifiserer hvordan ansvarsfordelingen kan være mellom politiavhører og dommer: dommeren leder avhøret, samtidig som politiavhøreren kan gjøre sin jobb uten store innblandinger.

Flertallet av politidistriktene (11 av 18) oppga at etableringen av barnehusene ikke har hatt noen implikasjoner for gjennomføring av formøtene. At prosedyrene er de samme som før fremgår også av intervjuene med politiansatte. Én sier for eksempel:

«(...) da er det jo dommeren som er til stede og eventuelt de som skal være på bisitterrommet senere. Og det er jo gjerne dommeren som innleder det da, og så blir det da avhørspersonen som går igjennom sin disposisjon og får innspill om det er noen endringer som skal gjøres i forhold til det her med en del bestemmelser og fritak fra vitneplikt og sånne ting, og hvis det ellers er annet opp mot setteverge, hjelpeverge og sånne ting, om det er noe som er uklart der, så diskuteres det så det (...) er avklart da (...).!»

Fem av politidistriktene mente imidlertid at innføringen av barnehus hadde hatt noen positive implikasjoner for formøtene og viste blant annet til at tilretteleggingen av møtene var blitt bedre enn tidligere. Ett politidistrikt fremhevet også at gjennomføring av formøtet ved barnehuset hadde gitt større bevissthet hos aktørene om betydningen av møtet. Et annet distrikt viste til at lokalene og miljøet var bedre og at barnehuset presset på og sørget for skjerpning i forhold til tid og ordnede forhold rundt møtene. Foruten den fysiske tilretteleggingen ved barnehusene, reflekterer altså utsagnene at de ansatte ved barnehuset aktivt jobber for en god strukturering av formøtene. Intervjuene med de politiansatte reflekterer de samme synspunktene.

Intervjuene med ansatte i politiet viser dessuten at formøtene blir vurdert som viktige. En av de politiansatte hadde tidligere opplevd at dommerne «(...) bare kjørte på uten formøte i forkant», og sier: «Jeg er mer for at man bruker et kvarter og tar noen refleksjoner rundt mulige problemstillinger i forkant. Det tror jeg er det beste for barnet og den som tar avhøret og ikke minst resultatet til slutt (...)». Samtidig mente denne informanten at formøtet burde vært mer standardisert. En annen politiansatt uttalte: «Jeg synes det er positivt med formøtene. Det er viktig for å avklare og få en forståelse for hverandres retning.» Også en advokat refererte til positive erfaringer med formøtene, og med at man underveis i avhøret tar en pause der man

kan konferere om eventuelle tilleggsspørsmål. Advokaten hadde opplevd at hans innspill ble respektert av avhører slik at forsvarerrollen i saken ble godt ivaretatt

Sammenfatning

Alle dommeravhørssaker starter med en anmeldelse til politiet. I noen tilfeller kan saken ha vært innom barnehuset på forhånd, enten fordi den er drøftet i et konsultasjonsteam eller at noen i tjenesteapparatet har tatt kontakt om forholdet. I begge tilfeller vil saken være drøftet anonymt. Politiet har faste prosedyrer for hva som skal skje når en anmeldelse foreligger. Hos barnehuset starter saken når tingretten henvender seg for å beramme dommeravhør. I fasen frem mot gjennomføringen av dommeravhøret – forberedelsesfasen – opplever barnehusene at de har et ansvar for å koordinere det som skal skje videre.

Koordineringsansvaret i forberedelsesfasen er løst på to ulike måter. Tre barnehus gjennomfører det de omtaler som samrådsmøter i forkant av dommeravhøret. Dette kan være fysiske møter, eller det kan være møter via videolink eller telefon. Poenget er at de ulike partene har en felles arena for dialog. Møtene handler om forhold som har betydning for gjennomføringen av avhøret. Vanlige temaer er om barnet har spesielle behov, barnets sikkerhetssituasjon, og om barnet har et hjelpe-tilbud allerede. De barnehusene som gjennomfører samrådsmøter opplever disse som avgjørende for å få til gode avhør. De tre andre barnehusene gjennomfører ikke samrådsmøter, men sjekker ut de samme forholdene gjennom telefoner til hver enkelt av de andre aktørene – etter en skjønnsmessig vurdering.

Formøtene gjennomføres ved alle barnehusene, i henhold til forskriften av 1998, slik som før barnehusene ble opprettet, og slik det gjøres ved lokale tingretter. De fleste av våre informanter sier at barnehusene ikke har hatt noen betydning for gjennomføringen av formøter, mens andre viser til positive implikasjoner som følge av barnehusets arbeid.

Tilstedeværelse og roller i bisitterrommet under dommeravhør

Innledning

Gjennomføring av dommeravhør i barnehus reiser nye problemstillinger rundt hvem som skal ha adgang til å følge avhøret og hvem som skal kunne påvirke hva barnet spørres om i avhøret. Vi har tidligere sett at dommeravhøret i den islandske ordningen skal danne utgangspunkt ikke bare for den strafferettslige behandlingen av saken, men også for andre profesjoners oppfølging – for eksempel den psykologiske behandlingen og den medisinske undersøkelsen. I omtalen av den norske ordningen gis det ikke eksplisitt uttrykk for at avhøret skal danne utgangspunkt for de andre profesjonenes oppfølging, men også i Norge er ordningen basert på at barnet skal slippe å fortelle sin historie flere ganger. I praksis kan dette innebære en utvidelse av dommeravhørets funksjon, og vi skal belyse om ordningen bærer preg av en slik utvidelse. Hvem som er til stede i bisitterrommet mens avhøret pågår kan være en indikasjon på at avhøret skal fylle flere funksjoner. I dette kapitlet belyser vi følgende tre spørsmål: 1) spørsmål knyttet til de ulike aktørenes tilstedeværelse i bisitterrommet, herunder representanter fra barnehus og barnevern, og den siktede, 2) spørsmål knyttet til aktørenes roller og rolleavklaring, herunder rollen til representanter fra barnehus og barnevern, og dommeren, og 3) spørsmålet om hensiktsmessigheten av ulike tiltak for å tydeliggjøre rollene de ulike aktørene har.

Tilstedeværelse i bisitterrommet

Når dommeravhøret gjennomføres er det kun avhører og barnet som er til stede i selve avhørsrommet. De øvrige aktørene følger avhøret fra bisitterrommet via videolink. Dette gjelder uavhengig av om avhøret gjennomføres i barnehus eller ikke. Tidligere fulgte gjerne aktørene avhøret fra et tilstøtende rom utstyrt med enveisspeil. Fordi avhøret nå overføres med lyd og bilde trenger ikke bisitterrommet lenger være et tilstøtende rom, men kan for eksempel være i en annen etasje i barnehuset. Det skjer også at noen av aktørene følger avhøret fra den lokale tingretten. Hvordan dette foregår, og de utfordringer dette kan skape kommer vi tilbake til i kapittel 8. Temaet er også berørt i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012).

Hvem som har anledning til å overvære avhøret er nedfelt i forskriften av 1998. Foreldre, en foresatt eller en annen som vitnet har tillit til bør i henhold til forskriftens § 7 gis anledning til å følge avhøret. Dette gjelder imidlertid ikke når vedkommende selv er anmeldt i saken, eller hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen taler mot det (jf. § 7). Fornærmedes advokat (bistandsadvokaten) skal varsles om avhøret og gis anledning til å overvære avhøret (jf. § 8). I tillegg skal siktedes forsvarer som hovedregel gis anledning til å overvære avhøret når det er mulig og hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen ikke taler mot det. Også politiet skal, når det er mulig, gis anledning til å være til stede (jf. § 8).

Spørreskjemadataene fra politidistriktene viser at det vanligste ved gjennomføring av dommeravhør er at dommeren, forsvareren, bistandsadvokaten, politiadvokaten, etterforskeren og teknikeren er til stede i bisitterrommet. I tillegg nevner mange representanten fra barnehuset og eventuelt også verge eller setteverge, samt barnevernet.

Om barnevernet er til stede eller ikke vil avhenge av hvilken type sak dommeravhøret gjelder. Når et barn for eksempel er mistenkt utsatt for et overgrep fra noen utenfor familien og barnets foreldre er i stand til å ivareta omsorgen for det, er ikke barnevernets tilstedeværelse relevant. Barnevernets adgang til å være til stede ved gjennomføring av dommeravhør er ikke avklart i forskriften av 1998 og er, som vi skal komme nærmere tilbake til, omdiskutert.

Praksis ser for øvrig ut til å variere noe i forhold til om barnets foresatte/verge får anledning til å være til stede. Dette avhenger sannsynligvis av om saken gjelder mistanke om overgrep i familien eller ikke. Er foresatte mistenkt i saken, skal det

som hovedregel oppnevnes en setteverge etter vergemålsloven (1927) § 15. Kun ett av politidistriktene har oppgitt at setteverge i noen tilfeller er med, mens enkelte dommere fremhevet at det er mindre vanlig at settevergen er til stede. Ett av politidistriktene nevner også rettsvitne som en av representantene som kan være til stede. I følge intervju med barnehuslederne hender det at foreldre er til stede i saker der foreldrene ikke selv er mistenkt – er foreldrene mistenkt går setteverge eventuelt inn i foreldrenes sted. Dette er i tråd med forskriften av 1998, som fremhever at foreldre eller foresatte bør gis anledning til å følge avhøret. Samtidig fremhevet enkelte dommere at de ikke ønsket at barnas foreldre var til stede. Samlet sett indikerer våre data at praksis knyttet til tilstedeværelse varierer.

Våre spørreskjemadata til politidistriktene viser at det stort sett ikke er forskjeller mellom hvem som er til stede når dommeravhør gjennomføres henholdsvis hos politiet/tingretten eller på barnehusene. Forskjellen er at representanten fra barnehuset kommer i tillegg når avhøret gjennomføres på barnehuset.

At det ikke er større forskjeller i hvem som er til stede ved dommeravhør i og utenfor barnehus, kan i utgangspunktet fremstå som noe overraskende. Som nevnt innledningsvis er jo tanken bak barnehusordningen at dommeravhøret skal danne utgangspunkt ikke bare for politiets arbeid, men også for at de barnehusansatte generelt, medisinsk personell og de som skal tilby barnet korttidsbehandling skal være kjent med innholdet i barnets forklaring slik at barnet slipper å gjenta sin historie. Dagens teknologi innebærer imidlertid at disse kan gjøre seg kjent med innholdet i barnets forklaring ved å se opptaket, og de trenger derfor ikke overvære avhøret mens det finner sted. Det kan likevel være slik at for eksempel representanten for barnehuset og rettsmedisineren vil kunne ha behov for å følge avhøret mens det pågår fordi de skal forholde seg til barnet umiddelbart etter at avhøret er ferdig. Samtidig argumenterte enkelte av advokatene vi intervjuet mot at medisineren bør være kjent med avhørets innhold før den rettsmedisinske undersøkelsen finner sted fordi de mente bevisverdien av undersøkelsen ville være bedre dersom legen foretar undersøkelsen uten forkunnskaper.

Spørreskjemadataene viser at de aller fleste politidistriktene svarte at representanten for barnehuset var til stede da avhøret ble gjennomført, mens bare ett av dem svarte at legen var til stede. Et annet distrikt rapporterte at BUP var til stede da avhør ble gjennomført ved politihuset/tingretten uten at det ble gitt noen nærmere

begrunnelse for dette. At ikke flere nevner at legen er til stede, tyder på at legen enten ser gjennom avhøret i ettertid eller eventuelt gjør seg kjent med innholdet i barnets forklaring uten å se selve avhøret. Det samme vil gjelde barnehusansatte som skal følge opp barnet i etterkant av avhøret, dersom han eller hun ikke fulgte selve avhøret. Som beskrevet i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012) har noen av barnehusene en arbeidsdeling som innebærer at den som følger avhøret vanligvis ikke er den som følger opp barnet i etterkant.

Både dommere og advokater var opptatt av at antallet tilstedeværende i bisitterrommet er for stort ved gjennomføring av dommeravhør. Fordi det er liten forskjell i antall tilstedeværende når avhøret gjennomføres i eller utenfor barnehus, er nok dette en frustrasjon som gjelder dommeravhør generelt og ikke spesifikt når avhøret foregår i barnehus.

En av dommerne uttalte: *«(..) samtidig så er det forferdelig masse mennesker til stede da i dette her.»* Den siterte dommeren hadde opplevd at mange mennesker til stede gjorde det mer utfordrende for dommeren å styre avhøret. Andre mente at mange til stede skapte uoversiktighet. En av advokatene sa at han rett og slett hadde opplevd rommet som «overbefolka», og at det var så mange mennesker til stede at det var vanskelig å få oversikt over hvorfor de var der og hvilken rolle de hadde.

Noen av advokatene mente også at et stort antall tilstedeværende kunne svekke troverdigheten i barnets forklaring fordi det ga barnet en opplevelse av å være i sentrum for alles oppmerksomhet. En uttalte at dette *«(..) kan etter min oppfatning gå utover sannhetsgehalten i forhold til hva et barn faktisk (...) forklarer.»* Han fremhevet at barn generelt var veldig lett påvirkelige selv om dette ville være forskjellig fra barn til barn og for barn i ulike aldre. Advokaten hadde primært erfaring som forsvarsadvokat, noe argumentene også gjenspeiler. Samtidig fremhevet flere av de andre advokatene med erfaring både som bistandsadvokat og forsvarer, at mange tilstedeværende kunne gi barnet det en av advokatene kaller «en begeistring for å bli sett». Dette henger antakelig sammen med at det ofte vil være få bevis i disse sakene og som en av advokatene sier: *«(..) vi må ikke glemme at dette barnet er kronvitnet i hele straffesaken.»* En annen advokat var derimot opptatt av at antallet tilstedeværende burde være lavt for å forhindre påvirkning av barnet dersom det ble snakk om et nytt avhør senere.

I det følgende redegjør vi nærmere for aktørenes synspunkter på hvorvidt representanter fra barnehusene og barnevernet, samt siktede i saken bør få adgang til bisitterrommet. Som nevnt er disse aktørenes adgang ikke nedfelt i dommeravhørsforskriften.

Barnehusenes tilstedeværelse

Når det gjelder barnehusenes tilstedeværelse, ser det ikke ut til at dette representerer noe problem. Lederen ved ett av barnehusene sier at de tidlig bestemte seg for ikke å åpne opp for en diskusjon om sin tilstedeværelse i bisitterrommet. Både dette barnehuset og andre sier at de heller ikke har opplevd at andre profesjoner har stilt spørsmål ved dette. Om betydningen av deres tilstedeværelse sier en barnehusleder: «(...) vår oppgave underveis [er] at vi vurderer (...) barnets psykiske helsetilstand og kan gjøre de riktige grepene umiddelbart etterpå». En annen leder opplevde at de rettslige aktørene generelt var blitt tryggere på barnehusets tilstedeværelse, og sier: «Men jeg tror også de har blitt tryggere på at vi ikke roter det til i forhold til den juridiske biten.» Dette indikerer at «ting går seg til» etter hvert som partene får erfaring med å jobbe sammen – noe som er i tråd med hva flere av dommerne og advokatene også ga uttrykk for. Advokatene som var positive begrunnet dette primært ut fra hensynet til ivaretagelsen av barnet. En mente at det var viktig at en fra barnehuset var til stede fordi: «(...) mange barn hadde syns det var veldig ålreit (...) [å] gå til de som kjenner historien litt fra før.» Dette er også noe av grunntanken i barnehusordningen og denne advokaten hadde erfaring med at barn «(...) kvier seg veldig for å snakke om ting.» Hun mente at flere av disse ellers ikke ville tatt imot andre behandlingstilbud, og vi tolker henne slik at noe av dette nettopp handler om å komme til et sted der de kjenner historien fra før slik at barna slipper å gjenta den. En annen mente at den barnehusansatte burde være til stede for å kunne følge opp barnet i etterkant gjennom en «debriefing». Med andre ord er barnehusansattes tilstedeværelse nødvendig for at de skal kunne gi barnet den oppfølgingen som følger av barnehuskonseptet. De fleste dommerne vi intervjuet hadde heller ikke innsigelser mot at ansatte ved barnehuset var til stede ved avhør, og en dommer fremhever at: «(...) jeg tenker at jeg har opplevd dem som rollebevisste.»

Andre dommere og advokater var noe mer forbeholdne. En dommer mente at det var viktig å begrense antall tilstedeværende under avhøret. Begrunnelsen var

faren for at det kunne bli en administrativ «flaskehals» å samle alle aktørene. Dette var imidlertid en generell motforestilling og ble ikke uttrykt som en innvending mot at en barnehusansatt skal være til stede. En advokat var imidlertid i tvil om representanten fra barnehuset burde være til stede og begrunnet dette ut fra hensynet til å ivareta bevisverdien av barnets forklaring; selv om det i de fleste tilfeller kun ville være snakk om å gjennomføre ett avhør med barnet, kunne det bli aktuelt med et nytt avhør. I så fall ville det være en fordel hvis den barnehusansatte ikke hadde kjennskap til hva som var blitt sagt i det første avhøret fordi man da unngikk risikoen for at barnet kunne ha blitt påvirket av den barnehusansattes kunnskap om innholdet i avhøret. En annen mente at barnehusansatte ikke trengte å følge avhøret fra bisitterrommet fordi det var tilstrekkelig med kun overfladisk kunnskap om saken for å kunne følge opp barnet i etterkant.

Til tross for enkelte motforestillinger uttrykker de ulike aktørene aksept for at de barnehusansatte spiller en viktig rolle i oppfølgingen av barnet i etterkant av avhøret. Dessuten uttrykkes det i stor grad tillit til de barnehusansatte når det gjelder tydelighet på egen rolle. Motforestillingene er dels begrunnet i administrative forhold eller hensynet til vurdering av bevisverdien.

Barnevernets tilstedeværelse

Barnevernets tilstedeværelse er et langt mer omdiskutert og noe som flere barnehusledere er opptatt av, fordi det kan være nødvendig å fatte akuttvedtak om omsorgsovertakelse for å beskytte barnet mot nye overgrep. Flere barnehusledere understreket derfor betydningen av at barnevernet gis adgang til å være til stede. I Årsmeldingen til Barnehuset i Bergen fra 2009 (s. 11) vises det for eksempel til at:

«Hovedformålet med Barnehuset er ikke av strafferettslig karakter, men at barnets behov for beskyttelse skal være det overordnede målet. Som et av flere ledd for å oppfylle dette er nå nye aktører som barneverntjeneste og Barnehuset til stede under dommeravhør i de aller fleste tilfeller. «

At barnevernet bør ha rett til å være til stede begrunnes av flere barnehusledere med at barnevernet er den instansen som har hovedansvaret for barnet i saken og derfor trenger opplysninger barnet gir i avhøret for å følge opp barnet på en god måte i forhold til sitt ansvarsområde. Dette er et argument som trekkes frem også av andre barnehusledere. Som en av dem sier: «(...) *det er dem som sitter på kompetanse på det som de skal avgjøre og de har helt egne oppgaver. Altså, de skal ta sine egne avgjørelser i den saken fremover (...)*».

Samtidig viser uttalelsene fra barnehuslederne at her har de møtt motstand fra de rettslige aktørene. En av lederne sier: «(...) vi har holdt på i tre år med samme diskusjon og kampene (...) om barnevernet kan være til stede (...)». Samtidig sier flere ledere at det ikke oppstår konflikter like ofte nå som tidligere, men som en påpeker: «(...) så treffer du på enkeltmennesker og enkeltdommere, og så er det opp til dem å bestemme det, og så er du tilbake igjen på den dagen vi åpnet omtrent (...) det er veldig slitsomt (...)».

Den skepsisen blant dommere og advokater som barnehusene refererer til, finner vi igjen hos dommerne og advokatene vi intervjuet. Enkelte dommere argumenterte mot barnevernets tilstedeværelse under henvisning til at barnevernet senere kunne komme i en vitnerolle som tilsa at de ikke burde overvære avhøret. Barnevernet burde derfor heller få informasjon i etterkant av avhøret på linje med andre instanser som skole, barnehager og barnets nettverk for øvrig. En av barnehuslederne innvendte mot en slik løsning: «(...) men vi sitter ikke med verken ansvar eller hjemler eller oppgavene som barnevernet skal gjøre. De må gjøre sine selvstendige vurderinger.» Det som implisitt ligger i dette utsagnet er en forståelse av at barnevernet, for å kunne gjøre sine vurderinger, må gis anledning til å overvære avhøret. Utsagnet reflekterer også barnehusets rolleforståelse; barnehuset går ikke inn og tar over andres oppgaver eller vurderinger – de enkelte instanser må selv bære ansvaret for sine ansvarsområder.

Enkelte av dommerne hadde uheldige erfaringer med barnevernets tilstedeværelse. En hadde for eksempel erfart at barnevernet var veldig raske til å ta standpunkt i saken etter å ha mottatt en bekymringsmelding, og dommeren mente det var uheldig at barnevernsrepresentanten ga uttrykk for standpunktet i bisitterrommet. Også andre dommere var kritiske til at det ble snakket om hvorvidt man trodde på barnet i bisitterrommet, og disse erfaringene var særlig knyttet til barnevernets tilstedeværelse. Dette handler om at formålet med dommeravhøret er å finne ut om det har skjedd et overgrep, og da mente denne dommeren at de som sitter og hører på ikke bør ha gjort seg opp en mening før avhøret er gjennomført. Slik atferd mente dommeren kunne påvirke bevisopptaket og svekke avhøret som bevis i saken. Dommeren ga på denne bakgrunn uttrykk for skepsis til rolleforståelsen hos barnevernet i forbindelse med tilstedeværelse ved dommeravhør. Samtidig uttrykte dommeren tillit til de barnehusansatte når det gjaldt deres rolleforståelse.

Risikoen for påvirkning mellom barnevernet og politiet på deres respektive arbeidsområder ble også berørt i spørreskjemaundersøkelsen til politidistriktene. Her oppga et av distriktene at de var bekymret for at barnevernet i for stor grad ble påvirket av politiets vurderinger når de skulle fatte beslutning på sitt ansvarsområde. Også flere av advokatene berørte spørsmålet om den barnevernsansatte kunne bli påvirket av den strafferettslige behandlingen på en uheldig måte. Som en av advokatene påpekte er «bevisvurderingen» svært forskjellig i den barnevernfaglige og strafferettslige behandlingen, blant annet fordi det skal legges avgjørende vekt på barnets beste i den barnevernfaglige vurderingen. I en slik situasjon kan man tenke seg at der politiet ikke finner tilstrekkelig grunnlag for en overgrepsmistanke i strafferettslig sammenheng, vil barnevernet kunne legge politiets vurdering til grunn i vurderingene på sine ansvarsområder. I dette ligger en risiko for at barnet ikke får nødvendig hjelp og beskyttelse fra barnevernet selv om beviskravene er langt lavere etter barnevernloven enn etter straffeloven.

Noe av bekymringen rundt barnevernets tilstedeværelse handler også om å unngå at siktede blir varslet på et for tidlig tidspunkt i saken. Følgende uttalelse fra en av de politiansatte illustrerer dette dilemmaet:

«At barnevernet får vite om for eksempel at lille Lisa har fortalt det og det om ting som faren har gjort – det er i seg selv ikke det som får meg til å miste nattesøvnen. Altså de har taushetsplikt og de løper ikke rundt på bygden og forteller dette her. Men jeg ser det nå fra et rent politisært standpunkt. Og det går jo på det ønsket om å kunne etterforske saken på en skikkelig måte, slik at hvis det er grunnlag for det kan det reises tiltale og få en domfellelse. Og da vil det jo ofte være nødvendig å måtte holde kortene tett til brystet. Det er ikke ønskelig at verken kanskje Lisas mor, hvis man tenker at det er faren som er mistenkt, eller far får vite hva som er kommet frem i dommeravhøret. Nå vil jo det selvfølgelig skje, for hvis vi kjører et dommeravhør hvor vi skal ivareta det kontradiktoriske prinsipp allerede i første avhøret, så vil jo faren selvfølgelig gjennom en forsvarer få vite dette her. Men la oss nå si at man kjører et avhør uten å varsle forsvarer eller siktede. Rett og slett fordi at vi ønsker å holde kortene tett til brystet. Og heller tar et nytt dommeravhør senere. Hvis barnevernet da får vite dette her og bruker det som er kommet frem i dette første dommeravhøret som grunnlag for en omsorgsovertakelse... Så vil jo de, hvis de bruker det som er sagt i dommeravhøret som begrunnelse for omsorgsovertakelsen, så vil jo dette bli en, la oss nå si at saken skal gå til Fylkesnemnden, så vil jo saken bli lagt frem og da vil dokumentasjonen bli lagt frem og da vil jo begge partene ha innsyn i dette. Da er saken blåst! Og det er rent etterforsknings-taktisk veldig uheldig. I tillegg så er det nå engang sånn at det man vet kan man i en gitt situasjon komme til å plumpe ut med overfor folk som ikke burde vite dette her sånn som saken står i øyeblikket. Så jo færre som vet jo bedre. Så ut fra rent etterforsknings-taktiske hensyn så vil det i mange tilfeller være gunstig at det er en indre krets som er informert om det som fremkommer i avhørene. Og det er igjen der jeg av og til føler at det hos andre aktører ikke alltid slår helt inn dette her med de etterforsknings-taktiske hensyn (...).»

Sitatet illustrerer hvordan barnevernets tilstedeværelse kan komme i konflikt med hensynet til å ivareta etterforskningen på en best mulig måte.

En advokat mente at dersom barnevernet gis anledning til å følge avhøret, vil det kunne innebære at dommeravhøret blir en veldig sterk informasjonskilde i barnevernets vurderinger. Han viste også til at barnevernsansatte ikke var så trent til å trekke ut informasjon fra politidokumenter. Dessuten påpekte han at dersom barnevernet fikk overvære avhøret ville de få innsyn i politidokumentene på et mye tidligere tidspunkt i saken enn de ellers ville fått. Vi tolker denne advokaten dit hen at dersom barnevernet fatter beslutninger innenfor sitt ansvarsområde på et for ensidig grunnlag, vil det svekke rettssikkerheten på barnevernets område, for eksempel dersom barnevernet fatter et akuttvedtak om omsorgsovertakelse der en bredere undersøkelse av saken senere viser at mistanken var grunnløs.

Selv om vi har vist til en rekke motforestillinger mot barnevernets tilstedeværelse, er det samtidig viktig å understreke at skepsisen til barnevernets tilstedeværelse som regel ikke gjaldt ubetinget. Både advokatene og dommerne mente at barnevernet burde være til stede i akutte saker. Dessuten tyder intervjuene med barnehuslederne på at motstanden mot barnevernets tilstedeværelse er blitt noe mindre etter hvert. Dette må sees i sammenheng med at flere av barnehuslederne hadde iverksatt tiltak for å løse problemet, blant annet gjennom å ha avklaringsmøter med representanter fra domstolen. Ved ett av barnehusene var derfor praksis nå at barnevernet som hovedregel var til stede. En annen leder hadde bedt om et møte med dommerne i distriktet og argumentert for barnevernets tilstedeværelse. Dette hadde resultert i at denne lederen forsto hvorfor barnevernet ikke alltid kunne være til stede, mens dommerne på sin side ble mer positive til barnevernets tilstedeværelse, forutsatt at barnevernet ble nøye instruert av barnehuset om at de bare skulle ha en observatørrolle.

Spørsmålet om siktedes adgang til bisitterrommet

Gjennomføring av dommeravhør i barnehus reiser også spørsmål om siktedes adgang til å være til stede. Forskriften av 1998 oppstiller ingen adgang for siktede til å være til stede. I forskriftens § 9 er det kun forsvarerens adgang til tilstedeværelse som nevnes. Man kan tenke seg at den fysiske tilretteleggingen for eksempel gjennom atskilte innganger i barnehus kan gjøre denne problemstillingen mer aktuell enn tidligere og er et spørsmål som flere av advokatene var opptatt av. En slik adgang vil imidlertid kreve en endring i forskriften.

Advokatene mener at siktedes tilstedeværelse er viktig ut fra ulike hensyn. En henviser til siktedes rettssikkerhet, og mener det er åpenbart at siktede bør være til stede fordi det er «hans sak». Advokaten argumenterte med at siktede «(...) får være til stede i alle andre sammenhenger i rettspleien, men får altså ikke være med her (...)». At siktede burde få høre grunnlaget for en eventuell siktelse mot seg, mente denne advokaten var sentralt. En annen mente at siktedes tilstedeværelse ville være en fordel fordi forsvareren i slike tilfeller ville få anledning til umiddelbart å konferere med sin klient i forhold til om det var tilleggsspørsmål som burde stilles. Slik tilstedeværelse kunne i følge denne advokaten altså forebygge behov for flere avhør, som ville kunne være en belastning for barnet. Advokaten hadde forsøkt å få tillatelse til å ha med siktede i forbindelse med at dommeravhør ble gjennomført på barnehuset, men hadde fått avslag. En tredje hadde som bistandsadvokat gått med på at siktede fikk være til stede for å unngå gjentatte avhør av barnet. Motargumentet mot tilstedeværelse i denne situasjonen hadde vært at det ville være belastende for barnet å vite at siktede var til stede. Denne advokaten mente imidlertid at dette kunne løses ved at man kun orienterte barnet om at det var flere voksne som fulgte avhøret fra et annet rom, uten å spesifisere hvem disse personene var. Som nevnt tidligere følger det samtidig av forskriften av 1998 § 12 at barnet før avhøret begynner som hovedregel skal orienteres om hvem som overværer avhøret og hvor de befinner seg. Ordlyden i bestemmelsen åpner likevel for at det kan gjøres unntak fordi bestemmelsen ikke er formulert som et absolutt krav. En siste mente at siktedes tilstedeværelse ville være en fordel, men han understrekte samtidig at man da måtte ha en ordning som ikke innebar en risiko for at barnet kunne møte den mistenkte overgriperen i forbindelse med avhøret. Her ser en altså at hensynet til både siktede og barnet trekkes frem i begrunnelsene.

Spørsmålet om siktedes tilstedeværelse under dommeravhøret berører spørsmålet om siktedes rettssikkerhet. Vi undersøkte om barnehusene selv var opptatt av å ivareta siktedes rettssikkerhet, noe som er relevant fordi barnehusene som vist i kapittel 3 ikke bare skal bedre barnas, men også siktedes rettssikkerhet. Dette perspektivet fremsto imidlertid ikke lederne av barnehusene som særlig opptatt av. En av lederne sier for eksempel: «(...) den siktedes rettigheter det får nå på en måte bli politiets sak å ta vare på. Og forsvarsadvokatens.» En annen sier: «(...) nøyaktig hva vi kan gjøre for å styrke den siktedes rettigheter det vet jeg ikke for å være helt

ærlig hva det skulle være. Vi, forholder oss til, til det politiet og påtalemyndigheten bestemmer». Barnehuslederne er med andre ord primært opptatt av å ivareta barnas rettssikkerhet i saken. En av lederne sier dette helt eksplisitt:

«(...) vi ser det ikke som vår, barnehuset, sin oppgave å bedre mistenkte sin rettssikkerhet – altså, vi er her for barnet. Og så er det andre som må jobbe for vi skal ikke gjøre noe som ødelegger for mistenkte sin rettssikkerhet – vi skal forholde oss til de reglene som er, men det er ikke vårt perspektiv.»

At barnehusene antar barnets perspektiv følger naturlig i forlengelsen av at barnehusene primære oppgave er å ivareta barnets perspektiv i saken. Dette reflekteres også gjennom ordningens betegnelse som «barnehus».

Ulike aktørers rolle i bisitterrommet

Flere problemstillinger melder seg når aktører med ulike oppgaver i saken er samlet i bisitterrommet. En dommer viste til et eksempel hvor det i bisitterrommet ble diskutert tiltak som barnevernet vurderte å iverksette og som ikke hadde noe med selve straffesaken å gjøre. Dette var vurderinger som dommeren i kraft av sin rolle ikke skulle overvære og som dessuten virket forstyrrende på dommerens mulighet til å følge med på avhøret og dermed mulighet til å ivareta sin egen funksjon. Denne dommeren opplevde derfor ordningen som bedre før, da dommeravhøret rett og slett var et avhør av barnet til bruk i straffesaken. Dersom flere, utover de som er involvert i den strafferettslige siden av saken, hadde behov for å følge avhøret, mente denne dommeren at disse burde sitte i et annet rom og eventuelt følge avhøret via videooverføring. Kjernen i kritikken hennes mot ordningen med mange i bisitterrommet var at dette medførte en sammenblanding av roller, noe hun mente kunne ha betydning for rettssikkerheten ved at det i dette også lå en risiko for å «...ubevisst eller bevisst påvirke det påtalemessige ved (...) den ageringen som foregår i rommet.» Flere av advokatene vi intervjuet ga også uttrykk for behov for en tydeligere rolledeling mellom aktørene i bisitterrommet. En annen advokat uttalte: «Jeg savner litt det der at rollene er litt tydeligere på bakrommet.» Dette kobles til ivaretagelse av rettssikkerheten som denne informanten presiserer nærmere til å være: «... at man skal ha mest mulig frem av sannheten i dette her.»

I det følgende redegjør vi for de oppfatningene som kom fram når det gjelder rollen til representantene fra barnehuset og barnevernet i bisitterrommet. Deretter diskuterer vi rollen til dommeren.

Barnehus- og barnevernsansattes rolle i bisitterrommet

Hvem som har adgang til å gi innspill til dommeravhøret er regulert nærmere i forskriften av 1998 § 3 annet ledd og omfatter som nevnt den som skal foreta avhøret og de tilstedeværende. Dessuten skal påtalemyndigheten i begjæringen om dommeravhør angi hva som ønskes belyst ved avhøret (jf. § 3 første ledd). Innspill kan også komme mens avhøret pågår, men i så fall følger det av forskriften av 1998 § 12 at: «*Mens avhøret pågår, kan andre enn den som er tilkalt for å forestå avhøret av vitnet, bare stille spørsmål til vitnet gjennom dommeren (...)*». Siden verken tilstedeværelsen til barnehusansatte eller barnevernet er regulert i forskrift av 1998 er ikke dette spørsmålet løst i rettslig sammenheng. Vårt materiale gir imidlertid noen indikasjoner på hvordan det fungerer i praksis.

Barnehuslederne var opptatt av at både barnevernet og de selv kun hadde en observatørrolle i bisitterrommet. En av lederne fortalte:

«(...) vi 'prepper' også barnevernet lite grann på hvor sensitivt det er det her med at man ikke skal ta (...) ordet der og, (...) det vi vet kan irritere domstolen for å si det rett ut (...) sånn at vi er veldig bevisst på det både i forhold til oss selv og barnevernet. Det kan noen ganger være tungt for barnevernet og barnehuset å være til stede og høre diskusjonen og at det stilles spørsmål om ting som, som både barnevernet og barnehuset kunne bidratt til og svare på, men der de føler seg bundet av å, ikke være for synlig og høres for godt i dette dommerrommet.»

En av de andre lederne fortalte at de hadde jobbet mye med å forklare barnevernet rammene for dommeravhør:

«(...) i den sammenhengen har de altså ingen rolle annet enn at de skal bare lukke munnen sin og høre hva som blir sagt, og det kan være fryktelig vanskelig for barnevernet noen ganger. Så det handler nok en gang om det der med roller og rolleavklaring, så det har vi jobbet mye med å hjelpe barnevernet å forstå.»

Også noen av advokatene mente at barnevernet ikke burde ha adgang til å stille spørsmål dersom de fikk være til stede. Advokatene ga ikke noen nærmere begrunnelse for dette synspunktet, men det kan være fordi dommeravhøret først og fremst skal gi grunnlag for den strafferettslige vurderingen og ikke den barnevernfaglige vurderingen. Det vil kunne gå utover kvaliteten på dommeravhøret som strafferettslig bevisopptak dersom man bringer inn andre temaer enn det strafferettslige. Måten barnehuslederne argumenterer på indikerer at de motforestillingene vi fant hos dommerne og advokatene får betydning for hvordan aktørene opptrer i bisitterrommet. På den ene siden kan dette være positivt fordi rollene mellom aktørene blir tydeligere. Men det kan også være en svakhet dersom dette innebærer at de rettslige aktørene går glipp av relevant informasjon, og at det blir et hinder for

kompetanseutveksling i den konkrete saken ved at man for eksempel risikerer å gå glipp av faglige innspill som kunne ført til bedre avhør av barnet.

Samtidig indikerer uttalelser fra noen barnehusledere at enkelte barnehusansatte gir innspill i forbindelse med avhøret og at dette ble møtt på litt ulike måter fra dommerne. En av barnehuslederne var for eksempel misfornøyd med at enkelte dommere ikke likte at barnehuset kom med innspill til avhøret, mens en annen dommer derimot satt pris på at barnehusansattes kompetanse ble brukt i forbindelse med avhøret. Én av lederne sier:

«Det ser vi jo faktisk mer (...) at aktørene har blitt trygge på oss, så kan det være at de spør en av rådgiverne om noen tips for hvordan de bør tilnærme [seg], ikke sant. Og da tenker jeg at da har vi kommet et stykke, for det er sånn jeg mener vi skal brukes – vi skal ikke brukes i forhold til hvilke typer spørsmål som skal stilles, men hvordan tilnærme det.»

Utsagnet reflekterer også barnehusets forståelse av sin rolle i forhold til politiets arbeid ved at barnehuset er opptatt av måten man stiller spørsmål på, og ikke hvilke spørsmål som stilles. Måten barnehusenes kompetanse blir brukt på ved avhøret skal vi komme nærmere tilbake til i kapittel 10.

Dommerens rolle ved avhør i barnehusene

Som vist i kapittel 3 ble det allerede i 2004 reist spørsmål om dommernes rolle i forbindelse med avhør av barn (Dommeravhør og observasjon av barn, 2004). Det ble blant annet pekt på at dommerne hadde en svært passiv rolle ved gjennomføring av avhørene. Derfor ble det reist spørsmål om dommerens deltakelse er nødvendig for sikring av dommeravhøret som bevis (jf. kapittel 3). Dette er i utgangspunktet en generell problemstilling som ikke knytter seg til barnehusene spesielt. Diskusjonen berører dessuten en rekke grunnleggende spørsmål rundt avhørets straffeprosessuelle status som det vil føre for langt å behandle i sin fulle bredde her. Derfor behandles ikke diskusjonen rundt dommernes rolle fullt ut. Vi vil likevel peke på de viktigste momentene i diskusjonen rundt dommernes rolle ved dommeravhør og de synspunkter som fremkom i fokusgruppeintervjuene.

I diskusjonen rundt dommernes rolle ved gjennomføring av dommeravhør er det gjerne tre alternative løsninger som trekkes frem:

1. Å opprettholde dagens ordning og instruks, med dommeren som leder.
2. At politiet gjennomfører det første avhøret selv, og tar opp avhøret med lyd og bilde. Hvis det i dette avhøret fremkommer opplysninger som forsterker mis-

tanken om en straffbar handling, vil det så bli gjennomført et dommeravhør, hvor siktedes forsvarer møter og får mulighet til å stille barnet spørsmål via dommeren og avhøreren.

3. At dommeren ikke er til stede og at ledelsesfunksjonen tillegges etterforskningsleder eller påtalejurist som har ansvaret for den praktiske gjennomføringen, samt at siktedes rettigheter ivaretas gjennom forsvareren som er til stede i bisitterrommet.

I diskusjonen rundt alternativ 2 og 3 er det særlig to prinsipp som trekkes frem. Det første er prinsippet om hvor mange avhør barnet bør utsettes for, hvor hovedtanken til nå har vært å skåne barnet ved å gjennomføre så få avhør som mulig. Det andre prinsippet er siktedes rett til å imøtegå de beskyldninger som rettes mot han, også kalt det kontradiktoriske prinsipp. Går en vekk fra dagens ordning med dommeravhøret som bevisopptak og fjerner dommeren, vil en kunne få en ordning som er mer lik ordningen i andre land som for eksempel Sverige og Finland. De faglige argumentene om effekten av antall avhør har i årenes løp blitt mer nyansert, fra det kategorisk kvantitative «så få avhør som mulig» til det mer kvalitative «ikke å spørre om det samme» i de gjentatte avhørene. Til spørsmål om kontradiksjon har diskusjonen gått fra at siktede (sin forsvarer) skal få stille spørsmål under avhøret, til at siktede har fått mulighet til å imøtegå barnets beskyldninger før straffesaken reises for domstolen. For nærmere innsikt i diskusjonen om dette viser vi til Lamb et. al. (2011), Spencer & Lamb (2012), menneskerettsdomstolens dom A.S mot Finland (2010) og Rui (2011).

I våre fokusgruppeintervjuer mente enkelte dommere og advokater at dommerens rolle er blitt svekket eller har blitt mindre tydelig som følge av barnehusordningen. Enkelte dommere opplevde seg som «gisler» i avhørssituasjonen og at barnehusordningen forsterket denne opplevelsen. Frustrasjonen var også kjent blant barnehuslederne og en viste til at dommere hadde opplevd at: «(...) de skulle sitte på sidelinjen, altså at (...) de har følt at de bare (...) satt der for en sånn der rettsikkerhetsgaranti og så har de egentlig ikke noen reell rolle, men det har de jo faktisk her». Denne lederen opplevde altså at barnehuset hadde bidratt til å gi dommeren en tydeligere rolle i forbindelse med avhøret og begrunnet dette med at det: « (...) nå er en selvfølge at det er formøte, og at alle er til stede at de sitter ordentlig over et bord og diskuterer. Og det har med fasiliteter å gjøre, plassering, forventninger som vi satte

til dem med en gang.» Vi tolker dette slik at barnehusene gjennom sin virksomhet bidrar til å skjerpe strukturen rundt avhøret og dermed understøtter dommerens rolle som leder av avhøret. Utsagnet er interessant og står i kontrast til den frustrasjonen som både dommerne og advokatene uttrykte i fokusgruppeintervjuet. Barnehuslederen hadde erfaring med dommeravhør fra tiden før barnehusene ble opprettet, og opplevde alle som bedre forberedt i forbindelse med avhøret etter etableringen av barnehusene, fordi det nå i større grad ble en reell diskusjon rundt gjennomføring av avhøret i formøtet.

Noen av dommere vi intervjuet var positive til en løsning hvor dommeren tas ut. Samtidig ga andre dommere uttrykk for at dommeren fortsatt bør ha en sentral rolle i dommeravhøret og der flere begrunnelser gis for at dommerens rolle bør opprettholdes. Ut fra dagens regelverk har dommeren ansvaret for gjennomføringen av dommeravhøret og for å sikre at bevisverdien ivaretas i saker som skal for retten. Denne kontrollfunksjonen er viktig av hensyn til partenes rettssikkerhet. I tillegg trekker en av dommerne frem en prosessuell konsekvens av at dommeren eventuelt tas ut. Han peker i denne sammenheng på avhørets dobbeltfunksjon ved at det både er et ledd i politiets etterforskning og at det er et bevisopptak til bruk i en eventuell senere hovedforhandling. Vi tolker utsagnet slik at dersom dommeren tas ut vil ikke avhøret lenger kvalifisere som bevisopptak, men kun være et etterforskningsstadium. Dette vil i neste omgang kunne reise spørsmål om hvordan barnets forklaring skal føres som bevis under straffesaken. Dette er et prinsipielt spørsmål av grunnleggende betydning for opprettholdelse av ordningen vi har med dommeravhør utenfor rettsmøte – en ordning som Norge har hatt siden 1926 (jf. Hennum 1999).

Synspunktene fra dommerne er altså ikke entydige, men en samlet vurdering trekker i retning av at dommerne selv mener de fortsatt bør ha en rolle ved gjennomføring av dommeravhør.

De barnevennlige lokalenes betydning

Gjennomføring av dommeravhør i barnehus innebærer at avhøret gjennomføres i spesielt tilrettelagte, barnevennlige omgivelser hvor en har tilstrebet å skape en uformell og hyggelig atmosfære. Enkelte av advokatene vi intervjuet fortalte at de hadde opplevd at de uformelle omgivelsene «kolliderer» med den formelle

handlingen som et dommeravhør faktisk er. Advokatene mente at barnevennlige omgivelser og en hyggelig atmosfære lett kan tilsløre alvorlighetsgraden. Enkelte opplevde også at de barnevennlige omgivelsene bidro til uklarhet i forhold til roller ved barnehusene. For eksempel beskrev en av advokatene ett barnehus hvor det er et «vrимleareal» i midten av barnehuset hvor både de profesjonelle aktørene, barna, pårørende og barnehusansatte møtes. Dette området ble av barnehuslederen beskrevet i positive termer og fremsto som en gjennomtenkt utforming av barnehuset som skulle bidra til å «ufarliggjøre» et avhør som barn og unge kan oppleve som skremmende. Advokaten som trakk frem dette fellesarealet ønsket imidlertid ikke å tilbringe tid der, men ønsket derimot så raskt som mulig å komme inn i bisitterrommet. Hun sier: *«(...) jeg er litt ubekvem (...) med at det skal være så innmari hyggelig for alle på en måte.»* Hun fortsetter: *«Dette er et dommeravhør, og jeg syns at det mister en del av preget av dommeravhør på den måten det gjøres.»* Noen dommere var inne på noe av det samme. De tilrettelagte omgivelsene for barna og pårørende som skal gjøre det mer barnevennlig skaper utydighet i den formelle situasjonen som avhøret tross alt er. Samtidig er det grunn til å fremheve at oppfatningene rundt omgivelsene ikke var entydig hos advokatene. En opplevde den uformelle tonen ved barnehuset som helt uproblematisk og trakk paralleller til møtene mellom partene før, under og etter en sak i de tilfeller der saken går for en ordinær domstol. Han sa: *«(...) jeg tror aktørene er seg bevisst sine roller.»* For denne advokaten bidro altså ikke de fysiske rammene til uklare roller.

Betraktningene over viser etter vår mening at hensynet til barnet kan trekke i én retning, mens behovet for å understreke alvoret i situasjonen kan trekke i en annen. De illustrerer også hvordan ulike måter å forstå rammene rundt avhøret på avdekker spenningsforhold som kan gjøre seg gjeldende når ulike hensyn skal ivaretas på ett sted og under samme tak.

Tiltak som kan tydeliggjøre de ulike aktørenes roller

I fokusgruppeintervjuet med advokatene og dommerne framkom ulike forslag til løsninger som kan bidra til å tydeliggjøre rollefordelingen mellom aktørene som er tilstede ved gjennomføring av dommeravhør.

En løsning var at barnevernsrepresentanten og representanten fra barnehuset tillates å være til stede i bisitterrommet sammen med representantene fra straffe-

rettsapparatet, men at det gis klare retningslinjer som tydeliggjør at disse kun har en observatørrolle og ikke en aktørrolle. Ut fra intervjuene med dommerne ser det ut til at representantene fra barnevern og barnehus i dag behandles på linje med de øvrige aktørene i saken.

En annen måte å skape større klarhet i rollene på kunne være at ulike grupper satt ved ulike bord i bisitterrommet – altså at de som er knyttet til den strafferettslige siden av saken sitter ved ett bord mens andre aktører sitter ved et annet bord. En annen variant som ble foreslått av advokatene, var å velge en tilsvarende plassering i bisitterrommet som i domstolen – altså med dommeren ved enden av bordet. Dette var et forslag som fikk tilslutning fra flere av advokatene. Hensikten med en slik plassering ville være å markere forskjell i rollene mellom aktørene, herunder å tydeliggjøre hvem som har en formell rolle i straffesaken og hvem som ikke har det. Det substansielle målet er å signalisere at: *«(...) vi skal ikke ha med andre til å legge premisser for avhøret enn de aktørene som har en formell rolle der.»* En slik løsning innebærer å bruke de samme virkemidler som man bruker i en ordinær rettssal til å formidle og tydeliggjøre rolleforskjeller.

En tredje mulighet som ble foreslått, var å sikre en tydeligere rolleavklaring gjennom at den barnehusansatte og eventuelt barnevernsrepresentanten overværer avhøret i et eget rom slik at de ikke kan delta i diskusjonen rundt avhøret. Dette ville forhindre at for eksempel barnevernsansatte ble påvirket av den strafferettslige vurderingen i sin barnevernfaglige vurdering.

En av advokatene var også opptatt av behovet for en tydeligere avklaring mellom tilretteleggingen av etterforskningen i saken og den etterfølgende oppfølgingen og psykologiske behandling av barnet. Hun mente at skillet mellom disse rollene kunne bli tydeligere ved å opprette egne avdelinger i barnehuset. Samtidig påpeker hun at dette i så fall ville stride mot noe av grunntanken i barnehusordningen, hvor en helhetlig tilnærming og samhandling står sentralt.

Både innspillet om plasseringen i bisitterrommet som en «minirettssal» og en avdelingsløsning innenfor barnehusets fire vegger representerer en bevegelse bort fra den helhetstenkningen og tverrfagligheten som barnehusordningen baserer seg på. Det er også interessant å merke seg at forslagene fra de rettslige aktørene kan sees som innspill i retning av å få barnehusordningen til å ta opp i seg elementer fra tradisjonell rettssalsbehandling. En slik løsning vil innebære å bruke noen av

de samme virkemidler som man bruker i en ordinær rettssal til å synliggjøre aktørenes roller under saken. På den ene siden kan dette forstås som en måte å skille mellom «oss» og «dem» ut fra profesjonsmotsetninger. På den annen side kan innspillene fortolkes i lys av tradisjonelle ritualer i den norske rettsstaten. Ånde Somby ved Universitetet i Tromsø har forsket på bruk av ritualer i rettssaler, og fremhever at rettssaken i seg selv kan sees som et ritual hvor den fastlagte og konservative fremgangsmåten blant annet har til hensikt å understreke sakens alvorlighetsgrad (Solhaug, 2011).³¹

Sammenfatning

I dette kapitlet har vi belyst spørsmål knyttet til tilstedeværelse og roller i bisitterrommet under dommeravhør. Våre data viser at det er mange aktører til stede i bisitterrommet både når avhøret foregår i og utenfor barnehuset. Forskjellen er at en representant fra barnehuset er til stede når avhøret foregår der. De øvrige aktørene foruten dommeren er forsvarsadvokat, bistandsadvokat, påtalejurist og politietterforsker. Rettsmedisineren er sjelden til stede, mens barnevernet kan være det, avhengig av hva slags sak det er.

Våre data tyder ikke på at dommeravhørets funksjon er utvidet til å skulle ivareta andre funksjoner enn de rent strafferettslige. Aktørene som er til stede ser ikke ut til å stille tilleggs spørsmål via dommeren som ikke har med straffesaken å gjøre. Vi antar at i den grad avhøret ivaretar andre funksjoner, gjøres dette ved at de andre profesjonene ser opptaket av avhøret eller orienteres om innholdet i barnets forklaring etter avhøret er avsluttet.

Både dommere, advokater og politiet mener det generelt er for mange aktører til stede i bisitterrommet. Det store antallet personer gjør situasjonen uoversiktlig, og vanskelig gjør styringen av avhøret fra dommerens side. At en representant fra barnehuset er til stede er det få som har innvendinger mot. Barnevernets tilstedeværelse er langt mer kontroversiell. Flere uttrykker bekymring for at barnevernet kan bli påvirket av de rettslige aktørenes vurderinger av saken når de skal fatte vedtak.

I spørsmålet om siktedes adgang til bisitterrommet vektlegger advokatene hensynet til siktedes rettssikkerhet, mens barnehuslederne definerer sitt mandat i ret-

³¹ Også Thomas Mathiesen (1979, 2011) beskriver symbolbruk og ritualer i retten som «kommunikasjon i domstolene», og viser til at man for eksempel i Høyesterett bruker sitteplassene for å markere dommenes ansiennitet. Selv om symbolbruken er mindre påfallende nå enn tidligere, er den fortsatt i bruk som et kommunikasjonsmiddel i retten.

ning av å ivareta barnets rettssikkerhet, noe som ikke er overraskende i og med at store deler av virksomheten handler om å ivareta barnets interesser i saken. Også betegnelsen «Statens barnehus» reflekterer at det primært er barnets interesser som skal ivaretas.

Når det gjelder rollen til barnevernet, mener de rettslige aktørene at denne bør avgrenses til en ren observatørrolle. Når det gjelder barnehusets rolle, er de mer åpne for at denne kan omfatte det å gi råd og innspill til politiavhøreren om hvordan han eller hun kan tilnærme seg barnet.

Spørsmålet om dommernes rolle under avhøret berører grunnleggende problemstillinger rundt avhørets straffeprosessuelle status. Vi har vist at mens enkelte dommere opplever sin rolle som svekket etter innføringen av barnehus, opplever andre sin autoritet som leder av avhøret som godt ivaretatt. De fleste dommerne argumenterte for at dommeren fortsatt bør være den som leder avhøret.

Den særlige tilretteleggingen med sikte på å trygge barn og unge gjennom barnevennlige omgivelser, kan støte an mot de rettslige aktørenes behov for en ramme som understreker det formelle og alvorlige ved bevisopptak til bruk i retten. Man kan si at barneperspektivet her kolliderer med rettsapparatets tradisjoner for symbolbruk og tydelige roller.

I intervjuene ble det framsatt ulike forslag som kan tydeliggjøre rollene til de aktørene som er tilstede i bisitterrommet under dommeravhør. Flere av forslagene innebærer innspill i retning av å få barnehusordningen til å ta opp i seg elementer fra tradisjonell rettssalsbehandling. Et tydelig eksempel er forlaget om å innrede bisitterrommet som en «minirettssal».

Dommeravhøret – gjennomføring, etterarbeid og kvalitet

Innledning

I norsk rett har dommeravhøret som nevnt to funksjoner: det er både et viktig etterforskningskritt og et bevisopptak til bruk i en eventuell framtidig rettssak. Som etterforskningskritt skal det gjennomføres i tråd med straffeprosessloven § 226. I følge denne bestemmelsen er formålet med politiets etterforskning å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, og å tjene som forberedelse for sakens behandling ved retten. Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham. Etterforskningen skal gjennomføres så raskt som mulig og slik at ingen unødig utsettes for mistanke eller ulempe.

Det knytter seg mange spørsmål til dommeravhørets gjennomføring med betydning både for avhøret som etterforskningskritt og som bevisopptak. I dette kapitlet skal vi belyse noen slike spørsmål. Som en bakgrunn for fremstillingen redegjør vi innledningsvis for hva man fra forskningens side har vært opptatt av når det gjelder avhør av barn. Deretter belyser vi spørsmålet om dagens avhørsordning, hvor (de fleste) dommeravhør gjennomføres i barnehus, bringer noe nytt sett i lys av tidligere praksis her til lands. Som i de foregående kapitlene, retter vi fokus mot de ulike aktørenes erfaringer og synspunkter i så måte.

Mot denne bakgrunnen belyser vi (1) spørsmålet om hvem som bør kunne gjennomføre dommeravhør (2) om hvem som bør ha ansvar for etterarbeidet knyttet

til dommeravhør, (3) om den tekniske kvaliteten på opptak av dommeravhør og (4) om hvilke utfordringer bruk av videokonferanse under dommeravhør representerer for en eventuell senere rettslig prosess.

Avslutningsvis diskuterer vi spørsmålet om hvorvidt tiltaler og domfellelser bør være suksesskriterier for barnehusenes virksomhet. I denne sammenhengen gjennomgår vi også tilgjengelig statistikk om tiltaler og domfellelser i saker om seksuelle overgrep og familievold i årene 2006-2009.

Forskning om avhør av barn

I vurderingen av hvordan dommeravhør bør gjennomføres for å fungere både som etterforskningsskritt og bevis i retten, er det viktig å ta med den kunnskapen som empiriske studier har gitt oss. Vi har gjennomgått sentral litteratur på feltet med sikte på å identifisere områder der det har vært, og er, betydelig forskningsaktivitet, samt spørsmål som forskningen har identifisert som viktig i tiden fremover (tabell 8.1).

TABELL 8.1 OMRÅDER MED BETYDELIG FORSKNINGSAKTIVITET INNENFOR AVHØR AV BARN³²

Før 2000	Etter 2000	Fremover
Barn og sannhet	Type spørsmål	Barn med spesielle behov
Påvirkning av barn	Utfordringer ved gjentatte avhør	Kulturelle forskjeller
Falske minner	Hvilken opplæring/trening er effektiv	Hvilke tema som ønskes belyst i avhørene - planlegging og evaluering
Hjelpemidler i avhørssituasjonen - bruk av dukker, tegning, figurer	Strukturerte samtaler - Evaluering av ulike protokoller	Innholdsanalyser
Hvilken bakgrunn/kompetanse bør en avhører ha	Sårbare vitner	Rettens evaluering/bruk av avhør av barn
Hvor bør avhøret gjennomføres	Avhør i lys av EMK og FNs barnekonvensjon	Bruk av sakkyndige

³² For utdypende gjennomgang se:

- Brewer, N., & Williams, K. D. (2005). *Psychology and Law. An Empirical Perspective*. London: The Guilford Press;
- Faller, K. C. (2007). *Interviewing children about sexual abuse. Controversies and best practice*. New York: Oxford University Press.
- Kuehnle, K., & Connell, M. (2009). *The Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations. A Comprehensive Guide to Assessment and Testimony*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.;
- Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2008). *Tell Me What Happened. Structured Investigative Interviews of Child Victims and Witnesses*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd;
- M. E., La Rooy, D. J., Malloy, L. C., & Katz, C. (2011). *Children's testimony: A Handbook of Psychological Research and Forensic Practice* (2 ed.). Chichester: John Wiley & Sons Ltd;
- Myklebust, T. (2009). *Analysis of field investigative interviews of children conducted by specially trained police investigators*. (Published PhD thesis). Oslo: UniPub University of Oslo;
- Oxburgh, G., Myklebust, T., & Grant, T. (2010). The question of question types in police interviews: a review of the literature from a psychological and linguistic perspective. *International Journal of Speech Language and the Law*, 17(1), 45-66.
- Spencer, J. R., & Lamb, M. E. (Eds.). (2012). *Children and Cross-examination: Time to Change the Rules?*. Oxford: Hart Publishing;

Oversikten viser at forskningsinteressen har dreid over tid, fra temaer som barns troverdighet som vitner i retten, hva som kan påvirke deres forklaringer og hvordan retten kan evaluere barnas vitnemål – til fokus på opplæring av avhørere og bruk av ulike virkemidler for å hjelpe barnet i å forklare seg om forholdet som etterforskes. Fremover ser en viktigheten av mer kunnskap om hvordan barns kulturelle bakgrunn og utviklingsforstyrrelser kan virke inn på barns mulighet og evne til å forklare seg for politiet. For politiet og domstolen ser en internasjonalt et økende fokus på kunnskap om sårbare vitner, hvordan disse skal avhøres, og ikke minst hvordan en skal kunne evaluere³³ informasjonen som fremkommer i avhøret. Oppsummert er den rettspsykologiske forskningen rettet inn mot tre områder: den avhørte (barnet), avhøreren og konteksten avhøret foregår i.

I norsk sammenheng vil det være naturlig å bruke barnehusenes kompetanse i videre forskning på avhør av barn. At det er ønskelig med mer forskning på avhør av barn generelt og mer aktiv bruk av barnehusene i dette arbeidet spesielt, var noe flere av barnehuslederne trakk frem. Flere hadde helt konkrete problemstillinger de ønsket undersøkt, som effekten av gjentatte avhør, avhør av barn med spesielle behov og/eller utviklingshemninger, og barn som hadde vært utsatt for traumatiske hendelser i hjemlandet (asylsøkere). De samme gruppene ble også nevnt i intervjuene med politiet.

Dommeravhør i barnehus sett i lys av tidligere praksis

I intervjuene ba vi både politiet, advokatene og dommerne om å beskrive erfaringer med dommeravhør før og etter etableringen av barnehus. Basert på disse kan vi skille mellom tre faser i måten dommeravhør er blitt gjennomført på i norsk rett.

Den første fasen er en tidlig fase hvor dommeren enten dro hjem til barnet som skulle avhøres eller hvor barnet ble avhørt for eksempel på sorenskriverens kontor. En dommer fortalte for eksempel at han i 1980-årene reiste ut til barnet med blokk og blyant og avhørte barnet i barnets hjem. Senere fikk han med en psykolog – også da ble avhørene gjennomført hjemme hos barnet. En annen dommer fortalte at i 1990-årene ble dommeravhørene gjennomført ved BUP. Da var det psykologer som

³³ Lamb understreket i intervjuet med ham at de metodene som brukes i etterforskningen, må være empirisk validerte: (...) *looking at the interviews themselves, assessing their quality, assessing what happens to those in the criminal justice system, assessing the, child protective and therapeutic interventions. Those are important ways it seems to me to, to evaluating what is happening, comparing, the, the outcomes in those two environments (...).* Som eksempel på en validert strukturert avhørsmodell viser han til «The National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Protocol».

avhørte barnet med dommeren til stede. Dommeren selv mente at denne ordningen ikke var tilfredsstillende uten å spesifisere hva han anså som utilfredsstillende.

Den andre fasen er den hvor det etableres egne avhørsrom enten på politihuset, lensmannskontoret eller ved tingretten. Disse avhørsrommene ligner i følge dommerne i stor grad på avhørsrommene slik de nå ser ut ved barnehusene. I følge dommerne har disse lokalitetene stort sett fungert greit for gjennomføring av dommeravhør, og for dommerne har det i tillegg vært veldig praktisk når avhør er blitt gjennomført ved tingretten fordi de da har kort vei til avhørsrommet.

Også advokatene fortalte om erfaringer med dommeravhør før barnehusene ble opprettet. De fleste hadde beskrivelser relatert til den andre fasen. En av advokatene hadde før barnehusene ble etablert, opplevd at dommeravhør ble gjennomført både på familievernkontor og hos domstolen. En annen fortalte at dommeravhør ble gjennomført på politihuset før barnehusene ble opprettet. Avhørsrommet var i enden av gangen og der kom alle aktørene, inkludert barnet som ble introdusert for alle menneskene som skulle følge avhøret fra siderommet. Avhørsrommet var utstyrt med enveisspeil. Rommet var utstyrt med mange leker som advokaten omtalte som «forstyrrende» fordi barnet veldig fort ble ukonsentrert.

Noen av advokatene beskrev imidlertid avhørsrom og prosedyrer rundt avhøret som langt på vei ligner dagens ordning i barnehusene. En advokat fortalte for eksempel at avhørene tidligere ble gjennomført ved tinghuset i et eget avhørsrom med enveisspeil. Barnet måtte ikke hilse på alle aktørene før avhøret, og man var opptatt av at barnet og barnets pårørende ble vist inn i et eget venterom. Advokaten mente slik sett at fremgangsmåten den gangen ligner den som gjøres ved barnehusene i dag, bortsett fra at barnet og pårørende måtte gjennom korridorene i tinghuset.

Den tredje fasen er den nåværende hvor barnehusene er opprettet med avhørsrom og hvor lokalitetene er fysisk tilrettelagt på en måte som skal passe barn og unge i ulike aldersgrupper. En av advokatene beskrev fremgangsmåten ved det barnehuset hun soknet til slik at de profesjonelle aktørene som var til stede hadde en egen inngang, mens barnet gikk inn hovedinngangen. Barnet ble møtt av en ansatt ved barnehuset, og ingen av aktørene (med unntak av avhører) snakket med barnet før avhøret. Barnet ble vist inn i et venterom med leker, og fikk for eksempel kakao å drikke. Denne advokaten opplevde at denne måten å ta imot barnet på, hadde en positiv virkning på avhøret. Hun utdypet dette slik: «(...) jeg kan se at

barnet føler seg vel, føler seg ivaretatt og at, (...) det er mer avslappet og at det kommer mer informasjon.» Advokaten opplevde altså at måten barnet ble møtt på ved barnehuset bidro til bedre ivaretagelse av barnet, som igjen fikk positive konsekvenser for selve avhøret. De to internasjonale forskerne (Lamb og Poole) vi intervjuet var av samme oppfatning. Begge påpekte at trygge og ivaretatte barn har bedre forutsetninger for å klare å fortelle om det som har hendt dem.

En av advokatene mente at det måtte være mindre belastende for barnet at det nå var et videokamera i avhørsrommet og ikke lenger en vegg med enveisspeil. Han mente at dette måtte være «(...) mye mindre skremmende enn at det er en stor svart rute hvor det sitter en gruppe mennesker bak og ser på.»

Et klart flertall av politidistriktene (15 av 18) viser til at retningslinjene for dommeravhør og avhørene er de samme som før innføringen av barnehusene. Ett av dem svarte i spørreskjema for eksempel at: *«Etterforskningsmessig vet jeg ikke om det utgjør den store forskjellen. Det vil si avhørene er ikke forandret – legeundersøkelser ble også gjennomført tidligere og dommerne har fortsatt styringen. Oppfølgingen er bedre, men vet ikke om det gir utslag på saken.»* Også andre politidistrikt viser til at etableringen av barnehus ikke har hatt så mye å si for etterforskningen, men mener samtidig at trygge og ivaretatte barn har bedre forutsetninger for å klare å fortelle, og at barnehusene har bidratt til at politiet kan konsentrere seg om dommeravhøret og samtidig vite at barnet er godt ivaretatt. Også barnehusenes materielle ressurser, med gode lokaler og rammevilkår for avhøret, oppleves som positivt. I tillegg sees tilgangen til andre profesjoner som en viktig faktor, med barnehusansatte som er dyktige, opptatte av faget og har dette som en heltidsbeskjeftigelse. Spesielt er politiet glad for å kunne overlate barnet til andre faggrupper etter avhøret i forvisning om at barnet er i varetatt på best mulig måte. Samlet konkluderer vi med at selve avhøret ikke er endret etter innføringen av barnehusordningen, men at rammene omkring avhøret er bedret.

Hvem skal gjennomføre dommeravhørene?

I henhold til straffeprosessloven § 239 skal dommeravhør gjennomføres av en særlig skikket person. Hvem som ansees som en «særlig skikket person» til å gjennomføre avhøret på vegne av dommeren fremgår av forskriften av 1998 §§ 5 og 6. I merknadene til disse paragrafene står det:

«Dommeren må ta avgjørelsen om hvilken fagperson som skal tilkalles ut fra den enkelte sak og lokale forhold og muligheter, jf. Justiskomiteens merknader i Innst. O. nr. 39 (1993-94) side 6 der dette fremheves. Paragraf 6 første ledd oppstiller på denne bakgrunn en generell regel om at avhørspersonen skal kunne kommunisere godt med barn og være kjent med de rettslige hensyn som må ivaretas under avhøret. Som hovedregel skal en polititjenestemann tilkalles som særlig skikket person ved dommeravhør. Polititjenestemenn er opplært og trent i avhørsteknikk, og vet hva som er nødvendig i forhold til etterforskningen. Politihøgskolen har også avholdt flere kurs i etterforskning av seksuelle overgrep, der dommeravhør og opplæring i avhørsteknikker spesielt egnet for barn er en del av kurset. Det forutsettes at polititjenestemannen som tilkalles, oppfyller kravene i første ledd. Dersom dette ikke er tilfelle, må det velges en annen person. Hvis forutsetningene for øvrig er til stede, kan det være hensiktsmessig at en etterforsker i saken foretar avhøret. Etterforskeren kjenner saken og vil derfor normalt ha godt grunnlag for å foreta avhøret (...).

Med andre ord setter forskriften av 1998 ingen konkrete krav til formalutdanning for den som skal gjennomføre dommeravhøret.

Dette reiser spørsmålet om andre faggrupper enn politietterforskere bør kunne avhøre barn. I vår spørreundersøkelse svarte 10 av 18 politidistrikt nei på spørsmålet om avhørene bør kunne gjennomføres av andre faggrupper enn politiet. Ikke overraskende begrunner de fleste dette med at et avhør er et bevisopptak i en straffesak og at dette tilsier at det bør gjennomføres av noen med politifaglig kompetanse, helst også med spesialkompetanse på slike avhør. Det kreves også særlig kjennskap til regelverket for å sikre at et avhør holder tilstrekkelig kvalitet. En av politilederne formulerer dette slik:

«Det må man huske at barnehusene har ingen kompetanse på avhør av barn. De har nok personer som har kompetanse på det å kommunisere med barn. Men en ting er å kommunisere med barn, en ganske annen ting er å gjennomføre et avhør av et barn med tanke på bevisopptak (...) Kravene til objektivitet i etterforskningen gjelder også der barn er involvert, og det prinsippet må vi kne-
sette. Og da er det nødvendigvis slik at yrkesgrupper som er mer vant til å drive terapi, enn å drive etterforskning, kanskje får problemer med å se den objektiviteten fordi at de er vant til i sitt yrke å tro på barnet. Og fra vårt ståsted så er ikke vår oppgave å tro eller ikke tro, vår oppgave er å forsøke å få mest mulig fakta, og det må vi ikke glemme. Vi må som sagt ikke glemme kravene til rettsikkerhet. Og det er ingenting som er verre for denne typen saker enn viss man plutselig en dag kommer i den situasjonen at det stilles spørsmål omkring objektiviteten i etterforskningen fordi at det er andre aktører som på en måte glir inn i etterforskningen uten at de har noen naturlig rolle i det. Og det er kanskje noe som i for liten grad har vært diskutert i disse sakene.»

Utsagnet illustrerer hvordan kjennskap til strafferettslige problemstillinger blir en viktig referanseramme for avhøret av barnet. Utsagnet illustrerer også enhver politietterforskers lærte grunnregel fra Politihøgskolen (Bjerknes & Hoff Johansen, 2009, s. 28): «*Søke, sikre, samle spor. Som sannsynliggjør sakens, sanne sammenheng, så vel skyld som skyldfrihet*».

Et par distrikt viser også til at politiet har bygget opp særlig kompetanse på denne type avhør:

«(...) jeg tenker at politiet er best egnet til dette under forutsetning av god opplæring og videre oppfølging. Det vi har sett av andre faggruppers måte å gjøre dette på, har ikke forandret på dette synet. Tenker da på den bruk av observasjon som ble gjort i noen tilfeller. Tilsvarende er min erfaring at andre etater/grupper ikke har det samme fokus på objektivitet, hvordan en skal unngå å påvirke barn før og under avhør osv. som det vi i politiet har.»

I begge svarene vektlegges altså et objektivitetshensyn.

To av politidistriktene svarte entydig at andre yrkesgrupper kan gjennomføre disse avhørene og det henvises til førskolelærere, sykepleiere, psykologer osv. De fire andre politidistriktene som ikke svarte ubetinget nei på spørsmålet, var imidlertid i tvil. To av dem begrunnet standpunktet nærmere: Det ene distriktet fremhevet at dersom avhøret gjennomføres av andre faggrupper enn politi, må avhøreren ha høy kompetanse på straffesaksarbeid og bevisvurdering. Det andre distriktet skrev: *«Her er vi veldig usikker. Dersom andre skal gjøre dette må det lages en standard som sikrer objektivitet og rolleforståelse. Kvalitet opp mot bevissikring. Bevissikring er det viktigste.»* Dette distriktet argumenterte samtidig for at politiet bør fortsette å ha ansvaret for denne oppgaven. De fremholdt at: *«Dersom denne trenden forsetter og politiet blir flinke på metodeutvikling og rekrutterer de rette folkene er det kanskje unødvendig å overføre dette til andre grupper. Fare for fragmentering og mindre helhetstenkning om avhøret legges over på andre.»* På samme måte som de politidistriktene som var imot at andre skulle foreta avhørene, legger altså de som er åpne for at andre skal kunne gjennomføre avhør stor vekt på hensynet til objektivitet, ivaretagelse av bevisshensyn og i det hele tatt hensynet til ivaretagelsen av straffesaken, samt det å bygge videre på den kompetansen som allerede er i politiet.

Dommerne i fokusgruppeintervjuet som uttalte seg om dette spørsmålet var nokså samstemte i at disse avhørene burde gjennomføres av ansatte i politiet. En av dommerne fremhevet at det bør være *«en trenet avhørsperson fra politiet.»* Hvis det ikke er det, mener han at bevis kan spoler. En annen dommer understreket samtidig betydningen av at dommerne har kompetanse på å arbeide med saker om vold og seksuelle overgrep mot barn, og at man burde tenke kompetansebygging fordi dette er, som hun sier, *«spesialoppgaver»*.

Blant advokatene var det kun én som stilte seg positiv til at andre faggrupper kunne skolerer til å gjennomføre dommeravhør. Han mente at man istedenfor å gjøre politiutdannede avhørere mer skolerte på det barnefaglige, kunne man tenke seg det motsatte – å skolere yrkesgrupper som er spesielt barnekompetente på det politifaglige. Dette synspunktet vakte sterke motreaksjoner hos de andre advokat-

ene i fokusgruppeintervjuet. Dels ble det argumentert ut fra rollefordelingen, at det må være helt klart at det er politiet og ikke barnehusene som har ansvaret for å etterforske disse sakene. Som en sa: «(...) *det blir fullstendig feil hvis du skal begynne å ta en sosionom eller barnevernspedagog (...) og så lære dem opp i politimetoder. Det som er helt grunnleggende her, det er jo helt klart det politifaglige.*» En annen fremhevet at å gå inn for en slik løsning ville være «(...) *å undergrave (...) fullstendig tilliten til politiet (...)*». Med unntak av en advokat, fremsto budskapet fra advokatene på dette punkt som entydig.

Tre av barnehuslederne var positive til at andre enn politiet bør kunne gjennomføre avhørene. De tre andre avviser derimot at andre profesjoner enn politiet bør gjennomføre avhørene. En av disse uttalte: «*Jeg tror at det er veldig viktig at det er politiet som gjør det. Jeg tror det er å rote rollene sammen. Og jeg tror at det vil være vanskelig for barnehuset og.*» En annen trakk frem hensynet til klare roller i sine vurderinger rundt dette spørsmålet. I tillegg opplever denne barnehuslederen politiet som svært flinke til å gjennomføre denne type avhør. Denne lederen uttalte: «(...) *jeg synes jo at de imponerer meg, hvor flinke [de er] og hvor mye de kan (...). Altså, jeg tenker de har jo en solid bakgrunn (...) i forhold til den videreutdanningen de har.*» Hun viste til at avhørerne er flinke til å holde seg oppdaterte og til å evaluere hverandre. Barnehuslederen mente at selv om en psykolog eller barnevernspedagog i og for seg kunne gjennomført avhørene, ville det være en svakhet i forhold til ivaretagelsen av det strafferettslige. Dessuten mente hun at også barna setter større pris på at det er politiet som gjennomfører avhøret uten at dette begrunnes nærmere.

De barnehuslederne som er positive til at andre enn politiet gjennomfører avhørene, anførte ulike begrunnelser for dette. En av barnehuslederne var opptatt av erfaringer fra andre land hvor det er psykologer og sosionomer som gjennomfører avhørene. Denne barnehuslederen har sett en del av avhørene som er gjennomført av disse, og ser ikke den store forskjellen fra de norske. Om kvaliteten sa hun: «*Men om de blir bedre gjort av en psykolog som har avhørsutdanning eller en politi som får påfyll det vet jeg faktisk ikke.*» En annen mente at andre profesjoner kunne gjort en like god jobb. Denne lederen sa:

«(...) hvis at de hadde fått en innføring i hvordan man snakker med dem sett ut fra et politiperspektiv med ikke å stille ledende spørsmål og alle de tingene her som er så viktig for å ikke ødelegge straffesaken, så tror jeg at de hadde kunnet hatt et like godt utgangspunkt for å kunne snakke med barna.»

Også denne lederen understreket altså viktigheten av at avhøreren har god kunnskap om den strafferettslige siden av saken. Ved et av barnehusene hadde man forsøkt å søke en av de ansatte inn på utdanningen av dommeravhørere, men søknaden gikk ikke gjennom i politidistriktet. Bakgrunnen for søknaden var at det var mangel på avhørere i distriktet. Barnehuslederen understreket at barnehuset aldri ville satt i gang dommeravhør med eget personell uten at de hadde gjennomgått dommeravhørutdanningen og at dette i tillegg var klarert i politidistriktet, men sa videre at: «(...) samtidig så tror jeg at bruk av for eksempel barnehuspsykologene eller andre klinikere ved barnehusene ovenfor spesielt marginaliserte barn eller psykisk utviklingshemmede, kan være en fordel i enkelte tilfeller.» Med andre ord åpner også denne lederen for at andre profesjoner bør kunne brukes som avhørere, i alle fall i særskilte tilfeller. At det kan være behov for særskilt kompetanse, særlig når barnet er veldig lite eller den som avhøres er psykisk utviklingshemmet, fremheves også av flere av de andre barnehuslederne. Samtidig fremhever flere at enkelte av avhørerne i politiet er svært gode i å avhøre de minste barna.

Når det gjelder avhør av personer med psykisk utviklingshemming påpekte en av barnehuslederne at det i dag mangler kompetanse på avhør av denne gruppen:

«(...) politiet sånn som det er i dag har ikke kompetanse til å avhøre psykisk utviklingshemmede. De har ikke det (...) Akkurat nå så er det ingen som har det. Du kan jo si at vernepleiere vet jo hvordan de skal snakke med psykisk utviklingshemmede, men de har jo ingen avhørskompetanse (...)»

Denne lederen var åpen for at flere enn politiet burde kunne gjennomføre avhør av de minste og de psykisk utviklingshemmede, men understreket samtidig at: «(...) et minimumskrav uansett (...) må være det at alle må ha samme utdanning, altså (...) gått på Politihøgskolen for å få utdanning i avhør (...)».

Oppsummert kan vi si at mens noen av aktørgruppene er samstemmige i sitt syn på hvem som bør gjennomføre dommeravhør, er meningen mer delt hos andre. Det samlede bildet er imidlertid at det er flere som mener dagens ordning hvor en polititjenesteperson gjennomfører avhøret er mest hensiktsmessig.

Etterarbeid - protokollering og utskrift av avhøret

Forskriften av 1998 § 14 regulerer protokollføringen fra dommeravhøret. I merkningene til bestemmelsens fjerde ledd er det fastsatt:

«(...) at dersom det er foretatt videoopptak og/eller lydopptak av vitnets forklaring, skal forklaringen skrives ut. Det er en fordel å ha utskrift i tillegg til videoavspilling ved en eventuell senere rettssak. Barn snakker tidvis så lavt at det er vanskelig å oppfatte hva som sies ved avspilling, selv om videoen har god kvalitet. Å ha både bilde og skrift som bevismidler, kan også gi et mer helhetlig inntrykk av avhøret. Man sikrer seg også dersom videoen skulle bli ødelagt. Opptaket skal skrives ut så snart som mulig, gjennomleses og bekreftes av dommeren, og vedlegges protokollen, jf. fjerde ledd. Det er dommerens ansvar at det er samsvar mellom utskrift og opptak.

Hvor det finnes ubetenkelig, kan dommeren beslutte at det ikke skal foretas utskrift av vitnets forklaring. Dette bør normalt bare skje der avhøret er tatt opp på video, og kan f.eks. være aktuelt der dommeren, etter å ha sett gjennom videoopptaket, vurderer det slik at det ikke er kommet frem noe av betydning. Hvis tiltale besluttes tatt ut, bør det imidlertid tas utskrift (...).»

I dag er det domstolen som har ansvaret for at avhøret skrives ut. Praksis varierer noe i måten etterarbeidet foregår på ved barnehusene. Etter at avhøret er ferdig, brennes det en DVD med avhøret som politiet og domstolen får med seg. Enkelte steder tar man først ut lydfilen som dommeren får med seg, mens DVD-en brennes først etterpå og tas med av politiet. Opptakene oppbevares ikke ved barnehusene, men slettes etterhvert og eventuelle sikkerhetskopier/ekstern harddisk oppbevares hos politiet. Barnevernet må søke politiet om tilgang til opptakene. Dersom barnehuset må ettersende opptak til politidistriktene, sendes det rekommandert.

Å transkribere avhør er tidkrevende arbeid for domstolene. For å få økt gjennomføringshastigheten foreslo en av dommerne i fokusgruppeintervjuet at barnehusene kunne skrive ut avhørene. Dette er en problemstilling som ble reist allerede i forbindelse med etableringen av barnehusene. Til dette innspillet kunne en annen dommer opplyse at det var blitt prøvd ut en ordning der barnehuset skulle transkribere avhørene, men at det oppsto lange restanser som gjorde at de måtte slutte med det. Ettersom det er en kraftig økning i antall dommeravhør generelt, og i barnehusene spesielt, må det i så fall tas høyde for dette i bemanningen av barnehusene dersom barnehusene skal pålegges ansvar for å transkribere avhørene.

En dommer argumenterte for at selve opptaket av avhøret var beviset, mens utskriften kunne forenkles ved at man bare skriver ut de delene av avhøret som har en bevismessig betydning. Som en av dommerne fremhevet: *«Det er jo dommeren som bestemmer i hvilken utstrekning det skal skrives ut. Og når dommeravhøret er avsluttet, så har jeg gjerne notert meg sekvenser som skal skrives ut og som ikke skal skrives ut.»* Dette formidlet han videre til dem som skulle stå for selve transkriberingen.

Vi oppfatter diskusjonen rundt transkribering av avhør mer som et ressurs-spørsmål (økonomisk, tidsmessig og bruk av personell) enn et faglig spørsmål om

fordeler og ulemper ved bruk av transkripsjon som grunnlag for beslutning både ved påtaleavgjørelsen og under sakens presentasjon i retten. Det ligger utenfor vårt mandat å gå i dybden av den faglige debatten. I stedet viser vi til forskningen på dette området og til Bjerknes og Williksen (2012) for en mer detaljert gjennomgang av ulike former for utskrift av avhør.

Teknisk kvalitet og utvikling av opptaksutstyr

Det er viktig med god kvalitet på lyd- og billedopptaket for at retten tydelig skal kunne få gjengitt hva som ble gjort og sagt under avhøret. I følge informantgruppene³⁴ vi intervjuet har den tekniske kvaliteten betydning for bevisverdien av avhøret i en eventuell straffesak. Etter at avhøret er ferdig, er det opptaket, sammen med utskriften av dialogen, som utgjør beviset som følger saken videre. Dersom lyden er dårlig under avhøret eller opptaket ikke blir bra, går både påtalemyndigheten og domstolene glipp av viktig informasjon når de senere skal ta stilling til påtalespørsmålet eller når avhøret skal vurderes av den dømmende rett. Tidligere, da avhørene kun ble sikret med lydopptak og/eller VHS-kassetter, var kvaliteten ofte dårlig (jf. Bakketeig 2000).

Barnehusene bruker digitalt opptaksutstyr og flere sier at opptakene er bedre når avhørene gjennomføres på barnehusene. Som en av advokatene fremhevet: «(...) det er en helt annen infrastruktur på den tekniske siden (...)». En annen fortalte at tidligere ble det tekniske styrt av en ansatt i politiet, og det varierte hvor flinke de var teknisk sett. I tillegg kunne noen av problemene skyldes gammelt teknisk utstyr. En annen utdypet også hva ved dagens tekniske utstyr som fungerer bra, og fremhevet at man på barnehusene kan overvære avhøret via en storskjerm med mulighet til å zoome inn og ut slik at man både kan få et overblikk og få med detaljene. I tillegg kan man «(...) høre veldig tydelig og veldig godt hva som blir sagt.» Våre funn er imidlertid ikke entydige på dette punktet. En av dommerne påpekte at lyd-kvaliteten er for dårlig ved ett av barnehusene på grunn av støy utenfra. Dette gjør det vanskelig å få med seg hva barnet sier under avhøret – og det gjelder uavhengig av om dommeren sitter i bisitterrommet i barnehuset eller avhøret overføres via videolink til tinghuset.

³⁴ Dommerne, forsvarerne, bistandsadvokatene, politiet og barnehuslederne.

Bruk av videokonferanse ved gjennomføring av dommeravhør

Den teknologiske utviklingen har gått fra videokamera som dyrt spesialutstyr – hvor en måtte ha en egen tekniker til å rigge opp utstyret for hvert avhør – til dagens små kamera og mikrofoner som er integrert i avhørsrommet. De gamle videokassetene er erstattet med digitale opptak, som gjør at domstolen ikke trenger annet utstyr enn en pc med enkel programvare, videokanon og et par høyttalere for å spille av avhøret i retten. Den tekniske utviklingen åpner også for endringer i den tradisjonelle settingen med at dommer, påtalejurist, forsvarer og bistandsadvokat følger avhøret fra et tilstøtende rom. Muligheten for videokonferanse innebærer at aktørene kan sitte spredt og følge avhøret via skjerm. Særlig i politidistrikt og tingretter der reiseavstandene er store gir bruk av videokonferanse nye muligheter. For eksempel kan barnet, pårørende og bistandsadvokaten reise til barnehuset, hvor de møter den som skal foreta avhøret mens de øvrige aktørene, som dommer, etterforsker, påtaleansvarlig og forsvarer, kan følge avhøret fra tingretten.

Fem av de 18 politidistriktene i vår kartlegging hadde erfaring med gjennomføring av dommeravhør via videokonferanse. Av dommerne og advokatene vi intervjuet hadde noen erfaring med dette.

Ut fra intervjuene i politidistriktene og intervjuene med advokatene, er det vanligste i tilfeller der videokonferanse blir benyttet, at bistandsadvokaten er til stede på barnehusene. Han/hun møter der sammen med avhører, barnevernsrepresentant og i noen tilfeller etterforsker og/eller politiadvokat. Dommer, forsvarer, representanter fra politiet og eventuelt politiadvokat er i tinghuset. Bruk av videokonferanser i denne sammenheng har vært omdiskutert fordi det bryter med en grunnleggende forutsetning ved barnehusmodellen, nemlig at alt skal foregå under samme tak.

Samlet fremsto politiet og advokatene i stor grad som positive til videokonferanser og hadde erfart at disse hadde fungert greit. En av advokatene opplevde videokonferansen som en god ordning fordi ordningen gjør avhørssituasjonen mer formell. Denne advokaten mente at fjernavhør kunne gjøre spørsmålet om siktedes eventuelle tilstedeværelse under avhøret mindre problematisk, og man unngikk uklarhet i rollene dersom avhørene ble gjennomført på denne måten.

Med andre ord ser en igjen noen av de samme argumentene som blir trukket frem knyttet til rolleavklaring i bisitterrommet. Også flere av advokatene som ikke hadde erfaring med videokonferanse ga uttrykk for i utgangspunktet å være

positivt innstilt til å bruke en slik løsning. En fremhevet imidlertid at da bør alle aktørene behandles likt, dvs. at alle de profesjonelle tilhørerne observerer avhøret via skjerm utenfor barnehuset. Begrunnelsen var at man «*blir litt utenfor*» dersom noen observerer via skjerm på barnehuset mens andre observerer via skjerm andre steder. Selv om denne advokaten er positiv, peker han altså indirekte på en av begrensningene ved bruk av videokonferanse. Samtidig vil for eksempel bistandsadvokaten ha en rolle i forhold til barnet og barnets pårørende, noe som taler mot at bistandsadvokaten fysisk bør være et annet sted enn i bygget der barnet avhøres.

Dommerne var langt mer skeptiske og til dels meget kritiske til å gjennomføre dommeravhør ved bruk av videokonferanse. Dommernes argumenter mot bruk av videokonferanse knytter seg i stor grad til at denne svekker dommerens kontroll med avhøret. En av dommerne sa «*(...) for da er det enda større avstand og enda mindre kontroll, og det går utover bevisverdien.*» Som en annen dommer sa: «*Man vet ikke hva som foregår utenfor den lille ruta som du ser på videoen.*» Andre dommere igjen så ikke dette som et problem, men heller som en utvikling domstolen var nødt til å være med på. Frykten for å miste kontroll ble også tatt opp av en av barnehuslederne, som i intervjuet refererte til et møte med flere dommere hvor denne problemstillingen var oppe. I dette møtet hadde en del av de andre dommerne argumentert mot tap av kontroll fremholdt at: «*(...) det gjør du jo ikke for det er jo som om du sitter der, (...) altså du har samme styringsmuligheten.*»

En annen dommer fremhevet at dommerens rolle blir enda mer som «*et gissel*» når avhøret gjennomføres ved bruk av videokonferanse. Denne dommeren hadde opplevd at teknikeren ved barnehuset hadde skrudd av lyden fordi samtalen mellom dommeren, aktor og forsvarer forstyrret de som satt på barnehuset. Vi har ikke grunnlag for å si om dette er vanlig, men det er et eksempel som setter på spissen at dommerens rolle som overvåker og kvalitetssikrer av avhøret kan utfordres ved bruk av videokonferanse.

Andre dommere fremhevet betydningen av å være til stede på barnehusene ved gjennomføring av avhør for å få snakket med de andre aktørene som er til stede og ikke minst for å få den nødvendige styringen. En av dommerne var opptatt av å få anledning til å prate med aktørene ansikt-til-ansikt før dommeravhøret finner sted. Denne dommeren hadde som vane å ikke bare å snakke med de profesjonelle aktørene i saken, men også hilse på barnet og barnets pårørende. Her var det ulik praksis

mellom dommerne. Flere mente det ble feil dersom man som dommer skulle hilse på barnet. Barnet skulle ha færrest mulig voksne å forholde seg til. At de fleste ikke anså det som sin oppgave å snakke med barnet på forhånd, indikerer at dette ikke er et sentralt argument mot bruk av videokonferanse.

Representantene fra barnehusene har noe ulikt syn på bruk av videokonferanse i forbindelse med dommeravhør – noe som også reflekteres i at det er ulik bruk av slike konferanser ved de ulike barnehusene. Videokonferanser brukes for øvrig ikke bare ved gjennomføring av avhøret, men noen bruker det også ved gjennomføring av samrådsmøter.

En barnehusleder fremhevet i denne sammenheng at man må være realistisk og at: *«(...) det viktigste er at barnet, bistandsadvokaten og barnehuset er her hvor barnet er.»* En annen uttalte seg i samme retning og fremhevet: *«(...) da må vi liksom prøve å tenke det er ikke beste praksis, men da er det nest beste. Og for noen er det kanskje det beste, istedenfor at barnehuset kanskje ikke blir brukt i det hele tatt.»* En av barnehuslederne mente at bruk av videokonferanse ikke går ut over kvaliteten på arbeidet som gjøres i forhold til barn og unge og uttalte:

«Vi tror ikke (...) at barnet på en måte merker noe forskjell, at det blir noe dårligere kvalitet på oppfølgingen og behandlingen rundt barnet (...) Man har jo tross alt brakt videokonferanse inn i rettsvesenet for å spare tid og ressurser, ikke sant, i forbindelse med rettsmøte og så videre. Og, og på den måten så er det ikke noe, egentlig noe veldig annerledes her. De ungene som er på barnehuset, de kommer i 99 prosent av tilfellene ikke i kontakt med de som sitter på dommerrommet og ser dommeravhøret og er inne i den prosessen der. (...) for dem så vil det ikke ha noen betydning om dommeren, politijuristen og forsvareren sitter og følger det barnet fra videokonferanse (...).»

De som er mer skeptiske, bekymrer seg for om overføring ved bruk av videokonferanse ivaretar rettssikkerheten til barnet på en tilstrekkelig god måte. En barnehusleder sa: *«(...) jeg må si i noen tilfeller (...) så tenker jeg at saken hadde fått et helt annet utfall hvis det hadde vært videokonferanse. Du får en mye mer avstand, de som sitter borti der som, det er ikke det samme som å sitte rundt samme bordet altså.»*

Oppsummert er synspunktene på bruk av videokonferanse ved dommeravhør delte. Dette spørsmålet er belyst også i delrapport 2 (Stefansen m. fl. 2012) Her kartla man om jurister og polititjenestepersoner (n=211) mente det var greit at det brukes videokonferanse i forbindelse med dommeravhør. Svarene fordelte seg slik: 65 prosent svarte «ja», 16 prosent svarte «nei», mens 19 prosent svarte «vet ikke». Det var små forskjeller mellom jurister og politifolk i ulike roller. Andelen som mente videokonferanse er greit var imidlertid langt høyere blant de som selv hadde

erfaring enn blant de som ikke hadde erfaring med videokonferanse i forbindelse med dommeravhør (henholdsvis 89 og 47 prosent).

Fører avhør i barnehus til at flere saker ender med tiltale?

Et av argumentene da dokument 8-forslaget om etablering av barnehus ble fremmet, var at dette skulle føre til at flere saker endte med tiltale og domfellelse. Også i internasjonal litteratur ser antall tiltaler og domfellelser ut til å tillegges stor vekt i forbindelse med forventninger til virksomheten på barnehusene eller CAC-sentrene.³⁵

Våre data gir imidlertid ikke grunnlag for å undersøke om saker med avhør som er gjennomført på barnehusene oftere eller sjeldnere ender med tiltale enn saker med avhør som ikke er blitt gjennomført på barnehusene. En måte å undersøke dette på, kunne vært å sammenligne de påtalemessige avgjørelsene i politidistrikter som bruker og som ikke bruker barnehus. Flere forhold forhindrer oss fra å gjøre en slik analyse. Vi har sett at alle politidistriktene vi har opplysninger om i dag bruker barnehusene. Dermed er en slik sammenlikning ikke lenger relevant. En annen hindring er at med unntak av ett politidistrikt, har ingen av distriktene rutiner på å registrere utfallet av påtaleavgjørelsen knyttet til barnet som avhøres i dommeravhør. Dermed mangler det statistisk grunnlag for å si noe om dette i politidistriktene. Skulle man kartlagt dette nærmere, måtte man fulgt et utvalg ferdigbehandlede saker hvor dommeravhør var blitt gjennomført på barnehus og utenfor barnehus (altså i en tidlig fase av barnehusenes eksistens) og sammenliknet utfallet i sakene. Her ville det vært svært mange usikkerhetsfaktorer – blant annet fordi en ville undersøkt dommeravhør gjennomført på barnehus i en svært tidlig fase etter etablering av ordningen – noe som sannsynligvis ville gitt en lite dekkende beskrivelse av barnehusenes faktiske virksomhet. En slik analyse hadde derfor hatt en begrenset forskningsmessig verdi.

En annen mulighet hadde vært å se på utviklingen i andelen tiltaler i saker om vold og seksuelle overgrep mot barn over tid på landsbasis. En eventuell økning av andelen tiltaler på landsbasis vil eventuelt kunne settes i sammenheng med etableringen av barnehus hvis påtalemønsteret har endret seg i etterkant av etableringen av barnehus. Dette vil i så fall bare være en av flere mulige forklaringsfaktorer.

³⁵ Se for eksempel Redd Barnas rapport fra 2006 som belyser barnehusenes begrunnelse og Newman m.fl. (2005) som etterlyser flere evalueringer av CAC-sentre med spesielt fokus på sentrenes betydning for «prosecution rates».

Nedenfor følger først en oversikt basert på kriminalstatistikken over utviklingen i påtaleavgjørelser i saker om seksuell omgang med barn yngre enn 16 år³⁶ i perioden 2005–2009 (tabell 8.2), deretter følger en oversikt over utviklingen i påtaleavgjørelser i saker om mishandling i familieforhold (tabell 8.3). I begge oversikter har vi tatt med tall fra før barnehusene ble etablert, for å kunne se utviklingen i påtaleavgjørelser over en litt lengre periode.

TABELL 8.2 ETTERFORSKEDE SAKER OM SEKSUELL OMGANG MED BARN YNGRE ENN 16 ÅR I PERIODEN 2005-2009, FAKTISKE TALL OG PROSENT.

År	Saker	Tiltaler (N)	Tiltaler (%)
2005	793	362	46 %
2006	771	377	49 %
2007	766	348	45 %
2008	777	355	46 %
2009	762	325	42 %

Som en ser har andelen tiltaler i saker om seksuell omgang med barn yngre enn 16 år vært nokså stabil gjennom hele perioden, med noen mindre variasjoner. Barnehusene hadde bare vært i virksomhet de to siste årene i denne oversikten. Derfor er det for tidlig å si om dommeravhør gjennomført i barnehus gir noe utslag når det gjelder utfallet av påtaleavgjørelsen.

TABELL 8.3. ETTERFORSKEDE SAKER OM MISHANDLING I FAMILIEFORHOLD ETTER POLITIETS AVGJØRELSE 2006-2009, FAKTISKE TALL OG PROSENT.

År	Saker	Tiltaler	Tiltaler (%)
2006	132	4	3 %
2007	589	32	5 %
2008	844	67	8 %
2009	1186	156	13 %

³⁶ Kilde: http://www.ssb.no/a_krim_tab/tab/tab-2012-03-28-06.html

Tallene i kategorien «familievold» skiller ikke mellom vold som rammer voksne og vold som rammer barn. Det som er verdt å merke seg er at mønsteret er ganske annerledes enn i sakene som gjelder seksuell omgang med barn. Mens ca. halvparten av sakene om seksuell omgang med barn under 16 år endte med tiltale, er hovedregelen i voldssakene at de ender med henleggelse – de fleste på grunn av bevisets stilling. Det har riktignok vært en økning i andel tiltaler i voldssakene i denne perioden, uten at det endrer det faktum at hovedmønsteret er henleggelse.

Enkelte politidistrikt fremhever at politiet er blitt flinkere til å etterforske saker om vold i nære relasjoner. Den politiske satsningen på å bedre politiets behandling av disse sakene har også vært stor siden tusenårsskiftet. Det kan være at dette har resultert i at flere saker nå kommer til domstolsbehandling. Uten å gå nærmere inn i de enkelte sakene og sammenligne de fem kjernespørsmålene i enhver etterforskning (hva, hvordan, hvem, hvor og når), er det imidlertid vanskelig å si hva økningen i andelen tiltaler kan tilskrives.

Vårt datamateriale gir uansett ikke grunnlag for å si at økningen i andelen tiltaler har sammenheng med etablering av barnehus. Til dette har barnehusene hatt for kort virketid. Samtidig var en av barnehuslederne opptatt av at flere saker burde prøves for retten. Dette handler om vurderingen av barns forklaring som bevis i sakene. Lederen uttalte at man: *«Burde prøvd flere saker for å synliggjøre litt mer hva som er problematikken og det å få testa ut (...) det her med hvordan domstolen opplever barns troverdighet.»* Lederen spesifiserte ikke om dette gjaldt saker om seksuelle overgrep, barn utsatt for vold eller som har vært vitne til vold, eller troverdigheten til barn mer generelt i strafferettsapparatet. Den lave andelen tiltaler i saker om mishandling i familieforhold kan tilsi at det først og fremst var volds-sakene lederen var opptatt av. Samtidig må man stille spørsmål om det er barnets beste at det fremmes saker for rettsapparatet som har meget høy sjanse for å ende med frifinnelse.

Selv om vi ikke kan vite om etableringen av barnehusene har ført til at flere saker ender med tiltale og dom, er det likevel grunn til å problematisere dette som en målsetting ved barnehusenes virksomhet eller som et mål for om ordningen fungerer godt.

Connell (2009) er kritisk til det å ha flere domfellelser som en målsetting, og drøfter dette ut fra CAC-sentre i USA, som barnehuskonseptet opprinnelig bygger

på. Hun viser i denne forbindelse til Faller og Palusci (2007), som etterlyste en diskusjon om hvorvidt strafferettslig forfølgning bør være «gullstandarden» for utfall i saker om seksuelle overgrep mot barn. Connell påpeker for det første at domfellelser er et dårlig egnet mål fordi beviskravene er høye og vil være vanskelig å oppfylle i saker om seksuelle overgrep mot barn, og som hun skriver: «(...) *there is some risk that those cases not pursued may be perceived as 'failures' without the criminal court convictions.*» For det andre viser hun til at denne målsettingen bidrar til å forsterke stressfaktoren for barnet ved å måtte avgi vitneprov i retten. Denne innvendingen er ikke like sterk³⁷ når det gjelder norske forhold fordi barn i USA må avgi forklaring i retten, mens vi i Norge har en ordning med dommeravhør utenfor rettsmøte. Dette vil imidlertid ikke si at problemstillingen som sådan faller helt bort for norske forhold. Også et dommeravhør kan oppleves belastende for et barn.

Den tredje innvendingen Connell nevner, er risikoen for at den strafferettslige forfølgningen bidrar til å splitte familien. Dette gjelder også norske forhold. Bakketeig (2000) viste i en gjennomgang av etterforskningsdokumenter i saker om seksuelle overgrep mot barn, at straffesaksbehandlingen kan bidra til å skjerpe konfliktene mellom partene saken gjelder og øvrige familiemedlemmer. Hun skriver (2000, s. 566): «*Det var familiemedlemmer som forsøkte å sverte hverandre slik at avhørene bar preg av «skittentøyvask». På denne måten kunne straffesaksbehandlingen se ut til å polarisere relasjonene ytterligere der personer med nære relasjoner til hverandre sto på hver sin side i saken.*» Bakketeig setter dette i sammenheng med at strafferettsapparatet er opptatt av å plassere skyld. Videre skriver hun (2000, s. 567) at:

«En følge av den strafferettslige behandlingen kan (...) være at den rettslige behandlingen fører til at relasjoner skades utover det som i seg selv følger av en eventuell overgrepshandling og gjør det vanskeligere å gjenopprette relasjoner i tilfeller hvor dette er ønskelig.»

Den fjerde innvendingen som Connell fremhever, er risikoen for at en henleggelse eller frifinnelse fører til at saken avsluttes og at dette også medfører at barnet heller ikke får oppfølging fra hjelpe- og behandlingsapparatet. Altså at den strafferettslige beslutningen også blir førende for de andre instansenes beslutninger. Dette er en viktig innvending som setter en sentral problemstilling i en tverrfaglig modell som barnehusene på dagsorden: I hvilken utstrekning legger politiets vurderinger

³⁷ For ytterligere diskusjon om dette se Henderson (2012) og Myklebust (2012).

av saken føringer for de andre profesjonelle aktørene ved barnehusene? Denne problemstillingen faller imidlertid utenfor vår studie som først og fremst har politiets perspektiv i fokus.

Sammenfatning

Rutinene for dommeravhør er på mange måter de samme som før innføringen av barnehusordningen. Både dommere og advokater gir uttrykk for dette. Flere politidistrikter viser også til at etableringen av barnehus ikke har hatt så mye å si for dommeravhøret eller etterforskningen. Samtidig fremhever de at trygge og ivarettatte barn har bedre forutsetninger for å klare å fortelle hva de har blitt utsatt for, og at barnehusene har bidratt til at politiet kan konsentrere seg om dommeravhøret og samtidig vite at barnet er godt ivaretatt.

Både dommere og advokater mener at dommeravhør bør utføres av polititjenestepersoner. Barnehuslederne er mer delt i sin oppfatning: noen mener at også andre enn polititjenestepersoner bør slippe til som avhørere. Også noen få politidistrikt åpner for en slik løsning. Det samlede bildet er likevel at det er flere som mener at dagens ordning, hvor en polititjenesteperson gjennomfører avhøret, er mest hensiktsmessig.

Når det gjelder utskrift av avhøret er dette et ansvar som ligger hos domstolen. Et forslag som er blitt fremsatt er at barnehusene kan ta over denne oppgaven. Per i dag er ikke barnehusene dimensjonert for å påta seg en slik oppgave.

Den tekniske kvaliteten på utstyret og avhøret har betydning for bevisverdien av avhøret i straffesaken. I følge respondentene har barnehusene godt teknisk utstyr og ser dette som et argument for å benytte seg av det tilbudet barnehusene representerer. Bruk av videokonferanse ved gjennomføring av dommeravhør åpner for at aktørene som har adgang til å følge avhøret, kan befinne seg på ulike steder. Noen kan være på barnehuset, mens andre kan være i den lokale tingretten. Det er delte meninger om hensiktsmessigheten ved dette, og enkelte uttrykker også bekymring for om bruk av videokonferanse påvirker eller svekker bevisverdien av barnets forklaring.

Da barnehusene ble etablert ble det anført at de ville bidra til økning i antall tiltaler og domfellelser. Kriminalstatistikken viser at andelen tiltaler har holdt seg forholdsvis stabil i saker om seksuell omgang med barn, mens den har økt i fami-

lievoldssaker. Hvorvidt etableringen av barnehus er en medvirkende årsak er det for tidlig å si noe om. Å bruke andelen tiltaler og domfellelser som suksesskriterium for barnehusene er imidlertid ikke uproblematisk. Sakstypene som behandles i barnehus fører i et flertall av sakene ikke til tiltale og enda sjeldnere til dom. Derfor bør barnehusenes suksess vurderes ut fra andre kriterier, som bedre fanger opp barnehusenes ulike funksjoner.

Rettsmedisinsk undersøkelse

Innledning

Som ledd i ambisjonen om at barnehusene skulle være et helhetlig tilbud og hvor barnet skulle slippe å forholde seg til ulike instanser, ble det besluttet at barnehusene skulle tilby medisinsk undersøkelse. Den medisinske undersøkelsen har to formål: å sikre mulige bevis med sikte på en eventuell senere straffesak og å identifisere og behandle mulige skader eller sykdom som krever medisinsk behandling. Siden vårt hovedfokus er den rettsmedisinske delen av undersøkelsen har vi valgt å bruke betegnelsen «rettsmedisinsk undersøkelse» om disse undersøkelsene. Det er i utgangspunktet politiet som begjærer rettsmedisinsk undersøkelse i saker der de anser dette som nødvendig.

Før etableringen av barnehus ble alle slike undersøkelser foretatt på sykehus, mens de i dag foretas både på barnehus og sykehus. I barnehusene gjøres undersøkelsene av erfarne rettsmedisinere, mens undersøkelser på sykehus også gjøres av andre leger. Hensikten med dette kapitlet er å gi et grunnlag for å vurdere løsningen med å tilby rettsmedisinsk undersøkelse på barnehusene: hva er fordeler og ulemper ved å gjennomføre rettsmedisinsk undersøkelse på barnehus? Hvilke begrensninger finnes i tilbudet barnehusene kan gi, og har denne modellen noen utilsiktede konsekvenser? Disse spørsmålene ble berørt i intervjuene med både barnehuslederne og de ulike rettslige aktørene. I tillegg intervjuet vi fire erfarne rettsmedisinere om deres erfaringer med å gjennomføre rettsmedisinske undersøkelser både på barnehus og sykehus. I fremstillingen som følger baserer vi oss på alle disse kildene, men legger hovedvekten på rettsmedisinerens erfaringer og synspunkter.

Innledningsvis redegjør vi for aktørenes synspunkter på omfanget av rettsmedisinske undersøkelser, og hva slags funksjon de tilskriver undersøkelsene uavhengig av hvor de utføres.

Gjennomføres det for få rettsmedisinske undersøkelser?

Antall rettsmedisinske undersøkelser som gjennomføres på barnehusene har økt år for år siden barnehusene ble opprettet. I 2011 ble det gjennomført i alt 224 rettsmedisinske undersøkelser ved de seks barnehusene som inngår i evalueringen. Som vist i delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012) ble det gjennomført slike undersøkelser i 13 prosent av avhørene (dommeravhør og politiavhør) som ble foretatt ved disse barnehusene dette året. I delrapport 2 vises det også til at denne andelen varierer fra fem til 18 prosent mellom de ulike barnehusene. Andelen saker der det blir gjennomført rettsmedisinsk undersøkelse vil imidlertid være høyere, siden en del undersøkelser fortsatt foretas på sykehus. Hvor mye høyere vet vi ikke, siden politiet ikke registrerer dette systematisk.

Flere av legene poengterer at selv om man ser en totaløkning i antall medisinske undersøkelser, er økningen for liten, og for få undersøkelser blir utført på barnehusene. En lege sier at årsaken til at få undersøkelser blir utført på barnehuset er at det ut fra praktiske hensyn er enklere å gjennomføre undersøkelsene på sykehuset.

En annen lege mener politiet tradisjonelt har vært noe tilbakeholdne med å rekvirere undersøkelser – muligens på grunn av uvitenhet om hva undersøkelsen innebærer og hva den kan vise. Dette bekreftes av politiet som selv sier at de har liten erfaring med, og kunnskap om, rettsmedisinske undersøkelser. En sier:

«Vi [politiet] har lite erfaringer med medisinske undersøkelser ved barnehuset. Fordi at det er i akuttfasen de medisinske undersøkelsene er mest aktuell, og da blir det før man har klart å komme i posisjon til å ta et dommeravhør. Da kommer det samtidig som anmeldelsen. Det er da man må ha behovet, føler vi. Så jeg tror ikke vi har hatt mange undersøkelser, bestillinger på medisinske undersøkelser. Kanskje en svakhet av oss og det kunne ha blitt brukt mer, men vi har vel ingen erfaring og nok kunnskap om dette.»

Enkelte i politiet er faktisk ikke klar over at barnehusene tilbyr rettsmedisinske undersøkelser: «*Men har de tilbud om dette på barnehuset her? Det er ukjent for oss om de har lege til stede. Det har jeg aldri hørt om at de har. Så jeg blir overrasket om de har det (...)*».

I likhet med legene sier flere barnehusledere at det til tross for en økning i antall undersøkelser utføres for få medisinske undersøkelser. Flere fremhever at få under-

søkelser begjæres av politiet, og en leder sier: «... medisinske undersøkelser er altfor lite brukt. Så det ønsker vi å ha mye mer fokus på. Politiet synes jeg er dårlig til å tenke på det.» Flere ledere støtter denne uttalelsen, og understreker at det ikke er manglende kapasitet ved barnehuset som er årsaken til at antallet undersøkelser ligger noe lavt. Politiet selv er i stor grad enige i at de begjærer for få undersøkelser, men sier at de ofte ikke tenker på det, eller at det har gått for lang tid. En barnehusleder mener imidlertid at dette er i ferd med å endre seg — blant annet som et resultat av barnehusenes fokus på undersøkelsene. En dommer uttrykker bekymring over barnehusenes ønske om at flere barn burde gjennomgå rettsmedisinsk undersøkelse ved barnehusene, og mener ønsket bunner i at barnehusene har behov for å legitimere sitt eget eksistensgrunnlag. En slik legitimering kan gjøres både ved å generere flere dommeravhør og flere medisinske undersøkelser. Dette var imidlertid ikke en allmenn oppfatning blant dommerne.

En barnehusleder opplever at politiet først og fremst vurderer medisinske undersøkelser som nødvendig i seksuelle overgrepssaker og akutte voldssaker. Lederen mener det i større grad bør gjøres medisinske undersøkelser for eksempel i tilfeller der flere barn er mistenkt utsatt for vold, men hvor bare ett av barna er utpekt som fornærmet i saken. I disse tilfellene bør også barnets søsken undersøkes. Tanken er at dersom en finner likeartede skader hos flere av barna, så vil dette styrke saken for det fornærmede barnet. I tillegg er det viktig for rettsvernet til fornærmedes søsken at også disse får anledning til å få saken straffeforfulgt.

Ulike perspektiver på rettsmedisinsk undersøkelse

Våre intervjudata tyder på at ulike aktører har ulike perspektiver på betydningen av rettsmedisinsk undersøkelse. Noen aktører vektlegger den rettslige siden av undersøkelsen, dvs. betydningen slike undersøkelser har i den rettslige prosessen, mens andre aktører er opptatt av at undersøkelsen også har en viktig medisinsk og psyko-sosial betydning.

Vårt inntrykk er at dommerne generelt er skeptiske til rettsmedisinske undersøkelser. En sier for eksempel at det er: «Svært sjeldent aktuelt med noen medisinsk undersøkelse, er meget skeptisk til at det skal forseres på en måte. Kanskje barna kan oppleve undersøkelsen som mer traumatiserende enn (...) overgrep barnet har vært utsatt for.» Noen dommere bruker med andre ord hensynet til barnet som argument

mot at man skal foreta medisinske undersøkelser i flere saker. Også noen advokater uttrykker bekymring for at medisinske undersøkelser er en belastning for barnet, og noen poengterte også viktigheten av at den medisinske undersøkelsen *ikke* bør gjøres før avhøret finner sted. Dette fordi de frykter at undersøkelsen kan gi barnet negative følelser for barnehuset, og at det igjen kan påvirke barnets forklaring i negativ retning i et etterfølgende avhør.

Det var sjelden dommerne hadde erfart at det var medisinske bevis i sakene de hadde pådømt. En av dommerne fortalte at hun ikke hadde hatt noen saker i retten hvor det hadde foreligget medisinske bevis etter at barnehusene ble opprettet. Samtidig uttrykte hun skepsis til medisinske bevis og viste til erfaringene fra Bjugn-saken – en skepsis som også kommer til uttrykk hos flere av de andre. Også advokatene hadde liten erfaring med rettsmedisinske undersøkelser som bevis, til tross for at enkelte hadde lang erfaring med saker om vold og overgrep. At medisinske funn sjelden er sentrale bevis i disse sakene, kan handle om at man sjelden forventer å finne bevis av verdi – særlig i seksuelle overgrepssaker fordi det ofte har gått lang tid siden overgrepet skal ha funnet sted. Det kan også handle om skepsis til medisinske bevis, i lys av den kritikken som ble fremsatt mot denne type bevis mot slutten av 1980-årene og i begynnelsen av 1990-årene, noe flere av advokatene henviser til.

For barnehuslederne er ikke betydningen av den rettsmedisinske undersøkelsen utelukkende knyttet til sporsikring og bevisverdi. De problematiserer heller ikke det belastende aspektet ved å gjennomgå en slik undersøkelse. En sier tvert imot at: *«(...) det hadde ikke vært noen belastning å få de [barna] undersøkt, det er bare liksom en del av pakken det.»*

Barnehuslederne argumenterer ut fra et psykososialt perspektiv og vektlegger at en viktig funksjon den rettsmedisinske undersøkelsen har, er å gi barn og pårørende en bekreftelse på at barnet er uskadd. Enkelte ganger foretar man derfor undersøkelser selv om det ikke foreligger noen anmeldelse fordi man ut fra en helhetlig vurdering av situasjonen ser at det er viktig for barn og/eller pårørende å få en bekreftelse på at barnet er «like helt». En leder sier: *«(...) jeg tenker at det handler også for mange barn hvis de har vært utsatt for overgrep, at jeg er hel. Det er ikke noe gærent med meg. Jeg er helt normal.»* I dette perspektivet blir undersøkelsen forstått som en del av en helhetlig ivaretagelse av barnet eller ungdommen. En av dommerne viser til en samtale med politiet som mener at medisinsk undersøkelse av

denne grunn bør være obligatorisk for alle barn som er i kontakt med barnehusene. Dette synspunktet deles av flere barnehusledere. Også blant rettsmedisinere argumenterer noen for at alle barn som er i kontakt med barnehuset bør få tilbud om en medisinsk undersøkelse:

«(...) vi finner mye rart av altså, sykdommer, tilstander, helseplager, som kan være relatert til omsorgssvikt og mishandling, men som ikke direkte er rettsmedisinske bevis. Men som vi da får, altså vi får de der problemstillingene inn i et eller annet system, det være seg henvisning til psykisk helsevern, eller oppfølging på grunn av ernæring eller ja, hva det nå måtte være altså. Så det vil jeg løfte frem som et viktig perspektiv her. (...) man får det jo gratis med på kjøpet når man gjør det andre.»

En slik mer rutinemessig undersøkelse ville kunne ha stor betydning i kartleggingen av barns helse.

Selv om hovedregelen er at medisinske undersøkelser skjer etter politianmeldelse og i tilknytning til dommeravhør, forteller rettsmedisinere om tilfeller der de får gjennomført undersøkelser uten at anmeldelse foreligger, dersom en samlet faglig vurdering tilsier at det er riktig å gjøre det. I enkelte tilfeller kan det for eksempel foreligge bekymring for et barns tilstand kombinert med stor usikkerhet i forhold til om det har skjedd et overgrep, og hva som i tilfellet har skjedd. Denne usikkerheten prøver man noen ganger å avklare tidlig ved at man:

«(...) får satt opp en samtale eller undersøkelse her ganske raskt. Så får man jo høre litt mer og da kan det være (...) ytterligere utsagn [fra] barnet som går i favør av at her må det ha vært noe mer i form av et seksuelt overgrep. Og absolutt grunn til å undersøke og kanskje til og med sporsikre saken (...) andre ganger så finner vi jo bare holdepunkter for her er det en bakterieinfeksjon (...).»

Ved å vurdere det enkelte tilfellet kan man altså på et tidlig tidspunkt avklare om man har en «sak» eller ikke. I forhold til disse vurderingene fremhever legene at det er viktig å kunne utvise skjønn og være fleksibel.

En av barnehuslederne viser også til at tidligere skader har blitt avdekket ved medisinske undersøkelser. Lederen har også erfart barn som forteller mer til legen under en medisinsk undersøkelse enn til politiet under avhør, dvs. at undersøkelsen kan ha en avdekkende funksjon som ikke knytter seg til fysiske spor på vold eller overgrep. I slike tilfeller blir det straks gjennomført et nytt dommeravhør.

Rettsmedisinere er naturlig nok også opptatt av den rettslige funksjonen undersøkelsen kan ha. Flere påpeker i den sammenheng at rettens vurderinger av medisinske funn har endret seg. For 10–15 år siden ga barnemedisinere «fasiten» ut fra medisinske funn, mens det nå kanskje bare er i en prosent av sakene man har funn som brukes som bevis for at det har foregått seksuelle overgrep.

Legene peker imidlertid på utfordringen ved at det er politiet som rekvirerer medisinske undersøkelser og bestemmer hvilke sporsikringsprøver som skal tas. De mener politiet er for tilbakeholdne med å be om prøver og undersøkelser – mye på grunn av kostnadene. En lege sier: «(...) og så viser saken seg å kanskje være veldig diffus, [en sak som] man ikke ønsker å bruke penger på.» Selv om det sjelden er funn med bevisverdi ved rettsmedisinske undersøkelser, mener legene det er viktig at undersøkelser blir gjennomført og dokumentert. Dersom barnet får nye skader på et senere tidspunkt, kan nye skader sees i sammenheng med dokumentasjon av eldre skader. I tillegg vektlegger de at undersøkelsen også tjener andre hensyn: Uansett funn ved undersøkelsen er det viktig at barna blir tatt på alvor og eventuelt «friskmeldt».

Hvor bør de rettsmedisinske undersøkelsene skje?

Dommerne er i hovedsak enige om at *hvor* undersøkelsene finner sted ikke er det primære for undersøkelsenes bevisverdi. En sier: «(...) det er uten betydning om det [er] gjort innenfor eller utenfor barnehus. Det som betyr noe er at man har tillit til at den som har foretatt undersøkelsen kan faget sitt.» På dette punkt er altså resultatet tilsvarende det vi fant når det gjelder dommernes syn på hvor dommeravhørene bør finne sted. Heller ikke rettsmedisinerne ser ut til å mene at bevisverdien til de rettsmedisinske undersøkelsene har noen sammenheng med hvor undersøkelsene er utført. Uavhengig av hvor undersøkelsene foretas, har legene fokus på at undersøkelsesmetodene som benyttes skal være oppdaterte og utføres i henhold til internasjonal standard. Også advokatene var opptatt av at det viktigste for bevisverdien var at kvaliteten ved undersøkelsene var god.

I vurderingene av hvor de rettsmedisinske undersøkelsene bør skje, er det imidlertid andre momenter enn undersøkelsenes bevisverdi som vektlegges.

Fordeler ved å bruke barnehusene

Flere av barnehuslederne ser det som en stor fordel at den medisinske undersøkelsen ble gjennomført på barnehusene, selv om det ved de fleste barnehusene bare er spesialist til stede et kort tidsrom i løpet av uken. Ett sted er det for eksempel spesialist til stede en halv dag i uken, og denne spesialisten har da kapasitet til å gjennomføre to undersøkelser. Her sier barnehuslederen: «(...) det vi kan dele

med hverandre og det vi kan samarbeide om på tvers, i kraft av at han er her rent fysisk, det er uvurderlig.» Legens kompetanse anses altså som en viktig ressurs inn i barnehuset selv om tilstedeværelsen er begrenset og det foretas få undersøkelser.

En annen leder mener det er av stor betydning at barna får komme tilbake til et sted de er kjent i de tilfellene hvor den medisinske undersøkelsen ikke blir gjennomført samme dag som dommeravhøret. Flere er opptatt av at barnet ikke skal måtte gå fra sted til sted, men at tilbudet finnes på ett sted. Som en av lederne sier: «Det handler igjen om hele konseptet med en dør inn.» En annen er opptatt av at når undersøkelsen foretas på barnehuset umiddelbart etter dommeravhøret, kan avhøreren snakke med legen om hva legen bør se spesielt etter. Samtidig påpeker lederen at det må vurderes hvor mye legen bør ha av informasjon fordi enkelte advokater mener legen ikke bør ha for mye informasjon før undersøkelsen. Antakelig handler dette om at resultatet vil være mer «uhildet» dersom legen gjennomfører undersøkelsen uten å vite noe om sakens opplysninger. Barnehuslederne fremhever altså hensynet til barnet som det viktigste argumentet for at rettsmedisinsk undersøkelse bør gjennomføres på barnehuset.

Også legene vektlegger det ivaretagende aspektet som et argument for å bruke barnehus. Når undersøkelsene gjøres på barnehuset, benyttes stort sett samme type utstyr som på sykehuset. En lege sier: «Tror ikke vi gjorde ting så mye dårligere før, men totalpakken for barna har blitt bedre.» Følgende sitat kan sies å være representativt for «våre» legers overordnede syn på barnehusene:

«Altså når vi først er der, så er det ok altså. De [ansatte på barnehuset] hjelper med å ta i mot (...) og der er barnevennlige omgivelser, og det er noen ganger at de har vært i dommeravhør på barnehuset, ser det som et ok sted [når de senere skal til] undersøkelse hos oss. Så ungene, altså ungene opplever det som et ok sted.»

Rettsmedisinerne fremhever at barna blir ivaretatt på en mer helhetlig måte på barnehusene enn de blir på sykehusene. De nevner for eksempel barnehusenes eget tilbud om korttidsterapi som veldig positivt, mens sykehusene i slike tilfeller må henvise videre til andre lokale hjelpeinstanser. En av informantene beskriver hvordan barnehuset ivaretar barnet og familien ved å avlaste legene:

«(...) [etter] en vanlig undersøkelse [på sykehuset] i full fart så, okey da har vi gjort saken og ferdig med det, nå får dere klare dere selv, (...) men da har barnehuset kapasitet til å (...) fortsatte kontakten ukentlig eller flere ganger i uka med disse familiene.»

Barnehusets kjennskap til barnets bakgrunn og historie kan samtidig utnyttes bedre. Én av legene sier:

«(...) det at vi egentlig ikke har så veldig mye bakgrunnsinfo og informasjon om hva barnet har sagt, og hva barnet kanskje også har hatt av type symptomer, plager, helseproblemer. Det kan svekke kvaliteten på undersøkelsen. For det er nettopp det der å se de fysiske forandringene i perspektiv av bakgrunns historie som blir det viktige her (...).»

Rettsmedisinerne synes barnehusene gjør mer for barna enn det sykehusene gjør, og at barnehusene avlaster legen etter at undersøkelsen er over. Dette blir en parallell til politiet som fremhever det som positivt for dem at barnehusene tar hånd om barnet (og familien) før og etter dommeravhøret. Legene fremhever også de barnevennlige lokalene som en positiv side ved barnehusene.

Rettsmedisinerne vektlegger også at etableringen av barnehusene generelt har ført til større fokus på barn og barns rettigheter knyttet til mistanke om vold og seksuelle overgrep. Flere fremhever at etableringen av barnehusene har ført til økt samfunnsengasjement og sterkere fokus på overgrep mot barn. En rettsmedisiner sier: «(...) fokuset at det er samfunnsmessig og at det blir mer skrevet rundt det og vi får mer en debatt rundt det (...)». En annen lege sier han tror at man gjennom etablering av barnehusene har fått en sterkere bevissthet knyttet til at barn må tas like alvorlig som voksne. Informanten mener at økt samfunnsengasjement vil føre til at vold og overgrep mot barn blir alvorliggjort: «(...) dette er ulovlig (...) kanskje få opp strafferammene (...) vi får avhørt flere barn og vi får et større materiale sånn at vi får (...) etterprøvd og de [politiet] blir flinke [til] å avhøre.»

Barnets rettslige stilling trekkes også frem, og en lege sier:

«Og det der at i barnehusene så er det ansatt mange forskjellige kompetente folk da. (...) vil få opp kompetansen og på dette med behandling og få mer innsikt i hva dette innebærer for et barn. Og forhåpentligvis så vil barnets rettslige stilling bli styrket når en får mer fokus på det.»

En annen fordel rettsmedisinerne fremhever ved å bruke barnehuset, er at de har bedre tid til selve undersøkelsen. På barnehuset setter legen av to timer, noe som er vanskelig å få til i en hektisk hverdag på sykehuset fordi legen også har mange andre oppgaver. En informant forteller:

«(...) og så kommer de [undersøkelsene] jo mellom alle infeksjoner og alt det andre en (...) lege skal gjøre mellom lungebetennelse og se i øra, og springe hit og dit, sånn at det å sette av to timer til (...) en sånn undersøkelse, det er ikke bare det heller.»

Dette sitatet beskriver på en god måte noe flere informanter berører – at barnehusene er et sted der barnet står i sentrum og at legene får arbeidsro. Når de er

på barnehusene er de dedikert til en definert oppgave, og det er gjennomføring av planlagte medisinske undersøkelser. På sykehuset inngår de i en turnus og skal ivareta flere ulike oppgaver i løpet av en vakt.

Selv om arbeidsbetingelsene er bedre på barnehuset enn på sykehuset argumenterer noen for at de burde hatt bedre tid til samtaler med barnet selv og den som følger barnet. En lege anslår at han i så fall måtte doble tidsbruken pr. undersøkelse til 4 timer.

En annen faktor legene fremhever er at det å legge de rettsmedisinske undersøkelsene til barnehuset, fremmer det tverrfaglige samarbeidet. En lege fremhever samarbeidsmøter med politijuristene ca. annenhver måned som meningsfulle og nyttige, og at det er veldig bra å ha et sted der fagfolk med bakgrunn i forskjellige disipliner møtes. Én sier:

«(...) [vi] går gjennom saker som vi har hatt til medisinsk undersøkelse for å se om, altså av og til så avdekker vi at det for eksempel ikke er sendt noe mandat for undersøkelse. Og at vi mangler fritak fra, altså sånne ting som kan gjøre at ting har stoppet opp. Og andre ting, altså som går på den felles håndteringen av barnet. Så det opplever jeg som meningsfylt og fornuftig. Jeg synes vi får mye ut av de her samtalen.»

Deltakelse på tverrfaglige møter på barnehusene, kan bidra til å heve kvaliteten på undersøkelsene fordi man får et mer helhetlig bilde av barnet og barnets situasjon.

Også den spesifikt barnefaglige kompetansen som barnehuset representerer fremheves i denne sammenheng. En lege sier at tverrfaglig samarbeid der man får noen å diskutere konkrete saker med, er veldig bra:

Jeg synes personlig det er godt å ha en samhandling med altså tverrfaglig team. Altså, jeg får diskusjoner med sosionomer og barnevernsarbeidere som er ansatt på barnehuset og (...) politi som har politibakgrunn, (...) høre hvordan de tenker og jeg møter politiet fysisk.

Om de ansatte på barnehuset sin kompetanse sier en rettsmedisiner:

(...) de har forståelse for hva de jobber med og kunnskap om barn, og barns traume, psykologiske traume. Og etterreaksjoner, posttraumatisk (...) lidelse og så videre (...) her er det avsatt folk, det er avsatt tid og man har muligheten til å gå inn og hjelpe disse familiene videre. Mot at det liksom skal bli en akutt sak som man blir kasta inn i og helst vil bli fortest mulig ferdig for sin egen del.

Uttalelsen oppsummerer på en god måte innholdet i den kompetansen flere informanter omtaler som barnefaglig kompetanse.

Koplingen til barnehusene har også gitt legene mulighet til faglig oppdatering, gjennom ressurser til å delta på konferanser og lignende. En lege sier: «*Man kan ikke stå i retten å uttale seg på grunnlag av magefølelsen.*» Legene fremhever viktigheten av å ha et fagmiljø og et nettverk der man kan drøfte medisinske problem-

stillinger med andre profesjoner, og mulighet for videreutvikling av egen faglig kompetanse. En forteller at han har fått støtte fra barnehuset til å reise på konferanse i USA. Dette opplevde han som veldig verdifullt, både i forhold til egen faglig utvikling og som et ledd i å opparbeide et faglig internasjonalt nettverk med andre som jobber med rettsmedisinske undersøkelser av barn. Også politiet som utfører dommeravhør på barnehusene har trukket frem som positivt at barnehuset har invitert dem med på konferanser, arrangert fagdager og lignende. Flere rettsmedisinerne sier de har en opplevelse av at andre leger ser på dem som litt «rare» og at rettsmedisin ikke har høy status i det medisinske fagmiljøet. For yrkesgrupper som opplever at de jobber med områder som ikke har så høy status og der miljøet er lite, er det viktig å bli sett og verdsatt. På dette området ser vi flere eksempler på at de ansatte på barnehusene bidrar positivt både i forhold til politi og rettsmedisinerne.

En siste faktor rettsmedisinerne trekker frem er at undersøkelser foretatt på barnehus alltid er foretatt av en erfaren lege med spesialistkompetanse. Kvaliteten på undersøkelser utført på sykehus kan være dårligere fordi de kan bli utført av uerfarne leger. Hvis man for eksempel kommer i høytider, kan undersøkelsen bli utført av en assistentlege som foretar sin første rettsmedisinske undersøkelse på egenhånd: «(...) dem tror at de kommer til et høy kvalifisert rettsmedisinsk undersøkelse her på (...), men i realiteten så er det jo en assistentlege som da leser ei kokebok for å gjøre den sporsikringsprøven, kanskje for første gang, hvis han er uheldig.» Poenget er at det tar lang tid å bli en god rettsmedisiner, og at uerfarne leger kan gjøre fatale feil:

«(...) DNA-prøver som har vært sendt til mikrobiologisk dyrkning i stedet for å sende til rettsmedisinsk (...) eller dyrkningsprøver på seksuelt overførbare sykdommer som ikke er håndtert riktig fordi man ikke vet bedre. Men i og med at det ikke er satt av ressurser til det, så er det vanskelig å belaste sykehuset som da skal redde liv og helse først og fremst og ikke først og fremst skaffe rettsmedisinske bevis.»

Samtidig uttrykker rettsmedisinerne bekymring for om den medisinske kompetansen vil være like god alle steder i landet hvis det etableres flere nye barnehus: «(...) trusselen med alle disse barnehusene på et hvert nes, det kan jo være vanskelig for de har vel ikke gode leger som kan gjøre undersøkelser.»

Praktiske og faglige utfordringer ved å bruke barnehus til rettsmedisinsk undersøkelse

Rettsmedisinerne ser en del praktiske utfordringer ved at barnehusene er lokalisert et annet sted enn sykehusene. Blant annet medfører det å skulle jobbe to steder at de

bruker tid på å forflytte seg mellom barnehus og sykehus. Noen dommere og advokater problematiserer også den ekstra tidsbruken ved å forflytte seg fra ett sted til et annet, og enkelte hevder faktisk at ekstra tidsbruk er noe som taler *mot* å bruke barnehusene. Legene som inngår i vårt datamateriale går ikke så langt, men sier at ekstra bruk av tid i en på forhånd hektisk hverdag, oppleves som en belastning.

Noen av ulempene ved å dele seg mellom to arbeidssteder er det vi kan kalle logistikkutfordringer. Legene sier det blir for mye logistikk knyttet til at papirer skal fraktes frem og tilbake når de skal forflytte seg mellom to ulike arbeidssteder. De forteller for eksempel at de ikke har tilgang til sykehusenes journalsystem på barnehusene på grunn av brannmurene som sykehusjournalene er omgitt av. Dette blir tungvint når man har glemt å ta med seg noen papirer, eller plutselig trenger noen papirer man ikke visste at man kom til å ha behov for. I praksis betyr det at papirarbeid i forhold til undersøkelsene som er gjort på barnehusene ofte må gjøres utenom arbeidstiden på barnehusene. Denne tidsbruken er både vanskelig å dokumentere og vanskelig å få satt av tid til. En av legene forteller at han har prøvd å jobbe to halve dager på barnehuset i stedet for en hel, men har konkludert med at det blir enda mer ressurskrevende. Han sier: *«Altså jeg synes det dobbeltlivet var forferdelig slitne dager altså. Du må tilbake til, på sykehuset og gjøre ting ferdig. Skriverarbeid av diktering og. Det blir bare et heft og et kjempestress.»*

En annen utfordring knyttet til avstanden mellom barnehus og sykehus er at det kan oppstå behov for supplerende undersøkelser som for eksempel røntgen eller analyse av blodprøver. Dette er undersøkelser man ikke har utstyr til å gjennomføre på barnehusene. I slike tilfeller hadde det i følge legene vært optimalt om barnehusene hadde ligget i tilknytning til sykehusene slik at barnehusene kunne benyttet hele det diagnostiske tilbudet sykehusene har å by på. Vi tolker informantenes utsagn dit hen at alle ekstra administrative og praktiske gjøremål som oppstår som en følge av å jobbe på to geografisk atskilte arbeidssteder, oppleves som en belastning.

Uansett hvor undersøkelsen har foregått er arbeidet med de rettsmedisinske rapportene arbeidskrevende, og legene mener det går for lang tid fra undersøkelse til ferdig rapport foreligger. Anslagsvis sier noen informanter at det tar ca. 1 og 1/2 måned, men at det kan ta opptil 2–3 måneder før rapport foreligger. Dersom politiet tar kontakt og man ser at det haster, får man ferdigstilt rapporten raskere.

Uavhengig av den skriftlige rapporten, kan legene gi en muntlig rapport rett etter avsluttet undersøkelse av barnet. På det tidspunktet mangler billedokumentasjon og svar på prøver som skal analyseres, så den muntlige må gis med forbehold. Ut fra sin erfaring hevder allikevel rettsmedisinerne at innholdet i den skriftlige rapporten som regel ikke avviker mye fra innholdet i den muntlige. En lege sier: «(...) den endelige rapporten avviker ikke veldig mye i fra det altså (...) det er helt unikt hvis det blir avvik fra den muntlige rapporten der og da og til (...) den skriftlige rapporten.»

Det å skrive rapportene karakteriseres som et meget tidkrevende arbeid som bare en rettsmedisiner kan gjøre: «(...) det tar kjempelang tid for leger å bli gode på det der.» Selve den rettsmedisinske undersøkelsen tar ca. 2 timer, men hovedtyngden av arbeidet knyttet til undersøkelsene foregår altså etter at selve undersøkelsen er ferdig. Når undersøkelser er utført på barnehuset må papirarbeid ofte gjøres på sykehuset i etterkant fordi man mangler tilgang til sykehusets datasystemer på barnehusene. En tendens i våre data viser at tilbake på sykehuset er det vanskelig å få satt av tid til dette arbeidet fordi andre oppgaver venter.

Begrensninger i tilbudet barnehuset kan gi

Barnehusene har faste åpningstider, og som regel en eller to faste dager med lege til stede. Disse begrensningene gjør at barnehuset kan være stengt, eller ikke ha lege tilgjengelig når man har en akutt sak der det er behov for undersøkelse umiddelbart. På sykehuset derimot, har man et vaktsystem som medfører at det alltid er noen til stede. I akutte saker, som barnemishandling, blir derfor undersøkelsene utført på barneklubben etter henvisning fra politi eller barnevern. Én rettsmedisiner sier:

«(...) familievoldssaker (...) det er jo ikke så vanlig at de skjer i mellom ni og femten akkurat mandag til fredag. Det er jo stort sett utenom de tidspunktene man har familievold eller seksuelle overgrep (...) og da blir det lite logisk at man skal undersøke disse to ganger i uka. Tirsdag og torsdag på dagtid.»

Advokatene støtter legenes bekymring. Også de peker på at det ordinære medisinske miljøet er langt mer tilgjengelig tidsmessig når det gjelder å ta imot barnet enn barnehusene. Der det er aktuelt med en medisinsk undersøkelse i en seksuell overgrepssak, haster undersøkelsen. Dette tilsier at det medisinske tilbudet utenfor barnehusene vil være bedre, i følge advokatene. Dommerne anfører at fordi det gjerne vil haste å sikre bevis, er det viktig at dette skjer i et fagmiljø som foruten å ha kompetanse også har 24 timers beredskap.

Legen peker også på at de groveste mishandlingssakene uansett aldri kommer i kontakt med barnehusene. Barna i disse sakene blir lagt inn på sykehus og utredet der. Det samme gjelder de groveste seksuelle overgrepssakene. Også i disse sakene blir barna undersøkt på sykehus fordi det kreves en akutt undersøkelse og da kan man ikke forholde seg til begrensede åpningstider på barnehusene. En annen grunn til at undersøkelsene foretas på sykehus er at man har behov for utstyr som ikke finnes på barnehusene – for eksempel røntgen, ultralyd, CT, og laboratorium for analyse av blodprøver. Man kan også ha behov for å konsultere andre spesialister.

Noen leger er opptatt av at utredningen på barnehusene tar for lang tid i mishandlings- og familievoldssaker. Det kan gå opptil to uker før «det skjer noe», og det er lenge for et barn. Synlige tegn på akutte skader kan være borte i løpet av noen dager – noe som kan vanskeliggjøre dokumentasjon av skadene i etterkant. Informantene mener lang utredningstid tillates fordi det er barn som er ofre:

«(...) hvis det var et voksent menneske som blir mishandla, så drar man jo rett på legevakta og får en dokumentasjon av skade (...) skadeomfanget samme kveld eller samme natt (...) mens her når det gjelder barn så må man da vente til man har samla inn alle fagpersoner rundt og det gjøres en politianmeldelse og det blir da en, et avhør på (...) barnehuset da (...) Så jeg tenker jo at det hadde vært bedre å fått ferske og varme spor når man skal utrede en sak, at man kommer til åstedet og ikke venter til kroppen har reparert seg.»

De som foretar undersøkelser av barn sitter altså ofte igjen med gamle arr å undersøke, og mange av disse kan være fra tilfeldige skader som alle barn har. Som en sier:

«Så det blir veldig uspesifikke funn i de her gamle arrene eller merkene som barn, som vi dokumenterer på barnehuset (...) så jeg skulle veldig gjerne hatt de ferske blåmerkene som da kan dokumenteres fortløpendes og se at de blir borte eventuelt noen dager senere, ved en ny undersøkelse.»

Informantene påpeker altså at utredningene burde gå raskere slik at medisinske undersøkelser ble gjort så tidlig at det er mulig å dokumentere «ferske» skader.

Utilsiktede konsekvenser av bruken av barnehus

På sykehus foretar man undersøkelser etter henvisninger fra primærhelsetjenesten, spesialisthelsetjenesten, barnevern, politi og bekymrede foreldre/pårørende, og man har hatt et bevisst forhold til at det skal være enkelt å søke hjelp. På barnehuset er prosedyren slik at undersøkelsene rettsmedisinerne utfører er definert som en «politisak» før undersøkelsene finner sted. Som en følge av dette frykter legene at terskelen for å komme inn på barnehusene og få foretatt en undersøkelse har blitt for høy i og med at saken skal være politianmeldt. Som regel vil det være

foreldre eller pårørende som anmelder. For mange kan dette være en vanskelig prosess, og noen velger å tenke seg om før de gjør noe. I mellomtiden får ikke barnet hjelp, og alle vet at slike opplevelser kan traumatisere et barn selv om hendelsen aldri blir anmeldt. En informant sier: «Og da skal ikke de barna få tilgangen på den ekspertisen som finns på barnehusene. Det blir litt feil, for sånn som jeg tenker (...) det er spørsmål om helse her. [Og] vi ser jo at noen får veldig mye plager senere i livet.» Legene stiller altså spørsmål ved om det lavterskeltilbudet de mener sykehusene representerer ikke er tilgjengelig tidlig nok på barnehusene fordi inngangsbilletten til barnehusenes tilbud er en politianmeldelse.

På flere sykehus finnes det allerede poliklinikker der det kommer barn og familier. To av legene mener at terskelen for å oppsøke barnehuset antagelig ville vært lavere enn den er i dag dersom barnehuset var lokalisert på sykehuset i tilknytning til poliklinikken og man ikke knyttet medisinske undersøkelser opp mot et krav om politianmeldelse. De sier: «(...) på sykehuset kommer alle. Og det er ikke så truende.» Dette er nok et utsagn ikke alle vil støtte. Også et sykehus er en institusjon som på mange kan virke fremmedgjørende og skremmende. Vi tolker legene dit hen at de knytter sin bekymring til at undersøkelser som foretas på barnehusene er et ledd i en strafferettslig prosess der politiet skal etterforske et mulig lovbrudd. Denne alvorliggjøringen gjør at legene frykter at terskelen for å søke hjelp har blitt høyere.

En annen utilsiktet konsekvens av å trekke rettsmedisinerne ut av sykehusene for å gjøre undersøkelser er at det bidrar til å gjøre rekrutteringen til faget vanskelig. At det er vanskelig å rekruttere nye leger til faget er en generell utfordring som ikke er ny etter etableringen av barnehusene, men den praktiske tilretteleggingen for opplæring blir vanskeligere når arbeidet foregår på to steder. Avstanden mellom sykehus og barnehus er en av faktorene som bidrar negativt i forhold til rekruttering. Én lege sier:

«Og det ser jeg (...) vi blir litt sånn isolert fra resten av barnemedisinen når vi holder på nedpå der [barnehuset]. Og derfor så mener jeg at vi er nødt til å holde på både på sykehuset og på barnehuset. For vi må sørge for at vi ikke er en utdøende rase altså. Vi som kan dette her.»

I forhold til kompetanse peker legene også på at det å benytte det eksisterende hjelpeapparatet i stedet for å etablere nye tilbud kan gi «gevinster» med tanke på både videreutvikling og videreføring av kompetanse. De erfarne rettsmedisinerne kommer i flere sammenhenger tilbake til at dette er et fag det tar tid å lære. For dem som har deler av sitt arbeid knyttet til barnehus, sier flere at kompetanseoverføringen

blir vanskeligere når undersøkelsene gjøres utenfor sykehuset. En sier: «For det tar år før de forstår hva de holder på med (...) Alle må gå sin vei, men en kan gjerne bruke det som er (...) tenker jeg i alle fall.» Samlet sett forstår vi legene dit hen at de mener kompetanseoverføring i praksis vil være enklere å få til hvis undersøkelsene utføres innenfor det eksisterende hjelpeapparatet.

En tredje utilsiktet konsekvens handler om slitasjen på den enkelte rettsmedisiner. Erfaring, kompetanse og tid er viktige faktorer som påvirker kvaliteten i det rettsmedisinske arbeidet. Våre informanter sier at selv om dokumentasjonsutstyret rundt om kanskje er av eldre årganger, fungerer det greit. Det er først og fremst personressurser som må oppgraderes og vedlikeholdes, og det er stor slitasje på rettsmedisinere fordi de ofte er veldig alene om sine oppgaver. Én lege sier:

«(...) [hvis man hadde] oppgradert den rettsmedisinske saken med et team for eksempel som kunne gjort disse [undersøkelsene] på døgnbasis året rundt, så tror jeg man hadde fått en høyere kvalitet på de prøvene som skal benyttes videre for rettsapparatet (...) barneleger, kanskje gynekologer (...) for egen del så vet jeg at et titalls barneleger kunne gjort de undersøkelsene på østlandsområdet (...) og det er jo mange [i] hjelpeapparat som kunne gjort seg nytte av et sånt team. Det er jo politi og det er barnevernsvakter, og det er legevakter.»

Legene ønsker seg også tettere samarbeid med andre spesialister på sykehuset. Én sier:

«(...) men det er nå et problem uansett, altså. Å få tid i en travel hverdag til å møtes i gangen, altså. Men på store sykehus i andre land har man team som barnemishandlingsteam som møtes og drøfter (...), og det skal vi også få laget her, men det er jo det, det er noe som krever logistikk (...).»

Denne type tverrfaglig medisinsk samarbeid mellom leger med ulike spesialiteter er vanskelig på sykehusene, men vil være umulig å få til på barnehusene i og med at de geografisk og administrativt ligger utenfor sykehusene.

Bekymringer for ressursutnyttelsen

Legene uttrykker bekymring over hvordan man bruker de begrensede økonomiske ressursene man har, og de stiller spørsmål om dagens todelte ordning gir optimal ressursutnyttelse. De ser at kostnadene ved å tilby samme undersøkelse to steder fører til at man må ha dobbelt opp av en del utstyr, og de ser at det er tidkrevende å jobbe to steder. Legene peker altså på bekymringer knyttet til bruk av de *samlende* ressursene det rettsmedisinske miljøet i Norge har. Skal ressursene samles og utnyttes best mulig der tilbudet allerede eksisterer – eller skal det brytes opp og kanaliseres ut til enda flere enheter, spør flere.

Legene uttrykker også bekymring for at sykehusene vil nedprioritere midler til rettsmedisinsk arbeid fordi dette nå er en del av barnehusenes virksomhet, og sier det er viktig at ressurser til rettsmedisinske undersøkelser blir øremerket og ikke forsvinner inn i sykehusdriften for øvrig:

« (...) det må liksom være en vaktordning som er øremerka som at det er vilje til å satse [på] år etter år (...) at det ikke er et slags prosjekt på et år og så rakner det (...) det tar jo litt tid å bygge opp (...) befolkningen og politiet rundt omkring vet at der er det bare å komme.»

Advokatene diskuterer også hensiktsmessigheten av å tilrettelegge for medisinsk undersøkelse ved barnehusene i sammenheng med grunntanken i barnehusordningen om at barnet skal ha ett sted å komme til. Intervjuet med advokatene indikerer imidlertid at selv om dette kan være en god løsning for barnets opplevelse av ivaretagelse, er det ikke nødvendigvis den mest hensiktsmessige ressursbruken i forhold til etablerte miljøer som allerede foretar slike undersøkelser. En advokat uttaler i denne sammenheng: «(...) man har brukt kanskje unødige ressurser på utstyr som allerede fins på sykehuset.» En av legene påpeker et paradoks som belyser ressursbruken. Hans bekymring er at ressursene som er brukt, kommer få barn til gode: «(...) her [på barneklubben] koker det [av] unger. Så det, det er litt paradoks (...) på barnehuset er det mange voksne og få barn. Ja altså, veldig hyggelig barnevennlig og ordentlig utstyr, men det er flest voksne.»

Også politiet er opptatt av ressursbruken ved å foreta medisinske undersøkelser på barnehuset. En sier:

«Mens vi før flyttet barnet (...) opp til barneklubben (...) så flytter vi i dag spesialisten og sykepleier fra klubben til barnehuset. Og jeg stiller jo et lite spørsmål ved den ressursmessige tankegangen (...) Ressursene på barneklubben er stramme, og jeg vet ikke om det er den riktige måten å gjøre det på at man trekker den ressursen ut fra barneklubben og inn på barnehuset så lenge det ikke er snakk om større avstander (...) Altså, vi kan ikke etter min mening – og jeg tror ikke det blir gjort heller – vi kan ikke kjøre et dommeravhør, en rettsmedisinsk undersøkelse og en – jeg holdt på å si en trøste-og-bære-samtale på en gang borte på barnehuset. Altså har barnet vært på barnehuset, så er det antagelig nok for den dagen. Så jeg føler at man kanskje har gapt over litt mye i det godes tanke, for jeg vet nå ikke om det er så mye mer traumatisk for barnet å måtte reise på barneklubben og bli undersøkt, enn å reise på barnehuset og bli undersøkt.»

Et mulig alternativ

Som vist er det begrensninger i barnehusenes tilbud, både hva angår åpningstider og utstyr. I tillegg kommer praktiske og faglige utfordringer ved at legene gjør undersøkelsen utenfor sykehuset. Rettsmedisinerne mener de burde vært tatt mer

med på råd i utformingen av barnehusordningen. De har lang erfaring fra rettsmedisin og barnemedisin som man ikke nyttiggjorde seg da ordningen ble etablert. De synes også at man i tillegg til den modellen man har valgt, burde ha prøvd ut en sykehusmodell.

En løsning som foreslås er at barnehusene er lokalisert på sykehusenes områder, men at selve undersøkelsen foretas på sykehuset. I tillegg til de praktiske og medisinskfaglige fordelene de også ser ved denne løsningen, tror noen av legene at bevisstheten rundt overgrep mot barn ville øke hos en stor gruppe helsepersonell dersom barnehusene var knyttet til et sykehus. Kanskje ville man oppdage flere overgrep og mer mishandling hvis leger og sykepleiere på poliklinikken var mer bevisste og hadde mer kunnskap om feltet. En informant sier: *«(...) for barn (...) blir jo syke – de får jo kroppslige plager og. Så kanskje en del av de barna som faktisk kommer på barnesenteret kan være utsatt for ting uten at det kommer frem da.»*

Rettsmedisinene fremhever det de ser på som de største fordelene ved sykehusmodellen. Det ene er at sykehusene er døgnåpne, og man kunne utnyttet denne fordelene ved at man i stedet for å etablere et nytt tilbud på barnehusene, kunne gitt mer ressurser til sykehusene. En annen fordel ved sykehusene er at man allerede har undersøkelsesutstyr, laboratorium m.m., og at man kunne dratt veksler på en allerede eksisterende administrativ tjeneste ved barneklivkikkene. Noen av våre informanter savner for eksempel en erfaren sykepleier som kunne ta seg av planlegging og logistikk knyttet til de medisinske undersøkelsene. Enkelte har dette tilbudet når de utfører undersøkelser på sykehusene, men savner det når de er på barnehusene.

Legene fremhever også turnusordningene på sykehuset som en mulig ressurs. Én lege sier:

«(...) jeg tenker i utgangspunkt det å [ha] hatt dedikerte midler på et sykehus, med turnuser og vaktgående rettsmedisinere (...) Da bør det være hos (...)barnelege (...) med spesialopplæring (...) du må ha klinisk hverdag for å forstå hva dette dreier seg om (...) du er nødt til å gå inn i materien (...) [det er] veldig sammensatt.»

En annen lege fortsetter:

«(...) hvis vi skal lage en modell, så bør det være en modell som de kan bruke på hele landet (...) jeg tror det å forankre det i et (...) medisinsk fagmiljø (...) som kan ha rettsmedisinsk opplæring. Så vil det, tror jeg, sikre en raskere undersøkelse, bedre kvalitet av de undersøkelsene (...) selvfølgelig koster undersøkelsene en del, det å rykke ut og gjøre sånn natt og dag og helg og første juledag (...) [en viss] sum må vi jo estimere som man må beregne og legge det i potten.»

Sitatene over viser en tendens til at rettsmedisinerne, ut fra sitt ståsted, ser mange fordeler ved å bruke allerede eksisterende tilbud og utstyr på sykehus i stedet for å ha to delvis overlappende tilbud. Barnehusene kan uansett ikke erstatte sykehusenes tilbud om rettsmedisinske undersøkelser. Dagens tilbud om undersøkelser på barnehusene kan bare være et supplement.

Sammenfatning

I tråd med ambisjonen om at barnehusene skulle være helhetlige tilbud ble det besluttet at barnehusene skulle tilby rettsmedisinske undersøkelser. Slike undersøkelser ble i 2011 gjennomført i 13 prosent av avhør som ble foretatt på barnehusene som inngår i denne evalueringen. Mens dommere og advokater uttrykker skepsis til rettsmedisinske undersøkelser, mener både politiet, rettsmedisinerne og barnehusledere at det gjennomføres for få slike undersøkelser.

De ulike aktørene vektlegger ulike sider ved disse undersøkelsene når de vurderer deres hensiktsmessighet. Dommere, advokater og politiet fokuserer først og fremst på undersøkelsens betydning i den rettslige prosessen. Blant dommere og advokater er det få som har erfaring med at rettsmedisinske undersøkelser har fått betydning for rettens behandling. Barnehuslederne er først og fremst opptatt av det ivaretagende aspektet ved undersøkelsene: at barn og pårørende får bekreftet at barnet er «like helt». Rettsmedisinerne er opptatt av både det rettslige og det ivaretagende aspektet, og vektlegger også at undersøkelsene ofte avdekker helseplager og sykdommer som ikke nødvendigvis er knyttet til vold eller overgrep, men som bør behandles.

Rettsmedisinerne trekker frem mange fordeler ved å gjennomføre rettsmedisinske undersøkelser på barnehuset: at barnet blir ivaretatt både før og etter undersøkelsen, de selv har bedre tid til undersøkelsen, de kan trekke veksler på det tverrfaglige miljøet ved barnehuset de kan få støtte til egen kompetanseutvikling samt at undersøkelser på barnehus alltid gjennomføres av en erfaren rettsmedisiner. Å gjennomføre undersøkelser på barnehuset medfører også ulemper, både av praktisk og faglig art. De praktiske knytter seg til tidsbruk og logistikk, mens det faglige knytter seg til manglende utstyr for mer spesialiserte undersøkelser. Tilbudet ved barnehusene er også begrenset når det kommer til åpningstid. Derfor må blant annet akuttsaker ofte tas ved barneklinikkene. En

annen begrensning er at legen er alene og ikke like lett kan rådføre seg med andre spesialister.

Den helhetlige modellen, der også den rettsmedisinske undersøkelsen gjennomføres på barnehuset har i tillegg noen utilsiktede konsekvenser. Legene bekymrer seg for at terskelen for å gjennomføre undersøkelser er blitt høyere: på sykehusene gjøres undersøkelser når barnet kommer inn, mens undersøkelser på barnehusene gjøres etter at saken er anmeldt og dommeravhør er gjennomført. Andre utilsiktede konsekvenser er at rekrutteringen til faget vanskeliggjøres fordi rettsmedisineren trekkes ut av sykehuset, samt at slitasjen på legen blir større fordi han eller hun ikke har et medisinskfaglig fellesskap rundt seg.

Legene stiller videre spørsmålstegn ved om ressursene utnyttes best mulig med den modellen man praktiserer i dag. De er bekymret for oppsplitting av det rettsmedisinske miljøet og for at man bruker uforholdsmessig mye ressurser på å opprettholde et tilbud ved barnehusene – som kommer få barn til gode. En alternativ modell som foreslås er å lokalisere barnehusene sammen med sykehusene, og at selve undersøkelsen gjennomføres på sykehusene.

Barnehusene som samarbeidsprosjekt

Innledning

Som vi redegjorde for i kapittel 3, har man gjennom hele prosessen med utredning og implementering av ordningen med barnehus i Norge, vært opptatt av de mulige spenningene det medfører at barnehusene har en dobbel funksjon: at de både skal ivareta «etterforskningssporet» og «behandlingssporet». Ut fra et behandlingsspektiv har man vært redd for at det rettslige fokuset vil ta overhånd, mens man ut fra et rettslig perspektiv har vært redd for at hensynet til barnets beste vil få større fokus enn hensynet til etterforskningen og den rettslige prosessen. Å finne måter å jobbe på som ikke kommer i konflikt med noen av disse hensynene har med andre ord vært en sentral utfordring for barnehusene i den etableringsfasen de nå har lagt bak seg.

Mot denne bakgrunnen, handler dette kapitlet om ulike sider ved barnehusene som arena for tverretatlig og tverrfaglig samarbeid. Ikke minst er vi opptatt av hvordan politiet opplever samarbeidet med barnehusene om gjennomføringen av dommeravhør. Utgangspunktet for politiet er at dommeravhøret er et etterforskningskritt. Politiet er med andre ord avhengige av at barnehusenes andre oppgaver ikke forhindrer etterforskningen, eller medfører problemer i forhold til en eventuell senere rettslig prøving av saken. Barnehusene er imidlertid også et samarbeidsprosjekt på et mer overordnet nivå: de forvalter fagområder som er underlagt tre ulike departementer: Helse- og omsorgsdepartementet (HOD), Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet (BLD) og Justis- og beredskapsdepartementet (JD). Det administrative ansvaret for barnehusene er imidlertid lagt til Poli-

tidirektoratet (POD), og barnehusene er administrativt tilknyttet politidistriktene der barnehusene geografisk er plassert. Barnehusene er med andre ord organisatorisk tilknyttet justissektoren.

Temaene vi tar opp i det følgende er (1) den organisatoriske løsningen som ble valgt for barnehusene, herunder hva tilknytningen til justissektoren har betydd for barnehusenes virksomhet i etableringsfasen, (2) politiets og barnehusledernes vurdering av rolleforståelsen ved barnehusene, herunder hvordan man vurderer barnehusenes nøytralitet i forhold til de strafferettslige vurderingene, (3) betydningen av barnehusenes faglige kompetanse for politiets arbeid, og (4) ressursbruken knyttet til barnehusene, herunder politiets vurdering av barnehusenes bidrag til en god og effektiv saksgang i dommeravhørssakene.

Barnehusenes organisatoriske forankring

At det administrative ansvaret for barnehusene ble lagt til politiet var i utgangspunktet ingen selvfølge. Som omtalt i kapittel 3, ble også andre løsninger vurdert av arbeidsgruppen som utredet hvordan ordningen med barnehus kunne implementeres i Norge. I intervjuene med noen av barnehuslederne kom spørsmålet om den valgte organisatoriske forankringen opp. De som uttalte seg konkret om tilknytningen, ga uttrykk for at de har fått både støtte og frie tøyler fra sine respektive politimestre. Flere sier også at de mener det har vært en gunstig ordning i startfasen fordi de opplever politiet som mer handlingsorientert enn de tror andre instanser ville vært. En av barnehuslederne uttaler:

«Når det gjelder begrunnelser for den organisatoriske plasseringen, så handler det om flere forhold. Spesielt i oppstart tror jeg det har vært helt avgjørende at vi har ligget under politiet og justis. Politiet er blitt programforpliktet til å bruke oss til tross for til dels stor skepsis i starten. Vi skal samarbeide med sterke fagtradisjoner som har gjort sitt arbeid uten oss i årevis. Slik det har vært nå, har de blitt nødt til å i hvert fall å prøve oss ut. Når også politimesterne i flere distrikt har gått ut og anbefalt/pålagt bruk av barnehusene, så gir det oss ekstra drahjelp. Der politimesteren ikke har gjort det, har det naturlig nok vært vanskelig. Jeg tror en slik organisering vil være viktig videre også.»

Også en av de andre barnehuslederne så det som en ubetinget fordel at barnehusene er forankret i justissektoren: «(...) jeg tror det er helt riktig at vi er innenfor justissektoren fordi at en nøkkelfaktor (...) [er at] det er sentrert rundt det straffbare forhold. Og det må vi ikke glemme.» Utsagnet støttes av flere og viser at selv om barnehusene skal ivareta flere viktige perspektiver i saken, så står det strafferetts-

lige sentralt i deres virksomhet. Barnehuslederne mener også at forankringen i justissektoren har vært viktig for å gi ordningen legitimitet, og at man ikke hadde fått politiet og de øvrige rettslige aktørene til å bruke ordningen i like stor grad hvis forankringen ikke hadde vært i justissektoren.

En oppfatning som imidlertid også kom frem var at barnehusenes organisatoriske forankring nå bør vurderes på nytt, og at man da bør tenke på viktigheten av en felles plattform på tvers av involverte departementer. Dette må sees i sammenheng med at barnehusene ivaretar flere ulike oppgaver; det etterforskningsmessige/rettslige, det barnefaglige og det behandlingsmessige. Den manglende forankringen i BLD og HOD oppleves å gi en svakere organisatorisk forankring av de to sistnevnte perspektivene. Noen barnehusledere påpekte at organiseringen innebærer at de ikke har noen å kontakte når de har spørsmål knyttet til disse departementenes ansvarsområder.

I intervjuene kom det også frem at en utfordring med forankringen i justissektoren er at barnehusene er pålagt å forholde seg til «linjen» når de har spørsmål om virksomheten. Å følge linjen i politiet innebærer at eventuelle spørsmål må gå via politimesteren og videre til POD og JD – noe som i praksis betyr at alle lederne må sende sine spørsmål gjennom systemet og oppover i hierarkiet. Flere av lederne ga likevel uttrykk for stor lojalitet i forhold til å følge de organisatoriske «spillereglene». En sier: *«(...) jeg tenker at det er den beste måten jeg kan, altså, det er den beste måten jeg kan forsikre meg om at barnehuset får en fremtid. Det er å kjøre innenfor de rammene som er på en måte.»*

Ansvar for oppfølgingen av barnehusene er lagt til POD. Flere av barnehuslederne beskriver POD som perifer i forhold til virksomheten ved barnehusene, og etterlyste en erstatning for den styringsgruppen som tidligere eksisterte. Nedleggelsen av denne sendte et negativt signal til barnehusene. En leder uttalte for eksempel: *«(...) man fikk en følelse av at man ikke helt tok ansvar for oss.»* En annen fremholdt at: *«(...) jeg opplever jo og at Politidirektoratet og er veldig uinteressert i å ha ansvaret for barnehusene.»* Flere barnehusledere ønsket et tettere samarbeid med POD. Deres opplevelse var at det i en lengre periode har manglet en sentral styring av barnehusene. En av lederne sier: *«(...) for meg blir det tydeligere og tydeligere at barnehusene mangler en sentral overordnende føring.»* Denne lederen hadde ønsket et sekretariat forankret i JD som ivaretok spørsmål som barnehusene har

behov for avklaringer rundt. Barnehuslederen nevner for eksempel: «(...) spørsmål som går på registrering, hvordan du fører data, altså mange sånne juridiske ting (...)». Hun opplever at behovet for overordnet styring har blitt større etter hvert som det er blitt flere barnehus – et synspunkt som støttes av flere. Lederne ønsker imidlertid ikke en detaljstyring av virksomheten, men en gruppe som kan ta stilling til mer overordnede spørsmål som berører alle barnehusenes virksomhet, for eksempel utvikling av registreringsrutiner, budsjettspørsmål, taushetspliktsspørsmål og datasystem. En av lederne uttaler: «(...) det er så viktig å ha et sånt overordnet organ som tar noen sånne hovedgrep. Som sier dette er likt for alle barnehusene.» Samtidig sier en annen at det er viktig at et slikt overordnet styringsorgan blir satt sammen på en måte som ivaretar «helhetsblikket», og at det ikke bare ser etterforsknings siden av barnehusenes virksomhet.

I følge en av lederne er det i ferd med å komme på plass en ny overordnet styring av barnehusene. Da vi intervjuet barnehuslederne fremsto det imidlertid fortsatt som uklart hvordan denne nye organiseringen skulle være. En av lederne uttalte at: «(...) det siste vi hørte det var vel i januar i fjor og da var den foreslått nedlagt, og så skulle det opprettes kontaktpersoner i hvert departement eller direktorat. (...) Men siden har ikke vi hørt noe.» Fra POD har vi fått bekreftet at arbeidet med å opprette en ny tverrdepartemental arbeidsgruppe er i gang. Den nye gruppen vil erstatte den forrige i POD, og vil bli et forum for ivaretagelse og drøfting av barnehussaker.³⁸

Etableringen av en slik styringsgruppe er én måte det felles ansvaret fagdepartementene har for barnehusene, kan institusjonaliseres. I delrapport 2 (Stefansen m.fl. 2012) hvor dette temaet også behandles, refereres det til et forslag fra barnehuslederne om å forankre barnehusene i JD, samt opprette et eget sekretariat og en styringsgruppe - sistnevnte med representasjon fra både de impliserte fagdepartementene og barnehusene. Forslagets begrunnelse er dels den samme som vi fremsetter her; behovet for en tydeligere institusjonalisering av fagområdene til BLD og HOD, og dels behovet for samordning barnehusene i mellom. Et utviklingstrekk som dokumenteres i denne rapporten er nemlig at den friheten barnehusene ble gitt i etableringsfasen – og fortsatt på mange måter har – har resultert i forskjeller barnehusene imellom som kan komme i konflikt med målsettingen om enhetlig behandling av saker om vold og overgrep mot barn.

³⁸ Opplysningene er gitt med forbehold fra POD i og med at den nye organiseringen i skrivende stund ikke er på plass.

Rolleforståelse og samarbeid i barnehusene

Hvis vi på grunnlag våre data skal prøve å gi en generell beskrivelse av barnehusene, kan vi beskrive dem som et samarbeidsprosjekt mellom ulike etater og fagområder. Gjennom intervjuene ser vi tydelig at barnehuslederne mener det å praktisere tydelig rolleavklaring i dette samarbeidsprosjektet, er en forutsetning for at barnehusene skal lykkes i sitt arbeid. En leder sier: *«(...) jeg tror (...) nøkkelen til suksess for barnehuset er veldig tydelighet i roller. Hvis vi klarer å fortsette å holde den tydeligheten på plass, så er dette et vinnende team altså.»* Også de to internasjonale forskerne vi har hatt intervjuet, Michael E. Lamb og Debra A. Poole, påpeker at forståelsen for hverandres profesjonelle roller er helt avgjørende i samarbeid mellom ulike yrkesgrupper.

Ulike perspektiver - ulike roller

Vi har tidligere vist at ulike aktører har forskjellige oppfatninger av hva de anser som de viktigste sidene ved barnehusenes virksomhet. Mens de ansatte i barnehusene har hovedfokus på ivaretagelse og beskyttelse av barnet, legger dommerne og politiet mest vekt på de delene av barnehusenes virksomhet som angår etterforskningen. Det er grunn til å tro at de ulike perspektivene påvirker aktørenes rolle i barnehusene, derfor presenterer vi innledningsvis disse ulike perspektivene.

Et spørsmål vi stilte barnehuslederne er hvordan de vektlegger de ulike perspektivene barnehusene ivaretar i forhold til hverandre. Her var vi spesielt interessert i balansen mellom det barnefaglige perspektivet og det strafferettslige perspektivet. En av barnehuslederne fremhevet viktigheten av barneperspektivet, og sier: *«(...) mitt utgangspunkt her er at det er barna som står i fokus og ikke så mye de voksne. De er viktige de også, men her er det barna og barneperspektivet.»* At barneperspektivet tillegges overordnet og avgjørende betydning er ikke så overraskende når en tar i betraktning de begrunnelsene som ble gitt for å opprette barnehusene. Samtidig er det mye som tyder på at barneperspektivet og det strafferettslige perspektivet ikke alltid trekker i samme retning og at dette kan oppleves frustrerende – noe som kommer tydelig frem hos en av barnehuslederne som forteller om en sak som endte med henleggelse:

«(...) det her barnefaglige perspektivet, det står sånn i grell kontrast til straffeloven, ikke sant. Og jeg merker jo at juristene, når det er snakk om det barnefaglige som jeg er opptatt av, blir de litt sånn, [de] hører ikke. Fordi (...) enten er det straffbart og kan bevises, eller så er det ikke. Og ferdig med det. Og politiet har ikke noe mer, kan ikke gjøre noe mer de.»

Utsagnet illustrerer noe av dilemmaet i disse sakene. Påtalespørsmålet handler om å vurdere om påstanden er bevist utover en hver rimelig tvil slik at kravene til bevisførsel er oppfylt i saken. Dersom dette kravet ikke er oppfylt er det ikke grunnlag for å reise tiltale i saken. Fra et barnefaglig synspunkt kan man i denne situasjonen være overbevist om at barnet har vært utsatt for et overgrep. I så fall må barnet sikres oppfølging uten at saken nødvendigvis får en strafferettslig behandling. Barnehuslederen referert over var opptatt av å få tilbakemelding på hvorfor saker blir henlagt. De har derfor regelmessige møter med påtaleansvarlig, både for å få tilbakemelding på eget arbeid og for å lære mer om de politifaglige og strafferettslige vurderingene. Denne lederen sier:

«(...) jeg tror det er veldig viktig at vi og, etter hvert begynner å forstå politiets ståsted og arbeid, sånn at ikke det blir sånn at de er håpløse og de synes at vi (...) legger oss borti ting vi ikke kan noe med (...). Så det er noe med å prøve å bygge bro over det barnefaglige på den ene siden og det strafferettslige på den andre siden. Og kanskje må vi begynne å innse at politiet kan ikke trylle. Men at man faktisk kan gjøre veldig mye for den familien allikevel om det ikke blir noe dom, eller at foreldrene ikke blir straffet, men at man i hvert fall sørger for at ungene slipper å bo hjemme.»

Som vi ser er både politiet og barnehusene opptatt av å finne ut hva som har skjedd, men ut fra ulike perspektiver. Heller ikke ut fra barnehusenes perspektiv er det bra for barnet å oppleve at for eksempel far er urettmessig mistenkt for overgrep.

Rolleavklaring mellom barnehuset og politiet

Både i intervjuene og gjennom spørreskjemaene beskriver politiet hvordan de i hovedsak er fornøyd med rolleavklaringen mellom dem selv og de barnehusansatte. Et politidistrikt skriver: *«Barnehuset i [navn] er gode på å ikke blande roller. De kjenner ansvarsområdene til de ulike etatene, spesielt i forhold til barnevernet og videre oppfølging av barnet.»* Om forutsetningene for at rolleavklaringen skal fungere tilfredsstillende sier et annet distrikt at de: *«(...) forutsetter at barnehusets arbeid gjøres i forståelse med politiet og ikke er til hinder for etterforskningen. Det må derfor være klart definerte roller for arbeidet, nært samarbeid og god løpende dialog mellom barnehuset og politiet.»*

Når lederne av barnehusene beskriver politiets rolle, er det først og fremst politiets rolle i forhold til dommeravhørene, som et ledd i etterforskningen, som trekkes frem. Det er politiet som gjennomfører avhørene, og politiet som «eier» saken til etter at dommeravhøret er gjennomført. En barnehusleder beskriver forholdet mellom barnehusets og politiets roller slik: *«(...) jeg synes det er viktig å være klare*

på hva som er etterforskning og politiet og hva vi er.» For å oppnå denne klarheten er godt samarbeid og tydelig forståelse for hverandres yrkesroller en viktig forutsetning. Ut fra våre data ser det ut som barnehusene respekterer politiets rolle som «eier» av saken frem til dommeravhøret er gjennomført.

Rolleavklaring i forhold til andre aktører

Betydningen av tydelig rolleavklaring er noe politidistriktene også understreker når de får spørsmål om samarbeidet med andre aktører ved barnehusene. Et distrikt skriver: *«Det som er viktig er at man behandler de opplysninger som kommer frem på riktig måte hos alle, og at det tas hensyn til politiets behov og ønsker i forbindelse med etterforskningen.»* Utsagnet kan tolkes både som et uttrykk for at rollene må være klare, og at de etterforskningsmessige hensynene må være overordnet andre hensyn. Når det gjelder utveksling av opplysninger og behandlingen av disse, tolker vi utsagnet slik at det berører de ulike profesjonenes taushetsplikt og rekkevidden av denne, samtidig som det også kan ligge etterforskningsstrategiske vurderinger bak.

Ulike taushetspliktsregler var noe vi på forhånd antok kunne representere et problem ved barnehusene. Data fra intervjuene med barnehuslederne viser imidlertid at våre antagelser ikke stemte - noe som muligens kan forklares med at barnehuslederne helt fra opprettelsen av barnehusene har hatt fokus på mulige utfordringer knyttet til ulike taushetspliktsregler. Gjennom intervjuene fikk vi eksempler på rutiner for lagring av data og innhenting av samtykke som reflekterer ryddighet knyttet til taushetspliktproblematikken. En av lederne forteller at de har et eget skjema som de forelegger barnets foresatte, hvor barnehuset ber om samtykke til å innhente opplysninger fra skole eller barnehage. I skjemaet er det presisert hva opplysningene skal brukes til og at samtykket kan trekkes tilbake. Ut fra ledernes opplysninger ser det altså ut som barnehusene i mange tilfeller løser spørsmål om taushetsplikt gjennom å innhente samtykke fra foreldre/foresatte. En av lederne peker imidlertid på *en* utfordring som gjelder samarbeidet mellom politiet og barnevernet:

«Det eneste måtte kanskje være mellom politiet og barnevernet. Altså at den problematikken kommer opp i forhold til at en redsel for at barnevernet får vite noe som de kanskje ikke klarer å holde styr på opp imot foreldrene. Det er jo et annet type regelverk, og en helt annen måte å jobbe på (...) barnevernloven gir jo andre rammer, men jeg opplever ikke at vi noen gang har hatt noe problemer knyttet til dette egentlig.»

Dette handler om at en melding til barnevernet utløser underretningsplikt til barnets foreldre. I en sak hvor for eksempel barnets far er mistenkt, vil en slik melding kunne slå negativt ut for etterforskningen – for eksempel ved at far da instruerer barnet om hva det skal si i dommeravhør. Enkelte politidistrikt har løftet dette frem som en *mulig* problemstilling. De fleste politidistriktene gir imidlertid uttrykk for at samarbeidet med barnevernet går bedre nå enn før – noe vi mener blant annet kan forklares med barnehusenes rolle i behandlingen av disse sakene.

Et par politidistrikter fremhever eksplisitt betydningen av godt samarbeid med barnevernet, og mener derfor barnevernet burde være inne i de fleste sakene. Et distrikt skriver:

«Det er derfor av stor betydning at en samarbeider og ikke skader hverandres sak. For å greie det er det helt nødvendig med tett samarbeid både i den enkelte sak og at en snakker sammen utenom konkrete saker. Det er da grunnlaget for godt samarbeid og gode rutiner legges.»

Et annet politidistrikt viser derimot til negative erfaringer med samarbeidet med barnevernet. De hadde opplevd at barnevernet i enkelte saker i for stor grad så ut til å lene seg på politiets vurderinger. Vi fortolker dette slik at barnevernet hadde lagt politiets vurderinger til grunn for om vold og overgrep hadde skjedd eller ikke, og at dette var blitt førende for vurderinger og beslutninger som lå under barnevernets ansvarsområde – noe som i så fall er betenkelig all den tid politiet og barnevernet har ulike mandat og ulike kriterier for sine vurderinger. Mens politiet skal gjennomføre en objektiv etterforskning med en etterfølgende bevisvurdering hvor det må legges til grunn at et mulig straffbart forhold skal bevises utover enhver rimelig tvil, skal barnevernet vurdere om det er grunn til å tro at barnet kan være utsatt for vold eller seksuelle overgrep. Vårt materiale er for lite til at vi kan si noe om i hvilken utstrekning slik påvirkning forekommer mellom politiet og barnevernet.

Barnehusenes rolle i et rettssikkerhetsperspektiv

Synspunkter som knytter seg til rettssikkerhet og til maktbalansen mellom påtalemyndigheten og siktede i saken, berører betydningen av barnehusenes stilling som nøytrale i den strafferettslige konteksten av saken. I vårt materiale ser vi en tendens i retning av at advokatene ikke opplever barnehusene som nøytrale – en advokat sier: «(...) jeg tror at hvis vi bistandsadvokatene stadig skal bruke [barnehuset] som arena, så vil det bli aldeles skjevt, tenker jeg, i forhold til siktede.» Vi har tidligere vist til at det i begrunnelsen for opprettelsen av barnehusene ble fremhevet at til-

taket ville kunne føre til flere riktige avgjørelser, noe som også ville styrke den mistenktes rettssikkerhet i saken. En annen advokat sier: «(...) *der har barnehuset en jobb å gjøre i forhold til å bygge troverdighet. Altså bygge tillit slik at man ikke opplever at barnehuset blir en slags forlengt arm i forhold til påtalemyndigheten.*» Flere advokater fremhever at det å bli oppfattet som nøytral vil være en helt sentral forutsetning for at også forsvarersiden skal ha tillit til barnehusene, noe som er viktig fordi saken befinner seg tidlig i etterforskningsstadiet når den behandles i barnehusene. Sett fra forsvarersiden er det helt avgjørende at de kan stole på at politiets etterforskning er egnet til å fremskaffe bevis som både taler til mistenktes fordel så vel som ulempe.

En dommer uttrykker skepsis til barnehusenes tette bånd til politiet. Han mener det er viktig at barnehusene ikke knyttes for tett opp til politiet så lenge de også skal ivareta andre oppgaver enn de som er knyttet til den etterforskningsmessige siden av saken, og poengterer at barnehusene bør ha en mer nøytral status. Dette kan fortolkes som en forlengelse av den bekymringen flere av dommerne tidligere har gitt uttrykk for når det gjelder uklarhet rundt barnehusenes rolle og mandat i sakene.

Som nevnt vurderer både barnehuslederne og politiet samarbeidet ved barnehusene som svært godt. En barnehusleder sier:

«(...) vi har en et fantastisk samarbeid med politiet synes jeg. (...) det er litt sånn at de får oss til å føle oss som en del av politiet og. Altså vi er (...) på en måte på samme side selv om vi (...) skal jo være litt (...) nøytrale ikke sant.»

Utsagnet er interessant av flere grunner. Dels fordi det kan tolkes som at barnehuset opplever seg inkludert i politiet fordi politiet får dem til å føle seg som «en av dem». Når lederen sier at de er på samme side, *kan* det på den ene siden tolkes som om barnehusene plasserer politiet på en bestemt side i saken. Dette står i kontrast til at politiet både skal etterforske til gunst og ulempe for den mistenkte i saken – og at det i det formelle systemet ligger en forventning om at både politiet og barnehuset, ut fra ulike begrunnelser, skal være nøytrale i saken. På den andre siden kan utsagnet tolkes som at barnehusene er oppmerksomme på problemstillingen knyttet til nøytralitet. Det er imidlertid viktig å presisere at vi ut fra våre data ikke har grunnlag for å si at mangel på nøytralitet er et problem i barnehusenes arbeid.

Å forhindre bevisforspillelse er en annen viktig forutsetning for ivaretagelse av partenes rettssikkerhet. Vi finner at 15 av de 18 politidistriktene mener barne-

husene ivaretar hensynet til bevissikring på en god måte. Dette må sies å være en ganske entydig tilbakemelding og er et viktig innspill inn i diskusjonen rundt behovet for rolleavklaring og frykt for sammenblanding av roller. Et distrikt svarer at: *«Barnehuset har god rolleforståelse i forhold til ulike aktører sine oppgaver.»*

Politidistriktene trekker frem flere eksempler på hvordan barnehusene ivaretar bevissikring. Ett distrikt skriver at: *«Barnehuset foretar sitt arbeid i forståelse med og i dialog med politiet for å sikre at deres gjøremål ikke skader etterforskningen og er til hinder for det arbeidet som politiet skal gjøre.»* Andre gir mer spesifikke eksempler på hvordan bevissikring foretas. Et distrikt har eksempler på at: *«(...) personalet ved Statens barnehus har varslet politiet om opplysninger fremkommet utenfor dommeravhør som kan ha bevismessig betydning.»* Et annet distrikt beskriver hvordan praksisen ved barnehuset ivaretar hensynet til bevissikring: *«I samtalen etter avhøret, er både ansatt ved barnehuset og bistandsadvokat til stede, slik at det senere ikke reises tvil om hva som er blitt fortalt. DVD av avhøret utleveres ikke uten at politiet har blitt spurt i forkant.»* Ett distrikt viser også til at barnehusansatte har en kompetanse som eksplisitt har betydning for spørsmålet om bevissikring ved at de: *«(...) vet mye om hvordan man skal snakke med barn, [de er] også gode til å gi råd om dette til andre som skal snakke med barn før de vet om noe straffbart har skjedd.»* Vi tolker politidistriktet dit hen at det handler om en måte å kommunisere med barn på som legger til rette for at barnet kan snakke uten å få en opplevelse av ikke å bli trodd, og uten at det legges føringer for om overgrep har skjedd eller ikke.

Andre distrikt fremhever en slags ydmykhet hos barnehusene i forhold til å ivareta hensynet til bevissikring. Et distrikt opplevde barnehusansatte som: *«(...) spørrende og lyttende til etterforskningen før de gjør noe i pågående saker.»* Den forsiktigheten det vises til kan ha sammenheng med at barnehusene kanskje har forventet at det vil være på dette punktet skepsisen mot dem vil være størst. Fra tidligere tider, og særlig i kjølvannet av Bjugn-saken i begynnelsen av 1990-årene, var kritikken sterk mot sammenblanding av roller der andre instanser enn politiet var involvert i blant annet avhør av barn – noe man mente fikk negative konsekvenser for bevisverdien. Risikoen for å ødelegge bevis har derfor hatt et sterkt fokus når spørsmålet om tverrfaglig samarbeid har vært diskutert på dette feltet. Barnehusene har nok derfor lagt stor vekt på å være særlig oppmerksomme og tydelige på at virksomheten legges opp på en måte som tar hensyn til etterforskningen og det å sikre bevis.

Totalt sett viser altså våre data at politidistriktene har tillit til at barnehusene ivaretar hensynet til bevissikring på en god måte. Denne tilliten er viktig når en tar i betraktning en del av motforestillingene som ble anført i forkant av opprettelsen av barnehusene der man fryktet at politiet risikerte å miste sin objektive rolle i etterforskningen. Våre data underbygger ikke en slik tendens. Et annet spørsmål som svarene imidlertid reiser, er om barnehusenes øvrige virksomhet i for stor grad preges av politiets rolle i saken. I omtalen av de svenske barnehusene betegnes dette som en juridifisering av saken og berører det faktum at barnehusene skal ivareta ulike interesser i disse sakene.

Kompetanse og kompetanseutvikling i barnehusene

Barnehusene har fokus på kompetanseutvikling – både for egne ansatte og for andre aktører tilknyttet barnehusene. I forhold til å bygge opp egen og andre aktørers kompetanse har barnehusene blant annet reist på studietur til USA, og inviterte avhørere i politiet med på turen. Andre eksempler er samarbeid mellom barnehus og Regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) i forbindelse med gjennomføring av fagdager der barnehuset inviterer sine samarbeidspartnere til å delta. Noen barnehus deltar også i fagnettverk som har som siktemål å utvikle kompetansen hos avhørerne. Lederen av Barnehuset i Oslo forteller om politinettverket de har utviklet i samarbeid med RVTS og Barnehuset i Hamar. Nettverket inviterer alle som gjennomfører dommeravhør i deres områder til fagmøte to ganger i året. Her har blant annet avhører fra Kriminalpolitisen (Kripas) vært til stede og avhørerne har fått tilbud om veiledning innen temaer de ønsker å lære mer om – som for eksempel autisme. Tilsvarende samlinger er også holdt ved andre barnehus. Barnehuset i Bergen forteller om samarbeid med familievoldskoordinatorer i politiet for å tilrettelegge for kompetanseheving på måten å gjennomføre avhør på, samt formidling av barnefaglig kompetanse. Flere av barnehuslederne forteller at avhørerne har gitt tilbakemelding om at de opplever fagdage/samlingene som verdifulle.

Andre tiltak har vært seminarer om reaksjonsmønstre hos voldsutsatte barn, der også representanter fra domstolene ble invitert. Barnehusene har arrangert erfaringskonferanser rettet mot faggrupper som arbeider med barn og unge der man særlig prøver å nå ut til ansatte i politiet og i domstolene. Slik prøver barnehusene å bidra

til å øke kompetansen om reaksjonsmønstre hos voldsutsatte barn i domstolen – noe som er viktig fordi flere har påpekt at dommerne trenger å heve sin kompetanse på dette området. Også noen av legene som utfører rettsmedisinske undersøkelser på barnehusene, har fått støtte fra barnehusene til å reise på konferanser. Som vi har sett i kapittel 9, gir disse veldig positive tilbakemeldinger til barnehusene fordi de opplever støtten som et verdifullt bidrag til egen kompetanseutvikling.

Eksemplene over illustrerer hvordan barnehusene har en viktig kompetansebyggende funksjon i forhold til både å lage samlingspunkter, etablere fagfelleskap og ikke minst drive kompetanseutvikling innen fagområdet avhør av barn. I tillegg handler det om å bevisstgjøre avhørerne på å ivareta seg selv – noe som kan bidra positivt til både økt rekruttering på feltet og forebygging av høy «turn-over».

I intervjuene trekker flere barnehusledere frem at målet må være at barnehusenes samlede kunnskap skal bidra til at alle involverte aktører «gjør hverandre bedre» ut fra et felles fokus på barnets beste. For å oppnå dette må man våge å stille hverandre spørsmål, men samtidig være forsiktig med å kritisere hverandre. En av lederne sier: «*[En må] gjøre det på en måte som er i samarbeidets ånd, og ikke sånn ovenfra og ned. Det må man ikke gjøre.*» Vi fortolker informantene dit hen at gjensidig respekt for hverandres kompetanse og erfaring er en forutsetning for å nå målet om å gjøre hverandre bedre.

Samtidig som vi ser en tendens i retning av at politiet verdsetter barnehusenes kompetanse, og kompetansehevende tiltak, ser vi også at enkelte i intervjuene har uttalt seg kritisk til at barnehusene får ressurser til kompetanseutvikling mens de som har arbeidet med feltet i politiet i mange år ikke får tilsvarende ressurser. Dette kan oppleves som en nedvurdering av politiets arbeid på feltet.

Hvilket utbytte mener politiet selv at de har av barnehusenes kompetanse?

Vi har i løpet av datainnsamlingen fått mange eksempler på at politiet bruker barnehusets kompetanse; for eksempel at representanten fra barnehuset som følger dommeravhøret gir avhøreren feedback etter avsluttet avhør, at avhørere rådspør barnehusene i forkant av avhør om hvordan man snakker med autistiske barn, eller at barnehusene instruerer barnevernet om deres rolle i tilfeller der barnevernet får følge dommeravhøret for på den måten å unngå problemer mellom politiet og barnevernet. Blant polititjenestepersoner vi har snakket med ser vi en klar tendens

i retning av at barnehusenes interesse for politiets arbeid fører til at den enkelte polititjenesteperson føler seg sett og verdsatt.

Enkelte barnehusledere forteller at de er blitt invitert inn i ulike typer utviklingsarbeid, for eksempel knyttet til videreutdanning av avhørere ved Politihøgskolen. Andre forteller at de har blitt invitert til møter i politiet der man blant annet har diskutert erfaringer med dommeravhør. Denne type invitasjoner opplever barnehuslederne som en tillitserklæring fra politiet - noe de setter stor pris på. Vi ser slike forespørsler som et tegn på at politiet verdsetter den kompetansen de ser finnes ved barnehusene.

I forlengelsen av dette har vi spurt mer spesifikt om politiet og barnehuslederne synes at barnehusene må besitte politifaglig kompetanse, og om de har nok kunnskap om etterforskning og bevissikring med tanke på at dommeravhøret både er et etterforskningsskritt og et bevisopptak til bruk i en eventuell rettssak.

Bør barnehusene besitte politifaglig kompetanse?

Dette er et spørsmål politidistriktene har svart på i spørreundersøkelsen vi sendte ut, og her er oppfatningene nokså delte. 17 av de 18 politidistriktene som responderte på undersøkelsen har besvart spørsmålet. Av disse mener åtte at det er viktig med slik kompetanse i staben, mens syv mener at barnehusene ikke bør ha slik kompetanse. Et par av distriktene er usikre. Det er verdt å merke seg at flere av de distriktene som mener at barnehuset bør besitte politifaglig kompetanse søker til barnehus der lederen pr. i dag har politifaglig bakgrunn. Dette kan tilsi at disse ser positive fordeler av at barnehuslederen har politifaglig bakgrunn, noe som igjen kan ha betydning for tilliten til barnehusene hos politiet. Men det er ikke ubetinget slik at de som er tilknyttet barnehus ledet av en med politifaglig bakgrunn mener at slik kompetanse bør finnes ved barnehusene. Det er også politidistrikt som søker til barnehus med politifaglig ledelse som har svart nei og som mener at dette vil innebære en unødvendig sammenblanding av roller. Bildet er med andre ord ikke entydig.

Blant de som mener at politifaglig kompetanse i staben er viktig, er det særlig det å ha kompetanse på etterforskning og bevissikring som fremheves, samt det å ha god kjennskap til saksgangen og hvordan politiet jobber. Noen få distrikter har også sagt noe om på hvilket nivå i barnehusene den politifaglige kompetansen

bør være. Ett distrikt gir uttrykk for at det er viktig med noe politikompetanse ved barnehusene, men at lederen ikke bør ha politifaglig bakgrunn. Synspunktet begrunnes ikke nærmere, så det er vanskelig for oss å vite hva som ligger bak betraktningen. At politiet er opptatt av hensynet til bevissikring henger godt sammen med politiets egen rolleforståelse og ansvarsområde, og det er derfor ikke overraskende at behovet for politifaglig kompetanse ved barnehusene begrunnes ut fra disse hensynene.

Barnehuslederne selv opplever at deres fagbakgrunn på ulike måter har betydning for måten barnehusene drives på. Naturlig nok tar de med seg sitt eget fag inn i virksomheten, samtidig som de som har politifaglig bakgrunn er bevisste på at dette ikke skal gi et for sterkt fokus på den strafferettslige siden i den tverrfagligheten som barnehusene representerer. Det er heller ikke gitt at politifaglig bakgrunn bidrar til at man blir bedre mottatt hos «sine egne», eller at en politiutdannet leder automatisk gir et bedre utgangspunkt for samarbeid med politiet. Å være uten politifaglig bakgrunn åpner i større grad for å kunne være uvitende og undrende i relasjonen til politiet slik at man ikke blir tatt for å være «bedrevitere». Dette handler om maktforholdene i samarbeidsrelasjonen.

Har barnehusene tilstrekkelig kunnskap om politiets etterforskningsarbeid?

I spørreskjemaene svarer ni av distriktene ja på at de mener barnehuset har tilstrekkelig kunnskap om politiets etterforskningsarbeid. Ett av distriktene berømmer barnehuset for kunnskapstilegnelsen og skriver: «*Veldig raskt har de tilegnet seg nødvendig kunnskap og forståelse – de er våre kolleger!*» Måten dette er formulert på kan fortolkes som et ønske om å formidle at det eksisterer et fagfellesskap og en felles faglig identitet. Flere distrikter påpeker dessuten at barnehuslederen i deres distrikt har erfaring som tidligere etterforsker i politiet og at barnhuset derfor har den nødvendige kunnskapen. Dette viser at bakgrunnen hos barnehuslederen kan ha en legitimerende betydning i den forstand at den kan gi barnehuset tillit innen politiet. Et annet distrikt mener at tett samarbeid mellom politiets team for etterforskning av seksuelle overgrepssaker og barnehuset har bidratt til kompetanseutveksling og god forståelse for hverandres ansvarsområder.

To av distriktene har svart nei på spørsmålet om barnehusene anses å ha tilstrekkelig kompetanse, og det ene viser til at barnehuset er en behandlende etat

mens politiet skal ivareta etterforskningen. Her ser det ut som om politidistriktet tar avstand fra at barnehuset skal ha noe med etterforskningen å gjøre, og ut fra en slik forståelse vil det være irrelevant om barnehuset besitter kompetanse om etterforskningen – rett og slett fordi politidistriktet mener at dette ikke faller inn under barnehusets ansvarsområde. Et annet politidistrikt viser til at de barnehusansatte mangler politiutdanning og heller ikke besitter det nødvendige «politiblikket».

Seks av distriktene har svart at de ikke vet om barnehuset har tilstrekkelig kunnskap. Svaret kan enten skyldes at den som har besvart skjemaet ikke har så god kunnskap om barnehuset at spørsmålet lar seg besvare, eller at politiet vet for lite om den kompetansen som finnes ved barnehusene. I så fall kan det være behov for at barnehusene forsterker innsatsen med å formidle sin kompetanse ut mot politidistriktene.

Ressursbruk

Slik vi ser det, handler ressursbruk på den ene siden om hvordan barnehusene får sine bevilgninger og på den andre siden om, og på hvilken måte, opprettelsen av barnehusene påvirker de samarbeidende etaters ressursbruk. I forhold til bevilgninger til barnehusene gir vi bare en kort redegjørelse. Hovedfokus i denne delen vil være hvilke implikasjoner innføring av barnehusene har hatt for ressursbruken i politidistriktene og domstolene, og om barnehusene ut fra politiets vurdering bidrar til en mer effektiv saksgang i dommeravhørssakene.

Bevilgninger til barnehusene

Barnehusene finansieres pr. i dag via budsjetttrammen som gis til politidistriktene. Midlene var tidligere øremerket barnehusene, men fra 2012 ble det slutt på denne ordningen. Flere barnehusledere fryktet at dette ville føre til strammere budsjett for barnehusene. Erfaringene så langt har vist at dette varierer – noen har opplevd kutt mens andre har samme økonomiske rammer som tidligere. En leder frykter at opphør av øremerkede midler gir en sårbarhet for barnehusenes stilling i systemet, og viser til Sverige hvor barnehusene er kommunale og hvor barnehus er blitt lagt ned i konkurranse om midler innenfor de kommunale rammene. Lederen frykter altså at driften av barnehusene i fremtiden blir mer avhengig av «goodwill» fra politimesteren.

Styrer økonomien bruken av barnehusene?

Et argument som har vært anført mot å gjennomføre dommeravhør ved barnehusene, er at det er for ressurskrevende – særlig i de tilfellene der det er langt til nærmeste barnehus. Det er først og fremst politiet, gjennom svar på spørreskjemaer sendt til alle landets politidistrikter, som har gitt sine synspunkter på ressursbruken. Her svarte åtte distrikter at innføring av barnehus ikke hadde hatt betydning for ressursbruken, mens like mange svarte at det hadde hatt betydning. De to siste politidistriktene har ikke besvart spørsmålet.

Her er det imidlertid nødvendig å fortolke fordelingen med forsiktighet og se nærmere på hva som ligger bak tallene fordi spørsmålet vi stilte til politidistriktene var uklart formulert. Spørsmålet kan på den ene siden forstås som om det spørres om innføring av barnehus har påført politidistriktene merkostnader, mens det på den andre siden kan oppfattes som et spørsmål om politidistriktet har blitt tilført økte ressurser som følge av innføring av barnehus. Vi ser at politidistriktene har fortolket spørsmålet på litt ulike måter, men de fleste ser ut til å ha fortolket det som et spørsmål om større økonomisk belastning – som var vår intensjon å spørre om i utgangspunktet.

Ett av politidistriktene har svart nei på spørsmålet om ordningen har medført økt ressursbruk, samtidig som det fremgår at politidistriktet reduserer bruken av barnehus fordi det er ressurskrevende. De skriver: *«(...) i de sakene hvor dommeravhør tas i barnehuset bruker [vi] mye lengre tid på gjennomføringen av dommeravhør i tillegg til utgifter til kjøring, kost mv. Siden vi i liten grad har brukt barnehuset er dette små summer.»* Svaret fra politidistriktet viser altså at bruken åpenbart har medført merkostnader for dem. Dette politidistriktet oppgir at dersom de skulle brukt barnehus i alle sakene hvor dette var aktuelt, ville det utgjøre et årsverk i reisetid – noe som illustrerer hvordan økonomiske betraktninger i politidistriktene kan få betydning for den faktiske bruken av barnehusene.

Av de åtte politidistriktene som oppga at etablering av barnehus hadde hatt betydning for ressursbruken, skriver enkelte at det innebærer en betydelig kostnadsøkning. Noen distrikter spesifiserer ressursbruken og viser blant annet til økt tidsbruk i forbindelse med avhørene. Her vil nok tidsbruken variere med reiseavstanden, og ett av politidistriktene viser for eksempel til at det går flere dagsverk til hvert avhør når avhørene tas på barnehuset. Økt tidsbruk har også en rent øko-

nomisk betydning ved at det blir mer overtid, noe enkelte politidistrikt viser til. I tillegg kommer økte reiseutgiftene både for avhører og for aktor.

Ett distrikt oppgir at økt fokus gir økt ressursbruk. Vi tolker dette slik at økt fokus som følge av barnehusenes virksomhet innebærer at politiet og barnehusene får kjennskap til flere saker, noe som igjen genererer flere avhør. På denne måten blir barnehusenes virksomhet «kostnadsdrivende» for politidistriktet. Fra et rent økonomisk ståsted kan dette være uheldig, men på den annen side kan det bety at politiet får kjennskap til flere straffbare forhold og at flere barn forhåpentligvis slipper å leve i en hverdag med vold og seksuelle overgrep. Samtidig er det viktig at flere saker og behov for flere avhør også innebærer at politidistriktene blir tilført flere ressurser slik at det er mulig å følge opp sakene på en måte som ivaretar både barnet og straffesaken best mulig.

Møtevirksomhet kan også bli sett på som ressurskrevende. I spørreskjemaundersøkelsen svarer ett politidistrikt at barnehusets ønsker om møter blir sett på som ressurskrevende. Eksempelet illustrerer at det kan være utfordrende både for barnehusene og politidistriktene å finne frem til en praksis som ivaretar både hensynet til den enkelte sak og hensynet til hvordan ressursene utnyttes på en mest mulig effektiv måte.

Bortsett fra at det oppleves som ressurskrevende, ser ikke politidistriktene andre ulemper ved å bruke barnehusene, og som et distrikt skriver: «*Det finnes likevel ikke noe alternativ.*» Vi ser altså en tendens i vårt materiale til at politiet ser på det tverrfaglige samarbeidet i barnehusene som en nødvendig forutsetning for at sakene skal bli behandlet på en god måte, samtidig som de ser at det er ressurskrevende. Samlet sett indikerer våre data at kostnadene ved bruken av barnehus får betydning for den faktiske bruken. Dette kommer tydelig frem, særlig i de tilfellene der politidistriktene selv har ønsket å bruke barnehusene i større utstrekning enn de faktisk gjør, men hvor økonomiske hensyn stenger for dette.

Bidrar barnehusene til bedre og mer effektiv saksgang?

Mye av samarbeidet mellom barnehus og politi skjer gjennom at barnehusene har en koordinerende funksjon opp mot politiets oppgaver. I dette skjæringspunktet kan politiet både oppleve at barnehusene avlaster dem, og at manglende kjennskap til hverandres rutiner kan skape forvirring og dobbeltarbeid. Barnehusene

har også en viktig koordinerende funksjon opp mot det lokale hjelpeapparat der barnet bor. Et distrikt skriver for eksempel: «*Barnet får raskere oppfølging enten ved videre samtaler ved barnehuset eller [oppfølging fra] PPT/BUP/barnevern hjemme.*»

Politidistriktene har uttalt seg om barnehusenes koordinerende rolle, og de fleste svarer at de utelukkende har positive erfaringer. Flere peker på at barnehusenes arbeid på dette punktet representerer en avlastning for politiet fordi barnehusene utfører oppgaver som politiet tidligere måtte gjøre selv. Også i intervjuene sier flere polititjenestepersoner at de ser på barnehusenes ivaretagelse av barna før og etter dommeravhøret som en avlastning. De trekker også frem at barnehusene tilbyr godt tilrettelagte lokaler for barn i en vanskelig situasjon. Flere sier at det for den enkelte tjenesteperson føles som en lettelse å vite at barnet blir godt ivaretatt, mens de selv kan konsentrere seg om etterforskningen uten å ha dårlig samvittighet for manglende oppfølging av barn og foresatte før og etter dommeravhør.

Ett distrikt viser i tillegg til at barnehuset de sokner til har en kvalitetssikringsfunksjon fordi de bruker en sjekklister som forebygger at det skjer feil og forglemmelser i saksbehandlingen. Fra intervjuene med barnehuslederne er vi kjent med at flere barnehus bruker slike sjekklister – noe som kan være et eksempel på at rutiner ved barnehusene kan styrke etterforskningen i sakene.

Selv om svarene viser at politidistriktene i all hovedsak er positive, peker enkelte politidistrikter på utfordringer som kan være viktig å trekke frem. For eksempel viser ett politidistrikt, som hadde blandede erfaringer med barnehuset, til at samrådsmøtet kommer for sent i forhold til dommeravhøret. Ved dette barnehuset ble samrådsmøte avholdt dagen før dommeravhøret mens politidistriktet hadde behov for å avklare en del av de problemstillingene som ble behandlet i samrådsmøtet på et tidligere tidspunkt. Denne praksisen medførte at politidistriktet måtte finne ut av disse spørsmålene selv, og dermed mistet de noe av den avlastningseffekten som flere andre fremhever at barnehusene har. Dette er problemstillinger det er rimelig å anta vil kunne løses i dialog med det enkelte barnehuset.

Noen få politidistrikt hadde ingen erfaringer med barnehusenes koordinerende funksjon. Et distrikt skriver: «*Har ingen erfaring, vi gjør det samme som i avhør som skjer ved stasjonen.*» Dette distriktet hadde lang reisevei til nærmeste barnehus og oppgir at de bruker videolink uten at de oppgir hvor omfattende bruken er. Svaret fra politidistriktet kan likevel tolkes slik at ansvaret for koordineringen i stor grad

fortsatt ligger hos politiet. Tilsvarende praksis ser vi også hos ett av de andre politidistriktene som ikke opplever at barnehuset har noen koordinerende funksjon i forkant av dommeravhør.

Ut fra våre data ser det ut som politiet opplever barnehusenes bidrag som hjelp og avlastning i forhold til oppgaver før og i etterkant av dommeravhøret. Enkelte av oppgavene barnehuset utfører er av administrativ karakter, mens andre knytter seg til ivaretagelse av barn og pårørende. Spesielt de ivaretagende oppgavene, synes politiet barnehusene ivaretar på en bedre måte enn det som var mulig før barnehusene ble etablert.

Sammenfatning

I dette kapitlet har vi beskrevet hvordan barnehusene ble etablert som et tverrdepartementalt prosjekt med forankring i politiet. Barnehuslederne ser flere fordeler ved denne forankringen; politiet er mer handlingsorientert enn de tror andre etater ville vært, koblingen har også gitt barnehusene legitimitet og har bidratt til at politiet bruker barnehusene i større grad enn de ellers ville gjort. Ut over dette er forankringen viktig fordi virksomheten i barnehusene er sentrert rundt mulige straffbare forhold. Både blant barnehuslederne og de rettslige aktørene er det flere som synes tiden er inne for å vurdere den organisatoriske forankringen på nytt. Vi har også vist at barnehuslederne er samstemte i behovet for å få på plass en overordnet styring som i større grad enn i dag forplikter HOD og BLD.

Barnehusene uttrykker stor grad av bevissthet omkring sin egen rolle i forhold til politiet og den strafferettslige prosessen. Politiet gir uttrykk for at de i hovedsak er fornøyd med både samarbeidet og rolleavklaringene fra barnehusets side. Forholdet mellom politiet og barnevernet er mer problematisk, sett fra politiets ståsted. En bekymring som fremkommer er at det strafferettslige perspektivet kan «smitte over» på barnevernets arbeid.

Barnehuslederne understreker barnehusenes nøytralitet i den strafferettslige prosessen. Blant advokatene mener noen at barnehusene ikke er nøytrale, men fremstår som påtalemyndighetens forlengede arm. Grunnen er den nære organisatoriske koplingen til politiet. Politiet uttrykker imidlertid stor grad av tillit til barnehuset, og fremhever at de ansatte ivaretar hensynet til bevissikring på en god måte.

I forhold til kompetanseutvikling har vi vist at barnehusene har en viktig rolle, og at deres bidrag i forhold til kompetansehevende tiltak for politiet og domstolen blir satt pris på. Samtidig reagerer enkelte på at barnehusene har økonomi til denne typen virksomhet mens for eksempel politiet selv synes de har altfor knappe ressurser til kompetansehevende tiltak for egne ansatte. Barnehusene samarbeider tettest med politiet, og mye tyder på at politiet synes de barnehusansatte besitter kompetanse politiet har nytte av. I forhold til om barnehusene bør besitte politifaglig kompetanse, er meningene delte. Meningene er også delte i spørsmålet om barnehusene har tilstrekkelig kunnskap om politiets etterforskning.

Fra 2012 ble ordningen med øremerkede midler til barnehusene erstattet av rammefinansiering via politidistriktene. Som følge av endringen har noen barnehus opplevd kutt i budsjettene, mens andre ikke har merket noen endring. Ett argument som har vært anført *mot* bruk av barnehus, har vært økte kostnader for politiet og domstolene, spesielt der det er lang reisevei til nærmeste barnehus. Våre data indikerer at økt ressursbruk har betydning for bruken av barnehus – noe som kommer tydelig frem der politiet selv har et ønske om å bruke barnehusene i større utstrekning enn økonomien tillater. Politiet opplever barnehusenes bidrag som hjelp og avlastning i forhold til oppgaver før og i etterkant av dommeravhøret. Samtidig kan manglende kjennskap til hverandres rutiner skape forvirring og dobbeltarbeid.

Konklusjoner og anbefalinger

Overordnede konklusjoner

Gjennom rapporten har vi belyst ulike sider ved bruken av barnehus til gjennomføring av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Vårt fokus har vært rettet mot å få frem erfaringene og synspunktene til de aktørene som i tillegg til barnehuset er implisert i gjennomføringen av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse, dvs. dommere, advokater, rettsmedisinere og polititjenestepersoner. I det følgende redegjør vi for våre overordnede konklusjoner, og tar deretter opp spørsmål der vi mener det er behov for avklaringer.

Barnehusordningen – bedre ivaretagelse, men ingen ny avhørsmodell

Et viktig spørsmål i evalueringen har vært om det gjør noen forskjell om dommeravhør gjennomføres i barnehus. Dersom man ser isolert på gjennomføringen av dommeravhør i og utenfor barnehus, er vår konklusjon at forskjellen er liten. Det er de samme avhørerne og de samme prosedyrene som følges ved de ulike barnehusene, og når avhørene gjennomføres hos politiet eller i de lokale tingrettene. Både i og utenfor barnehus gjennomføres dommeravhør i tråd med gjeldende regelverk. Derfor er det misvisende når barnehusordningen i noen sammenhenger fremstilles som «en ny avhørsmodell».

Det som imidlertid skiller dommeravhør som gjennomføres i og utenfor barnehus er det som skjer «rundt» bevisopptakene. I motsetning til i tingretten og hos politiet er de fysiske omgivelsene i barnehusene spesielt tilrettelagt for barn og det er lagt til rette for videre oppfølging av både barn og pårørende etter avhø-

ret og en eventuell rettsmedisinsk undersøkelse. Dette betyr at avhøret inngår i en helhetlig tiltakskjede. Argumentet for å bruke barnehus ved gjennomføring av dommeravhør må derfor knytte seg til dette; at de representerer en bedre ramme om dommeravhøret for barn og foreldre.

Barnehusenes suksess bør vurderes ut fra et spekter av målsettinger

Et spørsmål som kan reises er om det gjør noen forskjell for tiltalebeslutning og domfellelse om dommeravhør fortas i eller utenfor barnehus. Vi har ikke grunnlag for å si at flere saker ender med tiltale eller henleggelse avhengig av om barnet er avhørt i barnehus eller ikke. Det vi har vist ut fra tall på landsbasis, er at under halvparten av sakene ender med tiltale i saker om seksuelle overgrep mot barn, og at andelen tiltaler er svært lav i saker om såkalt familievold. Lav tiltaleprosent har sannsynligvis liten sammenheng med barnehusenes virksomhet, men henger sammen med at bevissituasjonen i disse sakene generelt er svært vanskelig (jf. Hennem 1999). Selv om man til enhver tid bør bestrebe seg på å gjøre etterforskningen av disse sakene bedre, vil det være sann at for svært mange barn, og særlig i familievoldssaker vil de færreste oppleve at saken går til domsbehandling. Dette tilsier at barnehusenes andre funksjoner som oppfølging, koordinering og behandling blir desto viktigere. Å måle barnehusenes suksess basert på tiltaler og domfellelser, vil bidra til å tilsløre det mangfoldet av funksjoner som barnehusene ivaretar. Et slikt suksesskriterium favner heller ikke grunntanken i ordningen om å samle og koordinere flere funksjoner og hvor barn og unge skal stå i sentrum. På sikt vil et slikt mål på barnehusenes virksomhet representere en forenkling av en mye mer komplisert virkelighet. I forlengelsen av dette er det vår anbefaling at man også i senere evalueringer vurderer barnehusenes suksess ut fra et spekter av målsettinger som også inkluderer barnehusenes andre funksjoner.

Positive erfaringer med barnehus, men behov for avklaringer

På et overordnet nivå gir aktørene som er involvert i dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse på barnehus uttrykk for at erfaringen så langt er positiv. Det som først og fremst fremheves er at barnehusene sørger for at barn og pårørende blir ivaretatt på en god måte. Dette letter arbeidet for politiet, og gjør at de ulike aktørene kan konsentrere seg om å utføre sine oppgaver. De ansatte på barnehusene

oppleves videre som kompetente, og både politiet og rettsmedisinerne fremhever at de drar nytte av denne kompetansen i sitt eget arbeid.

Selv om erfaringene på mange måter er positive, har fremstillingen også vist at det på flere områder er behov for avklaringer. I det følgende skal vi løfte frem disse. Hensikten er å legge til rette for en kunnskapsbasert diskusjon om veien videre for barnehusene nå som utprøvingsfasen er over og barnehusene er blitt et permanent innslag i arbeidet med saker om vold og overgrep mot barn.

Vi starter med spørsmål knyttet til rammebetingelser og målgrupper. Deretter diskuterer vi spørsmål knyttet til gjennomføringen av henholdsvis dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Avslutningsvis løfter vi frem de områdene vi mener bør prioriteres fra myndighetenes side i det videre arbeidet med å utvikle ordningen med barnehus.

Spørsmål knyttet til rammebetingelser og målgrupper

Behov for ny vurdering av barnehusenes organisatoriske forankring og styring

På overordnet nivå er barnehusene et samarbeidsprosjekt mellom tre departementer: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Samtidig er barnehusene administrativt tilknyttet politidistriktene hvor barnehusene er lokalisert. Slik reflekterer organiseringen pr. i dag kun koplingen til justissektoren. Barnehuslederne opplever dette som problematisk. Det samme gjelder mangelen på et overordnet styringsorgan der saker som er felles for barnehusene kan drøftes og beslutninger kan fattes. Et tredje kritisk punkt er finansieringsmodellen. Barnehusene finansieres via rammeoverføringen til de politidistriktene der de er lokalisert, hvilket betyr at de er prisgitt økonomien i dette politidistriktet og politimesterens prioriteringer.

I lys av dette er det vår anbefaling at barnehusenes organisatoriske forankring og styringsstrukturen rundt dem vurderes på nytt. En løsning som er foreslått fra barnehusledernes side er at barnehusene legges direkte under Justis- og beredskapsdepartementet, og får en styringsgruppe der også de to andre fagdepartementene som er implisert i ordningen er representert, i tillegg til en representant for barnehuslederne. En slik styringsgruppe vil kunne sørge for mer enhetlig praksis barnehusene imellom både i behandlingen og registreringen av saker.

Planlegging fremover bør ta høyde for økt saksmengde

Saksmengden ved barnehusene har økt betraktelig år for år, og alle politidistriktene oppgir nå at de har brukt barnehuset minst en gang. I 2011 ble 69 prosent av alle dommeravhør gjennomført ved barnehusene, og det er grunn til å tro at andelen vil øke fremover, samtidig som antallet anmeldelser sannsynligvis vil øke. Dette tilsier økt press på barnehusene i årene som kommer. Ved noen barnehus er kapasiteten sprengt allerede, mens andre har noe å gå på. Uansett må vi forvente kapasitetsproblemer i tiden fremover dersom ressursene til barnehusene i form av rådgiverstillinger og avhørsfasiliteter ikke økes tilsvarende. Vår anbefaling er at man planlegger med dette for øyet, og setter et tak for hvor mange avhør barnehusene kan ha per rådgiverårsverk. Dette vil også være et tiltak som kan sikre barnehusene tid og rom til å fortsette arbeidet med kompetanseutvikling.

En rekke spørsmål må avklares rundt barnehusenes målgrupper

Når det gjelder barnehusenes målgrupper vil vi fremheve to spørsmål som bør drøftes videre. For det første hvordan barnehusene treffer de målgruppene de har i dag, og for det andre om det er aktuelt å utvide målgruppene for barnehusenes virksomhet.

Når det gjelder dommeravhør er målgruppene for barnehusenes virksomhet nedfelt i dommeravhørsforskriften, dvs. at målgruppene er barn og unge under 16 år og voksne psykisk utviklingshemmede. I tillegg har politidistriktene mulighet til å gjennomføre politiavhør med unge under 18 år ved samtlige barnehus. Det siste tilbudet avhenger antakelig av barnehusenes kapasitet. Vi vil anta at dersom kapasiteten utfordres ytterligere, vil tilbudet strammes inn. Dersom det er ønskelig at det opprettholdes, bør myndighetene antakelig gi tydeligere signaler om det. Det samme gjelder dersom det er ønskelig at barnehusene har lik praksis på dette området.

Når det gjelder voksne psykisk utviklingshemmede har vi vist at det gjennomføres få avhør i barnehusene. Dette er altså en gruppe tilbudet ved barnehusene i liten grad treffer. Vi vet ikke om det skyldes at disse sakene ikke kommer til politiets eller barnehusenes kunnskap. Vi vet heller ikke om det skyldes at det er for lite kjent at barnehuset er et tilbud også til denne gruppen. Fordi kunnskapen er lav, er det vår anbefaling er at det gjennomføres en nærmere kartlegging av omfanget av anmeldelser og dommeravhør, og av hvor de sakene ender opp som *ikke* behandles i barnehus.

Også barn og unge som i dag avhøres i barnehus kan ha tilstander og funksjonsnedsettelse som krever spisskompetanse og særlig tilrettelegging. I antall vil vi anta at de utgjør langt flere enn voksne psykisk utviklingshemmede. Et spørsmål som melder seg i forlengelsen av dette er hva slags kompetanse som bør finnes på barnehusene om barn og unge med særskilte behov og om det for noen grupper vedkommende er fornuftig med en form for spesialisering barnehusene imellom. I så fall bør det også utvikles ordninger for erfaringsutveksling og veiledning.

Når det gjelder utvidelse av målgruppen, er unge overgripere blitt nevnt som en mulig gruppe. Ved flere av barnehusene har unge overgripere fått et behandlingstilbud. Ved andre barnehus er det etablert samarbeid med instanser som har spesialisert seg på behandling av denne gruppen. Vår anbefaling er at myndighetene tar stilling til om denne gruppen skal gis et behandlingstilbud ved barnehusene i de tilfeller der det ikke finnes et alternativ lokalt. Etter vårt skjønn er dette en beslutning som bør tas sentralt og ikke av den enkelte barnehusleder.

Spørsmål knyttet til gjennomføringen av dommeravhør

Retningslinjer for bruk av barnehus bør vurderes innført

Som vi har vist varierer bruken av barnehus mellom politidistriktene. Variasjonen reflekterer både ulike syn på hensiktsmessigheten ved ordningen, og mer praktiske forhold, som avstanden til nærmeste barnehus. Et spørsmål som melder seg i forlengelsen av dette er om det er behov for å regulere bruken av barnehus i lov eller forskrift. En slik regulering vil bidra til å sikre en mer ensartet praksis for politiets og domstolens bruk av barnehus. Dersom slike retningslinjer skal utarbeides bør det samtidig tas hensyn til at det kan være konkrete omstendigheter i en sak som tilsier at det ikke er hensiktsmessig å bruke barnehuset.

Behov for tydeligere regulering av aktørenes roller i forbindelse med avhør

Flere spørsmål knytter seg til praksisen rundt selve dommeravhøret. De fleste av disse gjelder gjennomføring av dommeravhør generelt, men får noen tilleggsdimensjoner når avhøret gjennomføres i barnehusene. Dette gjelder blant annet spørsmålet om tilstedeværelse og roller i bisitterrommet under dommeravhøret. Det som skiller avhør gjennomført i og utenfor barnehus, er at spørsmålet om barnehusets tilstedeværelse blir aktuelt når avhøret gjennomføres i barnehus.

Barnevernets tilstedeværelse kan være aktuelt også der avhøret gjennomføres utenfor barnehus. Enkelte advokater har innvendt at det nå er for mange til stede ved avhørene og at dette bidrar til uoversiktighet.

Det viktigste spørsmålet ser imidlertid ut til å være hvilken rolle barnehus- og barnevernansatte skal ha ved avhørene. De rettslige aktørene er særlig opptatt av barnevernets rolle i bisitterrommet. Denne bør etter de flestes oppfatning være begrenset til å observere. En fare som nevnes ved barnevernet tilstedeværelse i bisitterrommet er at den strafferettslige argumentasjonen kan prege barnevernets vurderinger i saken. Vi kan bare peke på denne problemstillingen da vi ikke har innhentet synspunkter fra barnevernsansatte om denne problematikken.

Vår konklusjon er at det er behov for en nærmere regulering av hvem som skal ha adgang til å være tilstede under dommeravhør og hvilken rolle de ulike aktørene skal ha under avhøret. Dette forutsetter en revidering av forskriften om dommeravhør som Sæverudutvalget gjennomgår. I tillegg vil det være nødvendig å kommunisere nye retningslinjer til aktørene, herunder barnevernet, slik at de vet hva de kan og ikke kan gjøre – og hva som er den faglige bakgrunnen for reguleringen.

Endringer i dagens avhørsmodell krever juridisk konsekvensutredning

Vi har i rapporten drøftet tre ulike modeller for gjennomføring av dommeravhør og i denne sammenheng drøftet dommerens rolle spesielt. Modellene går ut på å 1) opprettholde ordningen som den er, 2) at dommeravhør erstattes av en to-trinnsmodell der man først gjennomfører et politiavhør, og deretter, om nødvendig, gjennomfører et dommeravhør, og 3) at dommeren tas ut av avhøret og at avhøret i stedet ledes av etterforskningsleder eller politijurist. En to-trinnsmodell vil redusere antall dommeravhør som nødvendiggjør dommerens tilstedeværelse. Den siste løsningen vil innebære at dommeren ikke lenger skal ha ansvaret for å lede og monitorere avhøret. I vår studie var synspunktene delte i hvorvidt dommernes tilstedeværelse var nødvendig, men vårt inntrykk var at aktørene helte i retning av at dommerens tilstedeværelse var viktig da drøftelsen dreide seg om de prinsipielle konsekvensene. Å ta ut dommeren fra avhøret reiser etter vårt skjønne grunnleggende spørsmål knyttet til dommeravhøret som et bevisopptak ved en eventuell senere straffesak. Et prinsipielt spørsmål i denne forbindelse er om bevisverdien av avhøret reduseres siden avhøret ikke lenger monitoreres av en dommer og om en

slik fremgangsmåte vil anses som tilfredsstillende med sikte på å erstatte umiddelbar bevisførsel for den dømmende rett. Dagens ordning representerer et unntak fra dette utgangspunktet. Vi mener derfor det er nødvendig med en grundig juridisk konsekvensutredning, herunder en rettspolitisk vurdering av å gjøre endringer i dagens avhørsmodell. I denne vurderingen vil det være naturlig å se hen til andre lands praksis.

Ansatte i politiet bør fortsatt gjennomføre avhørene

Et annet spørsmål dreier seg om hvem som skal kunne gjennomføre avhøret med barn i saker om vold og overgrep. Per i dag er det politietterforskere med tileggsutdanning i avhør med barn som er blitt ansett som «særlig skikket person» som det heter i forskriften om dommeravhør. Meningene er delte om denne praksisen, og enkelte tar til orde for at også andre bør kunne anses som skikket til å gjennomføre slike avhør. Dagens ordning, hvor politiet står for avhøret, er en måte man kan tydeliggjøre rollene til de impliserte partene på. Ved at det er polititjenestepersoner som gjennomfører avhøret, og for eksempel ikke en ansatt ved barnehuset, understrekes det at politiet har sine oppgaver og barnehuset har sine. Vår anbefaling er derfor at man fortsetter med dagens praksis. I saker der avhøreren har behov for en særlig type kunnskap, for eksempel om hvordan man kan trygge voksne og barn med spesielle behov, kan ansatte ved barnehusene fungere som veiledere eller å bistå med å skaffe tilveie nødvendig barnefaglig kompetanse.

Er videokonferanse et godt alternativ?

Gjennomføring av dommeravhør ved bruk av videokonferanse kan være en praktisk løsning i områder med store reiseavstander. En slik løsning vil antakelig fremme bruken av barnehus i slike områder, og vil kunne være en hensiktsmessig løsning der det ikke vil være aktuelt å etablere flere barnehus fordi sakstilfanget vil bli for lite. Samtidig er det viktig at kommunikasjonen og samhandlingen mellom barnehusene og domstolen i så fall skjer på en måte som gjør at aktørene kan ivareta sine roller i avhørssituasjonen. Det bør vurderes mer inngående om bevisverdien av barnets forklaring påvirkes eller eventuelt svekkes når avhøret er tatt ved bruk av videokonferanse og vi foreslår at dette undersøkes empirisk. En viktig forutsetning for at videokonferanse skal være et godt alternativ, er at den tekniske

kvaliteten på overføring av avhør til tingrettens lokaler er god. Dette stiller krav både til opptaksutstyret på barnehusene og til det tekniske utstyret ved tingrettene. Dersom det tekniske utstyret ved tingretten har en dårligere kvalitet enn det på barnehusene, vil en slik praksis kunne innebære dårligere ivaretagelse av partenes rettssikkerhet.

Spørsmål knyttet til gjennomføringen av rettsmedisinsk undersøkelse

Når barnehusene omtales som et helhetlig tiltak, inngår også tilbudet om rettsmedisinsk undersøkelse. Vi har vist at det knytter seg både fordeler og utfordringer til denne ordningen. Fordelene handler blant annet om at legen har god tid til undersøkelsen og at han eller hun kan dra nytte av kompetansen som finnes i det tverrfaglige miljøet på barnehuset. Ulempene er imidlertid flere, og av både praktisk og faglig art. For det første er det rettsmedisinske tilbudet ved barnehusene begrenset til barnehusets åpningstid. Legene bruker tid på å forflytte seg mellom barnehus og sykehus og de får ikke tilgang til sykehusets it-system når de er på barnehuset, noe som vanskeliggjør utskrivning av rapport i etterkant av undersøkelsen. På den faglige siden er tilbudet på barnehuset begrenset fordi det ikke omfatter spesialisert utstyr og muligheter for en rekke undersøkelser og analyser. Legene får heller ikke rådført seg med andre spesialister like lett som på sykehuset. Å flytte legen ut av sykehuset kan også ha utilsiktede konsekvenser: det kan gjøre rekruttering til rettsmedisin vanskeligere og det kan gjøre terskelen for medisinsk undersøkelse ved mistanke om vold eller overgrep høyere. I tillegg frykter legene at deres felt på sikt kan bli nedprioritert på sykehusene med henvisning til tilbudet som finnes på barnehuset. Både legene og de andre aktørene mener også det er vanskelig å forsvare ressursbruken all den tid tilbudet på barnehuset ikke kan erstatte tilbudet i sykehusene, blant annet på grunn av barnehusenes begrensede åpningstid og kapasitet på legesiden.

Mot denne bakgrunnen anbefaler vi at myndighetene gjør en grundig vurdering av hvorvidt rettsmedisinsk undersøkelse, dvs. undersøkelser hvis primære formål er å avdekke om vold eller overgrep har skjedd og å dokumentere dette med sikte på bevisførsel i retten, fortsatt skal tilbys ved barnehusene. Dersom man velger en løsning der disse undersøkelsene flyttes til et sykehus er det samtidig viktig at det skapes gode rammer og betingelser tilsvarende som i barnehus. Dette inkluderer

blant annet skjerming av leger som gjennomfører undersøkelsene, samt at undersøkelsene foretas av erfarne rettsmedisinere.

Våre viktigste anbefalinger

Avslutningsvis vil vi summere opp våre viktigste anbefalinger knyttet til de tre områdene vi har diskutert ovenfor: rammebetingelser og målgrupper, gjennomføringen av dommeravhør og gjennomføringen av rettsmedisinsk undersøkelse.

Når det gjelder rammebetingelser og målgrupper vil vi fremheve følgende:

- Dagens organisering og styringsstruktur innebærer en rekke utfordringer for barnehusene. Vår anbefaling er at begge deler vurderes på nytt.
- Saksmengden ved barnehusene har økt år for år, og vil sannsynligvis fortsette å øke i årene som kommer. Vår anbefaling er at man planlegger med dette for øyet når det gjelder personalressurser og avhørsfasiliteter. Myndighetene bør også vurdere å sette et tak for antall avhør per rådgiverstilling.
- Tilbudet ved barnehusene når i liten grad voksne psykisk utviklingshemmede. Samtidig gjennomføres mange avhør med barn som har særlige behov. For den første gruppen anbefaler vi at det gjøres en kartlegging av omfanget av saker og saksgangen i disse, for begge grupper anbefaler vi at det gjøres en vurdering av hva slags kompetanse barnehusene bør besitte og om noen barnehus bør ha et særlig ansvar for kompetanseutvikling og kompetansespredning.

Når det gjelder gjennomføringen av dommeravhør vil vi fremheve følgende:

- Alle politidistriktene rapporterer nå at de har brukt barnehusene. Bruken varierte imidlertid fra ett til alle avhør i politidistriktene. Variasjonen tilsier at man bør vurdere å regulere bruken av barnehus gjennom lov eller forskrift. Vår anbefaling er at politiet og domstolene får tydeligere retningslinjer for bruken av barnehus, men at det tas høyde for at det i enkeltsaker kan være uhensiktsmessig å bruke barnehus.
- Det er behov for en nærmere regulering av aktørenes rolle når de er tilstede i bisitterrommet under avhør. Dette gjelder særlig barnehusansattes og barnevernets roller. Dette bør inngå i revideringen av dommeravhørsforskriften som Sæverudutvalget ser på.

- Endringer i dagens avhørsordning med dommeravhør; enten med en to-trinns løsning med politiavhør og eventuelt etterfølgende dommeravhør, eller en endring hvor dommeren ikke lenger monitorerer avhøret, berører grunnleggende straffeprosessuelle spørsmål. Vår anbefaling er at man ikke endrer avhørsmodellen før de straffeprosessuelle og rettspolitiske implikasjonene er grundig utredet gjennom en juridisk konsekvensutredning.
- Det er delte meninger om hvem som kan anses som skikket til å gjennomføre avhør med barn i saker om vold og overgrep. Dagens ordning, hvor avhørerer er politiutdannet og ansatt i politiet, bidrar til å understreke at politiet og barnehuset har ulike oppgaver. Vår anbefaling er derfor at ordningen videreføres.
- Det bør gjennomføres en empirisk undersøkelse og vurdering av om bevisverdien av barnets forklaring påvirkes eller eventuelt svekkes når man har brukt videokonferanse ved gjennomføringen av avhør.

Når det gjelder gjennomføring av rettsmedisinsk undersøkelse vil vi fremheve følgende:

- Ordningen med rettsmedisinsk undersøkelse på barnehusene har åpenbare fordeler. Samtidig er ulempene mange, både praktisk og faglig. Ressursbruken knyttet til å opprettholde to tilbud, blir det også satt spørsmålsteget ved. Vår anbefaling er at det gjøres en ny vurdering av hensiktsmessigheten ved at barnehusenes tilbud skal omfatte rettsmedisinsk undersøkelse.

Summary

This report presents findings from the first evaluation of the Norwegian equivalent to Children's Advocacy Centres (CAC): *Statens barnehus*. It was carried out on behalf of the Police Directorate, and includes six of the now seven *barnehus* that exists in Norway, all established from 2007 through to 2009. The design is multi-method and multi-informant.

The legal process in Norway differs from that in many other countries to the extent that alleged child victims do not serve as live witnesses in court. Instead, the video of the forensic interview is classified as the «evidence in chief», replacing the children's need to testify in open court. This way, children can put the incidents behind them and, if necessary, receive help from the child welfare service.

The Norwegian *barnehus* model is aimed primarily at police reported incidents of violence and sexual abuse against children under the age of 16 years. In such cases, the forensic interview is the responsibility of a Judge. The *barnehus* offers facilities for forensic interviews in addition to forensic medical examinations. Children's need for psycho-social assistance may be assessed and the staff can provide short term treatment for children in need. The model aims at reducing the stress of the legal process for children and their families, to increase the level of co-operation between professionals, and to build and disseminate knowledge regarding victimised children.

The purpose of the evaluation is to assess the impact of the *barnehus* model on police work in cases of violence and sexual abuse against children, particularly the forensic interview and the forensic medical examination. In the report, we describe the experiences and viewpoints of the *barnehus* administrators and different legal professionals: judges, lawyers, police investigators, and specialists in forensic medicine.

In the report, the political processes leading up to the implementation of the *barnehus model* in Norway is described, in addition to research on similar models in the USA, Iceland and Sweden. A primary finding in this research is that both children and their parents feel they are well looked after within these models and that the child-friendly facilities are very much appreciated. Another finding is that the model facilitates co-operation between professionals involved in the process. In terms of the model's impact on the legal process – prosecutions and convictions – the picture is less clear; some studies find an effect, others do not.

The main empirical findings of our study can be summarised as follows:

The police are generally encouraged to use the *barnehus* in relevant cases. Few police districts, however, have formal instructions on this issue. The use of *barnehus* has increased over the years, and all the police districts (N=27) now report that they have used the *barnehus* on at least one occasion. In 2011, 69% of the forensic interviews were carried out in one of the *barnehus*. At the same time, the *barnehus* included in the evaluation are used to a different degree.

The number of cases involving a *barnehus* is likely to continue to increase. This is related to a marked increase in reported cases, as well as other factors. The *barnehus* involved in the evaluation are generally not prepared for a marked increase in cases.

In the preparation phase, before the forensic interview, the *barnehus* staff assumes a special responsibility. At some *barnehus*, the staff will invite the different professionals to a meeting («samrådsmøte»). The purpose of this meeting is to make sure that all parties are well prepared for the interview. Typical themes are the safety of the child and the child's communicative skills. At other *barnehus*, the staff does not arrange joint meetings, but make calls to the police investigator and other relevant parties. At all *barnehus*, the relevant parties will have a short meeting on the day of the interview («formøte»). This meeting is required by law, and is the responsibility of the Judge leading the forensic interview.

The interview is conducted by highly trained police officers in specially designed video interview suites, whilst the Judge, Prosecution, Defence lawyers and State-funded Counsel to the complainant, observe the interview in an adjoining monitor room via video-link. One of the *barnehus* staff will also be present, and in some cases, a representative from the Child Welfare Services. The professionals express

concern about the number of people following the forensic interview. Also, quite a few of the legal professionals see the role of the representative from the Child Welfare Services as problematic. They fear that the legal process may affect the judgment of child welfare issues.

The interviewer first conducts an interview in accordance with his/her professional skills and when he/she considers it complete, the interviewer takes a break to consult Counsel and the Judge, leaving the camera running. The Judge gives both parties the opportunity to suggest topics or identify contradictions that they want investigated. Following this, the interviewer then returns to the interview room to address any issues raised and then consults the observers again. This process continues until the Judge and Counsel are satisfied. The child then leaves the interview room, meets his/her parent/guardians, and the interview is finished. The interview is then transcribed verbatim, and this transcript accompanies the video and other case documents to the police prosecutor, who decides next steps. After the investigation is finished, the case is sent to the State Public Prosecutor for indictment or withdrawal of charges.

The forensic interview is carried out in the same way regardless of location. Thus, the *barnehus* model does not represent a «new model for forensic interviews». The difference is that the child and family are better looked after in the *barnehus* than at the police and local courts.

Judges and lawyers agree that the forensic interview should be carried out by a trained police investigator. The *barnehus* administrators differ in their opinion: some express that other professionals should be considered qualified for the task. Some police districts also express this view.

In some cases, the Judge and the other parties involved in a case will follow the interview in the local court via video-link. The parties involved may also be at different locations, some at the *barnehus*, and others in the local court. The use of video conference facilities during the interview is controversial; some express concern that the evidentiary value of the interview is compromised.

In 2011, a forensic medical examination was carried out at the *barnehus* in 13 percent of the cases. The doctors carrying out these medical examinations are employed at nearby hospitals, and will be at the *barnehus* one or a half day per week. To do the forensic medical examination at the *barnehus* has both advan-

tages and disadvantages – as seen from the doctors' perspective. The advantages include the support given to the child and family from the *barnehus* staff, the child friendly atmosphere and the doctors' work conditions. The disadvantages include the practicalities relating to working in two places, but more importantly, the lack of equipment for medical examinations and analysis, and finally not having access to other medical specialists. Furthermore, the *barnehus* have restricted opening hours compared to hospitals that are open 24-7. Some question the use of resources used to maintain two parallel systems for forensic medical examinations.

The *barnehus* model is a co-operative project both at the governmental and local (operative) level. At the governmental level, the *barnehus* model implicates both The Ministry of Children, Equality and Social Inclusion, the Ministry of Justice and Public Security, and The Ministry of Health and Care Services. At the local level, however, the *barnehus* are administered and financed by the police districts in which they are located. The *barnehus* administrators report that this has worked fine, and that the link to the police system has given the model a needed legitimacy in the foundation phase. In their view, the time has come, however, to rethink this model of organization.

From the outset, the issue of division of labour and role-confusion within the *barnehus* model has been debated. Both the *barnehus* administrators and the police report that this is not a major issue. The police value the co-operation with the *barnehus* staff, and make use of the staffs' competence. Another issue that has been raised is the costs involved in using the *barnehus* for the police districts. The *barnehus* staff, however, relieves the police of some of the tasks involved in performing forensic interviews. Lack of knowledge of routines at the respective places may lead to double work in some instances.

Our conclusions and recommendations can be summed up as follows:

The *barnehus* model works as intended: children and families facing a possible legal process because of violence and sexual assault are well taken care of, and the *barnehus* provides good facilities for performing forensic interviews. The forensic interview itself does not represent «a new model», however. The new aspects relate to the context of the interview. The *barnehus* staff also takes responsibility for some

of the tasks the police has taken care of in the past, and thus relieves the police of some of the work load in these cases. The police also report that they benefit from the competence among the *barnehus* staff in their own work. At the same time, there is a need to clarify some issues. These are related to governance and target groups, the forensic interview and the forensic medical examination. Our recommendations can be summed up as follows:

Related to governance and target groups:

- The current structure of governance reflects the association with the legal system. We recommend that the structure of governance is reconsidered.
- The case load will most likely increase in the years to follow. We recommend that the *barnehus* are allocated the resources necessary to cope with this situation.
- Groups with special needs are among the target groups of the *barnehus*. We suggest a study on cases involving adults with mental disabilities, and discussion on the types of competences the *barnehus* should have in terms of both adults and children with special needs.

Related to the forensic interview:

- The police districts use the *barnehus* to a varying degree. We recommend that the use is regulated by law.
- The roles of the different parties that monitor the forensic interviews should be regulated. This applies specifically to the *barnehus* and Child welfare system representatives.
- The role of the Judge in the forensic interview is debated. We recommend that the legal consequences of different models are thoroughly evaluated before any changes are made.
- There are different opinions as to who should be seen as competent to do the forensic interview. We recommend that the interview is carried out by a special trained police investigator.
- The use of video link during the forensic interview is controversial. We recommend that the question of the interview's evidentiary value when video link is used, is evaluated.

Related to the forensic medical examination:

- Today, forensic medical examinations are performed both at the *barnehus* and at hospitals. This parallel system has several disadvantages. We recommend that the system is reconsidered.

In our opinion these issues needs to be resolved for the Norwegian *barnehus* model to become an even better measure in cases of violence and child sexual abuse.

Litteraturliste

- A.S. mot Finland, søkenummer 40 156/07, dom av 28. september 2010.
- Bakketeig, E. (2000). *Rettsapparatet som sosialt system i saker om seksuelle overgrep mot barn*. (Dr. philos.-avhandling, Universitetet i Oslo, Oslo).
- Bakketeig, E. & Jonsdottir, J. (2008). *Norwegian national and local policies on prevention of violence against children*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Bakketeig, E. (2011). *Gjensidig trivsel, glede og læring: Evaluering av mentorordningen «Nattergalen»* (NOVA-rapport; 26). Oslo: NOVA.
- Bakketeig, E. (2012). Å belyse kompleksitet ved å kombinere ulike metoder. I: I. Frønes & E. Backe-Hansen (Red.), *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning* (s. 263-281). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Barnas hus: Rapport om etablering av et pilotprosjekt med ny avhørsmodell for barn som har vært utsatt for overgrep m.m.* (2006). Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Barnehuset i Hamar. (2007). *Rapport fra prosjektgruppe 20. august 2007*. Hamar: Barnehuset.
- Barnehuset Hamar. (2010). *Barnehuset Hamar: En evaluering av tjenestetilbudet*. Hamar: Barnehuset.
- Barnehuset Region Vest. (2007). *Rapport fra planleggingsgruppen*. Bergen: Barnehuset.
- Barnehuset Tromsø. (2008). *Rapport fra prosjektgruppen*. Tromsø: Barnehuset.
- Barnehuset Kristiansand. (2008). *Rapport fra prosjektgruppen*. Kristiansand: Barnehuset.
- Bjerknes, O. T., & Johansen, A. K. H. (2009). *Etterforskningsmetoder: En innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjerknes, O. T. & Williksen, E. (2012). *Politirapport* (3. utg.). Nesbru: Vett & Viten.
- Cederborg, A.-C. (2002). *Interview med børn: En guide til undersøgelse og efterforskning*. København: Psykologisk forlag.
- Cederborg, A. C., La Rooy, D., & Lamb, M. E. (2008). Repeated interviews with children who have intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21, 103-113.

- Connell, M. (2009). The child advocacy center model. I: K. Kuehnlé & M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegation: A comprehensive guide to assessment and testimony*. Hoboken: Wiley.
- Dokument nr. 8:86 (2003-2004). *Forslag fra stortingsrepresentantene May Hansen og Inga Marte Thorkildsen om å innføre en ny avhørsmodell av barn som er utsatt for eller er vitne til en traumatisk krisesituasjon*.
- Dommeravhør og observasjon av barn: Evaluering fra arbeidsgruppe: Rapport 2004*. (2004). Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Faller, K. C. & Palusci, V. J. (2007). Children's advocacy centers: Do they lead to positive case outcomes? *Child Abuse and Neglect*, 31(10), 1021-1029.
- Forskriften av 1998. (1998). Forskrift om dommeravhør og observasjon m m (Rundskriv G-70/98). Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Gamst, K. T. & Langballe, Å. (2004). *Barn som vitner: En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør: Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Oslo: Unipub forlag.
- Gudbrandsson, B. (u.å.). «Under one roof»: Towards the best interest of the child in cases of child sexual abuse. Hentet 19. september 2012 fra <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/child-justice/Iceland%20good%20practices.pdf>
- Henderson, E. (2012). Alternative routes: Accusatorial jurisdictions on the slow road to best evidence. I: J.R. Spencer & M.E. Lamb (Eds.), *Children and cross-examination: Time to change the rules?* (s. 43-77). Oxford: Hart Publishing.
- Hennum, R. (1999). *Bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn*. (Dr.philos-avhandling, Universitetet i Oslo, Oslo).
- Høyingsbrev (04.08.2006). *Rapport om etablering av eit pilotprosjekt med ny avhørsmodell for barn som har vore utsette for overgrep m.m. («Barnas hus»)*.
- Innst. S. nr. 123 (2004-2005). *Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene May Hansen og Inga Marte Thorkildsen om å innføre en ny avhørsmodell av barn som er utsatt for eller er vitne til en traumatisk krisesituasjon*.
- Johansson, S. (2008). *Myndighetssamverkan i barnahusen: Organisering, innehåll och process* (Research Report Sociology of Law; 4). Lund: Lunds Universitet.
- Jones, L. M., Cross, T. P., Walsh, W. A. & Simone, M. (2007). Do children's advocacy centers improve families' experiences of child sexual abuse investigations? *Child Abuse & Neglect*, 31(10), 1069-1085.
- Kaldal, A., Diesen, C., Beije, J. & Diesen, E. (2010). *Barnahusutredningen 2010*. Stockholm: Jure Förlag. Hentet 19. september 2012 fra http://www.polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Rapporter-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/Ovriga%20rapporter-utredningar/Barnahusutredningen_1012.pdf
- Kriminalstatistikk (2005-2010). Kriminalstatistikk: Tabeller. Hentet 19. september 2012 fra http://www.ssb.no/a_krim_tab/

- Kvam, M. H. (2003). *Seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemninger: Sammendrag av fire rapporter*. Oslo: Redd Barna.
- La Rooy, D., Lamb, M. E., & Pipe, M.-E. (2009). Repeated interviewing: A critical evaluation of the risks and potential benefits. I: K. Kuehnle & M. Connell (Eds.), *The evaluation of child sexual abuse allegations: A comprehensive guide to assessment and testimony*. (s. 327-361). Hoboken, NJ: Wiley.
- La Rooy, D., Katz, C., Malloy, L. C., & Lamb, M. E. (2010). Do we need to rethink guidance on repeated interviews? *Psychology, Public Policy, and Law*, 16, 373-392.
- Lamb, M.E., La Rooy, D.J., Malloy, L.C. & Katz, C. (2011). *Children's testimony: A handbook of psychological research and forensic practice* (2nd ed.). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Lid, S. & Stene, R. J. (2010). *Kriminalitetsbilder i endring*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå. Hentet 19. september 2012 fra <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201105/11/>
- Mathiesen, T. (1979). *Ideologi og motstand: Elementer til en politisk strategi*. Oslo: Pax.
- Mathiesen, T. (2011). *Retten i samfunnet: En innføring i rettssosiologi*. Oslo: Pax.
- Melinder, A. & Magnussen, S. (2003). Barn som vitner: En gjennomgang av nyere forskning. *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening*, 40, 204-217.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (Red.). (2007). *Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge: En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole* (NOVA-rapport; 20). Oslo: NOVA.
- Myklebust, T. (2009). *Analysis of field investigative interviews of children conducted by specially trained police investigators*. (Ph.d.-avhandling, Universitetet i Oslo, Oslo).
- Myklebust, T. (2010). Politiavhør som metode. I: T. Myklebust & G. Thomassen (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet: Forskningskonferansen 2010* (s. 45-97) (PHS Forskning; 3). Oslo: Politihøgskolen.
- Myklebust, T. (2012). The position in Norway. I: J.R. Spencer & M.E. Lamb (Eds.), *Children and cross-examination: Time to change the rules?* (s. 147-170). Oxford: Hart Publishing.
- Myklebust, T. (u.å.). *Utvikling av dommeravhør i Norge*. (Upublisert artikkel).
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (2004). *Familievoldskoordinatorerne i politiet* (Nkvts-notat). Oslo: Nkvts.
- Newman, B. S., Dannenfelser, P. L. & Pendelton, D. (2005). Child abuse investigations: reasons for using child advocacy centres and suggestions for improvement. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 22(2), 165-181.
- NOU 2003:31. *Retten til et liv uten vold: Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- NOU 2009:15. *Skjult informasjon - åpen kontroll: Metodekontrollutvalgets evaluering av lovgivningen om politiets bruk av skjulte tvangsmidler og behandling av informasjon i straffesaker*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Oterholm, I. (2008). *Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år* (Rapport; 1). Oslo: Diakonhjemmet høgskole.

- Årsmelding 2009: Barnehuset Bergen.* Bergen: Barnehuset.
- Årsmelding 2010: Barnehuset Bergen.* Bergen: Barnehuset.
- Årsmelding 2010: Barnehuset Hamar.* Hamar: Barnehuset.
- Årsmelding 2010: Barnehuset Tromsø.* Tromsø: Barnehuset.
- Årsmelding 2011: Statens Barnehus Bergen.* Bergen: Barnehuset.
- Årsmelding 2011: Statens Barnehus Hamar.* Hamar: Barnehuset.
- Årsmelding 2011: Statens Barnehus Tromsø.* Tromsø: Barnehuset.
- Årsrapport 2010: Barnehuset Kristiansand.* Kristiansand: Barnehuset.
- Årsrapport 2010: Barnehuset Oslo.* Oslo: Barnehuset.
- Årsrapport 2010: Barnehuset Trondheim.* Trondheim: Barnehuset.
- Årsrapport 2011: Statens Barnehus Kristiansand.* Kristiansand: Barnehuset.
- Årsrapport 2011: Statens Barnehus Oslo.* Oslo: Barnehuset.
- Årsrapport 2011: Statens Barnehus Trondheim.* Trondheim: Barnehuset.

Vedlegg 1

TABELL 1 OVERSIKT FOR 2009 OVER KJØNN, SAKSKATEGORI OG STRAFFERETTLIGE STATUS FORDELT PÅ ALDER I ET UTVALG DOMMERAVHØR FRA 16 POLITIDISTRIKT.

Barnets alder år	Barnets kjønn		Straffbart forhold under etterforskning			Barnets strafferettslige status			
	Gutt	Jente	S0 seksuelle overgrep	Vold	Annet	Fornærmet	Vitne	Mistenkt	Annet
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	2	8	1	0	2	0	0	0
3	7	5	8	3	1	7	0	0	0
4	18	17	25	10	0	27	3	0	0
5	14	21	16	18	0	28	3	0	0
6	22	21	25	18	0	35	1	2	0
7	17	27	20	24	0	34	4	1	0
8	20	34	30	24	0	39	9	0	0
9	34	25	24	34	1	51	4	1	0
10	21	25	19	26	1	34	5	2	0
11	26	28	24	27	2	40	8	1	0
12	32	31	35	25	2	48	7	3	0
13	37	55	58	31	1	74	12	0	2
14	19	73	72	19	0	68	11	4	0
15	18	44	48	13	1	46	12	0	0
16	1	2	3	0	0	3	0	0	0
over 16 år	0	15	14	1	0	15	0	0	0
sum 2009	286	425	429	274	9	551	79	14	2

TABELL 2 OVERSIKT FOR 2010 OVER KJØNN, SAKSKATEGORI OG STRAFFERETTLIGE STATUS FORDELT PÅ ALDER I ET UTVALG DOMMERAVHØR FRA 17 POLITIDISTRIKT.

Barnets alder år	Barnets kjønn		Straffbart forhold under etterforskning			Barnets strafferettslige status			
	Gutt	Jente	SO seksuelle overgrep	Vold	Annet	Fornærmet	Vitne	Mistenkt	Annet
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	2	15	12	5	0	16	0	0	0
4	19	28	33	16	0	41	4	0	0
5	29	47	38	39	0	63	14	0	0
6	33	49	42	40	1	66	12	0	0
7	38	54	38	54	0	75	11	0	0
8	29	35	26	38	0	47	9	0	0
9	33	58	48	42	0	74	13	0	0
10	56	61	59	57	1	83	24	0	0
11	50	56	60	45	1	79	16	0	0
12	46	65	56	54	1	93	13	0	1
13	31	82	65	46	1	78	24	0	0
14	51	138	120	67	2	139	29	3	1
15	24	74	71	24	0	72	17	1	2
16	2	6	5	3	0	7	1	0	0
over 16 år	5	11	16	0	0	15	1	0	0
sum 2010	448	779	689	530	7	948	188	4	4

TABELL 3 ANTALL DOMMERAVHØR I HVERT POLITIDISTRIKT FORDELT PÅ LOKALER TILHØRENDE BARNEHUSET, RETTEN OG POLITIET.

Politidistrikt	Anta ll dommer-avhør totalt	Antall dommer-avhør rapportert på lokale	Dommeravhør gjennomført i lokaler tilhørende				Politidistriktet tilhører barnehus som er lokalisert	
			Barnehuset	Retten	Politiet	Diverse		
1	Oslo	202	202	198		4		Oslo
2	Østfold	98	90	59	30		1	Oslo
3	Follo	75	75	70	1	4		Oslo
4	Romerike	92	92	39		37	16	Hamar
5	Hedmark	153	153	150	2		1	Hamar
6	Gudbrandsdal	42	42	42				Hamar
7	Vestoppland	56	56	47		9		Hamar
8	Nordre Buskerud	30	30	18	12			Oslo
9	Søndre Buskerud	101	101	77		24		Oslo
10	Asker og Bærum	42	42	42				Oslo
11	Vestfold	124	124	9	57	54	4	Kristiansand
12	Telemark	70	69	7	62			Kristiansand
13	Agder	97	97	97				Kristiansand
14	Rogaland	146	141	139			2	Stavanger
15	Haugaland og Sunnhordland	54	54	21	33			Bergen/Stavanger
16	Hordaland	213	213	213				Bergen
17	Sogn og Fjordane	23	23	11	8	4		Bergen
18	Sunnmøre	114	114		114			Trondheim
19	Nordmøre og Romsdal	47	47	3		44		Trondheim
20	Sør-Trøndelag	174	174	172		2		Trondheim
21	Nord-Trøndelag	72	72	65	1	6		Trondheim
22	Helgeland	105	105	8		97		Trondheim/Tromsø
23	Salten	32	32		32			Tromsø
24	Midtre Hålogaland	72	72	18		54		Tromsø
25	Troms	159	159	158	1			Tromsø
26	Vest-Finnmark	34	34	20	14			Tromsø
27	Øst-Finnmark	69	69	37	32			Tromsø
Sum		2496	2482	1720	399	339	24	

Barnehus- evalueringen 2012

Denne rapporten publiseres som delrapport 1 av «Barnehusevalueringen 2012». Delrapport 2, som utgis av NOVA, handler om hvordan barn ivaretas i barnehusene, og hvordan samarbeidet mellom de aktørene som er involvert i saker på barnehusene fungerer.

«Barnehusene» er et tverrfaglig, samlokalisert tiltak rettet mot barn og unge mistenkt utsatt for seksuelle overgrep eller vold, eller som har vært vitne til vold, og der det foreligger en anmeldelse. Det første barnehuset i Norge ble opprettet i 2007, og det er nå barnehus i Oslo, Bergen, Trondheim, Kristiansand, Hamar, Tromsø og Stavanger. Det åttende åpner i Ålesund i løpet av 2012. På barnehusene gjennomføres dommeravhør, rettsmedisinsk undersøkelse, rådgivning og behandling. Ordningen går ut på at fagfolkene kommer til barnet, slik at han eller hun slipper å forholde seg til mange ulike instanser. Det er også lagt vekt på at lokalene skal være innbydende og funksjonelle, og tilpasset barn og ungdom i ulike aldersgrupper.

I rapporten presenteres barnehusenes historikk, erfaringer med barnehus fra andre land, og ikke minst hvilke erfaringer man så langt har med de norske barnehusene. Hovedfokuset er rettet mot de implikasjoner innføringen av barnehus har hatt for politiets arbeid, særlig knyttet til gjennomføring av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Grunnlagsmaterialet er intervjuer, spørreundersøkelser og dokumenter.

Vår konklusjon er at måten dommeravhørene gjennomføres på ikke endres i barnehuse-
ne, men at rammevilkårene for dommeravhørene har blitt vesentlig bedre. Det tverrfaglige samarbeidet vurderes som positivt, og til tross for en del utfordringer, er impliserte aktører i hovedsak tilfreds med arbeidet ved barnehusene. På noen områder er det samtidig behov for avklaringer. Dette gjelder både rammebetingelser og målgrupper, og spørsmål knyttet til gjennomføringen av dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse.

PolitiHøgskolen
Slemdalsveien 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
Faks: 23 19 99 01
www.phs.no

N O V A

